

QUESTIONS IN SANSKRIT
SET AT THE
MATRICULATION EXAMINATION
OF THE
UNIVERSITY OF BOMBAY
With Answers.
1862-1901.

1902.

Price One Rupee.

GRAMMAR, IDIOM AND ETYMOLOGY.

1862.

1. What is meant by *guna*, *vridddhi*, and *ji* or *sampra-sāraṇa*? Illustrate the answer by examples.

1. The change of इ, उ, ऋ, short or long, and of लृ, to ए, ओ, अर् and अल् respectively is called *Guna*. Ex:—इ-एति; नी-नयति; बुध्-बोधति; भू-भवति; सृ-सरति; तृ-तरति; कृप्-कल्पते.

The change of अ, of इ, उ, ऋ short or long, and of लृ to आ, ऐ, औ, आर् and आल् respectively is called *Vridddhi*. Ex:—वद्-अवादीत्; जा-अजेषीत्; नी-अनैषीत्; स्तु-स्तौति; लृ-अलावीत्; कृ-अकाषीत्; कृ-अकारीत्.

The change of य्, व्, र्, or (लृ) to इ, उ, ऋ, or (लृ) respectively is called *Samprasāraṇa*. Ex:—यज्-इष्ट; वप्-उप्त; ग्रह्-गृहीत्.

2. Write the following sentence in the Roman characters, putting a diacritical mark over the long vowels:—

ग्रासादपि तदर्धं च कस्मान्नो दीयतेऽर्थिषु ।

इच्छानुरूपो विभवः कदा कस्य भविष्यति ॥

2. Grāsādapi tadardham cha kasmānno dīyaterthishu,
Ichchhānurūpo vibhavaḥ kadā kasya bhaviṣhyati.

3. What are the rules for the gender of nouns which are founded on their terminations?

3. Nouns formed from verbs by the addition of the termination अ, those formed from दा and वा (and other roots assuming those forms) by the addition of the termination इ, also those formed from adj. by इप्स् are *Masculine*.

Those formed from verbs by the addition of अनि, ऊ, मि, नि, ति, ई, or ऊ, those formed from nouns or adj. by the addition of ता and those formed by the addition of fem. suffixes (from mas.) are *Feminine*.

Those formed from verbs by the addition of न, अन, त, and those formed from nouns or adj. by the addition of त्व, व are *Neuter*.*

4. Decline the pronouns अदस् and इदम् in the singular, dual, and plural.

4.

अदस्.

	Masculine.			Feminine.		
	S.	D.	Pl.	S.	D.	Pl.
Nom.	असौ	अम्	अमी	असौ	अम्	अमूः
Acc.	अमुम्	"	अमून्	अमूम्	"	"
Instr.	अमुना	अमूभ्याम्	अमीभिः	अमुया	अमूभ्याम्	अमूभिः
Dat.	अमुष्मै	"	अमीभ्यः	अमुष्यै	"	अमूभ्यः
Abl.	अमुष्मात्	"	"	अमुष्याः	"	"
Gen.	अमुष्य	अमुयोः	अमीषाम्	"	अमुयोः	अमूषाम्
Loc.	अमुष्मिन्	"	अमीषु	अमुष्याम्	"	अमूषु

Neuter.

	S.	D.	Pl.	} The rest like the corresponding masculine.
Nom.	अदः	अम्	अमूनि	
Acc.	"	"	"	

इदम्.

	Masculine.			Feminine.		
	S.	D.	Pl.	S.	D.	Pl.
Nom.	अयम्	इमौ	इमे	इयम्	इमे	इमाः
Acc.	इमन्-एनम्	इमौ-एनौ	इमान्-एनान्	इमान्-एनान्	इमे-एने	इमाः-एनाः
Instr.	अनेन-एनेन	आभ्याम्	एभिः	अनया-एनया	आभ्याम्	आभिः
Dat.	अस्मै	"	एभ्यः	अस्यै	"	आभ्यः
Abl.	अस्मात्	"	"	अस्याः	"	"
Gen.	अस्य	अनयोः- एनयोः	} एषाम्	"	{ अनयोः- एनयोः	आसाम्
Loc.	अस्मिन्	"		अस्याम्	"	आसु

* There are nouns ending in अक or तृ which are both masc. and neut. Nouns ending in त्री, अका and इका are fem.

Neuter.

S.	D.	Pl.	} The rest like the corresponding masculine.
Nom. इदम्	इमे	इमानि	
Acc. इदम्-एनत्	इमे-एने	इमानि-एनानि	

5. Give a list of the prefixes or prepositions which are chiefly used in combination with simple verbs, subjoining their meaning, and illustrating them by an example.

5. The following are the principal prepositions prefixed to verbs with examples:—

अति—Beyond. अतिक्राम्यति.	उप—Near, less. उपकरोति.
अधि—Over, above. अधिगच्छति.	नि—In, down. निषीदति.
अनु—After, like. अनुसरति.	निस्—In, down. निश्चिनोति.
अप—Away. अपकर्षति.	परा—Opposite. पराजयते.
अभि—To, unto. अभियाति.	प्र—Forth, above. प्रभवति.
अव—Down, off. अवतरति.	प्रति—Reverted, again. प्रतिभाषते.
आ—Bounding &c. आरोहति.	वि—Apart, away. विरिष्यति.
उत्—Up, above. उत्पत्ति.	सम्—Conjoined with. संवदति.

6. What is the difference between the Âtmanepada and the Parasmaipada ? Give two or three illustrative examples, with translations.

6. The Parasmaipada is a pada for another, that is, it is to be used when the fruit of the action is enjoyed by another than the agent. The Âtmanepada is similarly a pada for self. It is used when the fruit of the action is to be enjoyed by the agent himself. Ex :—पुष्पमित्रो यजति (for another), यजते (for himself); करोति, (for another), कुरुते (for oneself).

7. Translate the following sentences into Sanskrit:—

(a) This guru⁽¹⁾ asks⁽²⁾ his⁽³⁾ pupils⁽⁴⁾ to read⁽⁵⁾ good⁽⁶⁾ books,⁽⁷⁾ but filled with folly⁽⁸⁾ they spend⁽⁹⁾ their time⁽¹⁰⁾ in play.⁽¹¹⁾

- (b) Woe to those⁽¹⁾ who are evil-doers;⁽²⁾ they incur⁽³⁾ the displeasure⁽⁴⁾ of God.
- (c) That leaf⁽¹⁾ will fall from the tree⁽²⁾ if you touch it.
- (d) Life is as unstable as the water that trembles on the leaf of the lotus.
- (e) It is while the body is in health, and death is yet far distant, that a man should look after the interests of his soul. What can he do at the last hour ?

7. (a) (1) गुरुः 'उपाध्यायोऽध्यापकोऽथ' इत्यमरः⁽²⁾ कश्च, आदिश्, उपदिश् or चक्षुः⁽³⁾ स्व (4) 'छात्रान्तेवासिनौ शिष्ये' (5) पद्, वाच, अधि + इ (6) साधु, प्रज्ञस्त, निर्दोष, योग्य, उपयुक्त (7) ग्रन्थ, पुस्तक (8) अज्ञानावृत्त, मौख्यपूर्ण (9) नी, caus. of वह् (10) 'कालो दिष्टोऽप्यनेहापि समयः' (11) क्रीडा, खेलनम्.

(b) (1) धिक् तान् (2) दुष्कर्मकारिन्, दुष्कर्मनिरत, दुराचार (3) Lit: आपू (4) क्रोध, अवकृपा, अप्रीति. The whole however should be translated अवकृपापात्रं भवन्ति, अप्रीतिमर्हन्ति &c.

(c) (1) 'पत्रं पलाशं छदनं दलं पर्णं छदः पुमान्' ।

(2) 'वृक्षो महीरुहः शाखी विटपी पादपस्तरुः ।

अनोकहः कुटः शालः पलाशी द्रुद्रुमागमाः' ॥

(d) 'नलिनीदलगतजलमतितरलं तद्वज्जीवनमतिशयचपलम्' ।

(e) 'यावत्स्वस्थो ह्यहं देहो यावन्मृत्युश्च दूरतः ।

तावदात्महितं कुर्यात्प्राणान्ते किं करिष्यति' ॥

8. Translate and parse the following sentence:—

* गुणा गुणज्ञेषु गुणा भवन्ति ते निर्गुणं⁽¹⁾ प्राप्य भवन्ति दोषाः ।

आस्वाद्यतोयाः⁽²⁾ प्रभवन्ति⁽³⁾ नद्यः समुद्रमासाद्य⁽⁴⁾ भवन्त्यपेयाः⁽⁵⁾ ॥

* In the original the reading is गुणगुणज्ञा गुणिनो which makes no sense.

8. (1) An unmeritorious [man]. (2) Whose waters [are] palatable. (3) Become. (4) Having reached. (5) Undrinkable.

गुणाः—Nom. plu. masc. gend. Subj. of भवन्ति.

गुणशेषु—Loc. plu. masc. gend. of गुणश्च.

गुणाः—Same as above ; but this word is used predicatively.

भवन्ति—Third pers. plu. pres. tense Par. of भू. Agreeing with its subj. गुणाः.

ते—A pron. mas. gend. nom. plu. Subj. of भवन्ति.

निर्गुणम्—Acc. sing. masc. gend. of निर्गुण. Obj. of प्राप्य.

प्राप्य—Ind. past part. of आप् with प्र.

भवन्ति—Same as above, agreeing with ते.

दोषाः—Nom. plu. masc. gend. used predicatively with भवन्ति.

आस्वाद्यतोयाः—An adj. fem. gend. nom. plu. qualifying नद्यः used predicatively.

प्रभवन्ति—The same as भवन्ति with the prefix प्र, agreeing with its subj. नद्यः.

नद्यः—Nom. plu. fem. gend. of नदी.

समुद्रम्—Acc. sing. mas. gend. Obj. of आसाद्य.

आसाद्य—Ind. past part. of सद् caus. with आ.

भवन्ति—Same as above ; agreeing with नद्यः.

अपेयाः—Adj. fem. gend. nom. plu. qualifying नद्यः used predicatively.

9. Write out the benedictive or optative mood of the verb भू; the first preterite indicative of the verb भावि; the imperative of the verb जि; the potential mood of the verb दिव्; and the first personal singular of each of the tenses of the verb चुर.

9.	भू.			भावि.	
	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i> <i>Plu.</i>
I	भूयासम्	भूयास्व	भूयास्म	अभावयम्	अभावयाव अभावयाम
II	भूयाः	भूयास्तम्	भूयास्त	अभावयः	अभावयतम् अभावयत
III	भूयात्	भूयास्ताम्	भूयासुः	अभावयत्	अभावयताम् अभावयन्

	जि.		दिक्.		
<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>
I जयानि	जयाव	जयाम	दीव्येयम्	दीव्येव	दीव्येम
II जय	जयतम्	जयत	दीव्येः	दीव्येतम्	दीव्येत
III जयतु	जयताम्	जयन्तु	दीव्येत्	दीव्येताम्	दीव्येयुः

चोरयामि, अचोरयम्, चोरयाणि, चोरयेयम्, चोरयांचकार-कर, चोरयितास्मि, चोरयिष्यामि, अचोरयिष्यम्, चोर्यासम्, अचूचुरम्. (Conj. in Âtm. also).

10. Give a few examples of (1) nouns derived from verbs, and of (2) verbs derived from nouns.

10. (1) भूति, भूमि, ग्लानि, कार्य, क्रीडा, स्पर्धा, पीडा, &c.

(2) पुत्रीयते, चित्रीयते, प्रमाणयति, अभिषेणयति, &c.

1863.

1. State the *Samdhi* of the following words, prepositions, and affixes:—दुह् + स्व; दुह् + ति; जाग्रह् + ति; मधुलिह् + सु; एक + ऋचा; त्रि + ऋच; अभि + सिञ्चति; प्र + अनिति.

1. धुक्ष्; दोग्धि; जाग्राहि; मधुलिह्-रत्सु; एकर्चा; त्यृच; अभिषिञ्चति; प्राणिति.

2. Decline the words श्वन् a dog, and अनडुह् an ox.

2.	श्वन्.			अनडुह्.		
	S.	D.	Pl.	S.	D.	Pl.
Nom.	श्वा	श्वानौ	श्वानः	अनडान्	अनडादौ	अनडाहः
Acc.	श्वानम्	,,	शुनः	अनडाहम्	,,	अनडुहः
Instr.	शुना	श्वभ्याम्	श्वभिः	अनडुहा	अनडुद्भ्याम्	अनडुद्भिः
Dat.	शुने	,,	श्वभ्यः	अनडुहे	,,	अनडुद्भ्यः
Abl.	शुनः	,,	,,	अनडुहः	,,	,,
Gen.	,,	शुनोः	शुनाम्	,,	अनडुहोः	अनडुहाम्
Loc.	शुनि	,,	श्वसु	अनडुहि	,,	अनडुत्सु
Voc.	श्वन्	श्वानौ	श्वानः	अनडन्	अनडाहौ	अनडाहः

3. State the present tense in the Parasmaipada of the following verbal roots:—स्वप् to sleep; स्तु to praise; हन् to kill; दंश् to bite; ग्रह् to seize.

स्वप्.			हन्.		
<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>
I स्वषिमि	स्वषिवः	स्वषिमः	हन्मि	हन्वः	हन्मः
II स्वषिषि	स्वषिथः	स्वषिथ	हंसि	हथः	हथ
III स्वषिति	स्वषितः	स्वषन्ति	हन्ति	हतः	मन्ति

स्तु.

<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>
I स्तौमि-स्तवीमि	स्तुवः-स्तुवीवः	स्तुमः-स्तुवीमः
II स्तौषि-स्तवीषि	स्तुथः-स्तुवीथः	स्तुथ-स्तुवीथ
III स्तौति-स्तवीति	स्तुतः-स्तुवीतः	स्तुवन्ति

दंश्.			ग्रह्.		
<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>
I दशमि	दशावः	दशमः	गृहामि	गृहीवः	गृहीमः
II दशसि	दशथः	दशथ	गृहासि	गृहीथः	गृहीथ
III दशति	दशतः	दशन्ति	गृहाति	गृहीतः	गृहन्ति

4. State the Perfect tense (लिट्) both in the Parasmaipada and Âtmanepada of the following roots:—तन् to stretch; दा to give; हन् to kill.

तन्.			Âtm.		
<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>
I ततान-ततन	तेनिव	तेनिम	तेने	तेनिवहे	तेनिमहे
II तेनिथ	तेनथुः	तेन	तेनिषे	तेनाथे	तेनिध्वे
III ततान	तेनतुः	तेनुः	तेने	तेनाते	तेनिरे

	दा.					
	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>
I ददौ	ददिव	ददिम	ददे	ददिवहे	ददिमहे	
II ददिथ-ददाथ	ददथुः	दद	ददिषे	ददाथे	ददिष्वे	
III ददौ	ददतुः	ददुः	ददे	ददाते	ददिरे	
	हन्.					
I जघान-जघन	जघ्निव	जघ्निम	आजघ्ने	आजघ्निवहे	आजघ्निमहे	
II जघनिथ-जघन्थ	जघ्थुः	जघ्न	आजघ्निषे	आजघ्नाथे	आजघ्निष्वे	
III जघान	जघ्तुः	जघ्नुः	आजघ्ने	आजघ्नाते	आजघ्निरे	

5. How many past tenses are there in Sanskrit? Describe briefly the general rules for their formation, to be illustrated by some instances.

5. There are three past tenses in Sanskrit:—(1) The imperfect (लङ्) or first preterite. (2) The perfect (लिट्) or second preterite. (3) The aorist (लुङ्) or third preterite.

(1) The imperfect (लङ्) is formed by adding the conjugational sign to the root and making the necessary vowel changes consequent thereon, prefixing the augment अ and then appending the terminations of the tense. Ex:—अगच्छत्, अयात्, अबिभेत्, अदीव्यत्, आप्रवम्, अतुदः, अभिनत्, अकरोत्, अक्रीणात्, अचोरयत्.

(2) To form the perfect (लिट्) first of all a root is reduplicated according to the general rules of reduplication and making certain vowel changes (Vide Sanskrit Second Book pp. 61, 62 Rule 2 and pp. 77 Rules 7-9). To the base so prepared are added the terminations of the tense. Ex:—जगाम, पस्पृश, चकार, चकर्थ, दिदेष, ईयतुः.

(3) To form the Aorist the base is prepared according as a root takes the several varieties or any of them and then

are added the terminations of the imperfect. Augment अ is prefixed as in the imperfect. Ex:—अदात्, अगमत्, अशिश्रियत्, अस्मार्षम्, अवादीत्, अपासीत्, अविक्षत्.

6. Describe the Tatpurusha class of compound words.
6. A compound of Tatpurusha class consists of two members, the first of which determines the sense of the other, or is attributive to it. When the attributive member has the meaning of a case it is called an Inflectional Tatpurusha and when the attributive member is used in apposition to the other it is called an Appositional Tatpurusha.
7. Give a definition of (1) धातु, (2) प्रत्यय, and (3) प्रातिपदिक. Into how many classes are the प्रत्यय divided ?

7. (1) Those words that denote action are called *Dhātu*. (2) Those that are added on to verbs and nouns, (to show which person, which time or which relation &c. is meant) are called *Pratyaya*. (3) That form (crude) of a noun to which case-terminations are applied is called *Prātipadika*. The *Pratyayas* are divided into (a) कृत् and तद्धित; (b) विभक्ति प्रत्यय (सुबन्त) and (c) धातुप्रत्यय (तिङन्त).

8. What consonants correspond to the Sanskrit च, ज, and श in Latin, Greek, and the Teutonic languages? What consonants in Zend and Greek correspond to the Sanskrit स? Adduce instances of these consonantal changes.

8. The consonants corresponding to the Sanskrit च्, ज्, श्, are as follows:—

च्—Latin, qu or x. Greek, t. Teutonic, k or ch.

ज्—	c	k	j
श्—	g	y	c, ch or sh

The consonants corresponding to स are:—

	Zend h		Greek h		
Sanskrit	Latin	Greek	Teutonic	Zend.	
चतुर	quatuor	tessares	-----	-----	
जानामि	nosco	gignosko	-----	-----	
दशन्	decem	deka	-----	-----	
सप्तन्	-----	hepta	-----	hāptan	

9. Translate the following sentences into idiomatical Sanskrit:—

(a) How many days ago did he arrive in this city?

(b) I prefer⁽¹⁾ the study of Sanskrit to that of any other dead⁽²⁾ language.

(c) Here are two editions⁽¹⁾ of the famous Indian drama S'ākuntala? Which of these do you prefer?

(d) Had I seen⁽¹⁾ my friend yesterday evening, I should have told him to attend⁽²⁾ this meeting.⁽³⁾

9. (a) तस्यैतन्नगरं प्राप्तस्य कल्पहानि जातानि.

(b) (1) वरमिति मन्ये, रोचते; (2) प्राचीन, अनुक्त, अव्यवहत.

(c) (1) पुस्तके, आवृत्ती.

(d) (1) Use conditional. (2) आगन्तुम् (3) सभा, परिषद्.

10. Translate the following sentences into English:—

(a) किमनेन संततिरस्ति नास्तीति.

(b) कस्यैचिदस्मै नमः.

(c) तदत्र केनापि कारणेन भवितव्यम्.

(d) इदानीमेव धर्मासनादुत्थितस्य पुनरुपरोधकारि⁽¹⁾ कण्वशिष्याग-
मनमस्मै नोत्सहे निवेदितुम् । अथवा अविश्रामो⁽²⁾ ऽयं लोकतन्त्राधिकारः⁽³⁾

10. (a) What is the good whether he has or no progeny.

(b) Bow to him who-ever he may be.

(c) There must be some cause &c.

(d) (1) Causing detention, trouble, inconvenience (2) Know-
ing no rest. (3) The duty that devolves upon a man
at the helm of public affairs.

1864.

1. How many kinds of affixes (Pratyayas) are there in Sanskrit? Give instances of each class.

1. Vide Question 7. for 1863.

तद्धित—पठुत्व, पाठव, गाङ्गेय, खेण.

कृत्—कृति, कार्य, कर्तव्य, कारक.

Instances of सुबन्त (Declensions) and तिङन्त (Conjugations) may be given by the student.

2. Give the accusative and instrumental cases of इदम्, अदस्, तद्, अहम्, and त्वम्, in the three numbers.

Acc.			Instr.		
2. Sing.	Du.	Plu.	Sing.	Du.	Plu.
m. इमम्-एनम्	इमौ-एनौ	इमान्-एनान्	अनेन-एनेन	आभ्याम्	एभिः
f. इमाम्-एनाम्	इमे-एने	इमाः-एनाः	अनया-एनया	,,	आभिः
n. इदम्	इमे	इमानि	Same as masculine.		
m. अमुम्	अमू	अमून्	अमुना	अमूभ्याम्	अमीभिः
f. अमूम्	,,	अमूः	अमुया	,,	अमूभिः
n. अदः	,,	अमूनि	Same as masculine.		
m. तम्	तौ	तान्	तेन	ताभ्याम्	तैः
f. ताम्	ते	ताः	तया	,,	ताभिः
n. तत्	,,	तानि	Same as masculine.		
m. f. n. माम्-मा	आवाम्-नौ	अस्मान्-नः	मया	आवाभ्याम्	अस्माभिः
m. f. n. त्वाम्-त्वा	युवाम्-वाम्	युष्मान्-वः	त्वया	युवाभ्याम्	युष्माभिः

3. Translate into English:—

(a) पाप मां मा⁽¹⁾ स्प्राक्षीः ।

(b) अलं तथा ⁽¹⁾ । गच्छाम्यहम् ।

(c) स केनचित्कुलीरेण⁽¹⁾ दृष्टः पृष्टश्च । किमिति भवानत्राहारत्यागेन तिष्ठति । बकेनोक्तम् । मत्स्या मम जीवन्हेतव⁽²⁾ स्ते कैवर्तै⁽³⁾ रागत्य व्यापा-
दयितव्या⁽⁴⁾ इति वार्ता नगरोपान्ते⁽⁵⁾ मया श्रुता ।

3. (a) (1) Do not touch me, O wicked one. (1) (The aorist with मा has the sense of the imperative.)
 (b) (1) Enough with her (waiting for her &c.).
 (c) (1) By a crab. (2) Source of living. (3) By fishermen. (4) Are to be killed. (5) Near.

4. Write out the following passage, correcting the faults against the Sandhi rules:—ततः मया उक्तम् यदि वचनमात्रेण एव अधिपत्यम् सिध्यति तदा जम्बुद्वीपे अपि अस्मद् प्रभोः हिरण्यगर्भस्य स्वाम्यं अस्ति शुकः ब्रूते कथं अत्र निर्णयः मया उक्तम् संग्रामे एव राजा विहस्य उक्तम् स्व स्वामिनम् गत्वा सज्जीकुरु ।

4. ततो मयोक्तम् । यदि वचनमात्रेणैवाधिपत्यं सिध्यति तदा जम्बुद्वीपेऽप्यस्मत्प्रभोः हिरण्यगर्भस्य स्वाम्यमस्ति । शुको ब्रूते । कथमत्र निर्णयः । मयोक्तम् । संग्रामे ए(ये)व । राजा विहस्योक्तम् । स्वस्वामिनं गत्वा सज्जीकुरु ।

5. Conjugate the verbs इष्, इ, यु, ब्रू in the present indicative (लट्).

	इष् (to wish) 6th Conj.			इष् (to go) 4th Con.		
5.	Sing.	Du.	Plu.	Sing.	Du.	Plu.
I	इच्छामि	इच्छावः	इच्छामः	इष्यामि	इष्यावः	इष्यामः
II	इच्छसि	इच्छथः	इच्छथ	इष्यसि	इष्यथः	इष्यथ
III	इच्छति	इच्छतः	इच्छन्ति	इष्यति	इष्यतः	इष्यन्ति

इष् (to repeat) 9th conj.

I	इष्णामि	इष्णावः	इष्णामः
II	इष्णसि	इष्णथः	इष्णथ
III	इष्णाति	इष्णीतः	इष्णन्ति

इ (to go).

	2nd conj.			1st conj.		
I	यमि	इवः	इमः	अयामि	अयावः	अयामः
II	यसि	इथः	इथ	अयसि	अयथः	अयथ
III	यति	इतः	यन्ति	अयति	अयतः	अयन्ति

यु (to fasten) 9th Conj.

यु (to mix or separate) 2nd Conj.

	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>
I युनामि	युनीवः	युनीमः	यौमि	युवः	युमः	
II युनासि	युनीथः	युनीथ	यौषि	युथः	युथ	
III युनाति	युनीतः	युनन्ति	यौति	युतः	युवन्ति	

Âtm.

यु (to censure) 10th conj.

I युने	युनीवहे	युनीमहे	यावयामि	यावयावः	यावयामः
II युनीषे	युनाथे	युनीध्वे	यावयसि	यावयथः	यावयथ
III युनीते	युनाते	युनते	यावयति	यावयतः	यावयन्ति

ब्रू

Âtm.

Par.

I ब्रूवे	ब्रूवहे	ब्रूमहे	ब्रूवामि	ब्रूवः	ब्रूमः
II ब्रूषे	ब्रूवाथे	ब्रूध्वे	ब्रूवीषि	ब्रूथः	ब्रूथ
III ब्रूते	ब्रूवाते	ब्रूवते	ब्रूवति	ब्रूतः	ब्रूवन्ति

6. Decline पञ्चन्, गो, सेदिवस्, and श्री.

6.	पञ्चन्.	गो.		श्री.			
	<i>Plu.</i>	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>
Nom. Voc.	{ पञ्च	गौः	गावौ	गावः	श्रीः	श्रियौ	श्रियः
Acc.	,,	गाम्	,,	गाः	श्रियम्	,,	,,
Instr.	पञ्चभिः	गवा	गोभ्याम्	गोभिः	श्रिया	श्रीभ्याम्	श्रीभिः
Dat.	पञ्चभ्यः	गवे	,,	गोभ्यः	श्रियै-श्रिये	,,	श्रीभ्यः
Abl.	,,	गोः	,,	,,	श्रियाः-श्रिभः	,,	,,
Gen.	पञ्चानाम्	,,	गवोः	गवाम्	,,	श्रियोः	श्रियाम्-श्रीणाम्
Loc.	पञ्चसु	गवि	,,	गोषु	श्रियाम्-श्रियि	,,	श्रीषु

सेदिवस्.

	Masc.			Fem.		
	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>
Nom.	सेदिवान्	सेदिवांसौ	सेदिवांसः	सेदुषी	सेदुष्यौ	सेदुष्यः
Acc.	सेदिवांसम्	„	सेदुषः	सेदुषीम्	„	सेदुषीः
Instr.	सेदुषा	सेदिवद्भ्याम्	सेदिवद्भिः	सेदुष्या	सेदुषीभ्याम्	सेदुषीभिः
Dat.	सेदुषे	„	सेदिवद्भ्यः	सेदुष्यै	„	सेदुषीभ्यः
Abl.	सेदुषः	„	„	सेदुष्याः	„	„
Gen.	„	सेदुषोः	सेदुषाम्	„	सेदुष्योः	सेदुषीणाम्
Loc.	सेदुषि	„	सेदिवत्सु	सेदुष्याम्	„	सेदुषीषु
Voc.	सेदिवन्	सेदिवांसौ	सेदिवांसः	सेदुषि	सेदुष्यौ	सेदुष्यः

Neuter.

	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>	} The rest like the corres. ponding masculine.
Nom. Acc. Voc.	सेदिवत्	सेदुषी	सेदिवांसि	

7. Translate into idiomatic Sanskrit:—

- (a) Has he come?
 (b) Has he not come?
 (c) The gratification⁽¹⁾ of our desires⁽²⁾ and the fulfilment⁽³⁾ of duty⁽⁴⁾ are often⁽⁵⁾ incompatible.⁽⁶⁾
 (d) Which⁽¹⁾ of the two ought we to prefer?⁽²⁾
 (e) Between the Vindhya and the Himvat lies the country called Âryâvarta, stretching from the eastern to the western ocean.

7. (c) (1) तर्पण, वृत्ति, पूर्ति. (2) काम. (3) सिद्धि. (4) कर्तव्य, धर्म. (5) प्रायः
 (6) विरुद्ध. The whole may be translated धर्मकामौ प्रायो विरुद्धौ.

(d) (1) कतरत्. (2) ग्राह्य, स्वीकार्य.

(e) प्राक्प्रतीचीभुवोः सिन्धोर्हिमवद्रिन्ध्यशैलयोः ।

अन्तरावस्थितो देश आर्यावर्तः स उच्यते ॥

8. Dissolve the following compounds, and state to which class each belongs:—आकाशवर्त्म; स्वरूपबलः; कीर्तिप्रतापसहितम्; सशिष्यः; अतिहरिः; यथाधर्मम्; ज्ञातानुलिप्तः; हस्तपादम्; श्वेतवर्णः.

8. आकाश एव वर्त्म (Karmadhāraya.)
 स्वरूपं बलं यस्य सः (Bahuvrīhi.)
 कीर्तिश्च प्रतापश्च कीर्तिप्रतापौ (Dvandva.) कीर्तिप्रतापाभ्यां
 सहितम् (Tatpurusha.)
 शिष्येण-ध्याभ्याम्-ध्वैः सहितः (Bahuvrīhi.)
 हरिमतिक्रान्तः अतिहरिः (Tatpurusha.)
 धर्ममनतिक्रम्य यथा वर्तत इति (Avyayībhāva.)
 आदौ स्नातः पश्चादनुलिप्तः (Karmadhāraya.)
 हस्तौ पादौ च एषां समाहारः (Samāhāradvandva.)
 श्वेतश्चासौ वर्णश्च (Karmadhāraya.) or श्वेतः वर्णो यस्य सः
 (Bahuvrīhi.)

9. (a) Give the synonyms of राजन्; वायु; देव; भूमि.

(b) State the differences of meaning between रथ, अनस; चाहन, विमान; as well as between स्वर्ग, आकाश; दिव्, अमरलोक.

9. (a) राजन्-राजा राट् पार्थिवक्षमाभृन्नृपभूपमहीक्षितः ॥

वायु-श्वसनः स्पर्शनो वायुर्मातरिश्वा सदागतिः ।

पृषदश्वो गन्धवहो गन्धवाहानिलाशुगाः ॥

समीरमारुतमरुज्जगत्प्राणसमीरणाः

नभस्वद्वातपवनपवमानप्रभजनाः ॥

देव-अमरा निर्जरा देवास्त्रिदशा विबुधाः सुराः ।

सुपर्वाणः सुमनसस्त्रिदिवेशा विबौकसः ॥

आदितेया दिविषदो लेखा अदितिनन्दनाः ।

आदित्या ऋभवोऽस्वप्ना अमर्त्या अमृतान्धसः ॥

बहिर्मुखाः क्रतुभुजो गीर्वाणा दानवारयः ।
 वृन्दारका दैवतानि पुंसि वा देवताः स्त्रियाम् ॥
 भूमि—भूर्भूमिरचलानन्ता रसा विश्वंभरा स्थिरा ।
 धरा धरित्री धराणिः क्षोणिज्या काश्यपी क्षितिः ॥
 सर्वसहा वसुमती वसुधोवी वसुंधरा ।
 गोत्रा कुः पृथिवी पृथ्वी क्ष्मावनिर्मेदिनी मही ॥

(a) रथ. A chariot used in war, a rich or state carriage. अनस.
 A cart.

वाहन. Any vehicle. विमान. Sky chariot; heavenly car.

स्वर्ग. Heaven, the place of residence of the gods. आकाश. Sky.
 दिव्. Sky. अमरलोक. Heaven.

10. Give the third person singular of the Present (लट्),
 Perfect (लिट्), Future (लृट्) and Aorist (लुङ्) of भू; गम्; स्था;
 पठ्; क्षिप्; ग्रह्; नश्; चक्ष्; हन्.

10. Pres.	Perf.	Fut.	Aor.
भू-भवति	बभूव	भविष्यति	अभूत्
गम्-गच्छति	जगाम	गमिष्यति	अगमत्
स्था-तिष्ठति	तस्थौ	स्थास्यति	अस्थात्
पठ्-पठति	पपाठ	पठिष्यति	अपाठात्
क्षिप्-क्षिपति-क्षिपते	चिक्षेप-चिक्षिपे	क्षेप्स्यति-क्षेप्स्यते	अक्षैप्सीत्-अक्षिप्त
ग्रह्-गृह्णाति-गृह्णाते	जग्राह-जगृहे	ग्रहीष्यति-ग्रहीष्यते	अग्रहीत्-अग्रहीष्ट
नश्-नश्यति	ननाश	नशिष्यति-नक्ष्यति	अनशत्
चक्ष्-चष्टे	चख्यौ	ख्यास्यति-ख्यास्यते	अख्यत्-अख्यत
	चक्षौ-चक्षे	वशास्यति-ते	अवशासीत्-स्त
	चख्ये-चचक्षे		
हन्-हन्ति	जघान	हनिष्यति	अवधीत्

1886.

1. Combine the following words according to the rules of Sandhi viz:—कर्तु + ऋजु; सा + उक्त्वा; मधु + इव; सखे + इह; गिरी + एतौ; प्र + एजते; तत् + जायते; दिक् + गजः; तत् + लब्धम्; प्राक् + मुखः; तत् + हुतम्; आसन् + इह; हसन् + च; पूर्णः + चन्द्रः; हता + गजाः; पुनः + अपि.

1. कर्तृजु; सोक्त्वा; मधिव; सख इह or सखयिह; गिरी एतौ; प्रेजते; तज्जायते; दिग्गजः; तहम्भम्; प्राङ्मुखः; तद्भुतम् or तद्हुतम्; आसन्निह; हसंश्च; पूर्णश्चन्द्रः; हता गजाः; पुनरपि.

2. Which of the following forms are correct, and which are incorrect? Correct those which you think incorrect, and state the reasons for your corrections:—दूषणम्; अर्केन; क्षिप्तुः; अर्धेन; अर्चणम्; दर्शनम्; अक्षन्वत्.

2. दूषणम्. Correct.

अर्केन Incorrect. It ought to be अर्केण. (For reason see Sanskrit First Book p. 15; change of न् to ण्).

क्षिप्तुः. Correct.

अर्धेन. Correct.

अर्चणम्. Incorrect. It ought to be अर्चनम्. (Vide F. B. p. 15, foot note.)

दर्शनम्. Correct.

अक्षन्वत्. Incorrect, अक्षण्वत् is the correct form.

3. Write out the Sing. of सम्राज् *m.*; राजन् *m.*; the Dual of गिर *f.*; मनस् *n.*; the Plur. of वारि *n.*

3. Nom.	सम्राट्-इ	राजा	गिरौ	मनसी	वारीणि
Acc.	सम्राजम्	राजानम्	"	"	"
Instr.	सम्राजा	राज्ञा	गीर्भ्याम्	मनोभ्याम्	वारिभिः
Dat.	सम्राजे	राज्ञे	"	"	वारिभ्यः
Abl.	सम्राजः	राज्ञः	"	"	"
Gen.	"	"	गिरोः	मनसोः	वारोणाम्
Loc.	सम्राजि	राज्ञि-राजनि	"	"	वारिषु
Voc.	सम्राट्-इ	राजन्	गिरौ	मनसी	वारीणि

4. Give the Instr. Sing. *m.* of प्राच्, प्रत्यच्; the Acc. Sing. *m.* of महत्, पुंस; the Instr. Sing. and Plur. *m.* of रुरुद्वा, गरीयस्.

4. प्राचा, प्रतीचा; महान्तम्, पुमांसम्; रुरुड्वा, रुरुद्विः; गरीयसा, गरीयोभिः.

5. State the rules for forming the degrees of comparison of adjectives. Give the Compar. and Superl. degrees of उरु; गुरु; युवन्.

5. Vide Sanskrit Second Book pp. 127, 128 Rules 1, 2, 3, 4, 7.

वरीयस्	वरिष्ठ;	कनीयस्	} कनिष्ठ. }
गरीयस्	गरिष्ठ;	यवीयस्	

6. Give the declension of the femin. of त्रि; of the Dual of युष्मद्; and of the Plur. *m.* of इदम्.

6. Nom.	तिस्रः	युवाम्	Abl.	तिसृभ्यः	युवाभ्याम्
Acc.	"	"-वाम्	Gen.	तिसृणाम्	युवयोः-वाम्
Instr.	तिसृभिः	युवाभ्याम्	Loc.	तिसृषु	"
Dat.	तिसृभ्यः	"-वाम्	See question 4 for 1862.		

7. Give the Pres. (लट्) Parasm. of बुध्, रु, तन्; and the Pres. Âtm. of चुर and युज्.

7.	Sing.	Du.	Plu.	Sing.	Du.	Plu.
I	बोधामि	बोधावः	बोधामः	रौमि-रवीमि	रुवः-रुवीवः	रुमः-रुवीमः
II	बोधसि	बोधथः	बोधथ	रौषि-रवीषि	रुथः-रुवीथः	रुथ रुवीथ
III	बोधति	बोधतः	बोधन्ति	रौति-रवीति	रुतः-रुवीतः	रुवन्ति

I	तनोमि	तनुवः-तन्वः	तनुमः-तन्मः
II	तनोषि	तनुथः	तनुथ
III	तनोति	तनुतः	तन्वन्ति

I	चोरये	चोरयावहे	चोरयामहे	युञ्जे	युञ्जवहे	युञ्जमहे
II	चोरयसे	चोरयेथे	चोरयध्वे	युञ्ज्हे	युञ्जाथे	युङ्गध्वे
III	चोरयते	चोरयेते	चोरयन्ते	युञ्ज्हे	युञ्जाते	युञ्जते

युज् also belongs to the 1st 4th, and 10th conjugations.

9. Give the Perf. (लिट्) Parasm. of तुद्; the Dual of the Perf. Parasm. of तन्; the Plur. of the Perf. Parasm. of धा and कृ.

8.	Sing.	Du.	Plu.	Du.	Plu.	Plu.
I	तुतोद	तुतुदिव	तुतुदिम	तेनिव	दधिम	चक्रम
II	तुतोदिथ	तुतुदथुः	तुतुद	तेनथुः	दध	चक्र
III	तुतोद	तुतुदतुः	तुतुदुः	तेनतुः	दधुः	चकुः

9. Form the Pres. Partic. Par. of भू; दिव; हु; the Past Partic. Pass. of गम्; इन्; दश्; the Infin. of क्षिप्; भू; रु; the Absol. (indecl. Partic.) of बुध; गम्; वितुद्.

9.	Pr. Part.	भवत्	दीव्यत्	जुह्वत्
	Past Part.	गत	इत	दृष्ट
	Inf.	क्षेप्तुम्	भवितुम्	रवितुम्
	Ind. Part.	बुद्धा-बोधित्वा	गत्वा	वितुद्य

10. Translate the following compounds, and state to which class each of them belongs; viz:—(a) पितृसदृशः; (b) विश्वजित्; (c) नीलोत्पलम्; (d) त्रिलोकी; (e) ब्राह्मणक्षत्रियौ; (f) महाबाहुः; (g) अनश्वः; (h) अतिहिमम्; (i) सत्तृणम्.

10. (a) Like the father. (Tatpurusha.)
 (b) Conqueror of the universe. (Upapada-Tatpurusha.)
 (c) A blue lotus. (Karmadhāraya.)
 (d) The three worlds. (Dvigu.)
 (e) A Brahmana and a Kshatriya. (Dvandva.)
 (f) Great arm. (Karm.); or one who has a great arm. (Bahuv.)
 (g) Not a horse. (Tat.) or He who has no horse or horses. (Bahuv.)
 (h) Great cold or snow. (Karm. or Avyayi.)
 (i) With grass. (Bahuv.); (Avyayībhāva.) सत्तृणमस्ति.

11. Translate into Sanskrit:—

- (a) Four hundred and sixty-seven.
- (b) It is impossible to conquer Indra.
- (c) Krishna is stronger than Bali.

11. (a) सप्तषष्ट्यधिकानि चत्वारि शतानि.

(b) इन्द्रो जेतुं न शक्यः.

(c) कृष्णो बलेर्बलीयान्.

12. Explain the following terms:—Pratyaya; Kṛit; Taddhita; Prâtipadika; Dhātu; Upasarga.

12. प्रत्यय—Vide question 7 for 1863.

कृत्—Suffixes added to verbs.

तद्धित—Suffixes added to nouns.

प्रातिपदिक—Vide question 7 for 1863.

धातु— Do.

उपसर्ग—Prefixes are words placed before roots to modify or intensify their sense. (Sometimes the sense is not modified.)

1867.

1. Combine according to the rules of Sandhi:—

कर्तृ+उत; प्रभो+एहि; प्रभो+अनुगृहाण; तौ+इति; शयावहे
+आवाम्; अब+ऋणाति; तद्+छिनत्ति; ताम्+जयति; तान्
+जयति; जगत्+नाथः; परिव्राट्+हतः; तान्+शत्रून्; पतन्+
तरुः; महान्+लाभः; किम्+ह्यः; रविः+उदेति; कः+एषः; भ्रातः+
रक्ष; बुध्+भिः; बुध्+सु.

1. कर्तुत; प्रभवेहि or प्रभ एहि; प्रभोऽनुगृहाण; ताविति or ता इति;
शयावहे आवाम्; अवारणाति; तच्छिनत्ति; तां जयति; ताजयति; जगन्नाथः;
परिव्राट् or परिव्राट् हतः; तान्शत्रून् or तान्छत्रून् or तान्छत्रून् or

ताश्शत्रून्; पतस्तर्हः; महालाभः; किं ह्यः or कियँह्यः; रविरुदेति; क एयः; भ्राता रक्षः मुद्भिः; मुत्सु.

2. With what single consonants and with what groups of consonants may a word which stands by itself end in Sanskrit? How must final श्, ष्, and ह् be changed?

2. (Single.) A Sanskrit word may end in the 1st, 3rd or 5th letter of the five classes or in any of the semi-vowels.

(Group.) The same consonants as second members of a conjunct consonant with र् as the first member. (Vide Sanskrit Grammar pp. 6 § 14.)

Final श्, ष्, ह्, must be changed to ट् or ड् or क् or ग्.

3. Decline in the Singular स्वस् f., and अप्सरस् f.; in the Dual वाग्मिन् m., and उपानह् f.; in the Plural आत्मन् m., and ददन् m.

3. Nom. स्वसा	अप्सराः	वाग्मिनौ	उपानहौ	आत्मानः	ददतः
Acc. स्वसारम्	अप्सरसम्	"	"	आत्मनः	"
Instr. स्वस्त्रा	अप्सरसा	वाग्मिभ्याम्	उपानह्वयाम्	आत्मभिः	ददद्भिः
Dat. स्वस्त्रे	अप्सरसे	"	"	आत्मभ्यः	ददद्भ्यः
Abl. स्वसुः	अप्सरसः	"	"	"	"
Gen. "	"	वाग्मिनोः	उपानहोः	आत्मनाम्	ददताम्
Loc. स्वसारि	अप्सरसि	"	"	आत्मसु	ददत्सु
Voc. स्वसः	अप्सरः	वाग्मिनौ	उपानहौ	आत्मानः	ददतः

4. Give the Acc. and Loc. Sing. of सखि m. and विश्वपा m.; the Nom., Instr. and Gen. Dual of पथिन् m., युचन् m., and पूषन् m.; the Nom. and Acc. Plur. of शुश्रुवस् m., दत् m., and स्त्री f.

4. सखायम्, सख्यौ; विश्वपाम्, विश्वपि; पन्थानौ, पथिभ्याम्, पथोः; युवानौ, युवभ्याम्, यूनोः; पूषणौ, पूषभ्याम्, पूष्णोः; शुश्रुवांसः, शुश्रुवुषः; no form, दतः; स्त्रियः, स्त्रियः स्त्रीः.

5. Give the Comparative and Superlative degrees of धनिन्, बलवत्, प्राक्, दोग्ध, बहु, अल्प, दीर्घ, प्रिय.

5. धनीयस्	धनिष्ठ	दोग्धियस्	दोग्धिष्ठ	कनीयस्	कनिष्ठ
				अल्पीयस्	अल्पिष्ठ
बलीयस्	बलिष्ठ	भूयस्	भूयिष्ठ	द्राघीयस्	द्राघिष्ठ
प्राक्तर	प्राक्तम			प्रेयस्	प्रेष्ठ

6. Give the Dat., Abl., and Loc. Sing. Masc. of सर्व, पूर्व, and द्वितीय; the Masc. of चतुर; the Plu. of the Masc. of अदस्.

6. सर्वस्मै	सर्वस्मात्	सर्वस्मिन्	चत्वारः	अमी
पूर्वस्मै	पूर्वस्मात्	पूर्वस्मिन्	चतुरः	अमून्
	पूर्वात्	पूर्वे		
द्वितीयस्मै	द्वितीयस्मात्	द्वितीयस्मिन्	चतुर्भिः	अमीभिः
द्वितीयाय	द्वितीयात्	द्वितीये	चतुर्भ्यः	अमीभ्यः

” ”
चतुर्णाम् अमीषाम्
चतुर्षु अमीषु
चत्वारः.

7. Give the Pres. (लट्) Par. of द्विष; the Imperf. (लङ्) Par. of क्री; the Imperat. (लोट्) Par. of भृ; the Optat. (लिट्) Par. of सु; the Imperat. (लोट्) Âtm. of तुद्; the Optat. (लिट्) Âtm. of दिव्.

	S.	D.	Pl.	S.	D.	Pl.
I	द्वेष्मि	द्विष्वः	द्विष्मः	अक्रीणाम्	अक्रीणीव	अक्रीणीम
II	द्वेक्षि	द्विष्ठः	द्विष्ठ	अक्रीणाः	अक्रीणीतम्	अक्रीणीत
III	द्वेष्टि	द्विष्टः	द्विषन्ति	अक्रीणात्	अक्रीणीताम्	अक्रीणन्
I	विभराणि	विभराव	विभराम	सुनुयाम्	सुनुयाव	सुनुयाम
II	विभृहि	विभृतम्	विभृत	सुनुयाः	सुनुयातम्	सुनुयात
III	विभर्तु	विभृताम्	विभ्रतु	सुनुयात्	सुनुयाताम्	सुनुयुः
I	तुदै	तुदावहै	तुदामहै	} दिव् is not an Âtmanepadi root (!)		
II	तुदस्व	तुदथाम्	तुदध्वम्			
III	तुदताम्	तुदेताम्	तुदन्ताम्			

8. Give the rules of reduplication for the Perf. (लिट्) of roots beginning with consonants, and give examples for each rule.

8. Vide Sanskrit Second Book Lesson XI. Rule 2.

9. Give the 3rd Pers. Sing. Par. and Âtm. of the Aor.

(लुङ्) of कृ, क्षिप्, दिह्, द्रु, धा, पत्, बुध्, या, लिप्, लृ, शास्, सृ.

9.	Paras.	Âtm.	Paras.	Âtm.
	अकार्षीत्	अकृत	अयासीत्	No Âtm.
	अक्षेप्सीत्	अक्षिप्त	अलिपत्	अलिपत्
	अधिक्षत्	अधिक्षत	अळावीत्	अलविष्ट
	अदुद्रुवत्	Nil	अशिषत्	No Âtm.
	अधात्	अधित	असार्षीत्	„
	अपसत्	(No Âtm.)		
	अबुधत्- अबोधीत्	(1st Conj.) अबोधिष्ट	Nil	अबुद्ध- अबोधि } (4th Conj.)

10. Give the 3rd Pers. Sing. Pres. Par. and Âtm. of the Causal the Intens. (or Frequent.), the Desid., and the 3rd Pers. Sing. Pres. of the Passive of कृ, दा, बुध्, भू.

10.	Paras.	Âtm.	Paras.	Âtm.
Caus.	कारयति	कारयते	दापयति	दापयते
	बोधयति	बोधयते	भावयति	भावयते (rare)
Intens.	चर्कति-र्करीति चरिकति-रीकति चरिकरीति-रीकरीति	चेक्रीयते	दादाति-दादेति	देदीयते
	बोबोद्धि-बोबुधीति			
Desid.	चिकीर्षति	चिकीर्षते	दिस्सति	दिस्सते
	बुबोधिषति-भुत्सति	भुत्सते	बुभूषति	बुभूषते (rare)
Pass.	Nil	क्रियते	Nil	दीयते
	Nil	बुध्यते	Nil	भूयते

11. Translate the following compounds, and state to which class each of them belongs:—(a) अनुरूपम्; (b) अपुत्रः; (c) ईशकृष्णौ; (d) गोहितः; (e) चोरभयम्; (f) दशकुमारी; (g) द्विपात्; (h) महाराजः; (i) विश्वभृत्.

11. (a) Suitable to the beauty. (Avyayibhâva).

(b) Not a son [Tatpurusha) or One having no son.
(Bahuvrihi).

(c) The god Siva and Krishna. (Dvandva.)

(d) Good for the cow. (Tatpurusha).

(e) Fear from a thief. (Do.)

(f) A collection of ten boys. (Dvigu).

(g) One having two legs (Bahuvrihi).

(h) Great king. (Karmadhâraya).

(i) The supporter of the universe. (Tatpurusha).

12. Give some Prepositions which are used in construction with nouns, and illustrate their use.

12. The following are some of the Prepositions which are used in construction with nouns:—

अति—अतिदेवान् कृष्णः.

अनु—जपमनु प्रावर्षत्.

अभि—भक्तो हरिमभि.

उप—उप हरिं सुराः.

परि—भक्तो विष्णुं परि.

प्रति—बुभुक्षितं न प्रति भाति किञ्चित्.

1868.

1. Correct, according to the rules of Sandhi, the following sentences and words:—

(a) अग्नीसोमौ ऋत्विजा उक्थेः पूजयेते अस्मिन् अध्वरे ।

(b) भोः आगच्छ ऋषिपुत्र ।

(c) अविचारयन् तृणानि छिनत्ति ।

(d) हस्तिनः बिलस्थान् शशकान् अमर्दयन् चरणनिपातनेन ।

(e) तैः ऋषिभिः रुक् परिवृतैः एतत् जगत् अखिलम् सृष्टं ।

1. (a) अग्नीषोमावृ(क्त)त्विजोवथैः पूज्येते अस्मिन्नध्वरे ।

(b) भो आगच्छषि(क्त)पुत्र ।

(c) अविचारयन्तृणानि छिनत्ति ।

(d) हस्तिनो बिलस्थाञ्छ(च्छ, च्छ, च्छ) शकानमर्दयन्चरणनिपातनेन ।

(e) तैर्ऋषिभिरुक्परिवृतैरेतज्जगदखिलं सृष्टम् ।

2. Give the Nominative Singular, and Dual of सत्राजः; उ-
ष्णिहः; जगत्; अनडुहः; पितृद्विषः; त्वच्; ज्योतिर्विद्; वणिजः; and उपानहः.

2. सत्राज्-इ, सत्राजौ अनड्वान्, अनड्वाहौ ज्योतिर्वित्-इ, ज्योतिर्विदौ
उष्णिक्-ग्, उष्णिहौ पितृद्विद्-इ, पितृद्विपौ वणिक्-ग्, वणिजौ
जगत्, जगती, त्वक् ग्, त्वचौ उपानत्-इ, उपानहौ

3. Give the Nominative and Dative Singular, and
Locative Dual and Plural, of दिशः; पतिः; लक्ष्मीः; स्त्री; बिभ्रत्; चमूः;
विधुः; द्विषः; निवासिन् and तिर्यक्.

3.	f.	दिक्-दिग्	दिशे	दिशोः	दिक्षु
	m.	पतिः	पत्ये	पत्योः	पतिषु
	f.	लक्ष्मीः	लक्ष्म्ये	लक्ष्म्योः	लक्ष्मीषु
	f.	स्त्री	स्त्रिये	स्त्रियोः	स्त्रीषु
	m. n.	बिभ्रत्	बिभ्रते	बिभ्रतोः	बिभ्रत्सु
	f.	चमूः	चम्वे	चम्वोः	चमूषु
	m.	विधुः	विधवे	विध्वोः	विधुषु
	m.	द्विद्-इ	द्विषे	द्विषोः	द्विद्वत्सु-द्वत्सु
	m.	निवासी	निवासिने	निवासिनोः	निवासिषु
	n.	निवासि	"	"	"
	m.	तिर्यक्	तिरश्चे	तिरश्चोः	तिर्यक्षु
	n.	तिर्यक् ग्	"	"	"

4. (a) Give the Vocative Singular and Plural of **विद्वंसः**, **ज्योतिषः**, **अम्बा**, **मानुः**, **युवन्** and **मरुत्वन्**. (b) Give the Nominative and Ablative Plural of **यकृत्**, **पादः**, **रैः**, **अपः**, **अहन्** and **दिवः**.

4.

- (a) विद्वन् विद्वांसः; ज्योतिः ज्योतीषि; अम्ब अम्बाः;
मानो मानवः; युवन् युवानः; मरुत्वन् मरुत्वानः;
(b) यकृन्ति यकृद्भ्यः-कभ्यः; पादाः पादेभ्यः-पद्भ्यः; रायः राभ्यः;
आपः अब्भ्यः; अहानि अहोभ्यः; दिवः शुभ्यः.

5. Give the Comparatives and Superlatives of **गुरुः**, **साधुः**, **ऋस्वः**, **राजनः**, **विद्वंसः**.

2	Comp.	Super.
	गरीयस्-गुरुतर	गरिष्ठ-गुरुतम
	साधीयस्-साधुतर	साधिष्ठ-साधुतम
	ऋसीयस्-ऋस्वतर	ऋसिष्ठ-ऋस्वतम
	राजतर	राजतम (not in use)
	विद्वत्तर	विद्वत्तम.

6. Decline:—(a) **षष्**, (b) **इदम्** in the Feminine Singular. (c) **विश्व** in the Masculine Plural. (d) **अदस्** in the Dual Masculine, Feminine, and Neuter.

6. (a) *Nom. Voc. & Acc.* षट्. *Instr.* षड्भिः. *Dat. & Abl.* षड्भ्यः. *Gen.* षण्णाम्. *Loc.* षट्सु.

(b) *Nom.* इयम्. *Acc.* इमाम्-एनाम्. *Instr.* अनया-एनया. *Dat. & Abl.* अस्यै. *Gen.* अस्याः. *Loc.* अस्याम्.

(c) *Nom. & Voc.* विश्वे. *Acc.* विश्वान्. *Instr.* विश्वैः. *Dat. & Abl.* विश्वेभ्यः. *Gen.* विश्वेषाम्. *Loc.* विश्वेषु.

(d) *Nom. & Voc.* अम्. *Instr. Dat. & Abl.* अमूभ्याम्. *Gen. & Loc.* अमुयोः.

7. What do the prefixes **अति**, **अधि**, **अव**, and **आ** mean? Give two examples of each.

7. Vide question 5, 1862.

8. What are the feminine forms of कुमार, पति, बाल, पिता-मह, अश्व, भव, श्वशुर? What is the difference in meaning of the words शूद्रा, शूद्री; गोणा, गोणी; कुशा, कुशी; स्थला, स्थली.

8. कुमारी, पत्नी, बाला, पितामही, अश्वा, भवानी, श्वशू-

शूद्रा—A female of the S'ûdra caste.

शूद्री—The wife of a S'ûdra.

गोणा—Not a bag.

गोणी—A bag of sack-cloth in which corn is kept.

कुशा—Wooden pieces.

कुशी—(Made of iron) a plough-share.

स्थला—Place (made by man to assume a particular aspect.)

स्थली—(अकृत्रिमा) A place in its natural aspect.

9. What are, in Sanskrit grammar, the names for nominal and verbal derivatives? Give two instances of each.

9. Nominal derivatives तद्धित; and verbal derivatives कृत्.

(Vide question 1 for 1864.)

10. Dissolve the following compounds, and state to which class each of them belongs;—अतिमालः, राजसेवकः, जरच्चित्रगुः, पाणिपादम्, पारेगङ्गम्, शीतोष्णम्.

10. अतिक्रान्तो मालाम्. (Tatpurusha).

राज्ञःसेवकः (Tatpurusha).

चित्रा गावो यस्य सः (Bahuvrihi). } or जरती चासौ चित्रा च जर-
चित्रगुः (Karmadhâraya) जर-
जरचासौ चित्रगुश्च. (Karmadhâraya). } चित्रा गौर्यस्येति (Bahuvrihi)

पाणी च पादौ च एषां समाहारः (Samâhâradvânda.)

गङ्गायाः पारे (Avyayibhâva).

शीतं च तदुष्णं च (Karmadhâraya).

11. Translate into English:—(a) प्रासादीयति कुव्यां भिक्षुः ।
 (b) तवानुचरेण सर्वथा भवितव्यं मया । (c) मनसापि नैतत्कर्तव्यम् ।
 (d) तस्मै शतं धारयति. And into Sanskrit:— “In the per-
 mutation of letters (1) and the formation of compound nouns
 and adjectives (2) the Sanskrit language (3) perhaps (4) ex-
 ceeds, (5) and in the number of its synonymous terms (6) per-
 haps equals (7) any other language. With regard to in-
 flections (8) it falls for short (9) of the Greek.”

11 (a) A Sanyâsi (recluse) in (his) hut thinks himself to
 be in a palace.

(b) I should by all means be your follower, (attendant, con-
 stant companion).

(c) This should not be done even in mind, (even a thought of
 it should not be allowed to enter the mind, entertained).

(d) He owes him a hundred (Rupees &c.).

(1) वर्णविकृति (2) समासविधि (3) गीर्वाणभाषा (4) प्रायः, कदाचित्, जातु
 (5) अति+शी (6) पर्यायशब्द (7) तुलामधिरुह् (8) विभक्तिप्रत्यय (9) अती-
 व न्यूना भू; ग्रीकसंज्ञकाया भाषाया अस्यां बहुशो विभक्तिप्रत्यया अल्पतराः सन्ति.

12. Give the 3rd Pers. Sing. of the Pres. (लट्) and the
 Perf. (लिट्) of खन् and नी in both the padas, and also the
 Infinitives of the same. Give the Imperat. (लोट्), the Potent
 (विधिलिट्) and the Pass. Pres. (कर्मणिलट्) of गम्, दश्, दा,
 ‘to give,’ in the 3rd Pers. Sing.; the Imperf. (लङ्), the Desid.
 (सञ्जन्त), the Caus. (गिजन्त) and the Fut. (लुट्) of सृज्, कृ and
 भू in the Sing. of all the persons.

12.	Present.		Perfect.
Pars.	Atm.	Pars.	Atm.
खनति	खनते	चखान	चख्ने
नयति	नयते	निनाय	निन्ये
Infinitives खनितुम्; नेतुम्.			

	गम्	इश्	दा Pars.	Âtm.
Imper.	गच्छतु;	पश्यतु;	ददातु (3rd conj.)	यच्छतु (1st) दत्ताम् (3rd)
Potent.	गच्छेत्;	पश्येत्;	दद्यात्	यच्छेत् ददीत
Pass. Pres.	गम्यते;	इदयते;	दीयते	दीयते दीयते

	सृज्	कृ	भू
Imperf. I	असृजम्	अकरवम्-कुर्वि	अभवम्
II	असृजः	अकरोः-कुरुधाः	अभवः
III	असृजत्	अकरोत्-कुरुत	अभवत्
Desid. I	सिसृक्षामि	चिकीर्षामि-षे	बुभूषामि
II	सिसृक्षसि	चिकीर्षसि-से	बुभूषसि
III	सिसृक्षति	चिकीर्षति-ते	बुभूषति
Causal. I	सर्जयामि	कारयामि-ये	भावयामि
II	सर्जयसि	कारयसि-से	भावयसि
III	सर्जयति	कारयति-ते	भावयति
Fut. I	स्रष्टारिम्	कर्तारिम्-हे	भवितारिम्
II	स्रष्टासि	कर्तासि-से	भवितासि
III	स्रष्टा	कर्ता	भविता.

1869.

1. Join the words in the following sentences by the rules of *Sandhi*, giving the rules in the cases marked with an asterisk:—

त्रिष्टुभ्* हि ताः आहरत् । मधुलिह्* संततिः तस्मिन्* चन्दनपादपे* अस्ति । भवत्यौ अत्र वर्तते* इति अहम् आश्रमे आसीनम् ऋषिम् अकथयम् । प्रजाः अस्माभिः रञ्जयितव्याः । गङ्गा ऋषिम् नमति । सम्राज्-आदिष्टाः ऋत्विजः ऋचहीनम् कर्म अकार्षुः ।

(The rules may be given by the student.)

1. त्रिष्टुभि (वहि) ता आहरत् । मधुलिङ्गं सं (त्सं) ततेस्तस्मिन्श्चन्दनपादपे-
डस्ति । भवत्याव (अ)त्र वर्तेते इत्यहमाश्रम आ(या)सीनमृषिमकथयम् । प्रजा
अस्माभी रञ्जयितव्याः । गङ्गा ऋषिं (or गङ्गर्षिं) नमति । सम्राजादिष्टा ऋत्विज
ऋग्वी(र्यी) नं कर्माकार्युः ।

2. Give the Nominative, (feminine and neuter), and Ac-
cusative and Instrumental, (masculine), of चिक्रीवस्, जगन्वस्
and उपेयिवस्.

	Nom.			Acc. & Instr.		
	Sing.	Du.	Plu.	Sing.	Du.	Plu.
f. चिक्रीयुषां	चिक्रीयुष्यौ	चिक्रीयुष्यः	चिक्रीवांसम्	चिक्रीवांसौ	चिक्रीयुषः	
n. चिक्रीवत्	चिक्रीयुषो	चिक्रीवांसि	चिक्रीयुषा	चिक्रीवञ्चाम्	चिक्रीवद्भिः	
f. जग्मुषी	जग्मुष्यौ	जग्मुष्यः	जगन्वांसम्	जगन्वांसौ	जग्मुषः	
n. जगन्वत्	जग्मुषो	जगन्वांसि	जग्मुषा	जगन्वद्भ्याम्	जगन्वद्भिः	
f. उपेयुषी	उपेयुष्यौ	उपेयुष्यः	उपेयिवांसम्	उपेयिवांसौ	उपेयुषः	
n. उपेयिवत्	उपेयुषो	उपेयिवांसि	उपेयुषा	उपेयिवद्भ्याम्	उपेयिवद्भिः	

3. Give the Accusative and Instrumental of प्रत्यच् (masc).
and (neut.) अनडुह्, मूर्धन्, प्रेयस् (masc. and neut.) अहन् and गो.

	Acc.			Instr.		
m. प्रत्यश्चम्	प्रत्यश्चौ	प्रतीचः	प्रतीचा	प्रत्यग्भ्याम्	प्रत्यग्भिः	
n. प्रत्यक्	प्रतीचौ	प्रत्यश्चि	"	"	"	
	अनडुहाहम्	अनडुहाहौ	अनडुहः	अनडुहा	अनडुद्भ्याम्	अनडुद्भिः
	मूर्धानम्	मूर्धानौ	मूर्धनः	मूर्धना	मूर्ध्भ्याम्	मूर्धभिः
m. प्रेयांसम्	प्रेयांसौ	प्रेयसः	प्रेयसा	प्रेयोभ्याम्	प्रेयोभिः	
n. प्रेयः	प्रेयसी	प्रेयांसि	"	"	"	
	अहः	अन्ही-अहनी	अहानि	अन्हा	अहोभ्याम्	अहोभिः
	गाम्	गावौ	गाः	गवा	गोभ्याम्	गोभिः

4. Decline त्रि *masc.* and *fem.* and चतुर *masc.* and *fem.* and give the singulars of the Genitive and Locative of पति, सेनानी, स्त्री, स्वयंभू, दधि, वधू, and रुचि.

4.	Masc.	Fem.	Masc.	Fem.
Nom.	त्रयः	तिस्रः	चत्वारः	चतस्रः
Acc.	त्रीन्	"	चतुरः	"
Instr.	त्रिभिः	तिसृभिः	चतुर्भिः	चतसृभिः
Dat.	त्रिभ्यः	तिसृभ्यः	चतुर्भ्यः	चतसृभ्यः
Abl.	"	"	"	"
Gen.	त्रयाणाम्	तिसृणाम्	चतुर्णाम्	चतसृणाम्
Loc.	त्रिषु	तिसृषु	चतुर्षु	चतसृषु

Gen. पत्युः, सेनान्यः, स्त्रियाः, स्वयंभुवः, पुनर्भवः, दध्नः, वध्वाः, रुच्याः-रुचेः.
Loc. पत्यौ, सेनान्याम्, स्त्रियाम्, स्वयंभुवि, पुनर्भवि, दध्नि-दधनि, वध्वाम्, रुच्याम्-रुचौ.

5. What are the characteristics of the ten conjugations ?
Give the third person of the Imperfect दुह्, मृज्, शास्, स्तु, भृ, and क्षिप् and the Imperative (all persons) of बन्ध्, हि, आप् and कृ.

5. अ is added on to the roots before the term. in the First Conj.
The terminations are directly added to the root in the Second „
The root is reduplicated in the Third „
य is added before the terminations in the Fourth „
नु „ „ „ Fifth „
अ „ „ „ Sixth „
न is inserted between the radical vowel and the

final consonant in the Seventh „
उ is added before terminations in the Eighth „
ना „ „ „ Ninth „
अय „ „ „ Tenth „

Imperfect.

	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>
(Par.)	अधोक्-ग्	अदुग्धाम्	अदुहन्
(Âtm.)	अदुग्ध	अदुहाताम्	अदुहत
	अमार्द्-ई	अमृष्टाम्	अमृजन्-मार्जन्
	अशात्-द्	अशिष्टाम्	अशामुः
(Par.)	अस्तौत्-अस्तवीत्	अस्तुताम्-अस्तुवीताम्	अस्तुवन्
(Âtm.)	अस्तुत-अस्तुवीत	अस्तुवाताम्	अस्तुवत
(Par.)	अविभः	अविभृताम्	अविभरुः
(Âtm.)	अविभृत	अविभ्राताम्	अविभ्रत
	अशिनद्-इ	अशिष्टाम्	अशिषन्

Imperative.

	<i>S.</i>	<i>D.</i>	<i>Pl.</i>	<i>S.</i>	<i>D.</i>	<i>Pl.</i>
		बन्व्			हि	
I	बध्नानि	बध्नाव	बध्नाम	हिनवानि	हिनवाव	हिनवाम
II	बध्नान	बध्नातम्	बध्नात	हिनु	हिनुतम्	हिनुत
III	बध्नातु	बध्नाताम्	बध्नन्तु	हिनोतु	हिनुताम्	हिन्वन्तु
			आप्			
I	आप्नवानि		आप्नवाव		आप्नवाम	
II	आप्नुहि		आप्नुतम्		आप्नुत	
III	आप्नोतु		आप्नुताम्		आप्नुवन्तु	

कृ

	<i>Par.</i>		<i>Âtm.</i>		
I	करवाणि	करवाव	करवाम	करवै	करवावहै करवामहै
II	कुरु	कुरुतम्	कुरुत	कुरुष्व	कुर्वाथाम् कुरुष्वम्
III	करोतु	कुरुताम्	कुर्वन्तु	कुरुताम्	कुर्वाताम् कुर्वताम्

6. Give the Present Tense, third person singular and plural, of वक्ष्, लिह्, शू, सो, पृ 6th conj., हा to go, व्यष्, दंश् and वश्.

6.	<i>Sing.</i>	<i>Plu.</i>	<i>Sing.</i>	<i>Plu.</i>
	चष्टे	चक्षते	प्रियते	प्रियन्ते
(Par.)	लेडि	लिहन्ति	जिह्वीते	जिह्वते
(Âtm.)	लीडे	लिहते	विध्यति	विध्यन्ति
(Par.)	ब्रवीति	ब्रुवन्ति	दशति	दशन्ति
(Âtm.)	ब्रूते	ब्रुवते	वष्टि	उशन्ति
	स्यति	स्यन्ति		

7. Write down the forms of the third person, singular and plural, and second person singular, of the Perfect of यज्, आज्, तृ, वद्, तन्, वम्, स्मृ, and शृ, and of the third person of the Aorist of यज्, सज्, रुध्, रुच्, ग्लै and दिश्.

Perfect.

7.	3rd pers. <i>Sing.</i>	3rd pers. <i>Plu.</i>	2nd pers. <i>Sing.</i>
(Par.)	इयाज	ईजुः	ईयजिथ-यष्ट
(Âtm.)	ईजे	ईजिरे	ईजिषे
	भ्रेजे-बभ्राजे	भ्रेजिरे बभ्राजिरे	भ्रेजिषे-बभ्राजिषे
	ततार	तेरुः	तेरिथ
	उवाद	ऊदुः	उवदिथ
(Par.)	ततान	तेनुः	तेनिथ
(Âtm.)	तेने	तेनिरे	तेनिषे
	ववाम	ववमुः	ववमिथ
	सस्मार	सस्मरुः	सस्मर्थ
	शशार	शशरुः शशुः	शशरिथ

	Aorist.		
	<i>Sing.</i>	<i>Dual.</i>	<i>Plu.</i>
(Par.)	अयाक्षीत्	अयाष्टाम्	अयाक्षुः
(Âtm.)	अयष्ट	अयक्षाताम्	अयक्षत
	असाङ्क्षीत्	असाङ्क्षाम्	असाङ्क्षुः
	अरुधत् }	अरुधताम् }	अरुधन् }
	अरौत्सीत् }	अरौद्धाम् }	अरौत्सुः }
	अरुचत्	अरुचताम्	अरुचन्
	अरोचिष्ट	अरोचिषाताम्	अरोचिषत
	अग्लासीत्	अग्लासिष्टाम्	अग्लासिपुः
(Par.)	अदिक्षत्	अदिक्षताम्	अदिक्षन्
(Âtm.)	अदिक्षत	अदिक्षाताम्	अदिक्षन्त

8. Frame sentences using an active and a passive verbal form of दुह्, याच, दुह्, दिश, दा, यज्, and of the causal of गम् and विद्. Do not use pronouns.

8	Active form.	Passive form.
दुह्	{ दिलीपो यशाय गां दुदोह । { शैला हिमाचलं वत्सं परिकल्प्य { रत्नानि महौषधीश्च धरित्रां दुदुहुः । }	गोपेन गौः पयो दुह्यते । (Kumârasambhava. Canto I Verse 1.)
याच	{ वामनो वसुधां बलिं ययाचे । कौशिकेन स क्षितीश्वरो (दशरथः) राममयाच्यत । (Raghuvams's Canto XI verse 1.)	
दुह्	शिशुपालः कृष्णायाद्रुह्यत् ।	कैकेय्या रामोऽभ्यद्रुह्यत ।
दिशू	इमा लतास्त्वन्मार्गं मे दिदिशुः । सतां पन्था रामेणादिश्यत ।	
दा	विप्राय गां ददाति कृष्णवर्मा ।	यद्धनं दीयत उपभुज्यते च तदेव स्वधनम् ।
यज्	पशुना रुद्रं यजते यज्ञदत्तः ।	मित्रावरुणौ सोमयाग इज्येते ।

Causal.

गम्	दुर्योधनः पाण्डवान् वनमगमयत् ।
विद्	कृष्णोऽर्जुनं साङ्ख्यं योगं चावेदयत् ।

9. Give three instances of Karmadhâraya, Bahuvrîhi and Samâhâra-Dvandva compounds and dissolve them.

Karmadhâraya.

9. महाबाहुः—महांश्चासौ बाहुश्च.

खातानुलिप्तः—आदौ खातः पश्चादनुलिप्तः.

मुखकमलं—मुखं कमलमिव.

Bahuvrîhi.

दण्डपाणिः—दण्डः पाणौ यस्य सः.

उद्धतारिः—उद्धृता अरयो येन सः.

दक्षिणपूर्वा—दक्षिणस्याः पूर्वस्याश्च दिशोऽन्तरालम्.

Samâhâra-Dvandva.

गोव्याघ्रम्—गवां व्याघ्राणां च समाहारः.

पाणिपादम्—पाणी पादौ चैषां समाहारः.

यूकालिक्षम्—यूकाश्च लिक्षाश्चैषां समाहारः.

10. Correct the following sentences where necessary:—

स ऋषिरात्मनः पुत्रमम्बरीषं राजानं गोशताय विक्रीतः ।

मद्राजा सेनापत्युः सह विदिशायां गतवान् ।

विश्वामित्रः पुत्रान् भृशं चुकोप तेभ्यः शशाप च ।

महत्सत्त्वः स राजर्षिरिति मां प्रतिभाति ।

—स्वाम्याज्ञानुष्ठाने भृत्योऽवहितो भवितव्यः ।

—काव्यस्य चिकीर्षुः कविर्देवतां स्तौति ।

—बालशशीव नयनानन्दकारिणि भर्तेरि मृते सति विराटदुहिता प्राणान् न त्यक्ता ।

—तत्र त्वया सावधानः स्थीयताम् ।

10. स ऋषिरात्मनः पुत्रमम्बरीषाय राशे गोशतेन विक्रीतवान् ।

मद्राजः सेनापतिना सह विदिशां गतवान् ।

विश्वामित्रः पुत्रेभ्यो भृशं चुकोप ताञ् शशाप च ।

महासत्त्वः स राजर्षिरिति मे प्रतिभाति ।

स्वाम्याशानुष्ठाने भृत्येनावहितेन भवितव्यम् ।

काव्यं विकीर्णः कविर्देवतां स्तौति ।

बालशशिनीव नयनानन्दकारिणि भर्तेरि मृते सति विराटदुहिता

प्राणान्न ल्यक्तवती or विराटदुहित्रा प्राणा न लक्ताः ।

तत्र त्वया सावधानेन स्थीयताम् ।

1870.

1. Join the following by the rules of Sandhi:—

- (a) इज्येते अग्नाविष्णू* इष्टौ अस्याम् ।
- (b) कः अन्यः पुनः ईश्वरात् एवम् कर्तुम् समर्थः स्यात् ।
- (c) संनिधौ* एतस्य ग्रामस्य उपस्थितः सः जाल्मः ।
- (d) तद्* हरति ऋत्विज् यज्ञमण्डपे ।
- (e) समीपे कामदुह* कल्पतरोः तस्मिन् अहनि अर्थान्* लिप्सुः
अहम् गतवान् तान् च लब्धवान् ।

Give the rules in the cases marked with an asterisk.

1. (a) इज्येते अग्नाविष्णू इष्टावस्याम् ।
(b) कोऽन्यः पुनरीश्वरादेवं कर्तुं समर्थः स्या (-र्थस्या) त् ।
(c) संनिधावे (-धा ए) तस्य ग्रामस्योपस्थितः स जाल्मः ।
(d) तद्धर्त्यृत्विग्यज्ञमण्डपे ।
(e) समीपे कामधुकल्पतरोस्तस्मिन्नहन्यर्थान्लिप्सुरहं गतवांस्तांश्च लब्धवान् ।

The rules may be given by the student.

2. Write down the Nom. and Acc. of नष्टृ; चिक्षिवस् *m.* and *n.*; विभ्रत् *m.* and *n.*; विशत् *m.* and *n.*; पिबत् *m.* and *n.*; and तन्वत् *m.* and *n.*

2	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>
Nom.	नप्ता	नप्तारौ	नप्तारः
Acc.	नप्तारम्	"	नप्तान्
Nom.	{ चिक्षिवान्	चिक्षिवांसौ	चिक्षिवांसः
Acc.	{ चिक्षिवांसम्	"	चिक्षियुषः
Nom.	{ चिक्षिवत्	चिक्षियुषी	चिक्षिवांसि
Acc.	{ "	"	"
Nom.	{ बिभ्रत्	बिभ्रतौ	बिभ्रतः
Acc.	{ बिभ्रतम्	"	"
Nom.	{ बिभ्रत्	बिभ्रती	बिभ्रन्ति-ति
Acc.	{ "	"	"
Nom.	{ विशन्	विशन्तौ	विशन्तः
Acc.	{ विशन्तम्	"	विशतः
Nom.	{ विशत्	विशती-न्ती	विशन्ति
Acc.	{ "	"	"
Nom.	{ पिबन्	पिबन्तौ	पिबन्तः
Acc.	{ पिबन्तम्	"	पिबतः
Nom.	{ पिबत्	पिबती	पिबन्ति
Acc.	{ "	"	"
Nom.	{ तन्वन्	तन्वन्तौ	तन्वन्तः
Acc.	{ तन्वन्तम्	"	तन्वतः
Nom.	{ तन्वत्	तन्वती	तन्वन्ति
Acc.	{ "	"	"

3. Give the Acc. and Instr. of मधवन्; विश्वसृज; राजद्रुह; दिव;
निश; पुंस; वरीयस् and कबिमन्.

3	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>
Acc.	{ मधवानम् }	{ मधवानौ }	{ मधोनः }
	{ मधवन्तम् }	{ मधवन्तौ }	{ मधवतः }
Instr.	{ मधोना }	{ मधवभ्याम् }	{ मधवभिः }
	{ मधवता }	{ मधवज्याम् }	{ मधवज्भिः }

	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>
Acc.	विश्वसृजम्	विश्वसृजौ	विश्वसृजः
Instr.	विश्वसृजा	विश्वसृङ्भ्याम्	विश्वसृङ्भिः
Acc.	राजद्रुहम्	राजद्रुहौ	राजद्रुहः
Instr.	राजद्रुहा	राजद्रुङ्भ्याम् } राजद्रुङ्भ्याम् }	राजद्रुङ्भिः } राजद्रुङ्भिः }
Acc.	दिवम्	दिवौ	दिवः
Instr.	दिवा	दुभ्याम्	दुभिः
Acc.	निशम्	निशौ	निशः
Instr.	निशा	निङ्भ्याम्	निङ्भिः
Acc.	पुमांसम्	पुमांसौ	पुंसः
Instr.	पुंसा	पुंभ्याम्	पुंभिः
Acc.	वरीयांसम्	वरीयांसौ	वरीयसः
Instr.	वरीयसा	वरीयोभ्याम्	वरीयोभिः
Acc.	लघिमानम्	लघिमानौ	लघिन्नः
Instr.	लघिम्रा	लघिमभ्याम्	लघिमभिः

4. Write down the sing. and plur. of the Dat. Abl. Gen. and Loc. of द्यो; रै; धृति; श्री; स्वयंभू; प्रधी and नृ.

	Dative.		Ablative.	
	<i>Sing.</i>	<i>Plu.</i>	<i>Sing.</i>	<i>Plu.</i>
	द्यवे	द्योभ्यः	द्योः	द्योभ्यः
	राये	राभ्यः	रायः	राभ्यः
	धृत्यै-धृतये	धृतिभ्यः	धृत्याः-धृतेः	धृतिभ्यः
	श्रियै-श्रिये	श्रीभ्यः	श्रियाः-श्रियः	श्रीभ्यः
	स्वयंभुवे	स्वयंभूभ्यः	स्वयंभुवः	स्वयंभूभ्यः
m. n.	प्रध्ये	प्रधीभ्यः	प्रध्यः	प्रधीभ्यः
fem.	प्रध्यै	"	प्रध्याः	"
	न्रे	नृभ्यः	नृः	नृभ्यः

Genitive		Locative.	
<i>Sing.</i>	<i>Plu.</i>	<i>Sing.</i>	<i>Plu.</i>
द्योः	द्यवाम्	द्यवि	द्योषु
रायः	रायाम्	रायि	रासु
धृत्याः-धृतेः	धृतीनाम्	धृत्याम्-धृतौ	धृतिषु
श्रियाः-श्रियः	श्रियाम्-श्रीणाम्	श्रियाम्-श्रियि	श्रीषु
स्वयंभुवः	स्वयंभुवाम्	स्वयंभुवि	स्वयंभुषु
m.n. प्रध्यः	प्रध्याम्	प्रध्यि	प्रधीषु
f. प्रध्याः	प्रधीनाम्	प्रध्याम्	„
नृः	नृणाम्-नृणाम्	नरि	नृषु

5. Give the second and third persons (all numbers) of the Imperfect of भिद्; मृज्; दिह्; न्ही; शास् and अन्.

5.	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>
III	अभिन्तद्	अभिन्ताम्	अभिन्दन्
II	„ नः	अभिन्तम्	अभिन्त
III	अमार्जद्	अमृष्टाम्	अमृजन्—अमार्जन्
II	„	अमृष्टम्	अमृष्ट
III	अदिग्ग्	अदिग्धाम्	अदिहन्
II	„	अदिग्धम्	अदिग्ध
III	अजिह्वत्	अजिह्विताम्	अजिह्वयुः
II	अजिह्वः	अजिह्वीतम्	अजिह्वीत
III	अशिष्टद्	अशिष्टाम्	अशानुः
II	„ शाः	अशिष्टम्	अशिष्ट
III	आनीत्-आनत्	आनीताम्	आनन्
II	आनीः-आनः	आनीतम्	आनित

6. Give the first person (all numbers) and second person singular of the Pres. and Imperative of निज्; मुष्; ह (6th cong.); छो; स्तु; शक्; and दम्.

6.	Present.			Imperative.		
	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>
I (Par.)	नेनेज्मि	नेनिज्वः	नेनिज्मः	नेनिजानि	नेनिजाव	नेनिजाम
II	नेनेक्षि			नेनिक्षि		
I (Âtm.)	नेनिजे	नेनिज्वहे	नेनिज्महे	नेनिजै	नेनिजावहै	नेनिजामहै
II	नेनिक्षे			नेनिक्ष्व		
I	मुष्णामि	मुष्णीवः	मुष्णीमः	मुष्णानि	मुष्णाव	मुष्णाम
II	मुष्णासि			मुष्णाण		
I	*आद्रिये	आद्रियावहे	आद्रियामहे	आद्रियै	आद्रियावहै	आद्रियामहै
II	आद्रियसे			आद्रियस्व		
I	छयामि	छयावः	छयामः	छयानि	छयाव	छयाम
II	छयसि			छय		
I	स्तौमि- स्तवीमि	स्तुवः- स्तुवीवः	स्तुमः- स्तुवीमः	स्तवानि	स्तवाव	स्तवाम
II	स्तौषि- स्तवीषि			स्तुहि- स्तुवीहि		
I	स्तुवे	स्तुवहे-स्तुवीवहे	स्तुमहे-स्तुवीमहे	स्तवै	स्तवावहै	स्तवामहै
II	स्तुषे-स्तुवीषे			स्तुष्व-स्तुवीष्व		
I	शक्नोमि	शक्नुवः	शक्नुमः	शक्नुवानि	शक्नुवाव	शक्नुवाम
II	शक्नोषि			शक्नुहि		
I	दाम्यामि	दाम्यावः	दाम्यामः	दाम्यानि	दाम्याव	दाम्याम
II	दाम्यसि			दाम्य		

7. (a) Write down the third person (all numbers) and second person singular of the Prefect of खन; वद्; दृ; स्तृ; दृ; इष; इक्ष्; नश्; वह; वन् *Âtm.* and सृज्; and the third person (all numbers) of the Aorist of यम्; दंश्; पत्; धा *Par.* and *Âtm.*; प् *Par.* and *Âtm.*; सो and दह्.

(b) Give the past participles of all the roots in this question.

* This root is always preceded by the preposition अ.

7. (a)

Perfect.

	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>
III चखान	चखन्तुः	चखन्तुः	इह्वांचकार	इह्वांचक्रुः	इह्वांचक्रुः	
II चखनिथ			इह्वांचकर्थ			
III उवाद	ऊदतुः	ऊदुः	ननाश	नेशतुः	नेशुः	
II उवदिथ			नेशिथ-ननंष्ट			
III ततार	तेरतुः	तेरुः	उवाह	ऊहतुः	ऊहुः	
II तेरिथ			उवहिथ-उवोढ			
III तस्तार	तस्तरतुः	तस्तरुः	ववने	ववनाते	ववनिरे	
II तस्तर्थ			ववनिषे			
III आददे*	आदद्राते	आददिरे	ससर्ज	ससृजतुः	ससृजुः	
II आददिषे			ससर्जिथ-ससृष्ट			
III इयेष	ईषतुः	ईषुः				
II इयेषिथ						

Aorist.

अयंसीत्	अयंसिष्टाम्	अयंसिषुः
अदाक्षीत्	अदाष्टाम्	अदाक्षुः
अपप्तत्	अपप्सताम्	अपप्सन्
(Par.) अधात् }	अधाताम् }	अधुः }
(Âtm.) अधित }	अधिषाताम् }	अधिषत् }
(Par.) अपावीत् }	अपाविष्टाम् }	अपाविषुः }
(Âtm.) अपविष्ट }	अपविषाताम् }	अपविषत् }
असात् }	असाताम् }	असुः }
असासीत् }	असासिष्टाम् }	असासिषुः }
अधाक्षीत्	अदाग्धाम्	अधाक्षुः

(b) Past Participles:—खात, उदित, तीर्ण, स्तृत, दृत, इष्ट, इक्षित, नष्ट, ऊढ, वनित, सृष्ट, यत, दष्ट, पतित, हित, पूत (पवित), सित, दग्ध.

8. Translate:—

वाच्यं श्रद्धासमेतस्य पृच्छतश्च विशेषतः ।

प्रोक्तं श्रद्धाविहीनस्य अरण्यरुदितोपमम् ॥

* See note to the last question.

Parse the verse, dissolving and naming the compounds, and explaining the connection, forms and etymology of the words. Give two instances of *Dvigu* and *Samâhâra-dvandva*, and dissolve them.

8. वाच्यम्—An adj. of the neut. gen. sing. number Nom. case agreeing with किमपि understood. It is used predicatively. It means (it or something) should be said, should be addressed. Pot. part. of वच्.

श्रद्धासमेतस्य—An adj. (used as a noun) of the masc. gend. sing. numb. Genitive case. It is composed of two words श्रद्धा and समेत. It means to one who is with (possessed of) belief, trust, faith &c. It is a Tatpurusha compound श्रद्धया समेतः.

पृच्छतः—An adj. masc. gend. sing. numb. Gen. case. It is the Present participle Par. of पृच्छ् to ask. It means 'to one who asks.'
च—An indeclinable.

विशेषतः—An adverb modifying वाच्यम्. It means 'especially' 'by way of speciality.' तस् is a termination which has an Abl. sense when added to nouns.

प्रोक्तम्—An adj. used as a noun neut. gend. sing. Nom. case subject of अस्ति understood. It means that which is said. It is Past part. pass. of वच् with प्र.

श्रद्धाविहीनस्य—The same as श्रद्धासमेत. The same compound &c. It means however 'without श्रद्धा.'

अरण्यरुदितोपमम्—An adj. neu. gend. sing. numb. used predicatively Nom. case agreeing with प्रोक्तम्. It means 'like weeping in a forest or wilderness.' अरण्ये रुदितं is a Tatpurusha comp. अरण्यरुदितस्य उपमा यस्य तत् a Bahuvrīhi compound.

श्रद्धासमेतस्य (पुरुषस्य) (किमपि) वाच्यं विशेषतः पृच्छतश्च (किमपि वाच्यम्), श्रद्धाविहीनस्य प्रोक्तम् अरण्यरुदितोपमम् (भवति).

श्रद्धा—Comes from धा with श्रद्.

समेत—----- Past. part. pass. of इ with सम् and आ.

विशेष—----- शिष् to remain with वि.

विहीन—----- हा to abandon.

अरण्य—----- कृ to go and अन्य unâdi affix.

रुदित—----- रुद् To cry. Past part. pass.

उपमा—----- मा with उप.

द्विगु. } त्रिलोकी-त्रयाणां लोकानां समाहारः.
} त्रिभुवनम्-त्रयाणां भुवनानां समाहारः.

For instances of समाहारद्वन्द्व. See question 9 for 1869.

9. Correct the following sentences:—

(a) क गन्तव्योऽहमिति पृच्छति ।

(b) मार्गो माणवकं पृष्टो रामेण ।

(c) मे पिताश्वमारूढ उक्तश्च मां पुत्रक काशीं गच्छामि तत्र च त्रयो
वत्सरा वसित्वा निवर्तिष्यामि ।

(d) नाहमङ्गराजसखेर्गृहं गतो न च श्रुतस्तद्वचनम् ।

(e) नमस्त्वां भिषग्राजन् कथं तव विना प्राणी म्रियेत् ।

(f) एतत्क्रियमाणे त्वयि निश्चितः सा वराकी प्राणांस्त्यजिष्यति ।

Give reasons for your corrections in the case of (b) and (c).

9. (a) क गन्तव्यं मयेति पृच्छति.

(b) मार्गो माणवकः पृष्टो रामेण.

The verb प्रच्छ governs two accusatives. In the case of प्रच्छ and such other roots when used in a Passive construction, the secondary object is put in the Nom. case (Vide Second Book note page 3).

(c) मम पिताश्वमारूढवानुक्तवांश्च मां पुत्रक काशीं गच्छामि तत्र च त्रीन्वत्स-
रानुषित्वा निवर्त्यामि or निवर्तिष्ये.

The form मे is not used at the beginning of a sentence.

The sense requires the Active part. The form आरूढ though Passive is often used actively.

The Accusative of time should be used.

वस् takes Samprasârana.

वृत् takes Parasmaipada optionally and then it does not admit इ.

(d) नाहमङ्गराजसखस्य गृहं गतवान्न च श्रुतवांस्तद्वचनम्.

(e) नमस्ते भिषग्नाज कथं त्वां (स्वत् or त्वया) विना प्राणी म्रियेत.

(f) एतत्कुर्वाणे त्वयि निश्चितं सा वराकी प्राणांस्यक्षयति.

1871.

1. (a) Give a few of the cases in which vowels are not combined.

(b) What changes does the final ह् of roots undergo? Give instances. In what cases is the aspiration thrown back on the first consonant?

(c) Combine उपानह् + हरति; रुह् + तरति; शुच् + अभिभूतः + अत्र; आचार्यान् + शिष्याः + अभिवादयन्ति + अस्मिन् + लोके.

1. (a) (1) The dual of a noun or a verb ending in ई, ऊ, or ए does not combine with a following vowel. (Vide First Book pp. 21 Note,†)

(2) The ई of अग्नी does not combine with a vowel following.

(3) Particles ending in ओ do not combine with a following vowel.

(4) Two vowels brought together after the dropping of a *visarga* do not combine. (First Book pp. 15).

(5) Two vowels brought together by the dropping of the syllables य् or वृ of the substitutes अय्, आय्, अव्, आव् (Vide first Book pp. 88 foot note †).

(b) The ह् of roots is either changed to द् or घ्; लिङ्-लिङ्; दुङ्-दुङ्. When a root has or consists of a syllable beginning with ब्, ग्, द् and ending with a soft aspirate the ब्, ग्, द् are

changed to म्, घ्, ञ्. (Vide Second Book Lesson IX. Articles I, V, VII.)

(c) उपानद्धरति; रुद्धतरति; शुगभिभूतोऽत्र; आचार्याञ् शि (for other changes see question I for 1868.) प्या अभिवादयन्त्यस्मिँहोके.

2. Give the Accusative *m.* and *n.* and the feminine forms of दिशत्; रोहत्; बिभ्रत्; शिश्रिवत्; भात्; प्रतीयिवत्; इतर and अन्यतम-

2. Accusative (masc.)

Accusative (neut.)

S.	D.	Pl.	S.	D.	Pl.
दिशन्तम्	दिशन्तौ	दिशतः	दिशत्	दिशती-न्ती	दिशन्ति
रोहन्तम्	रोहन्तौ	रोहतः	रोहत्	रोहती	रोहन्ति
बिभ्रन्तम्	बिभ्रन्तौ	बिभ्रतः	बिभ्रत्	बिभ्रती	बिभ्रन्ति-न्ति
शिश्रिवांसम्	शिश्रिवांसौ	शिश्रियुषः	शिश्रिवत्	शिश्रियुषी	शिश्रिवांसि
भान्तम्	भान्तौ	भातः	भात्	भाती-न्ती	भान्ति
प्रतीयिवांसम्	प्रतीयिवांसौ	प्रतीयुषः	प्रतीयिवत्	प्रतीयुषी	प्रतीयिवांसि
इतरम्	इतरौ	इतरान्	इतरत्-द्	इतरे	इतराणि
अन्यतमम्	अन्यतमौ	अन्यतमान्	अन्यतमम्	अन्यतमे	अन्यतमानि

दिशती or दिशन्ती; रोहन्ती; बिभ्रती; शिश्रियुषी; भाती-न्ती; प्रतीयुषी; इतरा; अन्यतमा.

3. State with instances the rules and exceptions about the changes which the final इ or उ, short or long, of root-nouns undergo before a termination beginning with a vowel. What nouns take optionally in the Dat. Abl. and Gen. sing. and Gen. pl. the terminations of feminine nouns ending in long ई or ऊ ?

3. (Vide Sanskrit Second Book Lesson XVI Rules 5, 6, 7.)

4. Give the Nom., Acc. and Instr. of पर्णध्वस्; अनडुह्; सखि; श्वन्; चतुर; दिव; द्यो and मर्मस्पृश् and the Abl. and Gen. of गो; विश्वपा; माहिमन्; अहन्; and असृज्.

4. Nominative.

Accusative.

<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>
पर्णध्वत्	पर्णध्वसौ	पर्णध्वसः	पर्णध्वसम्	पर्णध्वसौ	पर्णध्वसः
अनडान्	अनडादौ	अनडाहः	अनडाहम्	अनडादौ	अनडाहः
सखा	सखायौ	सखायः	सखायम्	सखायौ	सखान्
श्वा	श्वानौ	श्वानः	श्वानम्	श्वानौ	शुनः
०	०	चत्वारः	०	०	चतुरः
द्यौः	दिवौ	दिवः	दिवम्	दिवौ	दिवः
द्यावः	द्यावौ	द्यावः	द्याम्	द्यावौ	द्याः
मर्मस्पृक्-ग्	मर्मस्पृशौ	मर्मस्पृशः	मर्मस्पृशम्	मर्मस्पृशौ	मर्मस्पृशः

Instrumental.

<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>
पर्णध्वसा	पर्णध्वद्भ्याम्	पर्णध्वद्भिः
अनडुद्वा	अनडुद्भ्याम्	अनडुद्भिः
सख्या	सखिभ्याम्	सखिभिः
शुना	श्वभ्याम्	श्वभिः
०	०	चतुर्भिः
दिवा	द्युभ्याम्	द्युभिः
द्यावा	द्यौभ्याम्	द्यौभिः
मर्मस्पृश	मर्मस्पृग्भ्याम्	मर्मस्पृग्भिः

Ablative.

Genitive.

<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>
गोः	गोभ्याम्	गोभ्यः	गोः	गवोः	गवाम्
विश्वपः	विश्वपाभ्याम्	विश्वपाभ्यः	विश्वपः	विश्वपोः	विश्वपाम्
महिम्नः	महिमभ्याम्	महिमभ्यः	महिम्नः	महिम्नोः	महिम्नाम्
अहः	अहोभ्याम्	अहोभ्यः	अहः	अहोः	अहाम्
असृजः }	असृग्भ्याम् }	असृग्भ्यः }	असृजः }	असृजोः }	असृजाम् }
अलः }	असभ्याम् }	असभ्यः }	अलः }	अलोः }	अलाम् }

5. Write down the Sanskrit numerals form 'thirty' to 'fifty,' and 'seventy' to 'eighty,' and explain the construction of these in a sentence. Give Sanskrit equivalents for *fortieth, forty-first, sixtieth, seventieth* and *seventy-first*.

5. त्रिंशत्, एकत्रिंशत्, द्वात्रिंशत्, त्रयस्त्रिंशत्, चतुस्त्रिंशत्, पञ्चत्रिंशत्, षट्त्रिंशत्, सप्तत्रिंशत्, अष्टात्रिंशत्, नवत्रिंशत्-ऊनचत्वारिंशत्, चत्वारिंशत्, एकचत्वारिंशत्, द्वि-चाचत्वारिंशत्, त्रि-त्रयश्चत्वारिंशत्, चतुश्चत्वारिंशत्, पञ्चचत्वारिंशत्, षट्चत्वारिंशत्, सप्तचत्वारिंशत्, अष्ट-अष्टाचत्वारिंशत्, नवचत्वारिंशत्-ऊनपञ्चाशत्, पञ्चाशत्.

सप्तति, एकसप्तति, द्वि-द्रासप्तति, त्रि-त्रयःसप्तति, चतुःसप्तति, पञ्चसप्तति, षट्सप्तति, सप्तसप्तति, अष्ट-अष्टासप्तति, नवसप्तति-एकोनाशीति-ऊनाशीति, अशीति.

These are all of the fem. gend. They are used in the fem. with masc. or neuter nouns and are used in the singular with dual or plural nouns. They are also used with a genitive in all numbers. (Vide Second Book Lesson XVII.2.)

चत्वारिंशत्तमः-रिंशः ; पष्टित्तमः ; सप्ततित्तमः ।

एकचत्वारिंशत्तमः-त्वारिंशः ।

एकसप्ततित्तमः-एकसप्ततः ।

6. Give the forms of the 3rd pers. Pres. and Imperfect and 1st pers. Imperative of विद्; छिद्; मृज्; ऋही; रु; अन् and निज्.

Present.

6.	S.	D.	P.
(2nd Conj.)	वेत्ति } वेद }	विच्छति } विच्छतुः }	विदन्ति } विदुः }
(4th Do.)	विद्यते विन्दति	विद्येते विन्देते	विद्यन्ते विन्दन्ति
(6 th Do.)	{ { Par. } { Atm. } विन्दते	विन्देते	विन्दन्ते

(7th Conj.)	विन्ते	विन्दाते	विन्दते
(10th Do.)	वेदयते	वेदयेते	वेदयन्ते
(Par.)	छिनन्ति	छिन्तः	छिन्दन्ति
(Âtm.)	छिन्ते	छिन्दाते	छिन्दते
	माष्टि	मृष्टः	मृजन्ति-मार्जन्ति
	जिन्हेति	जिन्हीतः	जिन्हयति
	रौति } रवीति }	रुतः } रुवीतः }	रुवन्ति
	अनिति	अनितः	अनन्ति
(Par.)	नेनेक्ति	नेनित्तः	नेनिजति
(Âtm.)	नेनित्ते	नेनिजाते	नेनिजते

Imperfect.

<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>
अवेत्-द्	अवित्ताम्	अविदुः
अविद्यत	अविद्येताम्	अविद्यन्त
अविन्दत्	अविन्दताम्	अविन्दन्
अविन्दत	अविन्देताम्	अविन्दन्त
अविन्त	अविन्दाताम्	अविन्दत
अवेदयत	अवेदयेताम्	अवेदयन्त
अच्छिनत्-द्	अछिन्ताम्	अछिन्दन्
अछिन्त	अच्छिन्दाताम्	अछिन्दन्त
अमार्द्र-ई	अमृष्टाम्	अमृजन्-मार्जन्
अजिन्हेत्	अजिन्हीताम्	अजिन्हयुः
अरौत् } अरवीत् }	अरुताम् } अरुवीताम् }	अरुवन्
आनीत्-नत्	आनीताम्	आनन्
अनेनेक्-ग्	अनेनित्ताताम्	अनेनिजुः
अनेनित्त	अनेनिजातम्	अनेनिजत

Imperative.

<i>Sing.</i>	<i>Dual.</i>	<i>Plu.</i>
वेदानि }	वेदाव }	वेदाम }
विदांकरवाणि }	विदांकरवाव }	विदांकरवाम }
विद्यै }	विद्यावहै }	विद्यामहै }
विन्दानि }	विन्दाव }	विन्दाम }
विन्दै }	विन्दावहै }	विन्दामहै }
विनदै }	विनदावहै }	विनदामहै }
वेदयै }	वेदयावहै }	वेदयामहै }
छिनदानि }	छिनदाव }	छिनदाम }
छिनदै }	छिनदावहै }	छिनदामहै }
मार्जानि }	मार्जाव }	मार्जाम }
जिह्याणि }	जिह्याव }	जिह्याम }
रवाणि }	रवाव }	रवाम }
अनानि }	अनाव }	अनाम }
नेनिजानि }	नेनिजाव }	नेनिजाम }
नेनिजै }	नेनिजावहै }	नेनिजामहै }

7. Write down the forms of the 3rd pers. of the Perfect of वन्; जन्; भ्रम्; वद्; तृ; स्मृ; कृ; and the 3rd pers. Aor. and 3rd pers. sing. Future of स्मृश; यज; नह्; स्खल; वस्; हस् and प्रच्छ्.

7. Perfect.

<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>
ववने	ववनाते	ववनिरे	उवाद	ऊदतुः	ऊदुः
जज्ञे	जज्ञाते	जज्ञिरे	ततार	तेरतुः	तेरुः
बभ्राम	बभ्रमतुः }	बभ्रमुः }	सस्मार	सस्मतुः	सस्मरुः
	भ्रेमतुः }	भ्रेमुः }	चकार	चकरतुः	चकरुः

	Aorist.		
	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>
	अस्प्राक्षीत् }	अस्प्राष्टाम् }	अस्प्राक्षुः }
	अस्पाक्षीत् }	अस्प्राष्टाम् }	अस्पाक्षुः }
(Par.)	अयाक्षीत्	अयाष्टाम्	अयाक्षुः
(Âtm.)	अयष्ट	अयक्षाताम्	अयक्षत
	अनात्सीत्	अनाद्धाम्	अनात्सुः
	अस्खालीत्	अस्खालिष्टाम्	अस्खालिषुः
	अवात्सीत्	अवात्ताम्	अवात्सुः (to dwell).
	अवसिष्ट	अवसिषाताम्	अवसिषत (to dress).
	अहसीत्	अहसिष्टाम्	अहसिषुः
	अप्राक्षीत्	अप्राष्टाम्	अप्राक्षुः

Future.

<i>1st. Fut.</i>	<i>2nd. Fut.</i>	<i>1st. Fut.</i>	<i>2nd. Fut.</i>
स्प्रष्टा-स्पर्था	स्पृक्ष्यति-स्पृश्यति	वस्ता	वत्स्यति (to dwell).
यष्टा	यक्ष्यति	वसिता	वसिष्यते (to dress).
नद्धा	नत्स्यति	हसिता	हसिष्यति
खलित्ता	खलिष्यति	प्रष्टा	प्रक्ष्यति

8. What classes of roots form their Passive past participle by adding न? What roots ending in a nasal drop it before the त्त of this participle, and what lengthen their penultimate without dropping it? Give five instances of each of the latter two cases.

8. Roots ending in दृ and in ऋ (long) form the Past part. passive by adding न.

यम्, रम्, नम्, गम्, हन्, मन्, तन्, क्षण्, क्षिण्, ऋण्, वन् drop their nasals before the त्त of the Past pass. part.

Ex: - रम्-रत; गम्-गत; हन्-हत; मन्-मत; ऋण्-ऋत.

शम्, तम्, दम्, भ्रम्, श्रम्, क्षम्, ऋम्, lengthen their penultimate vowel before the termination of the Past pass. part.

Ex: - शम्-शान्त; दम्-दान्त; भ्रम्-भ्रान्त; श्रम्-श्रान्त; ऋम्-ऋन्त.

9. Translate:—

मातापित्रोर्गुरूणां च येऽवज्ञां चक्रुर्द्विताः ।

त इमे पूयविण्मूत्रगते (1) मज्जन्यधोमुखाः ॥

Name and dissolve the compounds in this. Give three instances of compounds which are both Bahuvrihi and Karmadhâraya, and explain their senses as such. Does the Sanskrit idiom allow of an inflectional (Tatpurusha) compound being taken and interpreted as a Bahuvrihi? If so in what cases ?

9. (1) In a pit filled with rotten matter, dung and urine.

मातापितरौ—माता च पिता च (Dvandva).

पूयविण्मूत्रगते—पूयश्च विट् च मूत्रं च (Dvandva).

पूयविण्मूत्रस्य गतेः (Tatpurusha).

अधोमुखाः—अधो मुखं येषां ते (Bahuvrihi).

Instances of words both Karmadhâraya and Bahuvrihi:—

महाबाहु, Great arm or one who has a great arm.

पीतांबर, Yellow cloth or one who has a yellow cloth.

विद्याधन, Learning constituting wealth or one who has it &c.

As a general rule the Sanskrit idiom does not allow such an interpretation. It is sometimes allowed only in *double entendre*. The only instance (though not of an Inflectional Tatpurusha strictly so called) is a नञ्त्त्वरूप. The word अपुत्र and others are taken and interpreted as compounds of a Tatpurusha or a Bahuvrihi class.

10. Correct the following sentences, where necessary:—

(a) अत्रागम्य मे पञ्च दिनान्यतिक्रान्तानि ।

(b) चत्वारो दिनानि पश्चात्सांवत्सरिको विधिर्मयानुस्थायमानो द्रक्ष्यति भवान् ।

(c) मयूरीकुक्कुटे प्रासादशिखरे ध्यास्ते ।

(d) तेनान्यः पुरुषो नैवं विधातुं समर्थः ।

(e) पयो दुह्यते गाम् ।

(f) शतं दण्ड्यते माणवकम् ।

(g) इदमामान्नं सदक्षिणां कृष्णशर्मणं ब्राह्मणं त्वामहं संप्रदे । प्रति-
गृह्यताम् ।

Give reasons in the case of *a*, *c* and *g*.

10. (a) अत्रागतस्य मे पञ्चदिनान्यतिक्रान्तानि ।

(b) चतुर्भ्यो दिनेभ्यः पश्चात्सांवत्सरिकं विधिं मयानुष्ठीयमानं द्रक्ष्यति
भवान् ।

(c) मयूरीकुक्ष्यौ प्रासादशिखरमध्यासते ।

(d) तस्मादन्यः पुरुषो नैवं विधातुं समर्थः ।

(e) पयो दुह्यते गौः ।

(f) शतं दण्ड्यते माणवकः ।

(g) इदमामान्नं सदक्षिणं (णाकं) कृष्णशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यमहं संप्रदे ।
प्रतिगृह्यताम् ।

(a) The principal predicate is अतिक्रान्तानि. The indeclinable is used when the agent of the predicate and of the root from which the indeclinable is formed is the same.

(c) The Dvandva compound takes the gender of the final noun.

(g) सदक्षिणाकं or सदक्षिणं is an adj. qualifying आमाम्नं; therefore, it must be neuter. The person to whom something is given is put in the Dative case; therefore, कृष्णशर्मणे ब्राह्मणाय तुभ्यम्.

The root ग्रह् takes Samprasârana.

1872.

1. Join the following by the rules of Sandhi:— (a) य-
शस् + अधिगच्छति + अस्मिन् + अमुस्मिन् + च लोके + आयुः + परिवर्धते
च । (b) कामदुह् + उत्तमः । (c) राजन् + अश्व । (d) न +

अमी + ईयुः + मधुराम् + न च स्म + अनुमोदेते + अमून् + मातापितरौ । (e)
त्रिष्टुभ् + अनुगीयते + अस्याम् + सदसि । (f) दृश् + मनोहरम् । (g) विश् +
+ हितम् ।

b, c, f, and g are compounds.

Give the rules in the case of a and g.

1. (a) यशोऽधिगच्छत्यस्मिन्नमुष्मिश्च लोक या (क आ) युः परिवर्धते च (b)
कामधुयुत्तमः । (c) राजाश्च । (d) नामी ईयुर्मधुरां न च स्मानुमोदेते अमून्मातापित-
रौ । (e) त्रिष्टुवनुगीयतेऽस्यां सदसि । (f) दृश्वाग्मनोहरम् । (g) विद्मि (इहि) तम् ।

The rules may be given by the student.

2. (a) Give the Nom. Acc. and Instr. (all nos.) of
विश्ववाह्; तिर्यक् m. n; सेदिवस् m. n; अस्थि; महीयस् m. n; भूमन्;
वर्त्मन्; अहन्; स्वयंभू m. and पुनर्भू f; and the abl. gen. and loc.
of सेनानी; रति; त्रि m. f; श्री; पति; अश्वपति; राजद्रुह्; दिव् and विभू n.

(b) On the principle of similarity of changes in the base.
into how many classes may the case-terminations be
divided ? Give instances of the similarity.

2.	Sing.	Dual.	Plu.
Nom.	विश्ववाह्-इ	विश्ववाहौ	विश्ववाहः
Acc.	विश्ववाहम्	”	विश्वौहः
Instr.	विश्वौहा	विश्ववाहभ्याम्	विश्ववाहभिः
Nom.	तिर्यक्	तिर्यक्षौ	तिर्यक्षः
Acc.	तिर्यक्म्	”	तिर्यक्षः
Instr.	तिर्यक्षा	तिर्यग्भ्याम्	तिर्यग्भिः
Nom. Acc.	तिर्यक्	तिर्यक्षौ	तिर्यक्षि
Instr.	Same as masculine.		
Nom.	सेदिवान्	सेदिवांसौ	सेदिवांसः
Acc.	सेदिवासम्	”	सेदुषः
Instr.	सेदुषा	सेदिवद्भ्याम्	सेदिवद्भिः
Nom. Acc.	सेदिवत्	सेदुषी	सेदिवांसि
Instr.	Same as masculine.		

Nom.	अस्थि	अस्थिनी	अस्थीनि	
Acc.	"	"	"	
Instr.	अस्थना	अस्थिभ्याम्	अस्थिभिः	
Nom.	महीयान्	महीयांसौ	महीयांसः	} m.
Acc.	महीयांसम्	"	महीयसः	
Instr.	महीयसा	महीयोभ्याम्	महीयोभिः	
Nom. Ace.	महीयः	महीयसी	महीयांसि	} n.
Instr.	Same as masculine.			
Nom.	भूमा	भूमानौ	भूमानः	
Acc.	भूमानम्	"	भूम्नः	
Instr.	भूम्ना	भूमभ्याम्	भूमभिः	
Nom.	वर्त्म	वर्त्मनी	वर्त्मानि	
Acc.	"	"	"	
Instr.	वर्त्मना	वर्त्मभ्याम्	वर्त्मभिः	
Nom.	अहः	अहो-अहनी	अहानि	
Acc.	"	"	"	
Instr.	अहा	अहोभ्याम्	अहोभिः	
Nom.	स्वयंभूः	स्वयंभुवौ	स्वयंभुवः	
Instr.	स्वयंभुवा	स्वयंभूभ्याम्	स्वयंभूभिः	
Nom.	पुनर्भूः	पुनर्भूवौ	पुनर्भूवः	
Acc.	पुनर्भूम्	"	"	
Instr.	पुनर्भूवा	पुनर्भूभ्याम्	पुनर्भूभिः	
Abl.	सेनान्यः	सेनानीभ्याम्	सेनानीभ्यः	
Gen.	"	सेनान्योः	सेनान्याम्	
Loc.	सेनान्याम्	"	सेनानीषु.	

Abl.	रतेः-रत्याः	रतिभ्याम्	रतिभ्यः
Gen.	,,	रत्योः	रतीनाम्
Loc.	रतौ-रत्याम्	,,	रतिषु
			m { त्रिभ्यः त्रयाणाम् f. { तिसृभ्यः त्रिषु { तिसृणाम् { तिसृषु
Abl.	श्रियः-श्रियाः	श्रीभ्याम्	श्रीभ्यः
Gen.	,,	श्रियोः	श्रियाम्-श्रीणाम्
Loc.	श्रियाम्-श्रियि	,,	श्रीषु
Abl.	पत्युः	पतिभ्याम्	पतिभ्यः
Gen.	,,	पत्योः	पतीनाम्
Loc.	पत्यौ	,,	पतिषु
Abl.	अश्वपतेः	अश्वपतिभ्याम्	अश्वपतिभ्यः
Gen.	,,	अश्वपत्योः	अश्वपतीनाम्
Loc.	अश्वपतौ	,,	अश्वपतिषु
Abl.	राजदुहः	राजधुग्भ्याम्-धुद्भ्याम्	राजधुग्भ्यः-धुद्भ्यः
Gen.	,,	राजदुहोः	राजदुहाम्
Loc.	राजदुहि	,,	राजधुग्धुद्भ्यः-दत्सु
Abl.	दिवः	दुभ्याम्	दुभ्यः
Gen.	,,	दिवोः	दिवाम्
Loc.	दिवि	,,	दुषु
Abl.	विभुनः	विभुभ्याम्	विभुभ्यः
Gen.	,,	विभुनोः	विभूनाम्
Loc.	विभुनि	,,	विभुषु

(b) Vide Sanskrit Grammar pp. 28, § 92-96.

3. Write down the forms of the Nom. Acc. and Instr. of कति; इतर m. n.; पञ्चन् and अष्टन् and the ordinal bases masc. and fem. of numbers from 'one' to 'six' and 'thirteen

to 'twenty-one.' Give the feminine bases of प्रेयस; सुगृहीत-
नामन्; वैयाकरण; गाङ्गेय; कमलाक्ष; धीमन्; चरम; मध्यम; कधिष्ट.

3	Plu.	Plu.	Plu.
Nom.	कति	पञ्च	अष्ट-अष्टौ
Acc.	"	"	"
Instr.	कतिभिः	पञ्चभिः	अष्टभिः-अष्टाभिः
	Sing.	Dual.	Plu.
Nom.	इतरः	इतरौ	इतरे
Acc.	इतरम्	"	इतरान्
Instr.	इतरेण	इतराभ्याम्	इतरेः
			} ^m .
Nom.	इतरत्-द्	इतरे	इतराणि
Acc.	"	"	"
Instr.	Same as masculine.		} ⁿ .

Masc.	Fem.	Masc.	Fem.
प्रथम } अग्रिम } आदिम }	प्रथमा } अग्रिमा } आदिमा }	त्रयोदश चतुर्दश पञ्चदश	त्रयोदशी चतुर्दशी पञ्चदशी
द्वितीय	द्वितीया	षोडश	षोडशी
तृतीय	तृतीया	सप्तदश	सप्तदशी
चतुर्थ } तुरीय } तुर्य }	चतुर्थी } तुरीया } तुर्या }	अष्टदश नवदश एकोनविंशतितम }	अष्टादशी नवदशी एकोनविंशतितमी }
पञ्चम षष्ठ	पञ्चमी षष्ठी	एकोनविंश ऊनविंश विंश विंशतितम }	एकोनविंशी ऊनविंशी विंशी विंशतितमी }
		एकविंश एकविंशतितम }	एकविंशी एकविंशतितमी }

प्रेयसी; सुगृहीतनाम्नी; वैयाकरणी; गाङ्गेयी; कमलाक्षी; धीमती; चरमा; मध्यमा; रुचिष्ठा.

4. (a) Write down the Present tense Indic. 3rd pers. (all nos.) of सो, नू 6th conj., तु 2nd conj., कम्, अश् 'to pervade and 'to eat,' लभ् and यम्; the Imperative 1st and 2nd pers. (all nos.) of बन्ध्, निज्, सु, धृष्, भिद्, शिष्, and अस् 'to be,' and the Imperfect 3rd pers. (all nos.) and 2nd pers. sing. of स्तु, ङ्ही, रुद्, मृज्, पिष्, इ 'to go,' इ with अधि 'to study,' दुह्, विद्, 'to know,' and सद्.

(b) Before what personal terminations is the ending इ or उ short or long of a root changed to Guṇa, यू or व् and इय् or उव्?

(c) When is the हि of the 2nd pers. sing. Imperative dropped in the 5th conj. ?

4. (a) Present.

Sing.	Dual.	Plu.
स्यति	स्यतः	स्यन्ति
नुवति (6th)	नुवतः	नुवन्ति
नौति (2nd)	नुतः	"
क्रामति } क्राम्यति } आक्रमते }	क्रामतः } क्राम्यतः } आक्रमते }	क्रामन्ति } क्राम्यन्ति } आक्रमन्ते }
अश्रुते (to pervade)	अश्रुवाते	अश्रुवते
अश्नाति (to eat)	अश्नीतः	अश्नन्ति
लभते	लभेते	लभन्ते
यच्छति	यच्छतः	यच्छन्ति

Imperative.

बभ्रानि	बभ्राव	बभ्राम	धृष्णवानि	धृष्णवाव	धृष्णवाम
बभ्रान	बभ्रीतम्	बभ्रीत	धृष्णाहि	धृष्णुतम्	धृष्णुत
नेनिजानि	नेनिजाव	नेनिजाम	भिनदानि	भिनदाव	भिनदाम
नेनिग्धि	नेनिक्तम्	नेनिक्त	भिन्दि	भिन्तम्	भिन्त
नेनिजै	नेनिजावहै	नेनिजामहै	भिनदै	भिनदावहै	भिनदामहै
नेनिक्ष्व	नेनिजाथाम्	नेनिग्वम्	भिन्स्व	भिन्दाथाम्	भिन्द्वम्
सुनवानि	सुनवाव	सुनवाम	शिनषाणि	शिनषाव	शिनषाम
सुनु	सुनुतम्	सुनुत	शिण्डु	शिष्टम्	शिष्ट
सुनवै	सुनवावहै	सुनवामहै	असानि	असाव	असाम
सुनुष्व	सुन्वाथाम्	सुनुष्वम्	एधि	स्तम्	स्त

Imperfect.

अस्तौत् }	अस्तुताम् }	अरतुवन्	अरतौः }
अस्तवीत् }	अस्तुवीताम् }	अजिन्ह्युः	अस्तवीः }
अजिन्ह्येत् }	अजिन्हीताम् }	अरुदन्	अजिन्हेः }
अरोदीत् }	अरुदिताम् }	अमृजन् }	अरोदीः }
अरोदत् }	अमृष्टाम् }	अमार्जन् }	अरोदः }
अमार्द-ई			अमार्द-ई
अपिनद्-इ	अपिष्टाम्	अपिषन्	अपिनद्-इ
ऐत्	ऐताम्	आयन्	ऐः
अध्यैत	अध्यैयाताम्	अध्यैयत	अध्यैथाः
अधोक्-ग्	अदुग्धाम्	अदुहन्	अधोक्-ग्
अवेत्-द्	अवित्ताम्	अविदुः	अवेः-अवेत्-द्
असीदत्	असीदताम्	असीदन्	असीदः

- (b) The ending इ or उ short or long is changed to Guna before the strong terminations and to इय् or उक् and to य् or व् before the weak ones. (The student will mark the places where इ or उ is changed to य् व् and to इय् or उक्)

(c) In the 5th Conj. हि of the 2nd pers. sing. Imperative is dropped in the case of roots ending in a vowel.

5. (a) Give the 3rd pers. (all nos.) and 2nd pers. sing. of the Perfect of यज्, अह्, नद् वद्, स्तु, श्, and उख्, the 3rd pers. (all nos.) of the Aorist of रभ्, दश्, कृष्, नम्, क्रम्, विश्, द्, नह्, and बन्ध्, the second or simple Future 3rd pers. sing. of वृत्, वस्, प्रच्छ्, दह्, जि, नश्, and ह् and the Passive pres. 3rd pers. sing. of वद्, स्मृ, क्षि, धा, तु, भृ, and शास्.

(b) What roots take the Periphrastic Perfect.

(c) Give the principal rules of vowel changes in the fourth and fifth forms of the Aorist.

Perfect.

5. (a)	Sing.	Dual.	Plu.	2nd. pers. Sing.
(Par.)	इयाज	ईजतुः	ईजुः	इयजिथ-इयष्ठ
(Âtm.)	ईजे	ईजाते	ईजिरे	ईजिषे
	आनह्	आनहंतुः	आनहुः	आनहिथ
	ननाद्	नेदतुः	नेदुः	नेदिथ
	उवाह्	ऊहतुः	ऊहुः	ऊवहिथ-उवोढ
	तस्तार	तस्तरतुः	तस्तरुः	तस्तरथ
	शशार	शशरतुः } शश्रतुः }	शशरुः } शश्रुः }	शशरिथ
	उवोख	ऊखतुः	ऊखुः	उवोखिथ

Aorist.

अरब्ध	अरप्साताम्	अरप्सत
अदर्शत् }	अदर्शताम् }	अदर्शन् }
अद्राक्षीत् }	अद्राष्टाम् }	अद्राक्षुः }
अकृक्षत् }	अकृक्षताम् }	अकृक्षन् }
अकाक्षीत् }	अकाष्टाम् }	अकाक्षुः }
अक्राक्षीत् }	अक्राष्टाम् }	अक्राक्षुः }

	अनंसीत्	अनंसिष्टाम्	अनंसिषुः
(Par.)	अक्रमीत्	अक्रमिष्टाम्	अक्रमिषुः
(Âtm.)	आक्रमिष्ट	आक्रमिषाताम्	आक्रमिषत
	अविक्षत्	अविक्षताम्	अविक्षन्
	अतारीत्	अतारिष्टाम्	अतारिषुः
	अनात्सीत्	अनाद्वाम्	अनात्सुः
	अभान्त्सीत्	अवान्द्वाम्	अभान्त्सुः

वत्स्यति } ; वत्स्यति; प्रक्ष्यति; धक्ष्यति; जेष्यति; नशिष्यति-नइक्ष्यति;
वर्तिष्यते }
हरिष्यति.

उद्यते; स्मर्यते; क्षीयते; धीयते; तीर्यते; भ्रियते; शिष्यते.

(b) Vide Sanskrit Second Book pp. 89, 90. Rules 11 and 12

(c) Do Do pp. 169 and 170.

6. Translate :—

गङ्गातरङ्ग⁽¹⁾कणशीकर⁽²⁾शीतलानि
विद्याधराध्युषित⁽³⁾चारुशिलातलानि ।
स्थानानि किं हिमवतः⁽⁴⁾ प्रलयं गतानि⁽⁵⁾
यत्सावमानपरपिण्डरतो⁽⁶⁾ मनुष्यः ॥

Name and dissolve the compounds in this. Give two instances of Samāhāra-dvandva and Samāhāra-dvigu, and dissolve.

6. (1) Waves (2) Spray (3) Occupied by the Vidyādhara (demigods) (4) Of the mountain Himālaya (5) Destroyed, are at an end, have no more existence (6) Eager for (to receive at the hands of another) food attended with disgrace.

गङ्गायास्तरङ्गाः (Tatpurusha)

गङ्गातरङ्गाणां कणाः (Do.)

गङ्गातरङ्गकणानां शीकराः (Do.)

गङ्गातरङ्गकणशीकरैः शीतलानि (Do.)

विद्याधरैरध्युषितानि (Tatpurusha.)

शिलानां तलानि (Do.)

चारुणि शिलातलानि (Karmadhāraya.)

विद्याधराध्युषितानि चारुशिलातलानि येषां तानि (Bahuvrīhi.)

अवमानेन सहितः (Bahuv.)

परस्य पिण्डः (Tatp.)

सावमानः परपिण्डः (Karm.)

सावमानपरपिण्डे रतः (Tatp.)

मूषकाश्च बिडालाश्च एषां समाहारो मूषकबिडालम् } (Samāhāra-
अश्वाश्च रथाश्च एषां समाहारोऽश्वरथम् } dvanda).

त्रयाणां भुवनानां समाहारस्त्रिभुवनम् } (Samāhāra-dvigu).
त्रयाणां लोकानां समाहारस्त्रिलोकी }

7. Frame sentences of more than three words each using the Pres. Part. of कृ, the Passive or Impersonal of दण्ड् or दुह् and रुद्, the Causal of या and विद् 'to Know,' the Past. Part. Pass. of दिश् with उप, the Pass. Part. act. fem. of धा with वि, and the Pass. Pres. Part. of वच्, or ह् with अप.

N. B.—Each sentence must contain one verb at least.

7. व्यलीकानि कुर्वन्नपि प्रियः प्रिय एव भवति ।

ज्ञातिभिर्मेलं कुर्वाणो नावसीदति ।

पुत्रोऽप्यपराधी नीतिमता राज्ञा दण्ड्यते ।

गौः पयो दुह्यते गोपेन ।

भृशमरोदि पाचाल्या कुरुसभायाम् ।

सुयोधनो द्यूते पार्थजित्त्वारण्यं यापयामास ।

विद्येश्वरस्य माहात्म्यं नरं वेदयति ।

वसिष्ठेनोपदिष्टो दशरथोऽन्वमन्यत रामगमनं विश्वामित्रेण ।

सीता वाल्मीकेराश्रमे वासं विहितवती पुत्रावसृत ।

उच्यमानमीश्वरस्य नाम पुनाति पापान् ।

असंयतेन्द्रियो विषयैर्नियतमपन्हियमाणो भवति ।

1873.

1. Combine according to the rules of Sandhi:—(a) माता + ऋच्छति; (b) यजेते + उभौ; (c) तद् + लभते; (d) आसन् + अत्र; (e) तान् + जानाति; (f) बहून् + चौरान् + तत्र; (g) पुनः + रविः + उदितः; (h) तव + छात्रः; (i) गोदुह् + सु; (loc. plur.); (k) पिप् + हि (Par. Imperat.); (l) चक्षम् + वहे Perf; (m) तद् + मय; (n) निरु + ईश्वर.

State the rules for the combination of (i).

1. (a) माताऋच्छति or मातर्च्छति (b) यजेते उभौ (c) तल्लभते (d) आसन्नत्र (e) तान्जानाति (f) बहूँश्चौरास्तत्र (g) पुनरविरुदितः (h) तवच्छात्रः (i) गोधुधु (k) पिण्डिडु (l) चक्षव्वहे (m) तन्मय (n) निरीश्वर.

(i) Vide Sanskrit Second Book pp. 50 & 51 Rules V. and VII.

2. Give the rule for the change of न् to ण् in simple words, and illustrate it by examples.

2. Vide Sanskrit First Book page 15th Rule ||.

3. Decline in the sing.: रुज्; दधत् *m.*; dual.: आशिषु; श्वन् plur.: अहन्.

	<i>Sing.</i>	<i>Sing.</i>	<i>Dual.</i>	<i>Dual.</i>	<i>Plur.</i>
Nom.	रुज्	दधत्	आशिषौ	श्वानौ	अहानि
Acc.	रुजम्	दधतम्	,,	,,	,,
Instr.	रुजा	दधता	आशीर्भ्याम्	श्वभ्याम्	अहोभिः
Dat.	रुजे	दधते	,,	,,	अहोभ्यः
Abl.	रुजः	दधतः	,,	,,	,,
Gen.	,,	,,	आशिषोः	श्वनोः	अहाम्
Loc.	रुजि	दधति	,,	,,	अहस्तु-दःसु
Voc.	रुज्	दधत्	आशिषौ	श्वानौ	अहानि

4. Give the Instr. sing. and plur. of जग्मिवस् *m.* and *f.*; उदच् *m.*, भूपति. Give the Acc. sing. and plur. of महत् *m.* and *n.*; वृत्रहन्, क्रोष्टु.

4.	Sing.	Plu.	Sing.	Plu.
(m.)	जग्मुषा	जग्मिवद्भिः	महान्तम्	महतः (m.)
(f.)	जग्मुष्या	जग्मुषीभिः	महत्	महान्ति (n.)
	उदीचा	उदग्भिः	वृत्रहणम्	वृत्रघ्नः
	भूपतिना	भूपतिभिः	क्रोष्टारम्	क्रोष्टृन्

5. Give the rule for the formation of the feminine base of the pres. participle in all the ten classes of roots, and illustrate it by examples.

5. Vide Sanskrit First book, pp. 99 (foot note.) also Sanskrit Grammar; pp. 31 § 103.

Ex:—पचन्ती; कुप्यन्ती; गणयन्ती; तुदती or तुदन्ती; अदती; दधती; चिन्वती; रुन्धती; कुर्वती; क्रीणती.

6. Give the comparative and superlative of धनिन्; विद्वस्; उरु; पृथु; दीर्घ.

6. comp.	धनीयस्	विद्वत्तर	वरीयस्	प्रथीयस्	द्रावीयस्
superl.	धनिष्ठ	विद्वत्तम	वरिष्ठ	प्रथिष्ठ	द्राधिष्ठ

7. Give all the persons of:— the pres. indic. par. of घ्रा; atm. of आस्; the pres. imperat. par. of ञ्ही; atm. of युज; the imperf. par. of स्तु; atm. of शी.

7. Present.

जिघ्रामि	जिघ्रावः	जिघ्रामः	आसे	आस्वहे	आस्महे
जिघ्रसि	जिघ्रथः	जिघ्रथ	आस्से	आसाथे	आध्वे
जिघ्रति	जिघ्रतः	जिघ्रन्ति	आस्ते	आसाते	आसते

Imperative.

जिह्याणि	जिह्याव	जिह्याम	युनजे	युनजावहे	युनजामहे
जिह्दीहि	जिह्दीतम्	जिह्दीत	युद्ध्व	युआथाम्	युद्ध्वन्
जिहेतु	जिह्दीताम्	जिह्दीयतु	युक्ताम्	युजाताम्	युजताम्

Imperfect.

अस्तवम्	अस्तुव } अस्तुवीव }	अस्तुम } अस्तुवीम }
अस्तौः } अस्तवीः }	अस्तुतम् } अस्तुवीतम् }	अस्तुत } अस्तुवीत }
अस्तौत् } अस्तवीत् }	अस्तुताम् } अस्तुवीताम् }	अस्तुवन् }
अशयि	अशेवहि	अशेमहि
अशेथाः	अशयाथाम्	अशेध्वम्
अशेत	अशयाताम्	अशेरत

8. Which are *strong* and which *weak* forms in the special tenses ?

8. Vide Sanskrit Second Book pp. 12 Rules 3—6.

9. Give the 2nd pers. sing. and plur. of the perf. of
अञ् P.; आप P.; रु P.; कृ P. and Â.; कृ P.; जागृ P.; जि P. and
Â.; यज् P.; लृ. Â.; वृश्च P.; हन् P.

9.	Sing.	Plu.	Sing.	Plu.
	आनञ्जिथ } आनङ्ज्थ }	आनञ्	जिगयिथ } जिगेथ }	जिगय जिगियध्वे }
	आपिथ	आप	विजिगियधे	विजिगियध्वे }
(Par.)	रुरविथ चकर्थ	रुरुव चक्र	इयजिथ } इयष्ट }	ईज
(Âtm.)	चक्रुषे	चक्रुध्वे	लुलुविषे	लुलुविध्वे }
	चकरिथ	चकर	वव्रश्चिथ } वव्रष्ट }	वव्रश्च
	जजागरिथ } जागरांचकर्थ }	जजागर } जागरांचक्र }	जघनिथ } जघन्थ }	जघ्न

10. Which roots *must* and which *may* take the seventh form of the aorist ending in **सम्, सः, सत्**? Give examples.

10. Vide Sanskrit Second Book pp. 164 Seventh Variety Rules 3—5.

11. Dissolve the following compounds and state to which class each belongs:—**गतवयस्कः; चतुर्मुखः; चतुर्युगः; जातमृतः; धनपरः; निस्तेजः; पाणिपादम्; मध्याह्नः; यथाशक्तिः; वृकभीतः; व्याघ्रपादः; सभयम्; समित्पाणिः; सर्वभृत्; साश्वः.**

11. गतं वयो यस्य सः (Bahuvr.)	अहो मध्यः (Tatp.)
चत्वारि मुखानि यस्य सः (Do.) also,	शक्तिमनतिक्रम्य (Avyayibh.)
चतुर्णां मुखानां समाहारः (Dvigu.)	वृकाङ्गीतः (Tatp.)
चतुर्णां युगानां समाहारः (Do.)	व्याघ्रस्य पादा इव पादौ यस्य सः (Bahuvr.)
आदौ जातः पश्चान्मृतः (Karm.)	भयेन सहितम् (Avyayibh.)
धने परः (Tatp.)	समित् or समिधौ or समिधः पाणौ यस्य सः (Bahuvr.)
निर्गतं तेजो यस्य तत् (Bahuvr.)	सर्वं विभक्तिं (Tatp.)
पाणी च पादौ च पर्षा समाहारः (Dv.)	अश्वेन सहितः (Bahuvr.)

12. Translate into Sanskrit:—

(a) Of four women (स्त्री.)

(b) They have been seen (pass. aor. of दृश्) by forty-five men.

(c) He makes Devadatta buy (caus. of क्री) a horse.

(d) He has caused Devadatta to go (aor. of caus. of गम्) to the village.

12. (a) चतसृणां स्त्रीणाम्.

(b) ते पञ्चपञ्चाशता नरैरदृशिषत or अदृक्षत.

(c) देवदत्तेनाश्वं प्रापयति.

(d) देवदत्तं ग्राममजीगमत्.

1874.

1. In what circumstances is the final **न्** changed to a sibilant, and the final **स्** or visarga, to **र**? Give instances.

1. Vide Sanskrit First book pp. 19 Rule || and pp. 17 Rule †.

2. Give the sing. nom. acc. and instr. of **युवन्**, **उदच्** *m.*, **महत्** *m.*, **प्रथीयस्** *m.*, **स्त्री**, **प्रधी** *m.*, **द्यौ**, **अनडुह्** and **लविमन्**.

2. Nom.	Acc.	Inst.	Nom.	Acc.	Instr.
युवा	युवानम्	यूना	स्त्री	स्त्रीम्-स्त्रियम्	स्त्रिया
उदच्	उदचम्	उदीचा	प्रधीः	प्रध्यम्	प्रध्या
महान्	महान्तम्	महता	द्यौः	द्याम्	द्या
प्रथीयान्	प्रथीयांसम्	प्रथीयसा	अनड्वान्	अनड्वहम्	अनड्वहा
			लविमा	लविमानम्	लविम्ना

3. Write down the nom. (all numbers) of **विभ्रत्** *m.* and *n.* **ददिवस्** *n.*, **तिर्यच्** *n.*, **पश्यत्** *n.*, **दिशत्** *n.*, and **अदस्**.

3. S.	D.	P.	S.	D.	P.
(m.) विभ्रत्	विभ्रतौ	विभ्रतः	पश्यत्	पश्यन्ती	पश्यन्ति
(n.) विभ्रत्	विभ्रती	विभ्रति-न्ति	दिशत्	दिशती-न्ती	दिशन्ति
ददिवत्	ददुषी	ददिवांसि	असौ	अमू	अमी (m.)
			"	"	अमूः (f.)
तिर्यक्-ग्	तिरश्ची	तिर्यञ्चि	अदः	अमू	अमूनि(n.)

4. Give the plurals nom. acc. and instr. of **अप्**, **चतुर** *m.*, *f.*, and *n.*, **जग्मिवस्** *m.*, **रै**, **कामदुह्** and **द्विष्**.

4.

Nom.	आपः	चत्वारः	} m.	चतस्रः	} f.	चत्वारि	} n.
Acc.	अणः	चतुरः		चतस्रः		चत्वारि	
Instr.	अङ्गिः	चतुर्भिः		चतसृभिः		चतुर्भिः	
Nom.	जग्मिवांसः	रायः		कामदुहः		द्विषः	
Acc.	जग्मुषः	"		"		द्विषः	
Instr.	जग्मिवङ्गिः	राभिः		कामधुग्भिः		द्विद्भिः	

5. Give the gen. sing. and loc. (all nos.,) of सखि, अहन्, श्री and वृश्चिकभी.

5. Gen.	Loc.		
<i>Sing.</i>	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>
सख्युः	सख्यौ	सख्योः	सखिषु
अहः	अहि-अहिनि	अहोः	अहःसु-अहस्सु
श्रियाः-श्रियः	श्रियाम्-श्रियि	श्रियोः	श्रीषु
वृश्चिकभियः	वृश्चिकभियाम्-भियि	वृश्चिकभियोः	वृश्चिकभीषु

6. Write down the forms of the imperfect 3rd person (all nos.) of मृज्, रुद्, विद् 'to know,' ङ्ही, लृ, parasm. and âtm. शिष् and व्यध्.

6. <i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>
अमार्द्-ई	अमृष्टाम्	अमृजन् } अमार्जन् }	अजि-हेत्	अजि-हीताम्	अजि-ह्युः
अरोदत् }	अरुदिताम्	अरुदन् }	अलुनात्	अलुनीताम्	अलुनन् (P)
अरोदीत् }			अलुनीत्	अलुनीताम्	अलुनत् (Â)
अवेत्-द्	अवित्ताम्	अविदुः	अशिनद्-ङ्	अशिष्टाम्	अशिषन्
			अविध्यत्	अविध्यताम्	अविध्यन्

7. Give the imperative 1st person sing. and 2nd person sing. of बन्ध्, निज्, पिष्, आप्, सू 2nd conj. and सु 5th conj.

7. 1st. pers.	2nd. pers.	1st. pers.	2nd. pers.
बध्नानि	बधान	आप्नवानि	आप्नुहि
(Par.) नेनिजानि	नेनिग्धि	सुवै	सूष्व
(Âtm.) नेनिजै	नेनिक्व	(Par.) सुनवानि	सुनु
पिनषाणि	पिण्डु	(Âtm.) सुनवै	सुनुष्व

8. Give the perfect 2nd pers. sing. and plur. of वम्, कृ, स्तु parasm, भ्रम्, नम्, भि, ज्ञा, क्षि, and स्मृ.

8. 2nd pers. Sing. 2nd pers. Plu. 2nd pers. Sing. 2nd pers. Plu.

ववमिथ	ववम	शिश्वमिथ	शिश्विय }
चकरिथ	चकर	शुश्वमिथ	शुश्व }
		शुश्वोथ	
तुष्टोथ	तुष्टव	जज्ञिथ }	जज्ञ }
वभ्रमिथ }	वभ्रम }	जज्ञाथ }	
भ्रेमिथ }	भ्रेम }	चिक्षमिथ }	चिक्षिय }
नेमिथ }		चिक्षेथ }	
ननन्थ }	नेम	सस्मर्थ	सस्मर

9. Write down the aorist 3rd pers. (all nos.) of वव्, दा
 Åtm., दह्, नह्, दिह् स्पृश्, अस् 4th conj. and सो.

9.	Sing.	Du.	Plu.
	अवादीत्	अवादिष्टाम्	अवादिषुः
	अदित	अदिषाताम्	अदिषत
	अधाक्षीत्	अदाग्धाम्	अधाक्षुः
(Par.)	अनात्सीत्	अनाद्धाम्	अनात्सुः
(Åtm.)	अनद्ध	अनत्साताम्	अनत्सत
(Par.)	अधिषत्	अधिषताम्	अधिषन्
(Åtm.)	अदिग्ध-अधिषत	अधिषाताम्	अधिषन्त
	अस्पृक्षत् }	अस्पृक्षताम् }	अस्पृक्षन् }
	अस्प्राक्षीत् }	अस्प्राष्टाम् }	अस्प्राक्षुः }
	अस्पाक्षीत् }	अस्पार्ष्टाम् }	अस्पाक्षुः }
	आस्थत्	आस्थताम्	आस्थन्
	असासीत् }	असासिष्टाम् }	असासिषुः }
	असात् }	असाताम् }	असुः }

10. In what circumstances is the अ of the root changed to ए in the perfect ? What roots undergo Guṇa before the weak terminations of this tense ?

10. Vide Sanskrit 2nd Book Lesson XIV. Rule 1, & Lesson XIII. Rule 10.

11. What are the feminine forms of श्रेयस्, पपिवस्, दातृ, पति, भन्, आचार्य, भव, लघिष्ठ ?

11. श्रेयसी, पपुषी, दात्री, पत्नी, आचार्यानी, (wife of a preceptor).
आचार्या (a female preceptor), भवानी, लघिष्ठा.

12. What cases do विना, प्रति, नमः, ऋते, कुप्, and भी govern? Frame sentences using these words. Illustrate the use of the loc. and gen. absolute by examples.

12.	विना governs	{ an accusative. विना विद्यां पशुर्नरः । instrumental „ विद्यया „ । ablative „ विद्यायाः „ ।
	प्रति „	accusative वृक्षं प्रति विद्योतते विद्युत् ।
	नमः „	dative नमो देवेभ्यः ।
	ऋते „	ablative ऋते रामविवासनात् तुल्यम् ।
	कुप् „	dative कुप्यति भृत्याय स्वामी ।
	भी „	ablative चोराद्विभेति ।
	शोचतः शोचति वा दशरथस्य दशरथे वा रामो वनमियाय ।	

13. Translate the following sentences into Sanskrit:—

(a) He studied grammar for five years.

(b) It is six years since I returned from Kāst.

(c) I have invited thirty-three Brahmanas for dinner this day.

(d) Devadatta read the book in seven days.

13. (a) पञ्चवर्षाणि व्याकरणमध्यैत ।

(b) कादयाः प्रतिनिवृत्तस्य मम षड् वर्षाणि ।

(c) अद्य त्रयस्त्रिंशत् ब्राह्मणान्भोजनाय न्यमन्त्रये ।

(d) सप्तभिरद्वोभिः (सप्ताहेन) देवदत्तो ग्रन्थमपठत् ।

14. Translate into English:—

सा रम्या नगरी महान्स नृपतिः सामन्तचक्रं ⁽¹⁾ च त-

त्पार्श्वे तस्य च सा विदग्धपरिषत्ताश्चन्द्रबिम्बाननाः ⁽²⁾ ।

उन्मत्तः स च राजपुत्रनिवहस्ते ⁽³⁾ बन्दिन ⁽⁴⁾ स्ताः कथाः

सर्वे यस्य वशादगात्स्मृतिपथं ⁽⁵⁾ कालाय ⁽⁶⁾ तस्मै नमः ॥

Dissolve and name the compounds underlined.

Give two instances each of Samâhâra Dvandva and Avyayibhâva, and dissolve them.

14. (1) Collection of tributary princes (2) विदग्धपरिषत्—Assembly of learned men. चन्द्रबिम्बाननाः— Lovely maids or damsels (having faces like the full moon). (3) निवह— Collection. (4) Bards. (5) To the road or province of remembrance i. e. a thing only to be remembered, a thing of the past. (6) Time, God of death.

नृणां पतिः—नृपतिः (Tatp.)

सामन्तानां चक्रं—सामन्तचक्रम् (Do.)

विदग्धानां परिषत्—विदग्धपरिषत् (Do.)

चन्द्रस्य बिम्बं—चन्द्रबिम्बम् (Do.)

चन्द्रबिम्बमिव आननं यासां ताश्चन्द्रबिम्बाननाः (Bahuvr.)

राशां पुत्राः—राजपुत्राः (Tatp.)

राजपुत्राणां निवहः—राजपुत्रनिवहः (Do.)

स्मृतेः पन्थाः—स्मृतिपथः (Do.)

(1) गोव्याघ्रम्—गवां व्याघ्राणां च समाहारः	} (Samâhâradv.)
(2) पाणिपादम्—पाणी च पादौ च एषां समाहारः	
(1) यथाशक्ति—शक्तिमनतिक्रम्य यथाशक्ति	} (Avyayibh.)
(2) अधिहरि—हरावित्यधिहरि	

1875.

1. What changes does the final न् of a word undergo before the initial letter of a following word ? Give examples.

1. Vide Sanskrit Grammar, pp. 9 § 30.

2. Decline in the dual त्विष, तुदत् *neut.* अहन्, and पुंस.

2. Nom. Acc. & Voc.	त्विषौ	तुदती-न्ती	अह्नी-अह्नी	पुमांसौ
Instr. Dat. & Abl.	त्विभ्याम्	तुदद्भ्याम्	अहोभ्याम्	पुंभ्याम्
Gen. & Loc.	त्विषोः	तुदतोः	अहोः	पुंसोः

3. Give the instr. sing., nom. du., and loc. plur. of गिर, जाग्रत् masc., शुश्रुवस् masc., सक्थि, and दिव्.

3.	Instru. Sing.	Nom. Dual.	Loc. Plu.
	गिरा	गिरौ	गीर्षु
	जाग्रता	जाग्रतौ	जाग्रत्सु
	शुश्रुवषा	शुश्रुवांसौ	शुश्रुवत्सु
	सक्थना	सक्थिनौ	सक्थिषु
	दिवी	दिवौ	दिवु

4. Give the comparatives and superlatives of ओजस्विन्, प्राच्, बहु, ऋजु, and मृदु.

4.	Comp.	ओजीयस्	प्राक्तर	भूयस्	ऋजीयस्	मृदीयस्
	Superl.	ओजिष्ठ	प्राक्तम	भूयिष्ठ	ऋजिष्ठ	मृदिष्ठ

5. Decline पष्.

5. Nom Acc. पट्-इ In. षट्भिः D. Ab. षट्भ्यः Gen. षण्णाम् Loc. पट्सु.

6. Give all the persons of:—the pres. indic. par. of शास्; the imperf. par. of पिष; the pres. imperat. par. of हन्; the pres. indic. âton. of लिह्.

6.	Sing.	Du.	Plu.	Sin.	Dual.	Plu.
I	शास्मि	शिष्वः	शिष्वः	हनानि	हनाव	हनाम
II	शास्सि	शिष्वः	शिष्वः	जहि	हतम्	इत
III	शास्ति	शिष्वः	शासति	हन्तु	हताम्	मन्तु
I	अपिषम्	अपिष्व	अपिष्व	लिहे	लिहहे	लिह्वहे
II	अपिषद्-इ	अपिष्वम्	अपिष्व	लिक्षे	लिहाथे	लीढे
III	अपिषद्-इ	अपिष्वाम्	अपिष्वन्	लीढे	लिहाते	लिह्वते

7. Give the 3rd pers. plur. pres. indic. par. of जर्णु; the 2nd pers. plur. pres. indic. of ईश; the 3rd pers. sing. imperf. of वश् and of ऋ; and the 1st pers. plur. imperf. of हा, 'to abandon.'

7. ऊर्जुवन्ति, ईशिष्वे, अवद्-इ, आर्छत्, (1st Conj.), ऐयः (3rd Conj.)
अजहिम-हीम.

8. Give with examples the rules for the *optional* insertion of इ in the 2nd pers. sing. of the red. perfect par.

8. Anit roots ending in a vowel (except क्) or having अ in them insert इ optionally before थ् of the 2nd Person, sing. of the reduplicated perfect, parasmaipada; तल्यजिथ-तल्यवथ; निनयिथ-निनेथ.

9. Give all the persons of the aor. par. of मृ and प्रच्छ्; and of the aor. âtm. of क्रम्.

9. Sing.	Du.	Plu.	Sing.	Du.	Plu.
I अमृषि	अमृष्वहि	अमृष्वहि	आक्रंसि	आक्रंस्वहि	आक्रंस्महि
II अमृथाः	अमृषाथाम्	अमृद्वम्	आक्रन्थाः	आक्रंसाथाम्	आक्रंस्वम्
III अमृत	अमृषाताम्	अमृषत	आक्रंस्त	आक्रंसाताम्	आक्रंसत
I अप्राक्षम्	अप्राक्ष्व	अप्राक्ष्म			
II अप्राक्षीः	अप्राष्टम्	अप्राष्ट			
III अप्राक्षीत्	अप्राष्टाम्	अप्राक्षुः			

10. In what compounds is महत् changed to महा? Give examples.

10. महत् is changed to महा in appositional compounds viz. कर्म-धारय and बहुव्रीहि. Ex:-महान् वीरः-महावीरः; महान्तौ बाहू यस्य सः-महाबाहुः.

11. Translate into Sanskrit:—

- (a) He is blind of one eye (अक्षि).
- (b) Take this medicine for 26 days.
- (c) He went to the city with his wife (Bahuvr. Comp.)
- (d) A father should marry (causal of नी with परि) his daughter to a respectable man.
- (e) We intend to reside (Desid. of वस् with नि) at Benâres.

11. (a) अक्षणा काणः सः.
 (b) षड्विंशतिं दिनानि सेवस्वेतद्वेषजम्.
 (c) सभायौ नगरमयात्.
 (d) पिता कन्यया कुलीनं वरं परिणाययेत्.
 (e) वाराणस्यां निविवत्स्यामः.

1876.

1. State the rules for the combination of a visarga arising from **स्**, when preceded by a vowel and followed by a vowel, **रू**, or a soft consonant. Give examples.

1. The rules may be given by the student.
 2. Give the singulars and plurals of the nom. acc. and instr. of:—अरि, सेनानी, सुधी, नृ, रै, द्यौ, रुच, कामदुह, दिव, विश्ववाह, पुंस.

Nominative.		Accusative.		Instrumental.	
2. Sing.	Plu.	Sing.	Plu.	Sing.	Plu.
अरिः	अरयः	अरिं	अरीन्	अरिणा	अरिभिः
सेनानीः	सेनान्यः	सेनान्यम्	सेनान्यः	सेनान्या	सेनानीभिः
सुधीः	सुधियः	सुधियम्	सुधियः	सुधिया	सुधीभिः
ना	नरः	नरम्	नृन्	न्रा	नृभिः
राः	रायः	रायम्	रायः	राया	राभिः
द्यौः	द्यावः	द्याम्	द्याः	द्या	द्योभिः
रुक्-ग	रुचः	रुचम्	रुचः	रुचा	रुग्भिः
कामधुक्-ग	कामदुहः	कामदुहम्	कामदुहः	कामदुहा	कामधुग्भिः
द्यौः	दिवः	दिवम्	दिवः	दिवा	द्युभिः
विश्ववाह-ङ्	विश्ववाहः	विश्ववाहम्	विश्वौहः	विश्वौहा	विश्ववाह्भिः
पुमान्	पुमांसः	पुमांसम्	पुंसः	पुसा	पुंभिः

3. Are all nouns ending in अन् declined like राजन् ? If not, state all the points of difference.

3. All nouns ending in अन् are not declined like राजन्. The points of difference are:—Nouns ending in अन् which is preceded by a conjunct consonant, the last member of which is व् or म्, do not drop their अ before the vowel terminations beginning from the accusative plural. (See Sanskrit First Book pp. 104 Rule 4).

4. Give the nom. and acc. neuter of प्रेयस्, तेनिवस्, चोदयत्, हरत्, रुदत्, and शासत्.

4. Sing. प्रेयः, तेनिवत्-द्, चोदयत्, हरत्, रुदत्, शासत्
 Dual. प्रेयसी, तेनुषी, चोदयन्ती, हरन्ती, रुदती, शासती
 Plu. प्रेयांसि, तेनिवांसि, चोदयन्ति, हरन्ति, रुदन्ति, शासति-शासन्ति

5. Give the Sanskrit cardinal numerals from *thirty* to *fifty*; the ordinals from *one* to *six* and the general rules about the formation of the ordinals of the rest up to *one hundred*.

5. Cardinals.

Cardinals.

	त्रिंशत्	चतुश्	चत्वारिंशत्
एक	”	पञ्च	”
द्वा	”	षट्	”
त्रयस्	”	सप्त	”
चतुस्	”	अष्ट or अष्टा	”
पञ्च	”	नवचत्वारिंशत्, ऊन, एकोन-पञ्चाशत्	
षट्	”	पञ्चाशत्	
सप्त	”		Ordinals.
अष्टा	”	आदिमः, अग्रिमः, प्रथमः	

नवत्रिंशत् or ऊन or एकोनचत्वारिंशत् द्वितीय

	चत्वारिंशत्	तृतीय
एक	”	तुरीय-तुर्य-चतुर्थ
द्वा or द्वा	”	पञ्चम
त्रि or त्रयश्	”	षष्ठ

(Vide Second Book pp. 122 Lesson XVII Rules 7 and 8).

6. Give the present tense third person of वंश, मृज, शस, हा, 'to abandon,' व्यध्, छो, छ 6th class, इन्ध्, नू 6th class, स्तु *parasm.*, and *âtm.*, व्रस्.

6. Sing.	Du.	Plu.	Sing.	Du.	Plu.
दशति	दशतः	दशन्ति	इन्द्रे	इन्धाते	इन्धते
माष्टि	मृष्टः	मृजन्ति मार्जन्ति }	नुवति	नुवतः	नुवन्ति
श्वसिति	श्वसितः	श्वसन्ति	स्तौति	स्तुतः	स्तुवन्ति (P.)
			स्तुवीति	स्तुवातः	स्तुवते (Â.)
जहति	जहितः जहीतः }	जहति	स्तुते	स्तुवाते	स्तुवते (Â.)
			स्तुवीते		
विध्यति	विध्यतः	विध्यन्ति	व्रस्यति	व्रस्यतः	व्रस्यन्ति (P.)
छयति	छयतः	छयन्ति	व्रसति	व्रसतः	व्रसन्ति (Â.)
प्रियते	प्रियेते	प्रियन्ते			

7. Give the imperative singulars of the first and second persons of:— अस्, 'to be,' हु, निज *parasm.* and *âtm.* घा *parasm.* and *âtm.*, धृष्, चि *parasm.*, पू *parasm.* and *âtm.*, वन्ध्, शो, प्री, 10th class and शिष्.

7. 1st Pers.	2nd Pers.	1st Pers.	2nd pers.
असानि	एधि	चिनवानि	चिनु
जुह्वानि	जुहुधि	पुनानि (P.)	पुनीहि (P.)
नेनिजानि (P.)	नेनिग्धि (P.)	पुनै (Â.)	पुनीष्व (Â.)
नेनिजै (Â.)	नेनिक्ष्व (Â.)	बध्नानि	बधान
दधानि (P.)	धेहि (P.)	श्यानि	श्य
दधै (Â.)	धत्स्व (Â.)	प्रीणयानि	प्रीणय
धृष्णवानि	धृष्णुहि	शिनषाणि	शिण्डु

8. Give the imperfect third pers. and the singular of the second person of:—इ, विद्, दुह्, स्वप्, क्, 3rd class, पिष्, भिद्, शास्, जागृ, वश् 'to wish', मृज, द्विष्, and तृह्.

8.	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>	2nd Pers.
	ऐत्	ऐताम्	आयन्	ऐः
2nd (conj.)	अवेत्-द्	अवित्ताम्	अविदुः	अवेत्-द्-अवेः
(4 th)	अविद्यत	अविद्येताम्	अविद्यन्त	अविद्यथाः
(7 th)	अविन्त	अविन्दाताम्	अविन्दत	अविन्तथाः
(6 th)	अविन्दत } अविन्दत् }	अविन्देताम् } अविन्दताम् }	अविन्दन्त(Â.) अविन्दन्(P.)	अविन्धाः(Â.) अविन्दः(P.)
(P.)	अधोक्-ग्	अदुग्धाम्	अदुहन्	अधोक्-ग्
(Â.)	अदुग्ध	अदुहताम्	अदुहत	अदुग्धाः
	अस्वपीत् } अस्वपत् }	अस्वपिताम्	अस्वपन्	अस्वपीः } अस्वपः }
	पेयः	पेयताम्	पेयः	पेयः
	अपिनद्-इ	अपिष्टाम्	अपिषन्	अपिनद्-इ
(Par.)	अभिनत्	अभिन्ताम्	अभिन्दन्	अभिनत्-द् } अभिनः }
(Âtm.)	अभिन्त	अभिन्दाताम्	अभिन्दत	अभिन्तथाः
	अशात्-द्	अशिष्टाम्	अशासुः	अशात्-द्-अशाः
	अजागः	अजागृताम्	अजागरुः	अजागः
	अवद्-इ	औष्टाम्	औशन्	अवद्-इ
	अमार्द्-इ	अमृष्टाम्	अमृजन् } अमार्जन् }	अमार्द्-इ
(Par.)	अद्वेद्-इ	अद्विष्टाम्	अद्विषुः } अद्विषन् }	अद्वेद्-इ
(Âtm.)	अद्विष्ट	अद्विषाताम्	अद्विषत	अद्विष्टाः
	अतृणेद्-इ	अतृण्डताम्	अतृहन्	अतृणेद्-इ

9. What roots take the periphrastic form of the perfect and under what circumstances do others change their *अ* to *ए* in that tense? Give instances.

9. Vide Sanskrit Second Book pp. 89, 90—Lesson XIV Rules 12, 13, 14. also pp. 86 Rule I. and II.

10. Give the third person aorist of:—यज् *parasm.* and *âtm.*, धा *âtm.*, सो, अस् to throw, वृध्, रम् *parasm.* and *âtm.*, दिह् *parasm.* and *âtm.*, स्वल्, क्रम् and वस्.

10.	<i>Sing.</i>	<i>Dual.</i>	<i>Plu.</i>
(Par.)	अयाक्षीत्	अयाष्टाम्	अयाक्षुः
(Âtm.)	अयष्ट	अयक्षाताम्	अयक्षत
	अधित	अधिषाताम्	अधिषत
	असासीत्-असात्	असासिष्टाम्-असाताम्	असासिषुः असुः
	आस्थत्	आस्थताम्	आस्थन्
	अवर्धिष्ट-अवृधत्	अवर्धिषाताम्-अवृधताम्	अवर्धिषत-अवृधन्
(Par.)	व्यरंसीत्	व्यरंसिष्टाम्	व्यरंसिषुः
(Âtm.)	अरंस्त	अरंसाताम्	अरंसत
	अधिक्षत्	अधिक्षाताम्	अधिक्षन्
	अधिक्षत-अदिश	अधिक्षाताम्	अधिक्षन्त
	अस्खालीत्	अस्खालिष्टाम्	अस्खालिषुः
	अक्रमीत्	अक्रमिष्टाम्	अक्रमिषुः
	अवात्सीत्	अवात्ताम्	अवात्सुः (वस् to dwell.)
	अवसिष्ट	अवसिषाताम्	अवसिषत (वस् to dress.)

11. Give three instances each of Avyayibhâva, Dvigu Samâhâra-Dvandva, and Bahuvrihi, and dissolve them.

11.	<i>Avyayibhâva.</i>	<i>Dvigu.</i>
1	हरौ इति-अधिहरि	1 त्रयाणां भुवनानां समाहारः-त्रिभुवनम्
2	गङ्गायाः समीपम्-उपगङ्गम्	2 त्रयाणां लोकानां समाहारः-त्रिलोकी
3	शक्तिमनतिक्रम्य-यथाशक्ति	3 द्वयोः मात्रोः अपत्यम्-द्वैमातुरः

Samâhâra-Dvandva.

1 गवां व्याघ्राणां च समाहारः-गोव्याघ्रम्

2 पाणी च पादौ च एषां समाहारः—पाणिपादम्

3 रथिकाश्च अश्वारोहाश्च एषां समाहारः—रथिकाश्वारोहम्

Bahuvrihi.

1 दत्तं धनम् यस्यै सः—दत्तधनः

2 श्वेतम् अम्बरं यस्य सः श्वेताम्बरः

3 चक्रं पाणौ यस्य सः—चक्रपाणिः

12. Give six instances of past passive participles in which the semi-vowel of the root is changed to the corresponding vowel, and six in which the termination assumes the form of न or ण.

12. वच् — उक्त	गृह् — गृहीत	भिद् — भिन्न	त्रै — त्राण
वह् — उढ	स्वप् — सुप्त	क — कीर्ण	पू — पूर्ण
यज् — इष्ट	प्रच्छ — पृष्ट	ग्लै — ग्लान	लृ — लून

13. Mention five roots which govern two objects, and give sentences using the passive forms of these and of the causal of कृ.

13.	दुह्	गौः पयो दुह्यते ।
	याच्	धनिको द्रव्यं याच्यते ।
	नी	अज्ञा ग्रामं नीयते ।
	प्रच्छ	माणवको मार्गं पृच्छयते ।
	दण्ड्	शठः शतं दण्डयते ।

स्वामी भृत्येन or भृत्यं कर्म कारयति ।

14. What cases do कृते, अनु, प्रति, and विना govern ? Give sentences illustrative of their use.

14.	कृते	governs the abl.	कृतेऽभ्यासान्न प्राप्यते ज्ञानम् ।
	विना	governs the instr., abl. or acc.	ज्ञानेन वा ज्ञानं वा, ज्ञानाद्वा— विना न सुखम् ।
	अनु & प्रति	} govern the acc.	{ भक्तो विष्णुमनु । गृहान् प्रति यास्यामि ।

15. Frame sentences using the nom., acc., and loc. of the present participle, the genitive absolute, the acc. of the past participle active, and the instr. of the passive past participle.

N. B.—In framing the sentences required, the candidate is not allowed to use a word more than once.

15. खादन्न गच्छेत् । क्रुध्यन्तं न वदेत् । पुत्रे रुदति प्राव्राजीत् ।

माकुर्वित्युक्तवतो मे किं त्वयैतत्कृतम् ।

उद्योगं कृतवन्तं संपदः स्वयमेव वृणते ।

न्यायेनाजितेन वित्तेन धर्मः कार्यः ।

1877.

1. (a) Combine according to the rules of Sandhi, the following:— सा + ओषधि; कर्तृ + अस्ति; तौ + इह; अप + एति; गिरी + इह; तान् + जनान्; पुनः + सः; रविः + रूढः; पुनः + इह; सः + अभ्रवीत्. Also the following compounds:—वृक्ष + छाया; मनस् + गत; बिम्ब + ओष्ठ and गो + अग्र.

(b) State the rule about the change of dental न् into lingual ण् and give examples.

(c) Write the following sentences correctly:—

(1) वने भ्रमतः अपिं तस्य रविः अस्तम् गतः ।

(2) सः च मया बालः अयम् इति मत्वा न व्यापादितः ।

(3) तस्मात् मम अयम् तृतीयः पुत्रः भविष्यति ।

1. (a) सौषधिः; कर्त्रस्ति; ताविह or ता इह; अपैति; गिरी इह; ताजनान्; पुनः सः or पुनस्तः; रवी रूढः; पुनरिह; सोऽभ्रवीत्.

वृक्षच्छाया or वृक्षच्छाय; मनोगत; बिम्बौष्ठ or बिम्बोष्ठ; गोग्र or गोअग्र or गवाग्र.

(b) Vide Sanskrit First Book pp. 15 Rule ॥.

- (c) (1) वने भ्रमतोऽपि तस्य रविरस्तं गतः ।
 (2) स च मया बाळोऽयमिति मत्वा न व्यापादितः ।
 (3) तस्मान्ममायं तृतीयः पुत्रो भविष्यति ।

2. Give the first case—sing. du. and plu.—of the following:—त्वक्, आशिष, गिर, धनिन्, सुमनस m. f. n., गरीयस् m. n., अनेहस्, बोधत्, m. n., अग्नि, लक्ष्मी, स्त्री, अनङ्गुह, अप, and पथिन्.

2.	त्वक् or ग्	त्वचौ	त्वचः	अनेहा	अनेहसौ	अनेहसः
	आशीः	आशिषौ	आशिषः	{ m. बोधन्	बोधन्तौ	बोधन्तः
	गीः	गिरौ	गिरः	{ n. बोधत्	बोधती	बोधन्ति
	धनी	धनिनौ	धनिनः	अग्निः	अग्नी	अग्नयः
{ m. f.	सुमनाः	सुमनसौ	सुमनसः	लक्ष्मीः	लक्ष्म्यौ	लक्ष्म्यः
{ n.	सुमनः	सुमनसी	सुमनांसि	स्त्री	स्त्रियौ	स्त्रियः
{ m.	गरीयान्	गरीयांसौ	गरीयांसः	अनङ्गान्	अनङ्गाहौ	अनङ्गाहः
{ n.	गरीयः	गरीयसी	गरीयांसि	०	०	आपः
				पन्थाः	पन्थानौ	पन्थानः

3. Give the 3rd case singular of the following:—सुपाद्, पुंस, हृदय, पाद, दोस्, भूपति, कर्तृ, विश्वपा, अक्षि, अग्नि, सखि, विद्वस्, श्वन्, सुहृद्.

3. सुपदा, पुंसा, हृदयेन or हृदा, पादेन or पदा, दोषा or दोष्णा, भूपतिना, कर्त्रा, विश्वपा, अक्षणा, अग्निना, सख्या, विदुषा, श्वाना, सुहृद्वा.

4. How is the fem. base of the present part. (par.) formed? Give an example from each of the ten classes.

4. Vide Dr. Kielhorn's Grammar pp. 31 § 103 रक्षन्ती, रुदती, जुहती, दीव्यन्ती, चिन्वती, मुञ्चती-मुञ्चन्ती, रुन्धती, तन्वती, क्रीणती, चोरयन्ती.

5. Decline अस्मद्.

5. Vide Sanskrit First Book pp. 132.

6. Decline in the feminine:—एतद्. Give the optional forms, and say when they are used.

6. For the first part see Sanskrit F. B. pp. 126 and 127 Rules

4 and 5. The optional forms of एतद् are used when the pronoun is to be used a second time for the same person or thing once mentioned.

7. What is the Sanskrit for eight, sixteen, twenty-nine, forty-two, fifty, ninety-nine and four hundred.

7. अष्टन्; षोडशन्; नवविंशति or एकोन-ऊनविंशत्; द्विचत्वारिंशत् or द्वाचत्वारिंशत्; पञ्चाशत्; नवनवति or एकोनशत; चत्वारि शतानि.

8. Decline चतुर् m. f. n.

8.	m.	f.	n.
Nom.	चत्वारः	चतस्रः	चत्वारि
Acc.	चतुरः	चतस्रः	चत्वारि
Inst.	चतुर्भिः	चतसृभिः	&c.
Dat.	चतुर्भ्यः	चतसृभ्यः	
Able.	चतुर्भ्यः	चतसृभ्यः	
Gen.	चतुर्णाम्	चतसृणाम्	
Loc.	चतुर्षु	चतसृषु	

9. Give the 3rd pers. sing. (pars., âtm; or both if both are used) of the pres. and perf. of क्रम्, प्रा, विद् (to find), स्था, नी, आस् and ऊर्णु.

9.	Pres.		Perf.
	Pars.	Âtm.	Pars. Âtm.
	क्रामति-क्राम्यति	आक्रमते	चक्राम चक्रमे
	जिघ्रति	Nil	अग्रौ Nil
	विन्दति	विन्दते	विवेद विविदे
	तिष्ठति	प्रतिष्ठते	तस्थौ प्रतस्थे
	नयति	नयते	निनाय निन्ये
	Nil	आस्ते	Nil आसांचक्रे
	ऊर्णोति-र्णोति	ऊर्णुते	ऊर्णुनाव ऊर्णुनुवे

10. Give the 1st, 2nd, and 3rd pers. sing. (pars. or âtm. or both if both are used) of the imperf. and simple fut. of अद्, पत्, कृ, अस्, and विद् (to know).

10. Imperf.

Simple fut.

1st pers.	2nd pers.	3rd pers.	1st pers.	2nd pers.	3rd pers.
आदम्	आदः	आदत् (P.)	अत्स्यामि	अत्स्यसि	अत्स्यति
अपतम्	अपतः	अपतत् (P.)	पतिष्यामि	पतिष्यसि	पतिष्यति
अकरवम्	अकरोः	अकरोत् (P.)	करिष्यामि	करिष्यसि	करिष्यति
अकुर्वि	अकुरुथाः	अकुरुत (Â.)	करिष्ये	करिष्यसे	करिष्यते
आसम्	आसीः	आसीत् (P.)	भविष्यामि	भविष्यसि	भविष्यति
अवेदम्	अवेत्-द-वेः	अवेत्-द (P.)	वेदिष्यामि	वेदिष्यसि	वेदिष्यति

11. Dissolve the following compounds, and state to which class each belongs:—नीलोत्पल, सपुत्र, पुरुषव्याघ्र, प्रासजीविक, दुःखातीत, राजान्तर, वृकभीत, धर्मपथ, अनश्व, मातृसदृश, अपुत्र.

11. नीलं च तदुत्पलं च—	नीलोत्पलम्	(Karm.)
पुत्रेण सहितः—	सपुत्रः	(Bahuv.)
पुरुषो व्याघ्र इव—	पुरुषव्याघ्रः	(Karm.)
प्राप्ता जीविका यम्—	प्राप्तजीविकः	(Bahuv.)
येन	”	(Do.)
प्राप्ता जीविकाम्	”	(Tatp.)
दुःखमतीतः	दुःखातीतः	(Do.)
अन्यो राजा—	राजान्तरम्	(Do.)
वृकाद्भीतः—	वृकभीतः	(Do.)
धर्मस्य पन्थाः—	धर्मपथः	(Do.)
न अश्वः—	अनश्वः	(Do.)

अनश्वः will also be a Bahuvrīhi compound & may be thus dissolved:—न विद्यते विद्यते विद्यन्ते वा अश्वः अश्वौ अश्वाः वा यस्य सः.

मात्रा सदृशः— मातृसदृशः (Tatpurusha.)
अपुत्र like अनश्व may be classed as Tatp. or Bah.

12. Give four nouns which undergo change at the end of a Bahuv. compound. State the rule, and give an example for each.

12. धनुस् is changed to धन्वन् as अभिज्यधन्वन्

अक्षि	————	अक्ष	————	कमलाक्ष
धर्म	————	धर्मन्	————	सुधर्मन्
जाया	————	जानि	————	सीताजानि

1878.

1. Give the rule for the change of न् to ण् in the interior of words and illustrate it by examples.

1. See Sanskrit F. B. pp. 15 Rule||.

2. Decline in the dual:—अहन्, उपानह्, देवृ, the feminine of निनीवस्, पाद, भूयस् neut. the feminine of वात्, सद्दश, masc.

2. N. V.	अहनी-अह्नी	उपानहौ	देवरौ	निन्युष्यौ
Acc.	"	"	"	"
Instr.	अहोभ्याम्	उपानद्भ्याम्	देवृभ्याम्	निन्युषीभ्याम्
Dat. & Abl.	"	"	"	"
Gen. & Loc.	अहोः	उपानहोः	देव्रोः	निन्युष्योः
N. V.	पादौ	भूयसी	वात्यौ-न्यौ	सदृशौ
Acc.	"	"	"	"
Instr.	पादाभ्याम्-पद्भ्याम्	भूयोभ्याम्	वातीभ्याम्-वान्तीभ्याम्	सदृग्भ्याम्
Dat. & Abl.	"	"	"	"
Gen. & Loc.	पादयोः पदोः	भूयसोः	वात्यो-वान्त्योः	सदृशोः

3. Decline षष्, and पूर्व masc. in the plural.

3. Nom.	षट्-षट्	पूर्वं	Dat. Abl.	षट्भ्यः	पूर्वेभ्यः
Acc.	"	पूर्वान्	Gen.	षण्णाम्	पूर्वेषाम्
Instr.	षट्भिः	पूर्वैः	Loc.	षट्सु.	पूर्वेषु.

4. Give the 3rd plur. present, 2nd sing. imperat., 1st plur. potential, 3rd sing. imperf., in pars. or âtm. (or both if both are used) of इष, ईश, ब्रा, धा, लिह्, सो, हन्.

4. Pres.	Imper.	Pot.	Imperf.
इच्छन्ति	इच्छ	इच्छेम	ऐच्छत्
ईशते	ईशिष्व	ईशीमहि	ऐष्ट
जिघ्रन्ति	जिघ्र	जिघ्रेम	अजिघ्रत्
दधति-दधते	धेहि-धत्स्व	दध्याम-दधीमहि	अदधात्-अधत्त
लिहन्ति-लिहते	लीढि-लिक्ष्व	लिह्याम-लिहीमहि	अलेट्-ङ्-अलीढ
स्यन्ति	स्य	स्येम	अस्यत्
घ्नन्ति	जहि	हन्याम	अहन्

5. Which roots *must* and which *may* form the periphrastic perfect? Illustrate your rules by examples.

5. Vide Sanskrit Second book pp. 87 and 88 rules 11 and 12.

6. Give the 2nd sing. and plur. of the aorist in pars. or âtm. (or both if both are used) of इ, कृ, गम्, दृश्, पत्, प्रह्, बन्ध्, स्पृश्.

6. Sing.	Plu.	Sing.	Plu.
अगाः	अगात	अपसः	अपसत
अकारीः	अकारिष्ट	अप्राक्षीः	अप्राष्ट
अगमः	अगमत	अभान्तसीः	अवान्द्ध
अद्राक्षीः-अदर्शः	अद्राष्ट-अदर्शत	अस्पाक्षीः-स्पाक्षीः	अस्पाष्ट-स्पाष्ट

7. Give the 3rd sing. present of the passive and of the desider. of कृ, ग्रह्, चुर, तन्, दा, दिव्, भिद्.

7. Pass.	Desid.
कीर्यते	चिकारिषति
गृह्यते	जिघृक्षति
चोर्यते	चुचोरयिषति
तन्यते	तितनिषति-तितंसति-तित्तांसति.
दीयते	दित्सति
दीव्यते	दिद्युपति-दिदेविषति
भिद्यते	बिभित्सति

8. Distinguish between *primary* and *secondary* nouns.

8. Nouns directly derived from roots or names of objects visible or invisible, but having an existence in the mind are *primary*.

Nouns derived from *primary* nouns by Taddhita affixes or by way of compounds are *secondary*.

9. Give the part. of redupl. perf. par.? and the gerunds in त्वा and य of अस, तन्, यज, स्तु, हन्.

9.	बभूवस् (to be)	भूत्वा (to be)	संभूय (to be)
	आसिवस् (to throw)	असित्वा (to throw)	प्रास्य (to throw)
	तेनिवस्	तनित्वा	वितन्य-तस्य
	शैजिवस्	शैजित्वा	अनुयज्य
	तुष्टवस्	स्तुत्वा	संस्तुत्य
	जघ्निवस्-जघन्वस्	हत्वा	निहन्य-हत्य

10. Give rules for the changes of गो at the end of Tatpurusha and of धर्म at the end of Bahuvr. compound. Give examples.

10. गो at the end of a Tatpurusha is changed to गव. Ex:— परमगव; धर्म is changed to धर्मन् as मनुष्यधर्मन्.

11. Translate into Sanskrit:—

(a) Rama was dearer¹ to Sita than any² other man.

(b) This³ is the king of Avantī, who is long armed, broad-breasted, and slender waisted (use compounds).

(c) Do not cut (aor. of छिद्) the branches of this tree.

(d) He arrived⁴ on the 26th⁵.

(e) He makes me dwell (causal) here 39 days⁶.

(f) He made the pupil⁷ study (causal of अधि-इ) his lesson.⁷

(g) They intended to gather (desider. of अवचि) flowers.

(h) He⁸ dines without having bathed.

11. (I) प्रेषस् (2) Use the ablative. (3) अवन्तिनाथोऽयमुदग्रबाहुर्विशलवक्षस्तनु...मध्यः (4) आप् with प्र, गम् with आ. (5) षड्विंशतितमीषड्विंशी तिथिः०तम० श दिवस्. (6) Use the accusative. (7) Put both in the accusative (8) अस्नात्वा भुङ्क्ते.

TRANSLATION.

1862.

1. Translation into Sanskrit:—

Glory be to Thee,¹ O God, without beginning, ² self-existent, ³ invisible, ⁴ infinite, ⁵ most pure ⁶ and of spiritual nature. ⁷ Thou art omnipresent, ⁸ omniscient, ⁹ and almighty;¹⁰ the non-apparent cause ¹¹ of the apparent, ¹² and the source of life. ¹³ Thou alone, ¹⁴ art eternal; ¹⁵ besides Thee ¹⁶ there existed not ¹⁷ in the beginning ¹⁸ anything sentient ¹⁹ or non-sentient. ²⁰ Who even of the inhabitants of heaven ²¹ can tell the infinite ²² power ²³ of Thee, who, being without beginning and self-existent, didst create the non-existent ²⁴ worlds ?²⁵ Striving ²⁶ to ascend to the inaccessible ²⁷ abode ²⁸ of Thy pure ²⁹ glory, ³⁰ my mind ³¹ returning ³² downward sinks, ³³ like an arrow ³⁴ aimed ³⁵ at the sky. In the begining, Thou of infinite power, willing to create ³⁶ the universe moveable and immoveable ³⁷ didst say *Let it be*, and straight way ³⁸ the universe was. ³⁹ By Thee was this earth formed ⁴⁰ surrounded ⁴¹ by the clear firmament, ⁴² beautiful, watered by rivers ⁴³ and adorned with trees. ⁴⁴ But this earth, though regarded ⁴⁵ by men as vast, ⁴⁶ is but as an atom ⁴⁷ in the universe which Thou hast created. The sky filled with stars, ⁴⁸ which are in appearance small, ⁴⁹ but are in reality ⁵⁰ worlds, shows forth ⁵¹ thy illimitable ⁵² power. ⁵³

1. (1) जय, विजयस्व, विजयोऽस्तु (2) अनादि (3) स्वयंभू, आत्मभू
(4) अचक्षुर्विषय (5) अपरिमेय, अप्रमेय, इत्यतारहित (6) पवित्राणां पवित्र
(7) चिद्रूप, ज्ञानस्वरूप, चैतन्यविग्रह (8) सर्वव्यापिन्, व्यापक, सर्वात्मक,

चराचरव्यापिन्, विश्वात्मन् (9) सर्वज्ञ, सर्वसाक्षिन् (10) अनन्तवीर्य, अमितौ-
जस्, सर्वशक्तिमत्, सर्वप्रभु (11) अव्यक्तं कारणम्, अदृश्यं कारणम् (12) व्यक्त,
दृश्य (13) जीवहेतु (14) त्वमेव (15) शाश्वत, सनातन (16) त्वद्वृत्ते
(17) नासीत्, नावर्तत (18) आदी (19) सजीव, चैतन्ययुक् (20) निर्जीव,
अचेतन (21) दिवौकस्, दिविषद् (22) अमित (23) प्रभाव (24) असत्
(25) विश्व (26) प्रयतमान (27) दुरवगाह, दुरासद (28) धामन् (29) शुद्ध
(30) तेजस् (31) 'चित्तं तु चेतो हृदयं स्वान्तं हृन्मानसं मनः' (32) परावर्त-
मान (33) पत्, मस्ज् (34) 'पृषत्कवाणविशिखा अजिह्वगखगाशुगाः ।
कलम्बमार्गणशराः पत्नी रोप इगुर्दयोः' ॥ (35) कृतसंधान, क्षिप्त (36) सिसृक्षु
(37) चराचरं जगत् (38) सद्यः, सपरि (39) विश्वमजायत (40) मृष्ट
(41) परिवृत्त (42) आकाश, यो, नभोमण्डल (43) नैकनदीप्रवाहयुत,
आप्लावित (44) वृक्षोपशोभित (45) मत (46) विशाल, विस्तृत (47) अणु,
परमाणु (48) तारकित (49) लघु (50) तत्त्वतः, परमार्थतः (51) causes
of दृश (52) अद्भुत, निःसीम (53) सामर्थ्य, शक्ति, ओजस्.

2. Translate into English:—

त्वं कस्यापि मृषापवादं न गृहाण । मृषा साक्षीभवन्दुष्टस्य
साहाय्यं मा कुरु च । त्वमसत्कर्म कर्तुं बहुलोकानां पश्चा-
न्मा गच्छ । विचारेऽन्यायं कर्तुं च बहुलोकानां पक्षो भवन्मा
प्रतिवद् । दरिद्रस्य कृतेऽपि विचारे पक्षपातं मा कार्षीः । त्वं रि-
पोर्गां गर्दभं वान्यत्र भ्रमन्तं विलोक्य तत्समीपमवश्यं नेप्यसि ।
त्वं स्वर्तीयिनो गर्दभं भाराधः पतन्तं निरीक्ष्य तं विहाय मा गाः;
अवश्यं तेन साकं तमुपकरिष्यसि । विचारे दरिद्राय मान्यायं
कार्षीः । मृषा विवादादहूरे तिष्ठ, निर्दोषं धार्मिकं च मा ना-
शय, यतोऽहं दुष्टं निर्दोषं न करिष्यामि । त्वमुत्कोचं मा
ग्रहीः; यत उत्कोचेन ज्ञानिनोऽप्यन्धीभवन्ति । धार्मिकाणा-

मपि वागन्यथा भवति । विदेशिनं नोपद्रवय । यूयं स्वप्र-
भुं परमेश्वरं सेवध्वम् । ततः स युष्माकमन्नतोये प्रत्याशिषं
वक्ष्यति किं च युष्मत्तोऽहं व्याधीनपसारयिष्यामि.

II. [Vide The Holy Bible Exodus Chap. XXIII. Verses 1—9 and 25.]

(1.) Thou shalt not raise a false report ; put not thine hand with the wicked to be an unrighteous witness.

(2.) Thou shalt not follow a multitude to do evil; neither shalt thou speak in a cause to decline after many to wrest Judgment.

(3.) Neither shalt thou countenance a poor man in his cause.

(4.) If thou meet thine enemy's ox or ass going astray, thou shalt surely bring it back to him again.

(5.) If thou see the ass of him that hateth thee lying under his burden and wouldest forbear to help him, thou shalt surely help with him.

(6.) Thou shalt not wrest the judgment of thy poor in his cause.

(7.) Keep thee far from a false matter ; and the innocent and righteous slay thou not, for I will not justify the wicked.

(8.) And thou shalt not take a gift ; for the gift blindeth the wise and perverteth the words of the righteous.

(9.) Also thou shalt not oppress a stranger.

(25.) And ye shall serve the Lord your god and he shall bless thy bread and thy water ; and I will take sickness away from the midst of thee.

1863.

1. Translate into Sanskrit:—

Star¹ of descending² night³ ! fair⁴ is thy light⁵ in the west ;⁶ thou liftest⁷ thy unshorn head⁸ from thy cloud ;⁹ thy

steps¹⁰ are stately¹¹ on thy hill. ¹² What does thou behold in the plain ?¹³ The stormy winds¹⁴ are laid.¹⁵ The murmur¹⁶ from the torrent¹⁷ comes¹⁸ from afar.¹⁹ Roaring²⁰ waves²¹ climb the distant²² rock.²³ The flies²⁴ of evening²⁵ are on their feeble wings;²⁶ the hum²⁷ of their course²⁸ is on the field. What does thou behold, fair light ?²⁹ But thou dost smile³⁰ and depart.³¹ The waves come with joy around thee : they bath thy lovely hair.³² Farewell, ³³ thou silent beam ! ³⁴

(*Macpherson's Ossian.*)

I was busy³⁵ one morning³⁶ upon something³⁷ when I called to Friday,³⁸ and bid him go to the seashore³⁹ and see if he could find a turtle⁴⁰ or tortoise⁴¹ a thing which we generally⁴² got once⁴³ a week⁴⁴ for the sake of the eggs⁴⁵ as well as the flesh.⁴⁶ Friday had not been long gone⁴⁷ when he came running⁴⁸ back and flew over⁴⁹ my outer-wall⁵⁰ or fence,⁵¹ like⁵² one that felt not the ground⁵³ or the steps⁵⁴ he set his feet on⁵⁵ and before I had time to speak to him ⁵⁶ he cried out to me: "O master! O master! O sorrow! O bad!"⁵⁷ "What's the matter, Friday?" said I, "O yonder⁵⁸ there," said he, "one, two, three canoes;⁵⁹ one two, three." I concluded⁶⁰ there were six, but on inquiry ⁶¹ I found it was but three. "Well, Friday," said I, "do not be frightened."⁶²

(*Robinson crusoe.*)

1. (1) 'नक्षत्रमृक्षं भं तारा तारकाप्युडु वा खियाम्' (2) अवतृ, आपत् (3) 'अथ शर्वरी । निशा निशीथिनी रात्रिखियामा क्षणदा क्षपा । विभावरीतम-स्विन्यौ रजनी यमिनी तमी' ॥ (4) शुभ्र, द्योतमान, दीप्यमान, प्रकाशमान (5) 'प्रकाशो द्योत आतपः' (6) प्रतीची, पश्चिमा. (7) उन्नमय् (8) प्रभापूर्ण,

दीक्षितरल (9) 'अन्नं मेधो वारिवाहः स्तनयित्नुर्बलाहकः । धाराधरो जलधरस्त-
 ङ्खितवान्वारिदोऽम्बुभृत् ॥ घनजीमूतमुदिरजलमुग्धूमयोनयः' । (10) पद, पाद-
 न्यास (11) धीर, धीरोद्धत (12) महीध्रे शिखरिक्ष्माभृदहार्यधरपर्वताः । अ-
 द्रिगोत्रगिरिग्रावाचलशैलशिलोच्चयाः' ॥ (13) समभूभाग, समविस्तीर्णभूभाग, स-
 मदेश (14) बाला, झञ्झावात (15) शम् with प्र (16) कलध्वनि,
 गुञ्जितम् (17) 'प्रवाहो निर्झरो झरः' (18) आयाति, श्रूयते (19) दूरतः
 (20) गर्ज् (21) 'भङ्गस्तरङ्ग ऊर्मिर्वा स्त्रियां वीचिः' (22) दूरदेशवर्तिन्
 (23) शिलोच्चय (24) मशक (25) सायंतन (26) लुलित, क्षीणपक्षका इत-
 रततो भ्रमन्ति (27) कृञ्जितम् (28) भ्रमतां तेषाम् (29) भास्वरप्रकाश तारक
 (30) हस, स्मि, ईप्स् विकस् (31) निर्गम् (32) 'चिकुरः कुन्तलो बालः
 कचः केशः शिरोरुहः' (33) स्वस्त्यस्तु ते, शिवास्ते पन्थानः (34) अस्तंगत.
 (35) व्यापृत (36) एकस्मिन्-कस्मिंश्चिदिने प्रातः, अहर्मुखे. 'प्रत्यूषोऽहर्मुखं
 कल्यमुषःप्रत्यूषसी अपि' (37) कस्मिन्नपि कर्मणि (38) एतन्नामा नरः (39)
 समुद्रतट, तीर, वेला (40) जन्तुविशेष (41) 'कृमे कम्पकच्छपौ.' (42)
 प्रायः, बहुशः (43) एकवारं, सकृत् (44) सप्ताह (45) अण्ड (46) 'पिशितं
 तरलं मांसं पललं क्रव्यमामिषम्' (47) गतस्य तस्य न भूयान्कालोऽतीतः
 (48) यावत्स धावन्नेव प्रत्यागतः-जगाम. (49) उत्सु (50) 'बहिः कुड्यम्,
 भित्तिः स्त्री कुड्यमेष्टकम्' (51) 'प्राचीरं प्रान्ततो वृत्तिः' (52) इव (53) भूमि-
 मस्पृशन् (54) सोपान, सोपानपङ्क्ति (55) निहितपद (*Bohu.*) (56) मां
 वचनावकाशमदत्वा-स्वैव. (57) कष्टं कष्टम्, हा धिक् (58) अदूरे (59) 'उडुपं
 तु प्लवः कोलः' (60) बुध्, अवगम् (61) निरूपणम्, अन्वेपणम् (62) मा मैषीः.

2. Translate into English :---

अस्ति दक्षिणापथे सुवर्णवती नाम नगरी । तत्र वर्धमानो
 नाम वणिङ्गिवसति । तस्य प्रचुरेऽपि वित्तेऽपरान्वन्धूनतिसम्-
 ध्वात्समीक्ष्य पुनरर्थवृद्धिः करणीयेति मतिर्बभूव । इति संचिन्त्य
 नन्दकसंजीवकनामानौ वृषभौ धुरि नियुज्य शकटं नानाविधद्रै-

व्यपूर्णं कृत्वा वाणिज्येन गतः काश्मीरं प्रति । अथ गच्छतस्तस्य सुदुर्गनाम्नि महारण्ये संजीवको भग्नजानुर्निपतितः । तमालोक्य वर्धमानोऽचिन्तयत् । संजीवकं तत्र परित्यज्य वर्धमानः पुनः स्वयं धर्मपुरं नाम नगरं गत्वा महाकायमन्यवृषभमेकं समानीय धुरि नियोज्य चलितः । ततः संजीवकोऽपि कथं कथमपि खुरत्रये भरं कृत्वोत्थितः । ततो दिनेषु गच्छत्सु संजीवकः स्वेच्छाहारविहारं कृत्वारण्यं भ्राम्यन्हृष्टपुष्टाङ्गो बलवान्ननाद । तस्मिन्वने पिङ्गलकनामा सिंहः स्वभुजोपार्जितराज्यसुखमनुभवन्निवसति । स चैकदा पिपासाकुलितः पानीयं पातुं यमुनाकच्छमागच्छत् । तेन च तत्र सिंहेनाननुभूतमकालघनगर्जितमिव संजीवकनर्दितमश्रौवि । तच्छ्रुत्वा पानीयमपीत्वा स चकितः परिवृत्य स्वस्थानमागत्य किमिदमालोचयंस्तूष्णीं स्थितः । स च तथाविधः करटकदमनकाभ्यामस्य मन्त्रिपुत्राभ्यां शृगालाभ्यां दृष्टः । तं तथाविधं दृष्ट्वा दमनकः करटकमाह । सखे करटक किमित्ययमुदकार्थी स्वामी पानीयमपीत्वा सचकितो मन्दं मन्दमवतिष्ठते । करटको ब्रूते । मित्र दमनकास्मन्मतेनास्य सेवैव न क्रियते, यदि तथा भवति तर्हि किमनेन स्वामिचेष्टानिरूपणेनास्माकम् । यतश्चानेन राज्ञा विनापराधेन चिरदिवसमवधीरिताभ्यामावाभ्यां महदुःखमनुभूतम् ।

II. (1) In the Southern districts, region (2) A great deal, much, abundant, in large quantity (3) Commodities, merchandise (4) Broken-kneed (5) Big, of great size (6) With difficulty, by hook or crook (7) On three hoops, three legs (8) Got up supporting himself (9) In course of time (10) Bellowed (11) Marshy bank (12) Was heard, aorist pass. of श्रु (13) silent.

1. Translate the following passage into English:—

अस्ति मगधदेशे चम्पकवती नामारण्यानी । तस्यां चिरान्म-
हता स्नेहेन मृगकाको निवसतः । स च मृगः स्वेच्छया भ्राम्य-
न्हृष्टपुष्टाङ्गः केनचिच्छृगालेनावलोकितः । तं दृष्ट्वा शृगालोऽचि-
न्तयत् । आः कथमेतन्मांसं सुललितं भक्षयामि । भवतु । विश्वासं
तावदुत्पादयामि । इत्यालोच्योपसृत्याब्रवीत् । मित्रं कुशलं ते^६ ।
मृगेणोक्तम् । कस्त्वम् । स ब्रूते । शुद्रबुद्धिनामा जम्बुकोऽहम् ।
अत्रारण्ये बन्धुहीनो मृतवन्निवसामि । इदानीं त्वां मित्रमासाद्य
पुनः सबन्धुर्जीवलोकं प्रविष्टोऽस्मि^७ । अधुना तवानुचरेण मया
सर्वथा भवितव्यमिति । मृगेणोक्तम् । एवमस्तु । ततः पश्चादस्तं-
गते भगवति सवितरि मरीचिमालिनि^८ तौ मृगस्य वासभूमि^९
गतौ । तत्र चम्पकवृक्षशाखायां सुबुद्धिनामा काको मृगस्य चिर-
मित्रं निवसति । तौ दृष्ट्वा काकोऽवदत् । सखे कोऽयं द्वितीयः ।
मृगो ब्रूते । जम्बुकोऽयमस्मत्सख्यमिच्छन्नागतः । काको ब्रूते ।
मित्रं अकस्मादागतेन सह विश्वासो न युक्तः । तन्न भद्रमाच-
रितम्^{१३} ॥

1. (1) नाम + अरण्यानी. The word अरण्यानी is fem. It means a large forest. 'महारण्यमरण्यानी.' (2) Delicate, sweet, tender, sa-
voury, (3) well (4) Create confidence (I shall act in such a manner
that he will place confidence in me), (5) इति + आलोच्य + उपसृत्य +
अब्रवीत्. Thus weighing, considering and (then) approaching (him)
said (6) A question. Are you all well? How do you do? (7) I Live
here like one, dead, being without a relation or a friend (8) Having
got (9) I have entered as it were the world of living persons being
now with a friend or relation in you (10) Set (11) An adj. Shining

or appearing splendid with its rays (12) Place of residing (13) You have not done well.

2. Translate the following passage into Sanskrit:—

In a country called Vidyodyâna lived a king called Vidavan: from his time till now a thousand years¹ have elapsed.² Many learned men who were honoured³ by that king, who were friendly to learning,⁴ constantly⁵ frequented⁶ his royal assembly.⁷ Among these there was a Pandit named Mangala, adorned with various good qualities⁸ and an eminent⁹ astronomer.¹⁰ He, having examined¹¹ the circle of the sky¹² by the application¹³ of various¹⁴ instruments¹⁵ composed a new work called Siddhântârka. This book, having speedily¹⁶ attained celebrity¹⁷ in the whole of India, was read¹⁸ by all the best astronomers of that time. When thirty years had elapsed¹⁹ after the composition of this book, that renowned learned man Mangala became an inhabitant of another world.²⁰ In that very²¹ year a certain very intelligent child, named Shukra, was born²² in the house of another Pandit. When Shukra had attained to youth²³ being desirous to understand²⁴ the science of astronomy²⁵ he read the Siddhânta of Mangala with his teacher.²⁶ And having attained proficiency²⁷ in science when he was of middle age²⁸ he wrote a Siddhânta named the Shukra Siddhânta.

(Dr. J. Muir.)

2. (1) सहस्रं वत्सराः 'संवत्सरो वत्सरोऽब्दो हायनोऽस्त्री शरत्समाः'
(2) अतिक्रान्ताः, व्यतीयुः (3) पूजित, सत्कृत, संमानित (4) प्रियविद्य, विद्याप्रिय, विद्यावत्, विद्याप्रणयिन् (5) अजस्रम्, 'सततेऽनारताश्रान्तसंतताविरतानिशम् । नित्यानवरताजस्रम्' । (6) गम्, सद् with आ caus. सभा-

सदाः भू. (7) राजसभा, परिषद्. 'समज्या परिषद्गोष्ठा सभासमितिसंसदः ।
 आस्थानी क्लीबमास्थानं स्त्रीनपुंसकयोः सदः' । (8) नैकगुणोपेतः, विविधगुणयुतः'
 (9) विश्रुत, प्रथित, महायशस्. 'प्रतीते प्रथितख्यातवित्तविज्ञातविश्रुताः'
 (10) 'सांवत्सरो ज्योतिषिको दैवज्ञगणकावपि । स्युर्मौहूर्तिकमौहूर्तज्ञानिकार्ता-
 न्तिका अपि' ॥ (11) ईक्ष् with निर्, परि &c. रूप् with नि, लोच्
 with आ (12) नभोमण्डल, वियन्मण्डल (13) उपयोग (14) विविध
 (15) यन्त्र (16) 'अथ शीघ्रं त्वरितं लघुक्षिप्रमरं द्रुतम् । सत्वरं चपलं तूर्ण-
 मविलम्बितमाशु च' ॥ (17) प्रसिद्धि गम्. Use the loc. Abs. (18)
 पद् (19) Loc. Abs. (20) परलोकातिथिः भू, परलोकानिवासी भू.
 (21) एव (22) जन्, भू with प्रादुर् (23) यौवनपदवीमारुह्, यौवनदशां
 प्राप् (24) जिज्ञासमान, बुभुत्सु. (25) ज्योतिःशान् (26) गुरुसंनिधि (27)
 प्रावीण्यमुपगत (28) मध्यमवयस्.

1866.

1. Translate into English the following passages:—

अस्ति मगधदेशे धर्मारण्यसंनिहितायां वसुधायां शुभदत्त-
 नाम्ना कायस्थेन विहारगृहं कारयितुमारब्धम् । तत्र करपत्रवि-
 दार्यमाणकाष्ठस्तम्भस्य कियदूरस्फाटितस्य खण्डद्वयस्य मध्ये की-
 लकैः सूत्रधारेणै निहितः । तत्र तद्वनवासी बलवान्वानरयूथः
 क्रीडनार्थमायातः । तेष्वेको वानरः कालदण्डप्रेरित इव तं की-
 लकं हस्ताभ्यां धृत्वोपविष्टः । ततस्तस्य मुष्कद्वयं लम्बमानं का-
 ष्टखण्डद्वयाभ्यन्तरे प्रविष्टम् । अनन्तरं सहजचपलतया महता
 प्रयत्नेन कीलकमाकृष्टवान् । आकृष्टे च कीलके काष्ठाभ्यां चू-
 र्णिताण्डद्वयः पञ्चत्वं गतः । अतोऽहं ब्रवीमि । अव्यापारेषु
 व्यापारमित्यादि । दमनको ब्रूते । तथापि स्वामिचेष्टानिरूपणं

भृत्येनावश्यं कर्तव्यम् । करटको ब्रूते । सर्वस्मिन्नधिकारे य एव
नियुक्तः प्रधानमन्त्री स करोतु । यतोऽनुजीविना पराधिका-
रचर्चा न कर्तव्या । पश्य ।

पराधिकारचर्चा यः कुर्यात्स्वामिहितेच्छया ।
स विषीदति चीत्कारोत्ताडितो गर्दभो यथा ॥

(*Hitopades'a.*)

(b) पतिव्रतासि सावित्रि तथैव च तपोन्विता ।
अतस्त्वामभिभाषामि विद्धि मां त्वं शुभं यमम् ॥
अयं ते सत्यवान्भर्ता क्षीणायुः पार्थिवात्मजः ।
नेष्याम्येतमहं बद्धा विद्धेतन्मे चिकीर्षितम् ॥

सावित्र्युवाच ।

श्रूयते भगवन्दूतास्तवागच्छन्ति मानवान् ।
नेतुं किल भवान्कसादागतोऽसि स्वयं प्रभो ॥

(*Sâvitryupâkhyâna.*)

1. (1) A saw (2) A wage (3) A carpenter (4) As if driven or sent
by the stick of Death (5) Pair of testicles (6) Watching, observing
(7) Meddling or interfering with the duties of another func-
tionary (8) Is sorry, mourns (9) Braying (10) That which is
wished to be done, purpose.

2. Translate into Sanskrit the following passages:—

(a) For knowledge ¹ is better ² than wealth ³ and
virtue ⁴ is better than knowledge; and God is better than
other sentient ⁵ beings. Wealth therefore ought to be
sought after with less love; knowledge with greater, and
virtue with greater still. ⁶ But God Who is the most excel-

lent⁷ of all objects, should be sought after with the greatest love. The soul, though continually desiring numerous worldly objects,⁸ when it completely attains the enjoyment of them does not find satisfaction.⁹ Except God, there is no other object in the three worlds¹⁰ capable of satisfying the souls of the human race. The affections¹¹ which seek God (as their object)¹² of faith,¹³ love,¹⁴ reverence,¹⁵ and others of the same kind, exist in men by nature.¹⁶ And God from being distinguished¹⁷ by mercy,¹⁸ greatness,¹⁹ purity,²⁰ &c. is the supreme object of these affections, love and the rest.²¹ There is therefore no doubt that God created in men such affections, love, and the rest for His own service.²²

(Dr. John Muir.)

(b) Then ascending²³ his chariot, glorious²⁴ as the resplendent²⁵ sun he explained²⁶ in the intoxication of his valour²⁷ 'Who is like me²⁸ in fortitude,²⁹ courage,³⁰ heroism,³¹ energy³² and valour?'³³

2. (1) ज्ञान, विद्या, विद्यावत्त्वम्, विद्वत्त्वम् (2) विशिष्यते (3) 'द्रव्यं वित्तं स्वापतेयं रिक्थमृक्थं धनं वसु । हिरण्यं द्रविणं शुभ्रमथैरविभवा अपि' ॥ (4) धर्म (5) ज्ञानवत् (6) ततोऽपि (7) सर्वोत्कर्षेण वृत् (8) संसारसुख (9) समाधान, संतोष (10) त्रिलोकी (11) मनसः भाव, वृत्ति. (12) अन्वेष्टव्य, मृग्य वस्तु (13) श्रद्धा, भक्ति (14) प्रीति, प्रेमन् (15) मान्यत्वम्, पूज्यधी (16) प्रकृत्या (17) पृथङ्निर्दिष्ट, विशिष्ट (18) दया, कृपा, (19) महत्त्वम्, महिम्न् (20) शुचित्वम् (21) इतर, अन्य (22) शुश्रूषा, सेवा (23) आरुह्य, आस्थाय (24) दीप्तिमत् (25) भ्राजमान (26) उच्चैर्बुध् (27) वीर्यमद, दर्प (28) मत्सम (29) स्थैर्य (30) धैर्य (31) शौर्य (32) उत्साह (33) विक्रम.

1867.

1 Translate the following passage into English:—

अस्ति भागीरथीतीरे गृध्रकूटनाम्नि पर्वते महान्पर्कटीवृक्षः । तस्य कोटरे दैवदुर्विपाकाद्रलितनयनो जरद्रवनामा गृध्रः प्रतिवसति । अथ कृपया तज्जीवनाय तद्वृक्षवासिनः पक्षिणः स्वाहारात्किञ्चित्किञ्चिद्ददति तेनासौ जीवति । अथ कदाचिदीर्घकर्णनामा मार्जारः पक्षिश्रावकांन्भक्षयितुं तत्रागतः । ततस्तमायान्तं दृष्ट्वा पक्षिश्रावकैर्भयार्तैः कोलाहलः कृतः । तच्छ्रुत्वा जरद्रवेनोक्तम् । कोऽयमायाति । दीर्घकर्णो गृध्रमवलोक्य सभयमाह । हा हतोऽस्मि । यतः ।

तावद्भयस्य भेतव्यं यावद्भयमनागतम् ।

आगतं च भयं वीक्ष्य नरः कुर्याद्यथोचितम् ॥

ततोऽधुना संनिधाने पलायितुमक्षमः । तद्यथा भवितव्यं तद्भवतु । तावद्विश्वासमुत्पाद्यास्य समीपमुपगच्छामि । इत्यालोच्योपसृत्याब्रवीत् । आर्य त्वामभिवन्दे । गृध्रोऽवदत् । कस्त्वम् । सोऽवदत् । मार्जारोऽहम् । गृध्रो ब्रूते । दूरमपसर । न चेद्भ्रान्तव्योऽसि मया । मार्जारोऽवदत् । श्रूयतां तावदस्मद्वचनम् । ततो यद्यहं वध्यस्तदा हन्तव्यः । यतः ।

जातिमात्रेण किं कश्चिद्भ्रान्त्यते पूज्यते क्वचित् ।

व्यवहारं परिज्ञाय वध्यः पूज्योऽथवा भवेत् ॥

(Hitopades'a.)

1. (1) Hollow (2) Misfortune, adverseness of fortune (3) Eyes trickling, whose sight was dim, impaired (4) 3rd per. *plu. pres. pars. of दा* (5) Young ones (6) I am undone.

II. Translate into Sanskrit the following passages, paying particular attention to the tenses employed:—

1. (a) Contentment¹ is the key of comfort.²

(b) To the wise¹ a hint² is sufficient.³

(c) By moderate eating¹ we escape² much sickness.

(d) In the world pleasure and pain¹ are mixed,² and in sweet³ things poison can often be found.

2. (a) In the cold season¹ a cobbler's² house³ began to burn. A poor neighbour⁴ proceeded thither to warm⁵ himself. Seeing the state of matters, a jester⁶ said, "How astonishing⁷ this is! When one person's house is burning another sits warming himself at the fire."

(b) Dogs¹ when together make much noise² and their barking³ is a great annoyance⁴. But those people who disagree⁵ among themselves, and make use of abusive language,⁶ and excite⁷ one another to quarrelling and violence⁸ are worse⁹ than dogs, as they know that such conduct is sinful.

3. (a) If thou criest after¹ knowledge,² and liftest up thy voice for understanding,³ if thou seekest her as silver and searchest for her as for hid treasure,⁴ then shalt thou understand the fear of the Lord, and find the knowledge of God.

(b) Enter not into the path of the wicked,¹ and go not² into the way of evil men.³

(c) The wise¹ shall inherit² glory;³ but shame⁴ is the promotion⁵ of fools.⁶

(d) Can a man¹ take ² fire in his bosom, and his clothes³ not be burned?

(e) Let us hear the conclusion of the whole matter:¹ fear God and keep His commandments, for this is the whole duty of man.

II. (a) (1) संतोष, धृति (2) सुखासादन, सुखप्रापक, सुखहेतु, सुखमूल.

(b) (1) चतुर (2) सूचन (3) अलम्, पर्याप्तम्.

(c) (1) मिताहारेण (2) व्याधिमुक्ता भू.

(d) (1) सुखदुःखे (2) संनिपातित (3) स्वादु.

2. (a) (1) शीत or शिशिर ऋतु (2) जीर्णोपानत्सेवकः (3) 'गृहं गे-
होदवसितं वेदम सद्य निकेतनम् । निशान्तपत्न्यसदनं भवनागारमन्दिरम् ॥ गृहाः
पुंसि च भूम्येव निकायनिलयालयाः' ॥ (4) दुर्गत, प्रातिवेद्य (5) तप् caus.,
वहिं सेवय् (6) वैहासिक (7) चित्र.

(b) (1) 'कौलेयकः सारमेयः कुकुरो मृगदंशकः । शुनको भषकः श्वा स्यात्'
(2) उच्चैरवं-कोलाहलं कृ, भष्, बुक्. (3) भषणम् (4) त्रासं-उद्वेगं जनय्
(5) कलहं कृ (6) अधिक्षिप्, वाक्पारुष्यं कृ, शप्, अभिशप्. (7) प्रवर्तय्.
(8) दण्डपारुष्य, साहस (9) हीन, नीचतर.

3 (a) (1) अत्यादरेणान्विष् (2) ज्ञान, विद्या (3) वेदयाध्यापय वा मामिति
प्रार्थयसे (4) भूमिनिखातनिधि.

(b) (1) खलपदं मानुविषेहि (2) मा संचर (3) कापथ, दुष्टसंचारपथिन्.
'अयनं वर्त्म मार्गाध्वपन्थानः पदवी सृतिः । सरणिः पद्धतिः पथा वर्तन्येक-
पदीति च' ॥

(c) (1) 'विद्वान्विपश्चिदोपज्ञः सन्सुधीः कोविदो बुधः । धीरो मनीषी ज्ञः प्राज्ञः
संख्यावान्पण्डितः कविः ॥ धीमान्सूरिः कृती कृष्टिलंघनवर्णो विचक्षणः । दूरदर्शी
दीर्घदर्शी' (2) लभ्, आप् (3) 'यज्ञः कीर्तिः समज्ञा च' (4) अपत्रपा
(5) वर्धन (6) 'अज्ञे मूढयथाजातमूर्खवैधेयवालिशाः'.

(d) (1) 'मनुष्या मानुषा मर्त्या मनुजा मानवा नराःस्थुः पुमांसः पञ्चजनाः

पुरुषाः पूरुषा नरः' ॥ (2) धारयेत् (3) 'वस्त्रमाच्छादनं वासश्चैलं वसनमंशुकम्'.
अदग्धवासस् expresses the idea of the whole.

(e) (1) सर्वस्य पिण्डितार्थ, सिद्धान्त.

1868.

1. Translate into Sanskrit:—

"In a certain village there lived a Brâhmana, called Yajna-datta. His wife, distressed¹ by poverty² said to him every day: 'O thou spiritless³ hard-hearted man! Dost thou not see that thy children are expiring from hunger?⁴ How canst thou remain inactive.⁵ Leave this place, and seek elsewhere, with all thy strength, the means of protecting our little ones from starvation! The Brâhmana, disgusted with her continual⁶ scolding,⁷ made himself ready⁸ and started on a long journey⁹ to a distant country. After having travelled¹⁰ for some¹¹ days, ¹² he came into a great forest.¹³ Wandering there, he became exceedingly thirsty, ¹⁴ and began to look for water with which he might quench¹⁵ his thirst. Thus engaged, ¹⁶ he saw a great pit,¹⁷ which had been covered with leaves, and in it a tiger,¹⁸ a monkey,¹⁹ a snake, ²⁰ and a man. When the captives ²¹ saw him approaching, the tiger raised his voice and said: 'O holy Brâhmana! consider that it is exceedingly meritorious to save creatures ²² that are in danger. Therefore take me out of this pit, in order that I may return to my friends, ²³ my family, and my wife.'²⁴ The Brâhmana answered, 'All creatures tremble even if thy name only is mentioned. Must not I, therefore, be afraid of thee, lest thou shouldst injure me²⁵?'"

1 (1) अर्दित, आकुल (2) दुर्गति, दारिद्र्य (3) निर्वीर्य, निःसत्त्व (4) क्षुब्धाधा, क्षुत्पीडा (5) अव्यवसायिन्, उद्यमरहित (6) अनवरत (7) धिक्क्रिया, तिरस्कार, उपालम्भ, निन्दा (8) सज्ज, उद्यत (9) दार्धप्रवास, चिरप्रवासम-
 क्षीकृत्य, प्रस्था (10) अद्, पर्यद्, अम् (11) कति, कतिचित् (12) Use the
 accusative (13) 'अटव्यरण्यं विपिनं गहनं काननं वनम्' 'महारण्यमर-
 ण्यानी' (14) उदन्या-पिपासादितः (15) शमय्, छिद् (16) व्यापृत (17)
 'गर्तावटौ भुवि श्वश्रे' (18) शार्दूलदीपिनौ व्याघ्रे' (19) 'कपिप्लवङ्गप्लवगशा-
 खामृगवलीमुखाः । मर्कटो वानरः कीशो वनौकाः' (20) 'सर्पः पृदाकुर्मुजगो भु-
 जक्रोऽहिर्भुजङ्गमः । आशीविषो विषधरश्चक्री व्यालः सरीसृपः ॥ कुण्डली गूढपा-
 चक्षुःश्रवाः काकोदरः फणी । दर्वाकरो दीर्घपृष्ठो दन्दशूको बिलेशयः ॥ उरगः
 पन्नगो भोगी जिह्वगः पवनाशनः । लेलिहानो द्विरसनो गोकर्णः कक्षुकी तथा ॥
 कुम्भीनसः फणधरो हरिभोगधरस्तथा' ॥ (21) बन्दीकृत, बन्धनस्थित (22)
 'प्राणी तु चेतनो जन्मी जन्तुजन्तुशरीरिणः' (23) 'वयस्यः स्निग्धः सवया अथ
 मित्रं सखा सुहृत्' (24) 'पत्नी पाणिगृहीती च द्वितीया सहधर्मिणी । भार्या जायाथ
 पुंभूमि दाराः स्यात्' (25) अपक्व, पीड्, नाशय्, उपद्रु.

2. 'Translate the following passage into English :—

नीचः श्लाघ्यपदं प्राप्य स्वामिनं हन्तुमिच्छति ।

मूषिको व्याघ्रतां प्राप्य मुनिं हन्तुं गतो यथा ॥

चित्रवर्णः पृच्छति । कथमेतत् । मन्त्री कथयति । अस्ति गौ-
 तमस्य महर्षेस्तपोवने महातपा नाम मुनिः । तत्र तेन मुनिना
 काकेन नीयमानो मूषिकशार्ङ्गको दृष्टः । ततः स्वभावदयात्मना
 तस्मान्मोचयित्वा नीवारकणैः संवर्धितः । ततो बिडालस्तं मू-
 षिकं खादितुमनुधावति । तमवलोक्य मूषिकस्तस्य मुनेः क्रोडे
 प्रविवेश । ततो मुनिनोक्तम् । मूषिक त्वं मार्जारो भव । ततः स
 बिडालः कुक्कुरं दृष्ट्वा पलायते । ततो मुनिनोक्तम् । कुक्कुराद्विभेषि

त्वमेव कुक्कुरो भव । स च कुक्कुरो व्याघ्राद्विभेति । ततस्तेन मुनिना कुक्कुरो व्याघ्रः कृतः । अथ तं व्याघ्रं मुनिर्मूषिकोऽयमिति पश्यति । अथ तं मुनिं दृष्ट्वा व्याघ्रं च सर्वे वदन्ति । अनेन मुनिना मूषिको व्याघ्रतां नीतः । एतच्छ्रुत्वा स व्याघ्रोऽचिन्तयत् । यावदनेन मुनिना स्थातव्यं तावदिदं मे स्वरूपाख्यानमकीर्तिकरं न पलायिष्यते । मूषिक इत्यालोच्य तं मुनिं हन्तुं गतः । ततो मुनिना तज्ज्ञात्वा पुनर्मूषिको भवेत्युक्त्वा मूषिक एव कृतः । अतोऽहं ब्रवीमि नीचः श्लाघ्यपदमित्यादि । अपरं च सुकरमिदमिति न मन्तव्यम् । शृणु ।

भक्षयित्वा बहून्मत्स्यानुत्तमाधममध्यमान् ।

अतिलोभाद्वकः पश्चान्मृतः कर्कटकग्रहात् ॥

2. (1) Young of a mouse (2) Lap (3) Dog (4) Bringing disgrace.

1869.

1. Translate into Sanskrit:—

(a) Do not destroy (*rt.* भञ्ज्) all his hopes of prosperity.

(b) The minister¹ has governed (*aor. of शास*) the country justly:² he is loved by all the people.³

(c) We have protected (*aor. of पा*) you from evil or injury, and you now act the traitor¹ towards us;² what could be more mournful?³

(d) Have you made (*aor. of कृ*) the ornaments that I told you to make?

(e) Indra causes Mātali¹ to bring (*causal*) Arjuna to heaven in his own car.

(f) It is fate that makes sometimes brothers and friends fight (*causal*) with each other.

1. (b) (1) 'मत्रो धीसचिवोऽमात्यः' (2) धर्मेण, न्यायेन, नीत्या or all these words with तस् affixed (3) सर्वेषां प्रियः, प्रीतिभाजनम्; सर्वे मन्त्रि-
प्यनुरागवन्तः-अनुरक्ताः-अनुरज्यन्ते.

(c) (1) द्रुह् (2) Use the dative (3) शोच्य, खेदजनक, शोकावह.

(e) (1) Use the instrumental.

(f) (1) Put these words in the accusative.

2. Translate into Sanskrit:—

When Râma and his brother and his wife had travelled a great distance into the forest and crossed¹ many rivers, ² they at length saw a hermitage which was purified with the clothing³ and garlands of devotees.⁴ There they beheld Sutikshṇa covered with mud⁵ and his head covered with matted hair;⁶ and he was without flesh⁷ in consequence of his austerities, and his body was reduced to bones and skin;⁸ and he was absorbed in deep meditation.⁹ And Râma paid his respects, and the sage Sutikshṇa embraced him, and addressed him as follows: 'O Râma, has your journey been pleasant?'¹⁰

2. (1) तृ (2) 'अथ नदी सरित् । तरङ्गिणी शैवलिनी तटिनी नद्यादिनी धुनी । स्रोतस्विनी द्वीपवती स्रवन्ती निम्नगापगा ॥ कूलकषा निर्झरिणी रोधो-
वका सरस्वती' । (3) 'वल्कं वल्कलमस्त्रियाम्' (4) ऋषाणाम्. The whole may be rendered by तापसचौरमालापरिष्कृतम् (5) पङ्कधारिन् (6) जटा (7) अमांस (8) अस्थिचर्मावशेष (9) ध्यानपर, निमग्न (10) सुख, शिव, निर्विघ्न (Vide Vâlmîki Râmâyana Aranyakâṇḍa Ch. VII.)

3. Translate into English:—

कस्मिंश्चिदधिष्ठाने कौलिकरथकारौ प्रतिवसतः स्म । तत्र

तौ जन्मप्रभृति सहचारिणावास्ताम् । परस्परमतीव स्नेहपरौ स-
कलस्थानविहारिणौ सदैव कालं नयतः । अथ कदाचित्तत्राधिष्ठाने
कस्मिंश्चिद्देवायतने यात्रामहोत्सवः संवृत्तः । तत्र च नटनर्तक-
चारणसंकुले नानादेशागतजनावृते तौ सहचरौ भ्राम्यन्तौ कां-
चिद्राजकन्यां करेणुकांरूढां सर्वलक्षणसनीथां कञ्चुकिवर्षधरप-
रिवारितां देवतादर्शनाय समायातां दृष्टवन्तौ । अथासौ कौलि-
कस्तां दृष्ट्वा विषादितं इव दुष्टग्रहगृहीतं इव कामशरैर्हन्यमानः
सहसा भूतले निपपात । अथ तं तदवस्थमवलोक्य रथकारस्त-
दुःखदुःखित आप्तपुरुषैस्तं समुत्क्षिप्य स्वगृहमानाययत् । तत्र च
विविधैः शीतोपचारैश्चिकित्सकोपदिष्टैर्मन्त्रवादिभिरुपचार्यमाण-
श्चिरात्कथंचित्सचेतनो बभूव ।

3. (1) A weaver and a carpenter (2) Great rejoicing in con-
nection with a fair (3) In the crowd of dancers, tumblers, players
&c. (4) Mounted on an elephant (female) (5) Possessed of all
qualities (6) Surrounded, attended, or waited upon by chamber-
lains and eunuchs (7) Under the influence of poison (8) As if
possessed or seized by a wicked *graha* (star) (9) Caused him
to be brought (10) Recovered senses.

4. Translate into English:—

अग्निस्तेजो महलोके गूढस्तिष्ठति दारुषु ।
न चोपयुङ्क्ते तद्दारु यावन्नोद्दीप्यते परैः ॥
स एव खलु दारुभ्यो यदा निर्मथ्यं दीप्यते ।
तद्दारु च वनं चान्यन्निर्दहत्याशु तेजसा ॥
एवमेव कुले जाताः पावकोपमतेजसः ।
क्षमावन्तो निराकाराः काष्ठेऽग्निरिव शेरते ॥

4. (1) Does not use, consume, burn. (2) Kindled. (3) By rubbing. (4) Without an outward expression of the inward feeling.

1870.

1. Translate into Sanskrit:—

(a) While his two brothers sleep (*rt. स्वप्*), Hari is awake (*rt. जागृ*) and studies (*rt. ह् with अधि*) his books.

(b) Whom shall I appoint (*rt. युज् with नि*) to the office of counsellor?

(c) Observing Jamadagni alone, they discharged (*perf. of सृज्*) arrows and killed (*perf. of हन्*) him.

(d) At that time ninety-nine men were examined of whom fifty-four passed.

(e) He first makes men confide (*causal*) in him and then destroys (*caus. of नश्*) them.

(f) The monkeys have broken (*aor. of भञ्ज्*) the roof of the house.

1. The sentences are from the Sanskrit 2nd. book and may be easily translated.

2. Translated into Sanskrit:—

So Râma departed out of Chitrakûta together with Sîtâ and Lakshmana; and they journeyed towards the south until they came to the hermitage of the sage Atri. And Atri received ¹ them with great joy; and he called to his aged wife, the virtuous ² and devout ³ Anasûyâ, and said to her: 'Receive ⁴ Sîtâ, and conciliate ⁵ her by giving her every thing that she desires.' Atri then said to Râma: 'O Sinless one, ⁶ this my wife is a Brhmanî renowned for vows, ⁷ devoted to severe mortifications, ⁸ and ever performing pious deeds. ⁹

Regard the gentle ¹⁰ and aged Anasûyâ as your own mother, and let Sîtâ come into her presence.' ¹¹

2. (1) आतिथ्यमादिशू (2) पुण्यशीला, सती, साध्वी, महाभागा, साधुवृत्ता (3) तापसी (4) प्रतिगृण्हीष्व (5) सान्त्व (6) अनघ (7) नियम, व्रत (8) उ-
प्रेण तपसा युक्ता, उग्रतपोनिरता (9) धर्मचारिणी (10) अक्रोधना (11) अभिगच्छतु
(Vide Vâlmiki Râmâyana Ayodhyâkânda Ch. CXVII.)

3. Translate into English:—

अस्ति कस्मिंश्चिद्वनोद्देशे बहुवकसनाथो वटपादपः । तस्य
कोटरे कृष्णसर्पः प्रतिवसति स्म । स च वकबालकानजातप-
क्षानपि सदैव भक्षयन्कालं नयति । अथैको वको भक्षितशिशु-
वैराग्यात्सरस्तीरमासाद्य बाष्पपूरप्लुतलोचनोऽधोमुखस्तिष्ठति ।
तं च तादृक्चेष्टितमवलोक्य कुलीरकः प्रोवाच । माम किमेवं
रुद्यते भवताद्य । स आह । भद्र किं करोमि । मम मन्दभाग्य-
स्य बालकाः कोटरनिवासिना सर्पेण भक्षिताः । दुःखितोऽहं
तदुःखेन । तत्कथय मे यद्यस्ति कश्चिदुपायस्तद्विनाशाय । तदा-
कर्ण्य कुलीरकश्चिन्तयामास । अयं तावदस्मत्सहजवैरी । तथो-
पदेशं प्रयच्छामि सत्यानृतं यथान्येऽपि वकाः सर्वे संक्षयमा-
यान्ति उक्तं च ।

नवनीतसमां वाणीं कृत्वा चित्तं सुनिर्दयम् ।

तथा प्रबोध्यते शत्रुः सान्वैयो म्रियते यथा ॥

आह च । माम यद्येवं तन्मत्स्यमांसशकलानि नकुलस्य विल-
द्वारात्सर्पकोटरं यावत्प्रक्षिप यथा नकुलस्तन्मागेण गत्वा तं दुष्ट-
सर्पं विनाशयति । अथ तथानुष्ठिते मत्स्यमांसानुसारिणा नकु-

लेन तं कृष्णसर्पं निहत्य तेऽपि तदृक्षाश्रयाः सर्वे वकाश्च श-
नैःशनैर्भक्षिताः ॥

3. (1) Even unfledged (2) True and false (partly true &c.)
(3) The word सु is used in the sense of अत्यन्त (4) Is (to be) ad-
vised (5) With (all) family (6) Mongoose.

4. Translate into English:—

यथा बीजं विना क्षेत्रमुप्तं भवति निष्फलम् ।
तथा पुरुषकारेण विना दैवं न सिध्यति ॥
क्षेत्रं पुरुषकारस्तु दैवं बीजमुदाहृतम् ।
क्षेत्रबीजसमायोगात्ततः सस्यं समृध्यते ॥
कर्मणः फलनिर्वृत्तिं स्वयमश्नाति कारकैः ।
प्रत्यक्षं दृश्यते लोके कृतस्यापकृतस्य च ॥
शुभेन कर्मणा सौख्यं दुःखं पापेन कर्मणा ।
कृतं फलति सर्वत्र नाकृतं भुज्यते क्वचित् ॥

4. (1) Sown (2) Effort, action on the part of man (3) Fruit,
corn (4) Arriving at the fruit (5) Doer.

1871.

1. Translate into Sanskrit:—

(a) Fair damsel, do not fear your father, who, though he
comes to know all about the affair, will not be sorry.

(b) You appear to be slow to recognise me.

(c) Alas! what should I do? where shall I go? how shall
I appear before my lord without the child?

(d) They threw themselves into an ocean of sorrow.

(e) I was received with hospitality.

N.B.—Use verbs and not perfect passive participles, in translating into Sanskrit throughout this paper.

1. (a) भीरु-सुभ्रु ! अलं गुरुजनभयेन । दृष्ट्वा ते विदितधर्मा तत्रभवान्नात्र दोषं ग्रहीष्यति ।

(b) प्रत्यभिज्ञानमन्थरो दृश्यसे ।

(c) हा धिक् । किं करोमि । क्व गच्छामि । कथं भर्तुरग्रे बालं विना तिष्ठामि ।

(d) ते दुःखसागर आत्मानं चिक्षिपुः ।

(e) अहमातिथेयेन सत्कारेणोपाचर्ये ।

2. Translate into Sanskrit:—

My heart! be calm, be calm. What is the use of this desire that is not to be fulfilled? Besides, he, at whose sight thou art so much perturbed, does not exist. Alas! Oh shame! how foolish thou art that thou still wishest to see that man alone! Oh heart! does not thou feel ashamed to have given up this man with whom thou hast been brought up since thy birth, and to follow him whom thou sawest only for a moment? Or why should I blame thee! Thou art afraid of the arrows of the bodiless Cupid, and art thereby engaged in this folly. So let it be. Let me then censure the bodiless one. Flower-weaponed Lord, having conquered all the Gods and the Asuras, art thou not ashamed to strike a poor woman? But what is this here? Alas! I am unfortunate on all sides, and this prodigy portends that nothing but death is at hand.

2. हृदय प्रसीद प्रसीद । किमनेन दुर्लभजनप्रार्थनानुबन्धेन । अन्यच्च येनैव दृष्टेनेदृशस्ते संतापो वर्धते (सविस्मयम्) [स नास्त्येव] । (हा धिक्) । पुनरपि तमेव प्रेक्षितुमभिलषसीत्यहो ते मूढता । हृदय जन्मतः प्रभृति सहसंबन्धितमेनं जनं

परिहृत्य क्षणमात्रदर्शनपरिचितं जनमनुगच्छन्न लज्जसे । अथवा कस्ते दोषः । अनङ्गशरपतनभीतेन त्वयैवं व्यवसितम् । भवतु तावत् । अनङ्गं तावदुपालप्स्ये । भगवन् कुसुमायुध निर्जितसकलसुरासुरो भूत्वा स्त्रीजनं प्रहरन्कथं न लज्जसे । (विचिन्त्य) (किमेतत्) सर्वथा मम मन्दभागिन्या अनेन दुर्निमित्तेनावश्यं मरणमुपस्थितम् । [Vide Ratnâvali Act II.]

3. Translate into English :—

(a) देव कस्मिंश्चिद्गुह्ये देशे चण्डकर्मा नाम राक्षसः प्रतिवसति स्म । एकदा तेन भ्रमतादृश्यां कश्चिद्ब्राह्मणः समासादितः । ततस्तस्य स्कन्धमारुह्य प्रोवाच । भो अग्रेसरो गम्यताम् । ब्राह्मणोऽपि भयत्रस्तमनास्तमादाय प्रस्थितः । अथ तस्य कमलोदरकोमलौ पादौ दृष्ट्वा ब्राह्मणो राक्षसमपृच्छत् । भोः किमेवंविधौ ते पादावतिकोमलौ । राक्षस आह । भो व्रतमस्ति । नाहमार्द्रपादो भूमिं स्पृशामि । ततस्तच्छ्रुत्वात्मनो मोक्षोपायं चिन्तयंस्तत्सरः प्राप्तः । ततो राक्षसेनाभिहितम् । भो यावदहं स्नानं कृत्वा देवतार्चनविधिं विधायागच्छामि तावत्त्वयातः स्थानान्नान्यत्र गन्तव्यम् । तथानुष्ठिते द्विजश्चिन्तयामास । नूनं देवतार्चनविधेरूर्ध्वं मामेष भक्षयिष्यति । तद्भुततरं गच्छामि येनैष आर्द्रपादो न मम पृष्ठमेष्यति । तथानुष्ठिते राक्षसो व्रतभङ्गभयात्तस्य पृष्ठं न गतः । अतोऽहं ब्रवीमि ।

प्रच्छकेन सदा भाव्यं पुरुषेण विज्ञानंता ।

राक्षसेन्द्रगृहीतोऽपि प्रश्नान्मुक्तो द्विजः पुरा ॥

(b) प्रजानां धर्मषड्भागो राज्ञो भवति रक्षितुः ।

अधर्मादपि षड्भागो जायते यो न रक्षति ॥

प्रजापीडनसंतापात्समुद्भूतो हुताशनः ।
 राज्ञः श्रियं कुलं प्राणान्नादग्ध्वा विनिवर्तते ॥
 राजा बन्धुरबन्धूनां राजा चक्षुरचक्षुषाम् ।
 राजा पिता च माता च सर्वेषां न्यायवर्तिनाम् ॥
 फलार्थी पार्थिवो लोकान्पालयेद्यत्नमास्थितः ।
 दानमानादितोयेन मालाकारोऽङ्कुरानिव ॥
 यथा बीजाङ्कुरः सूक्ष्मः प्रयत्नेनाभिरक्षितः ।
 फलप्रदो भवेत्काले तद्वल्लोकः सुरक्षितः ॥
 (c) विरम विरम वह्ने मुञ्च धूमानुबन्धं
 प्रकटयसि किमुच्चैरर्चिषां चक्रवालम् ।
 विरहहुतभुजाहं यो न दग्धः प्रियायाः
 प्रलयदहनभासां तस्य किं त्वं करोषि ॥

3. (a) (1) After (2) Follow, go after me (3) A knowing man, an intelligent man should be an asker, i. e. an intelligent man should always be inquiring, should make enquiries.

(b) (1) As a gardener preserves, takes care of young sprouts, germs.

(c) (1) Continual (volumes) of smoke (2) Circle of flames (3) Having as much heat as the fire at the time of the destruction of the universe has.

1872.

2. Translate into English:—

अस्ति कस्मिंश्चिदधिष्ठाने तपोवने शालङ्कायनो नाम तपो-
 धनो जाह्नव्यां स्नानार्थं गतः । तस्य च सूर्योपस्थानं कुर्वत-

स्तत्र प्रदेशे मूषिका काचित्खरतरनखाप्रपुटेन श्येनेन गृहीता ।
तां दृष्ट्वा स मुनिः करुणार्द्रहृदयो मुञ्चमुञ्चेति कुर्वाणस्तस्य
पाषाणखण्डं प्राक्षिपत् । सोऽपि पाषाणखण्डप्रहारव्याकुलेन्द्रि-
यो भ्रष्टमूषिको भूमौ निपपात । मूषिकापि भयत्रस्ता कर्तव्यम-
जानती रक्षरक्षेति जल्पन्ती मुनिचरणान्तिकमुपाविशत् ।
श्येनेनापि चेतनां लब्ध्वा मुनिरुक्तः । यद्भो मुने न युक्तमनु-
ष्ठितं भवता यदहं पाषाणेन ताडितः । किं त्वमधर्मान्न बिभेषि ।
तत्समर्पय ममैतां मूषिकाम् । नो चेत्प्रभूतं पातकमवाप्स्यसि ।
इति श्रुवाणं श्येनं प्रोवाच सः । भो विहङ्गाधम रक्षणीयाः
प्राणिनां प्राणाः दण्डनीया दुष्टाः, संमाननीयाः साधवः, पूज-
नीया गुरवः, स्तुत्या देवाः । तत्किमसंबद्धं प्रजल्पसि । श्येन
आह । मुने न त्वं सूक्ष्मधर्मं वेत्सि । इह हि सर्वेषां प्राणिनां
विधिना सृष्टिं कुर्वताहारोऽपि विनिर्मितः । ततो यथा भवताम-
न्नं तथास्माकं मूषिकादयो विहिताः । तत्स्वाहारकाङ्क्षिणं मां
किं दूषयसि ।

1. (1) Serving, waiting upon, worshipping the sun. (2) A hawk (3) A Bahuvrīhi compound : one who has let the mouse go, escape. (4) Delicate points of &c. (5) Destined, appointed.

2. Translate into English:—

अप्रियस्यापि वचसः परिणामेऽविरोधिनः ।

वक्ता श्रोता च यत्रास्ति रमन्ते तत्र संपदः ॥

गुणेन स्पृहणीयः स्यान्न रूपेण युतो नरः ।

सौगन्ध्यहीनं नादेयं पुष्पं कान्तमपि क्वचित् ॥

तृष्णां छिन्धि, भज क्षमां, जहि मदं, पापे रतिं मा कृथाः,
सत्यं ब्रह्मनुयाहि साधुपदवीं, सेवस्व विद्वज्जनान् ।

मान्यान्मानय, विद्विषोऽप्यनुनय, प्रच्छादय स्वान्गुणान्
कीर्तिं पालय, दुःखिते कुरु दयामेतत्सतां चेष्टितम् ॥

2. (1) Without inconsistency, ill or bad consequence in the end. (2) Imper. 2nd pers. sing pars. of हन्.

3. Translate into Sanskrit :—

(a) While at midnight ¹ all men sleep, Hari is awake and studies his books.

(b) They asked (*perf.* of प्रष्टु) ² him the purpose of his visit.

(c) At that time ninety-nine men were examined of whom fifty-four passed.

(d) He has not been able (*aor.* of शक्) to convince me that my belief in the existence of ghosts is unfounded.

(e) The enemies have burned (*aor.* of दह्) twenty villages, and are now marching against the capital.

(f) Vasishtha caused Das'aratha to perform a sacrifice.

3. (1) 'अर्धरात्रनिशीथौ द्वौ' (2) Does not take *samprasāraṇa* in the Perfect. These sentences are from the Second Book of Sanskrit.

4. Translate into Sanskrit :—

A dervise ¹ was journeying alone in a desert, when two merchants ² suddenly met him. ³ 'You have lost a camel,' ⁴ said he to the merchants. 'Indeed we have,' they replied. 'Was he not blind in his right eye, ⁵ and lame in his left leg?' ⁶ said the dervise. 'He was,' replied the merchants. 'Had he not lost a front ⁷ tooth?' ⁸ said the dervise. 'He had,' rejoined the merchants. 'And was he not loaded with honey on one side, ⁹ and grain on the other?' 'Most cer-

tainly he was,' they replied; 'and as you have seen him so lately,¹⁰ and marked him ¹¹so particularly, ¹²you can in all probability ¹³conduct us unto him.'

4. (1) तुरुष्कदेशीयो यतिः, भिक्षुः (2) 'वैदेहकः सार्धवाहो नैगमो वाणिजो वणिक् । पण्याजीवो ह्यापणिकः' श्रेष्ठिन्, व्यवहारिन् (3) स संगतो बभूव ताभ्याम् (4) 'उष्ट्रे क्रमेण लक्ष्म्यमहाङ्गाः' (5) (6) Use the instrumental 'लोचनं नयनं नेत्रमीक्षणं चक्षुरक्षिणी । दृष्टृष्टी.' 'पादः पदद्वित्रिश्वरणोऽस्त्रियाम्' (7) अग्र, पुरोवर्तिन् (8) 'रदना दशना दन्ता रदाः' (9) एकपार्श्वे मधुमारं वह् (10) प्रत्यग्रम् (11) निरूप्, निध्वै (12) विशेषेण, विशेषतः (13) प्रायम् प्रायशः.

1873.

1. Translate into English:—

(a) अस्ति धरातले महोदयं नाम नगरम् । तत्र राजा देवशक्तिर्नाम । तस्य पुत्रो गुणशक्तिर्नाम । स महतोदरस्थेन रोगेण प्रतिदिनं क्षयमुपनीयते । अथानेकप्रकारैः सद्बैद्यैः सच्छास्त्रोपदिष्टौषधयुक्त्यापि चिकित्स्यमानो न स्वास्थ्यमाप्नोति । तदातिनिर्वेदात्स राजपुत्रो देशान्तरं प्रयातः । काश्मीरनगरे देवसेनो नाम राजा प्रतिवसति । तस्य द्वे पुत्र्यौ यौवनसंपन्नौ तिष्ठतः । ते च प्रतिदिनमादित्योदये पितुः सकाशमागत्य नमस्कारं चक्रतुः । तत्र चैकाब्रवीत् । विजयी महाराजो यस्य प्रसादात्सर्वं सुखं लभ्यते । द्वितीयाब्रवीत् । महाराज विहितं भुज्यते । अथ तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा राजा सामर्षमाह । भो मन्त्रिण एषा दुष्टकुमारिका कस्यचिद्बैदेशिकस्य रोगिणो दरिद्रहतकस्य सकाशादुद्वाह्यतां येन विहितं भुङ्क्ते । अथ मन्त्रिणो

राज्ञस्तद्वचनमाकर्ण्य तस्य राजपुत्रस्य रोगिणो भिक्षावृत्तेस्तां कन्यां विवाह्यार्पयामासुः । सा च तमादाय महाभक्त्या देववत्परिचरन्त्यन्यविषयं गता । अथ कस्मिंश्चिन्नगरप्रवेशे तडाग-समीपे वृक्षाधस्तात्तं मुक्त्वा घृतलवणतैलतण्डुलेन्धनसाधनार्थं नगरमध्ये गता । तद्भोजनोपकरणं गृहीत्वा यावदागच्छति तावत्स राजपुत्रः प्रसुप्तः । तस्य मुखान्निर्गत्य सर्पः फणां निष्कार्म्य वायुमश्नाति । अथ तत्प्रत्यासन्नवलमीकेऽन्यः सर्पस्तथैवास्ते ।

(/i) ज्वलति चलितेन्धनोऽग्निर्विप्रकृतैः पन्नगः फणां कुरुते ।

प्रायः स्वं महिमानं क्षोभात्प्रतिपद्यते जन्तुः ॥

(/i) अनुसरति करिकपोलं भ्रमरः श्रवणेन ताड्यमानोऽपि ।

गणयति न तिरस्कारं दानान्धविलोचनो नीचः ॥

(d) अस्यां सखे बधिरलोकनिवासभूमौ

किं कूजितेन किल कोकिल कोमलेन ।

एते हि दैवहतकास्तदभिन्नवैर्ण

त्वां काकमेव कलयन्ति कलानभिज्ञाः ॥

(e) मुखं तस्याः स्मितस्मेरं किञ्चिदञ्चलसंवृतम् ।

मदालोकनलोलाक्षं स्मृत्वा मन्ये सुधां मुधा ॥

1. (a) (1) Treated (2) That which is allotted as one's portion (by fate), is got or enjoyed by him (3) Said angrily (4) A foreigner (5) Wretched, poor (6) Let some.....one marry her or let her be married to such a one (7) Who maintained himself by begging (8) Extending and stretching out its hood (9) An ant-hill.

(b) (1) Trimmed, the fuel in which is moved (2) Hurt (3) When provoked, from provocation.

(c) (1) By the ear. (2) दान has double meaning here, rut and gift.

(d) (1) Place of residence of deaf men (2) Warbling, sweet notes (3) Having a colour not different from that of him (the crow). This is an *Anyokti*.

(e) (1) Pleasing on account of a smile (2) A little or somewhat covered by the skirt of a garment. (3) Whose eyes are eager to see me (4) In vain, useless.

2. Translate into Sanskrit :—

(a) On one occasion the sage was going from their cottage in a great hurry. The nymph asked him where he was going. ¹ “The day” he replied, “is drawing fast to a close,² I must perform the Sandhyâ-worship or a duty will be neglected.” ³ The nymph smiled mirthfully ⁴ as she rejoined, “Why do you talk, grave Sir,⁵ of this day drawing to a close; your day is a day of many years,⁶ a day that must be a marvel to all; explain what this means.” The Muni said, “Fair damsel,⁷ you came to the river-side at dawn; I beheld you then, and you then entered my hermitage. It is now the revolution of evening,⁸ and the day is gone. What is the meaning of this laughter? Tell me the truth.” Pramlochâ answered, “You say rightly, Venerable Brâhmana, that I came hither at morning dawn, but several hundred years ⁹ have passed ¹⁰ since the time of my arrival. This is the truth.

(b) I do not like your giving Dakṣiṇâ ¹ to men who are not Brahmans.

God is not inaccessible ² to the human intellect.

What avails your crying aloud.³

My heart was grieved ⁴ to see ⁵ so good a man in such adversity.

Better to roam in forests with wild beasts than live in palaces in the company of fools.⁶

2. (a) (1) त्वं कुत्र गच्छसि, भगवन् कुत्र गच्छति भवान् इति. The student must remember that there is no indirect construction in Sanskrit. The words should be translated as in the direct form and should be used with इति (2) दिनान्तः-सायाह्नः प्राप्तः-आसन्नः, संध्योपस्थिता, दिवसात्ययो जातः (3) अन्यथा धर्मलोपो भवेत्-भविष्यति (4) सविलासम्, सविभ्रमम्. (5) भगवन् (6) बहुमिर्वत्सरैस्तव दिवसो भवति (7) सुन्दरि (8) संध्याप्रवृत्ति, संध्यापर्याय, आगमन (9) वर्षाणां शतानि (10) व्यतीथुः

(b) (1) अब्राह्मणेभ्यो दक्षिणादानं न मे रोचते (2) नाविष्यः (3) किं ते उच्चैराक्रोशेन. रोदनेन-आक्रन्दितेन (4) उद्विज्, निर्विद् (5) दृष्ट्वा (6) वरं गहनेषु भ्रान्तं वनचरैः, न मूर्खजनसंपर्केषु वसतिः.

1874.

Translate into English:—

(a) कश्चिद्धनदत्तो धनहीन इतस्ततः परिभ्रमंश्चन्दनपुरनिवासिको दयायुक्तस्य हिरण्यगुप्तस्य गृहमागतः । तं तथाविधमवलोक्य स तं पप्रच्छ । को भवान् । किमर्थमत्रागतोऽसि । पृष्ठो वृत्तान्तमखिलमेवायमकथयत् । तच्छ्रुत्वा तेनापुत्रेण हिरण्यगुप्तेन रत्नावती नाम कन्या तस्मै विवाहेन दत्ता । तत्र तया सममसौ धनदत्तो विविधसुखमनुभवंस्तिष्ठति । अथ कियत्यपि काले गते श्वशुरमब्रवीत् । ताताज्ञापय । स्वदेशं गच्छामि । तदादिष्टो नानारत्नसमेतदासीद्वयं प्राप्य रत्नावत्या सालंकारया स्वदेशं गच्छन्गहनाटवीं प्रविवेश । तत्र कूपमासाद्य तां पतिव्रतां सखीद्वयसहितां निहत्य सर्वालंकारमादाय स पापिष्ठोऽभिलषितस्वदेशं जगाम । ततो रत्नावती परमायुर्वशात्कथमपि जीवितवती, सख्यौ मृतवत्यौ । अनन्तरं विधिवशाद्बहवोऽध्वनीनास्तृष्णा-

र्ताः कूपसमीपमागत्य तमालोक्य विस्मिताः पप्रच्छुः । भद्रे कि-
मेतत् । पृष्टा सा ब्रूते धर्मशीला । अस्मिन्नरण्ये चौराणां ममाभ-
रणं गृहीत्वा मामपि निहत्य गतम् । तद्भयान्मे पतिः कुत्र गत
इति न जाने ।

(b) जवो हि संतेः परमं विभूषणं
त्रपाङ्गनायाः, कृशता तपस्विनः ।
द्विजस्य विद्या, नृपतेरपि क्षमा,
पराक्रमः शस्त्रबलोपजीविनाम् ॥
रविमणिरपि निश्चेष्टः पदैस्तिग्मद्युतेर्मनाक्स्पृष्टः ।
ज्वलतिंतरामिति को वा मन्युं सोढुं क्षमो मानी ॥
आयातो भवतः पितेति सहसा मातुर्निशम्योदितं
धूलीधूसरितो विहाय शिशुभिः क्रीडारसन्प्रस्तुतान् ।
दूरात्स्मेरमुखः प्रसार्य ललितं बाहुद्वयं बालको
नाथन्यस्य पुरः समेति परया प्रीत्या रटद्घर्घरम् ॥

1. (a) (1) Travellers.

(b) (1) Of a horse (2) The सूर्यकान्त, a prism, lens (3) Without
action, inanimate. (4) The word पाद in the verse is used in a
double sense—in the sense of rays and feet (5) Of the Sun (6) A
little touched (7) तराम्, shows excess (8) Words uttered (9)
Smattered with dust (10) Commenced (11) Having a smiling
face (12) Lipping [A boy does not run towards an unfortunate
man. i. e. He before whom a boy runs &c. &c. is fortunate.]

2. Translate into Sanskrit:—

A wolf ¹ at the point of death ² reviewed ³ his past life. ⁴
“I must”, said he, “acknowledge ⁵ that I have been wicked. ⁶
But not the very worst. ⁷ I have committed many bad ac-

tions; that I cannot deny; ⁸ but I have likewise done much good. Once when a bleating ⁹ lamb, who had strayed ¹⁰ from his flock, approached so near to me that I could have easily devoured it, I spared ¹¹ it. About the same time I bore with patience ¹² the invectives ¹³ of a sheep, ¹⁴ although I had nothing to fear from the dogs." "Yes," replied a fox, "I was witness to all this; I remember well ¹⁵ the circumstance ¹⁶; it took place at the time when you had a bone ¹⁷ sticking in your throat ¹⁸ which the crane ¹⁹ pulled out for you."

2. (1) 'कोकस्त्वीहामृगो वृकः' (1) मुमूर्षु, आसन्नमृत्यु, मृत्युवशवर्तिन् &c. (2) स्मृ, आश्चर्य (4) अतीत, अतिक्रान्तचरितानि (5) अक्षीकृ (6) दुष्टाशय (7) पापिष्ठ (8) प्रत्याख्या (9) रु (10) भ्रष्ट, परिभ्रष्ट (11) रक्ष (12) तितिक्ष, सह (13) परिभाषण, निन्दा (14) 'मेढोरभोरणोणांशुमेघवृष्णय एडके' (15) बाढं स्मरामि (16) वृत्त (17) 'कीकसं कुल्यमस्थि च' (18) कण्ठ, गल (19) बक, कह.

1875.

Translate into English—

(a) अन्येद्युः कंचन बालकमुरसि दधती वसुमती^१ वल्लभ-
मभिगता तेन कुत्रत्योऽसाविति पृष्टा समभाषत । राजन्नती-
तायां रात्रौ काचन दिव्यवनिता मत्पुरतः कुमारमेकं संस्था-
प्य निद्रामुद्रितां मां विबोध्य विनीताब्रवीत् । देवि त्वन्मन्त्रि-
णो धर्मपालनन्दनस्य कामपालस्य वल्लभा यक्षकान्ताहं तारा-
वली नाम, नन्दिनी मणिभद्रस्य, यक्षेश्वरानुमत्या^२ मदात्मजमेनं
भवत्तनुजस्य विशुद्धयशोनिधे राजवाहनस्य परिचर्याकरणाया-
नीतवत्यस्मि । त्वमेनं मनोजसंनिभमभिवर्धयेति । विस्मयविक-
सितनयनया मया सविनयं सत्कृता स्वक्षी यक्षी साथादृश्य-

तामयासीदिति । कामपालस्य यक्षकन्यासंगमे विस्मयमानमानसो राजहंसः सुमित्रमाहूय तदीयभ्रातृपुत्रमर्थपालनामानं विधाय तस्मै सर्ववार्तादिकं व्याख्यायादात् ।

(b) दृष्ट्वा स्फीतोऽभवदलिरसौ लेख्यपद्मं विशालं
चित्रं चित्रं किमिति किमिति व्याहरन्निष्पपात ।
नास्मिन्गन्धो न च मधुकणा नास्ति तत्सौकुमार्यं
घूर्णन्मूर्ध्ना बत नतशिरौ व्रीडया निर्जगाम ॥

(c) छाया संश्रयते तलं विटपिनां श्रान्तेव पान्थैः समं
मूलं याति सरोजलस्य जडता ग्लानेव मीनैः सह ।
आचामत्यहिमांशुदीधितिरपस्तप्तेव लोकैः समं
निद्रा गर्भगृहं सह प्रविशति क्लान्तेव कान्ताजनैः ॥

1. (a) A proper name (2) Whence, from what place (3) Past, gone, gone by, last (4) Closed, overpowered by sleep (5) Awakening (6) With the consent of Kubera (7) Like Cupid (8) Having good eyes (9) Disappeared.

(b) (1) Swollen, overjoyed, delighted (2) A lotus drawn in a picture (3) Hanging his head.

2. Translate into Sanskrit :—

Two travellers, ¹ seeing before them a great forest, promised ² to help each other if they should meet with any danger. ³ They had not gone far when a tiger came rushing towards them ⁴ out of a thicket; ⁵ upon which one, being a light nimble fellow, ⁶ got up into a tree; the other falling flat upon his face, ⁷ holding his breath, ⁸ lay still while the tiger came up and smelled at him: but that creature, supposing him to be a dead carcass, ⁹ went back again into

the wood, without doing him the least harm. Then he who had climbed the tree came down to his companion, and with a pleasant smile ¹⁰ asked him what the tiger said to him. "For," says he, "I saw that he put his mouth ¹¹ very close to your ear. ¹² "He told me," said the other, "to take care for the future not to put any confidence in such cowards as you."

2. (1) 'अध्वनीनोऽध्वगोऽध्वन्यः पान्थः पथिक इत्यपि' (2) प्रतिश्रु (3) भयहेतु (4) रभसात्, वेगेन गम्, निष्पत् (5) गुल्म (6) लघूत्थान, उत्थानयोग्य, चपल (7) अवाङ्मुख (8) प्राणानायम्य (9) 'कुणपः शवमस्त्रियाम्' (10) सरुचिरस्मितम् (11) 'वक्रास्ये वदनं तुण्डमाननं लपनं मुखम्' (12) 'कर्णशब्दग्रहौ श्रोत्रं श्रुतिः स्त्री श्रवणं श्रवः'.

1876.

1. Translate into Sanskrit:—

(a) May the queen and her descendants rule (*pot. of शास्*) us long.

(b) Râma questioned (*imper. of युज् with अनु*) him how much wealth he wanted. ¹

(c) Then a battle took place (*perf. of पद् with समा*) and the gods killed (*perf. of हन्*) them.

(d) They began to excavate the hill, and effected it after many days (*अहन्*).

(e) The doctor has directed me to take this medicine for forty-two days.

(f) He embraced (*aor. of श्लिष्*) his child and wept (*aor. of रुद्*) bitterly.

1. The sentences are from the Second Book. (b) (1) Do not use the indirect construction.

2. Translate into Sanskrit :—

The frogs ¹ saw their marsh ² had become, one hot summer ³ completely dry. 'Where shall we betake ourselves?' they exclaimed. 'Into the well,' ⁴ said one of the youngest of them, 'which we perceive is quite near to us. The water is only two inches ⁵ from the brink. It will, therefore, be easy for us to leap in, and we shall find it very comfortable.' 'True,' replied one of the elder ones, 'but when the water sinks down, and we find ourselves at the bottom, which is at least twenty feet from the mouth ⁶ shall we come out as easily as we went in? I am of opinion that we cannot expose ourselves to such danger without the utmost imprudence.'

2. (1) 'मेके मण्डूकवर्षाभूशालूरुवदर्दुराः' (2) कच्छ, अनूपभूः (3) निदाघकाल, ग्रीष्म (4) 'पुंस्वेवान्धुः प्रहिः कूप उदपानं तु पुंसि वा' (5) अङ्गुलि (6) बीनाद् (7) अविमृश्यकारित्वम्.

3. Translate into English :—

कस्मिंश्चिद्वनोद्देशे सिंहदंपती प्रतिवसतः स्म । अथ सिंही पुत्रद्वयमजीजनत् । सिंहोऽपि नित्यमेव मृगान्यापाद्य सिंहै ददाति । अथ कदाचित्तेन किमपि नासादितम् । वने भ्रमतोऽपि तस्य रविरस्तं गतः । अथ तेन स्वगृहमागच्छता शृगालशिशुः प्राप्तः । स च बालकोऽयमिति मत्वा यत्नेन दंष्ट्रामध्यगतं कृत्वा सिंहै जीवन्तमपि समर्पितवान् । ततः सिंहाभिहितम् । भोः कान्ताप्यानीतं किञ्चिदस्माकं भोजनम् । सिंह आह । प्रिये मयाद्यैनं शृगालशिशुं परित्यज्य न किञ्चित्सत्त्वमासादितम् । स च मया बालोऽयमिति मत्वा न व्यापादितः । इदानीमेनं भक्षयित्वा पथ्यं कुरु । प्रभातेऽन्यदुपार्जयिष्यामि । साह । भोः कान्त त्वया

बालकोऽयमिति मत्वा न व्यापादितस्तदहं कथं स्वोदरार्थं
व्यापादयामि । उक्तं च ।

अकृत्यं नैव कृत्यं स्यात्प्राणत्यागेऽपि संस्थिते ।

न च कृत्यं विमुञ्चेत एष धर्मः सनातनः ॥

तस्मान्ममायं तृतीयः पुत्रो भविष्यतीत्युक्त्वा तमपि स्वस्तनक्षी-
रेण पुष्टिमनयत् । एवं ते त्रयोऽपि शिशवः परस्परमज्ञातजाति-
विशेषा एकत्र विहारिणो बाल्यमतिवाहयन्ति ।

3. Does not require any notes.

4. Translate into English:—

(a) उदेति सविता ताम्रस्ताम्र एवास्तेति च ।

संपत्तौ च विपत्तौ च महतामेकरूपता ॥

(b) तिरश्चामपि विश्वासो दृष्टः पुण्यैककर्मणाम् ।

सतां हि साधुशीलत्वात्स्वभावो न निवर्तते ॥

(c) येऽमी ते मुकुलोद्गमादनुदिनं त्वामाश्रिताः षट्पदा-

स्ते भ्राम्यन्ति फलाद्वहिर्बहिरतो दृष्ट्वा न संभाषसे ।

ये कीटास्तव दृक्पथं च न गतास्ते त्वत्फलाभ्यन्तरे

धिक्त्वां चूत यतः परापरपरिज्ञानानभिज्ञो भवान् ॥

4. (a) (1) Rises (2) Sets. The verse points to the well known phenomenon of everyday occurrence of the sun's red colour at rising and setting.

(c) (1) Ever since the time of budding (2) Bees (3) You did not see.

1877.

I. Translate:—

मकर आह । कथमेतत् । सोऽब्रवीत् । अस्ति कस्मिंश्चिद्व-
नोद्देशे महाचतुरको नाम शृगालः । तेन कदाचिदरण्ये स्वयं
मृतो गजः समासादितः । तस्य समन्तात्परिभ्रमति । परं
कठिनां त्वचं भेत्तुं न शक्नोति । अथात्रावसर इतश्चेतश्च विच-
रन्कश्चित्सिंहस्तत्रैव प्रदेशे समाययौ । अथ समागतं दृष्ट्वा स
क्षितितलविन्यस्तमौलिमण्डलः संयोजितकरयुगलः सविनयमु-
वाच । स्वामिन्, त्वदीयोऽहं लागुंडिकः स्थितस्त्वदर्थं गज-
मिमं रक्षामि । तदेनं भक्षयतु स्वामी । तं प्रणतं दृष्ट्वा सिंहः
प्राह । भो नाहमन्येन हतं सत्त्वं कदाचिदपि भक्षयामि । उक्तं च ।

वनेऽपि सिंहा मृगमांसभुक्ता

बुभुक्षिता नैव तृणं चरन्ति ।

एवं कुलीना व्यसनाभिभूता

न नीतिमार्गं परिलङ्घयन्ति ॥

तत्तच्चैव गजोऽयं मया प्रसादीकृतः । तच्छ्रुत्वा शृगालः सा-
नन्दमाह । युक्तमिदं स्वामिनो निजभृत्येषु । उक्तं च यतः
अन्त्यावस्थागतोऽपि महान् स्वगुणाञ्जहाति न शुद्धतया ।
न श्वेतभावमुज्झति शङ्खः शिखिभुक्तमुक्तोऽपि ॥

(1) Got, met with, found (2) तस्मिन्नेव प्रदेशे. In that very place
(3) He who had placed his head on the surface of the ground,
he who had touched the ground with his head by way of
obeisance. (4) Joined or folded his hands (pair) (5) Mace
or club bearer (6) Who have eaten the flesh of deer (7) A
peacock.

2. Translate:—

- (a) उत्तमो नातिवक्ता स्यादधमो बहुभाषकः ।
नहि स्वर्णे ध्वनिस्तादृग्यादृक्कांस्ये प्रजायते ॥
- (b) उत्तुङ्गशैलशिखरस्थितपादपस्य
काकः कृशोऽपि फलमालभते संपक्षः ।
सिंहः प्रचण्डगजकुम्भविदारकोऽपि
उच्छिष्टमेव लभते खलु पक्षहीनः ॥
- (c) एकस्मिन्यत्र निधनं प्रापिते दुष्टकारिणि
बहूनां भवति क्षेमं तत्र पुण्यप्रदो वधः ॥

2. (a) Gold (2) Bell-metal.

(b) (1) The word is used in a double sense (1) With wings (2) with a partisan, assisted, aided by another. (2) Used similarly in the sense of (1) Without wings (2) without any one to assist &c.

3. Translate into Sanskrit:—

A certain goblin ¹ used to keep ² watch over a rich treasure buried underground. Suddenly, he was ordered by the ruler of the demons to fly away and remain for many years ³ in another country. Wondering how his treasure might be safe in his absense, ⁴ he at last hit upon a plan. ⁵ In that city there lived a miser. To him the goblin, having dug up the treasure, gave it saying, "I give you this from my great love for you. With its help you must eat, drink and be merry." Then the goblin flew away. Ten-twenty years went by. Having completed ⁶ his service, the goblin flies home to his native land. What does he see? Oh rapturous sight! The miser, dead from starvation,⁷ lies stretched

on the treasure chest ³ and the treasure is all there untouched. So the goblin gets his treasure back again, and rejoices greatly to think that it has had a guardian who did not cost him anything.

3. (1) भूत, पिशाच, यक्ष (2) रक्ष (3) Use the accusative (4) मयि गते कथं मम निधिरजातापायो, निर्भयः, सुरक्षितः, सुस्थो वा भवेत् &c. (5) तस्मै भा, प्रतिभा (6) समाप्य (7) प्रायोपवेशन, अनशन (8) पेटिका, मञ्जूषा, वज्रेरिका.

1878.

अस्ति कस्मिंश्चिद्वृक्षे पुराहं वसामि । तत्राधस्तात्कोटरे कपि-
जलो नाम चटकः प्रतिवसतिस्म । अथ सदैवास्तमैनवेलायामाग-
तयोर्द्वयोरनेकसुभाषितगोष्ठ्या देवर्षिब्रह्मर्षिराजर्षिपुराणचरित-
कीर्तनेन च पर्यटनदृष्टानेककौतूहलप्रकथनेन च परमसुख-
मनुभवतोः कालो व्रजति । अथ कदाचित्कपिञ्जलः प्राणयानार्थ-
मन्यैश्चटकैः सहान्यं पर्वकशालिप्रायं देशं गतः । ततो यावन्नि-
शासमयेऽपि नायाति तावदहं सोद्वेगमनांस्तद्वियोगदुःखित-
श्चिन्तयामि । अहो किमद्य कपिञ्जलो नायातः । किं केनापि पा-
शेन बद्ध उताहोस्वित्केनापि व्यापादितः । सर्वथा यदि कु-
शली भवति तन्मां विना न तिष्ठति । एवं मे चिन्तयतो बहून्यहा-
नि व्यतिक्रान्तानि । ततश्च तत्र कोटरे कदाचिच्छीघ्रगो नाम
शशकोऽस्तमनवेलायामागत्य प्रविष्टो मया कपिञ्जलनिरा-
शत्वेन न निवारितः । अथान्यस्मिन्नहनि कपिञ्जलः शालिभक्ष-

णादतीव पीवरतनुः स्वमाश्रयं स्मृत्वा भूयोऽपि तत्रैव समा-
यातः । अथवा साध्विदमुच्यते ।

न तादृग्जायते सौख्यमपि स्वर्गे शरीरिणाम् ।

दरिद्रेऽपि हि यादृक्स्यात् स्वदेशे स्वपुरे गृहे ॥

(1) Hollow of a tree (2) Cock-sparrow (3) Time of sunset (4) Telling each other or giving an account to each other of strange things seen in their wanderings (5) To gain a livelihood (6) Rice (7) I, whose mind was troubled (8) Fat.

2. Translate into English :—

(a) जीवन्नेव मृतोऽसौ यस्य जनो वीक्ष्य वदनमन्योन्यम् ।

कृतमुखमङ्गो दूरात्करोति निर्देशमङ्गुल्या ॥

(b) वसन्त्यरण्येषु चरन्ति दूर्वा

पिबन्ति तोयान्यपरिग्रहाणि ।

तथापि वध्या हरिणा नराणां

को लोकमाराधयितुं समर्थः ॥

(c) परार्थे यः पीडामनुभवति भङ्गेऽपि मधुरो

यदीयः सर्वेषामिह खलु विकारोऽप्यभिमतः ।

न संप्राप्तो वृद्धिं यदि स भृशमक्षेत्रपतितः

किमिक्षोर्दोषोऽसौ न पुनरगुणाया मरुभुवः ॥

2. (a) (1) Turning away, aside, their faces (2) Point to him with their fingers from a distance.

(b) (1) Not the property of any one individual.

(c) (1) A desert devoid of properties (rendering it fertile).

3. Translate into Sanskrit :—

In the kingdom over which S'antanu ruled there was

no rain for twelve years. Apprehensive that the country would become a desert the king assembled the Bráhmans, and asked them why no rain fell and what fault he had committed. They told him that he was as it were a younger brother married before an elder,¹ for he was in the enjoyment of the earth which by right² belonged his elder brother Devâpi. "What then am I to do?" said the Râjâ; to which they replied, "Until the gods shall be displeased with Devâpi, by his declining³ from the path of righteousness,⁴ the kingdom is his, and to him therefore you should resign⁵ it.

3 (1) परिवेत्तु (2) न्यायेन (3) चलन, च्यवन (4) धर्मपथ (5) अर्प.

GRAMMAR, IDIOM, ETYMOLOGY AND TRANSLATION.

1879.

1. Translate into English:—

(a) आनन्दमृगदार्वाभिः शीलशाखिमदद्विपैः ।

ज्ञानदीपमहावैरयुयं खलसमागमः ॥

(b) गीर्भिर्गुरुणां परुषाक्षराभिः-

स्तिरस्कृता यान्ति नरा महत्त्वम् ।

अलब्धशौणोत्कर्षणां नृपाणां

न जातुं मौलौ मणयो वसन्ति ॥

(c) कदाचिद्राजा बहिरुद्यानं मध्येमार्गं प्रत्यागच्छन्तं क-

मपि विप्रं ददर्श । तस्य करे चर्ममयं कमण्डलुं धीक्ष्य तं चा-
तिदरिद्रं ज्ञात्वा मुखश्रिया विराजमानं चावलोक्य तुरङ्गं
तदग्रे निधायाह । विप्र चर्मपात्रं किमर्थं पाणौ वहसीति ।
स च विप्रो नूनं मुखशोभया मृदूक्त्या च भोज इति विचा-
र्याह । देव वदान्यशिरोमणौ भोजे पृथ्वीं शासति लोहताम्रा-
भावः समर्जनि । तेन चर्ममयं पात्रं वहामीति । राजाह ।
भोजे शासति लोहताम्राभावे को हेतुः । तदा विप्रः पठति—

अस्य श्रीभोजराजस्य द्वयमेव सुदुर्लभम् ।

शत्रूणां शृङ्खलैर्लोहं ताम्रं शासनपत्रकैः ॥

1. (1) An adj. of खलसमागमः. It means—which is a wild con-
flagration to the deer of joy : what wild fire is to a deer, खलसमागम
is to आनन्द, i.e. that which mars all joy or pleasure. (2) Which
is an elephant in rut to the tree of शील. (3) Which is strong
wind to the lamp of knowledge. (4) Containing harsh language.
(5) Touch-stone. (6) Rubbing. (7) कदाचित्, ever. (8) मार्गस्य मध्ये
इति मध्येमार्गम्. (9) Generous, liberal. (10) Lit. head-jewel; the
whole means foremost of donors. (11) Aorist of जन् with सम्,
3rd pers. sing. (12) Copper plate grants.

2. Name and dissolve the compounds underlined in the
above passages.

2. ज्ञानमेव दीपः—ज्ञानदीपः	(Karm.)
महांश्चासौ वायुश्च—महावायुः	(Do.)
ज्ञानदीपस्य महावायुः	(Tatp.)
शाणे उत्कषणम्—शाणोत्कषणम्	(Do.)
न लब्धम्—अलब्धम्	(Do.)
अलब्धं शाणोत्कषणं यैः	(Bahuvr.)
उद्यानाद्बहिः—बहिरुद्यानम्	(Apyayi.)

कस्मै इति-किमर्थम् (Tatp.)
 लोहं च ताम्रं च-लोहताम्रे (Dvandva.)
 लोहताम्रयोरभावः (Tatp.)

3. Write down the forms of the acc. and instr. of महत्
 m., उपेयिवस् m. and n., पुंस, पथिन्, सखि and दोष.

3.	Accusative.	Instrumental.			
महान्तम्	महान्तौ	महतः	महता	महद्भ्याम्	महद्भिः
m.उपेयिवांसम्	उपेयिवासौ	उपेयुषः	उपेयुषा	उपेयिवद्भ्याम्	उपेयिवद्भिः
n.उपेयिवत्	उपेयुषी	उपेयिवासि	„	„	„
पुमांसम्	पुमांसौ	पुंसः	पुंसा	पुंभ्याम्	पुंभिः
पन्थानम्	पन्थानौ	पथः	पथा	पथिभ्याम्	पथिभिः
सखायम्	सखायौ	सखीन्	सख्या	सखिभ्याम्	सखिभिः
दोषम्	दोषौ	दोषः } दोष्णः }	दोषा } दोष्णा }	दोर्भ्याम् } दोषभ्याम् }	दोर्भिः } दोषभिः }

4. Give the dat. sing. and plu. of विश्वसृज, मर्मस्पृश, उ-
 दच्च m., दिव् and खलपू.

4. विश्वसृजे	विश्वसृज्भ्यः	दिवे	द्युभ्यः
मर्मस्पृशे	मर्मस्पृग्भ्यः	खलप्वे	खलपूभ्यः
उदीचि	उदग्भ्यः		

5. Give the feminine forms of नुदत्, शाम्यत्, आत्मीय, लघु-
 तम, गाङ्गेय, त्रिंशत्तम, यशस्कर, वार्षिक, भयंकर, स्थापक.

5. नुदती or नुदन्ती; शाम्यन्ती; आत्मीया; लघुतमा; गाङ्गेयी; त्रिंशत्तमी; य-
 शस्करी; वार्षिकी; भयंकरा; स्थापिका.

6. Give (a) the 3rd pers. of the present of गुह्, छो, कृ,
 नू; (b) of the imperfect of शास्, निज्, parasm., पिष् and रुद्; and
 (c) of the aorist of स्था âtm., मन्, तन् par. and âtm., दुह् par.
 and âtm. and अस्ज्; and (d) the 2nd pers. of the perf. of भी,
 वद्, अह्, and वे parasm. & âtm.

6.	Present.		Imperfect.		
गूहति	गूहतः	गूहन्ति	अशात्-द्	अशिष्टाम्	अशासुः
छथति	छथतः	छथन्ति	अनेनेक्-ग्	अनेनिक्ताम्	अनेनिजुः
किरति	किरतः	किरन्ति	अपिनद्-ङ्	आपिष्टाम्	आपिषन्
नुवति	नुवतः	नुवन्ति	अरोदीत्-दत्	अरुदिताम्	अरुदन्

Aorist.

	अस्थित	अस्थिपाताम्	अस्थिपत
	अमंस्त	अमंसाताम्	अमंसत
(par.)	अतानीत् }	अतानिष्टाम् }	अतानिषुः }
	अतनीत् }	अतनिष्टाम् }	अतनिषुः }
(âtm.)	अतनिष्ट }	अतनिषाताम्	अतनिषत
	अतत }		
(par.)	अधुक्षत्	अधुक्षताम्	अधुक्षन्
	अधुक्षत }	अधुक्षाताम्	अधुक्षन्त
(âtm.)	अदुग्ध }		
(par.)	अभ्राक्षीत् }	अभ्राष्टाम् }	अभ्राक्षुः }
	अभाक्षीत् }	अभाष्टाम् }	अभाक्षुः }
(âtm.)	अभ्रष्ट }	अभ्रक्षाताम् }	अभ्रक्षत }
	अभर्ष्ट }	अभर्क्षाताम् }	अभर्क्षत }

Perfect.

	बिभेथ बिभयिथ }	बिभ्यथुः }	बिभ्य }
	बिभयांचकथ }	बिभयांचक्रथुः }	बिभयांचक्र }
	ऊवदिथ	ऊदथुः	ऊद
	आनर्दिथ	आनर्दथुः	आनर्द
(par.)	ऊवयिथ-वविथ }	ऊयथुः-ववथुः }	ऊय-वव }
	ववाथ }	ऊवथुः }	ऊव }
(âtm.)	ऊये }	ऊयिवहे }	ऊयिमहे }
	ऊवे }	ऊविवहे }	ऊविमहे }

7. Give the rule about the change of the radical अ to ए and the dropping of the reduplicative syllable in the perfect together with the exception with instances.

7. Vide Sanskrit Second Book pp. 86 and 87 Rules 1,2 and 3.

8. Write down the 3rd pers. sing. present of the causal of ह्वे, क्री and रुह्, and of the desiderative of रभ्, सिव्, and बन्ध्.

8. Causal.

Desiderative.

ह्वयति

रिप्सति

क्रापयति

सुस्यूषति-सिमेविपति

रोहयति-रोपयति

बिभन्सति

9. Translate into Sanskrit:—

Two or three days after that, ¹ the jackal ² was drinking ³ at the pond, ⁴ and the crocodile ⁵ saw him directly ⁶ and seized ⁷ his foot tightly; ⁸ but the jackal said cunningly, ⁹ "you have seized a stick which is put here for measuring ¹⁰ the height ¹¹ of the water." The crocodile looked at it, and thinking it to be really ¹² a stick let it go; ¹³ and the jackal leaped out ¹⁴ of the water and exclaimed, ¹⁵ "I have escaped, ¹⁶ or else he would have killed ¹⁷ and eaten me.

9. (1) Use the instrumental with ततः (2) 'स्त्रियां शिवा भूरिमाद-
गोमायुग्मगधूर्तकाः । शृगालवध्वकक्रोटुफेरुफेरवजम्बुकाः ॥' (3) पानीयं पिबन्
(4) 'वेशन्तः पल्वलं चालपसरः' (5) नक्र, कुम्भीर (6) अचिरेण, तत्क्षणम्,
क्षणान्तरे, क्षिप्रम् (7) धृ, ग्रह् with नि (8) दृढम् (9) धौर्त्येन, छलेन
(10) मा (11) उच्चत्वम् उच्छ्रायः, उत्सेधः, उन्नतिः (12) तत्त्वतः, परमा-
र्थेन (13) मुच्, लज् (14) उत्प्लुत्य बहिर्गम् (15) वद्, भाष् or उच्चैः with
वद्, वच्, भाष्, गद्, &c. (16) दिष्ट्याहं पलायितः, भयात्तातः (17) Use
the conditional.

1880.

1. Give the acc. sing., loc. du., and instr. plu. of:—अहन्, उपानहम्, जुहत् masc. जरा, तादृश् neut. दधि, नृ, सम्राज्, and of the feminine of तेनिवस्.

1.	Sing.	Du.	Plu.		
अहः	दधि	अहोः	दध्नोः	अहोभिः	दधिभिः
उपानहम्	नरम्	उपानहोः	त्रोः	उपानद्भिः	नृभिः
जुहत्	सम्राजम्	जुहतोः	सम्राजोः	जुहद्भिः	सम्राज्भिः
जराम्-जरसम्	तेनुषीम्	जरयोः-सोः	तेनुष्योः	जराभिः	तेनुषीभिः
तादृक्-ग्		तादृशोः		तादृग्भिः	

2. Give the 2nd. sing. Imperat. paras. and the 3rd sing. Imperf. paras. of छिद्, पिप्, भी, व्यध्, श्रु, and हन्.

2.	Imperative.	Imperfect.	
छिन्धि	विध्य	अच्छिनत्-द्	अविध्यत्
पिण्डि	शृणु	अपिनद्-द्	अशृणोत्
बिभीहि-भिहि	जहि	अविभेत्	अहन्

3. Give the 3rd plur. of the perfect of लभ्, वद् âtm., ऋ, उ, ह âtm. and ह्वे paras.

3. लेभिरे, ऊदिरे, आरुः, पुपुबुः, जह्विरे, जुहुवुः.

4. Give the 2nd pers. dual of the aorist of मुष् paras., पद्, वृध्, यम् âtm., क्रुश् and तृ paras.

4. अमोषिष्टम्, अपत्साथाम्, अवधिषाथाम्-अवृधतम्, उपायंसाथाम्-उपायसाथाम्, अक्रुक्षतम्, अतारिष्टम्.

5. Give the rule for the optional insertion of इ in the 2nd sing. perf. parasim.

5. Vide Sanskrit Second Book pp. 79 Rule 3.

6. Translate into English:—

(a) जनमेजयः पारिक्षितः सह भ्रातृभिः कुरुक्षेत्रे दीर्घस-
त्रमुपास्ते स्म । तस्य भ्रातरस्त्रयः श्रुतसेन उग्रसेनो भीमसेन
इति । तेषु तत्सत्रमुपासीनेष्वागच्छत्सारमेयः । स जनमेजयस्य
भ्रातृभिरभिहतो रोरूयमाणो मातुः समीपमुपागच्छत् । तं माता
रोरूयमाणमुवाच । किं रोदिषि । केनास्यभिहत इति । स
एवमुक्तो मातरं प्रत्युवाच । जनमेजयस्य भ्रातृभिरभिहतोऽस्मी-
ति । तं माता प्रत्युवाच । व्यक्तं त्वया तत्रापराद्धं येनास्यभिहत
इति । स तां पुनरुवाच । नापराध्यामि किञ्चित् । नावेक्षे ह-
वीषिः नावल्लिह् इति । तच्छ्रुत्वा तस्य माता सरमा पुत्रदुः-
खार्ता तत्सत्रमुपागच्छद्यत्र स जनमेजयः सह भ्रातृभिर्दीर्घ-
सत्रमुपास्ते ॥

(b) पैङ्गो वन्द्यस्त्वमसि न गृहं यासि योऽर्थी परेषां
धन्योऽन्ध त्वं धनमदवतां नेक्षसे यन्मुखानि ।
श्लाघ्यो मूक त्वमसि कृपणं स्तौषि नार्थाशया यः
स्तोतव्यस्त्वं बधिर न वचो यः खलानां शृणोषि ॥

6. (1) तेषु तत्सत्रं &c. is a locative absolute. When they were engaged in the performance of the sacrifice &c. आसीनेषु is pres. part. of आस. (2) Pres. part. of the frequentative of रु to cry. Crying bitterly. (3) Evidently, surely (4) Offended, committed some fault. (5) हविषामवेक्षणमपि न कृतं तत्रावलेहने दूरतोऽपास्तम्. Did not even look at the offerings. (6) Did not lick, (7) Oh lame man, cripple (8) A miser.

7. Dissolve the underlined compounds in the above, and state to which class each belongs.

7. भीमा सेना यस्य सः (Bahuvrīhi.)

पुत्रस्य दुःखम्-पुत्रदुःखम् (Tatpurusha.)

पुत्रदुःखेणार्ता-पुत्रदुःखार्ता (Do.)

अर्थस्य or अर्थं प्रति आशा-अर्थार्थाशा तया (Do.)

8. Translate into Sanskrit:—

(a) Two Anuṣṭubh verses contain 64 syllables.

(b) He ruled (perf. of ईक्ष्) over the whole earth.

(c) Sītā was dearer¹ to him than any other woman.²

(d) He has taught (aor. of caus. इ with अधि) Rāma the Veda.

(e) As the¹ bee collects² nectar³ and departs without injuring⁴ the flower⁵ or its colour⁶ and scent,⁷ so let the sage dwell⁸ on earth.

(f) A man is not a Muni because he observes silence¹ if he is foolish and ignorant, but the wise who, taking the balance² chooses³ the good⁴ and avoids⁵ evil⁶—he is a Muni.

8 (a) अनुष्टुप्श्लोकयोः चतुःषष्टिरक्षराणि सन्ति or भवन्ति.

(b) ईक्ष् governs a genitive.

(c) (1) प्रेयसी. (2) Use the ablative.

(d) अध्यापिपत् or अध्यजीगपत्. Use both Rāma and Veda in the accusative.

(e) (1) 'मधुव्रतो मधुकरो मधुलिङ्गमधुपालिनः । द्विरेफपुष्पलिङ्गभृङ्गषट्पद-
अमरालयः ॥' (2) चि, अवचि (3) 'मधु क्षौद्रं माक्षिकादि' पुष्परस (4) अङ्के-
शयन्, अङ्केशयित्वा. (5) 'स्त्रियः सुमनसः पुष्पं प्रसूनं कुसुमं सुमम्' (6) वर्णे (7)
गन्ध (8) वसेत्.

(f) (1) मौनमास्था, मौनं समाचर्-आचर (2) तुला (3) ग्रह् (4) सत्
(5) वृज, वृज् with परि (6) असत्.

1881.

1. Combine according to the rules of Sandhi, mentioning the particular rules applicable to the expressions underlined :—(a) अग्नाविष्णू अमू इज्येते अस्यां इष्टौ (b) आगच्छ भोः ऋषिदारक (c) ते एव एते असुराः उपायनहराः (d) पितः रक्ष (e) कर्तु उत (f) प्र एजते (g) मधुलिह संततिः अस्मिन् चन्दनपादपे अस्ति.

1. (a) अग्नाविष्णू अमू इज्येते अस्यामिष्टौ (b) आगच्छ भो ऋषिदारक (c) ते एव एते असुराः उपायनहराः (d) पिता रक्ष (e) कर्तुत (f) प्रेजते (g) मधुलिह (दृत्सं) संततिरस्मिन् चन्दनपादपे अस्ति.

The rules may be given by the student.

2. Give the nom. (fem.) and (neu.) of उपेयिवस्, जग्मिवस् and जगन्वस्; also the acc. and instr. of अन्वच् (m. and n.) अनडुह्, मूर्धन् and गो.

			Nom.		
			Sing.	Dual.	Plu.
Fem.	उपेयुषी		उपेयुष्यौ		उपेयुष्यः
Neut.	उपेयिवत्		उपेयुषी		उपेयिवांसि
Fem.	जग्मुषी		जग्मुष्यौ		जग्मुष्यः
Neut.	जग्मिवत्		जग्मुषी		जग्मिवांसि
Fem.	जग्मुषी		जग्मुष्यौ		जग्मुष्यः
Neut.	जगन्वत्		जग्मुषी		जगन्वांसि
Acc.			Instr.		
Sing.	Dual.	Plu.	Sing.	Dual.	Plu.
m. अन्वचम्	अन्वचौ	अनूचः	अनूचा	अन्वग्भ्याम्	अन्वग्भिः
n. अन्वक्-ग्	अनूचि	अन्वधि	,,	,,	,,
अनडुहम्	अनडुहौ	अनडुहः	अनडुहा	अनडुह्याम्	अनडुहिः
मूर्धानम्	मूर्धानौ	मूर्धः	मूर्धा	मूर्ध्भ्याम्	मूर्धभिः
गाम्	गावौ	गाः	गवा	गोभ्याम्	गोभिः

3. Decline पति, सेनापति and चतुर् f., and give the acc. (m. and n.) and the fem. forms of दिशत्, भवत्, ददत्, यात् and युजत्.

3.

पति.

	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>
Nom.	पतिः	पती	पतयः
Acc.	पतिम्	”	पतीन्
Instr.	पत्या	पतिभ्याम्	पतिभिः
Dat.	पत्ये	”	पतिभ्यः
Abl.	पत्युः	”	”
Gen.	पत्युः	पत्योः	पतीनाम्
Loc.	पत्यौ	पत्योः	पतिषु
Voc.	पते	पती	पतयः

सेनापति

चतुर्-

	<i>Sing.</i>	<i>Du.</i>	<i>Plu.</i>	<i>Plu.</i>
Nom.	सेनापतिः	सेनापती	सेनापतयः	चतस्रः
Acc.	सेनापतिम्	”	सेनापतीन्	चतस्रः
Instr.	सेनापतिना	सेनापतिभ्याम्	सेनापतिभिः	चतसृभिः
Dat.	सेनापतये	”	सेनापतिभ्यः	चतसृभ्यः
Abl.	सेनापतेः	”	”	”
Gen.	”	सेनापत्योः	सेनापतीनाम्	चतसृणाम्
Loc.	सेनापतौ	”	सेनापतिषु	चतसृषु
Voc.	सेनापते	सेनापती	सेनापतयः	चतस्रः

Accusative.

m.	दिशन्तम्	दिशन्तौ	दिशतः
n.	दिशत्	दिशती-दिशन्ती	दिशन्ति
m.	भवन्तम्	भवन्तौ	भवतः
n.	भवत्	भवती	भवन्ति
m.	ददन्तम्	ददन्तौ	ददतः
n.	ददत्	ददती	ददति-ददन्ति
m.	यान्तम्	यान्तौ	यातः
n.	यात्	याती	यान्ति
m.	युजन्तम्	युजन्तौ	युजतः
n.	युजत्	युजती	युजन्ति

Fem. forms-दिशती-दिशन्ती, भवन्ती, ददती, याती-यान्ती, युजती.

4. Explain what you understand by the terms वृद्धि, संप्रसारण, सेट्, अनिट् and अभ्यास-

4. वृद्धि-See Paper for 1862.

संप्रसारण- Do „

सेट्, अनिट्-Vide Sanskrit Second Book pp. 78 Rule 1.

अभ्यास. When a root is reduplicated the syllable that is added is called अभ्यास. (Reduplicative syllable.)

5. Write down the forms of the 3rd pers. of the perf. of वञ्, भ्रम्, तृ, स्तृ and इष्; and the 3rd pers. aorist and 2nd pers. future of यम्, स्पृश्, वस् and प्रक्ष्.

Perfect.

Sing.	Du.	Plu.	Sing.	Du.	Plu.
ववने	ववनाते	ववनिरे	ततार	तेरतुः	तेरुः
वव्राम	वव्रमतुः } व्रमतुः }	वव्रमुः } व्रमुः }	तस्तार	तस्तरतुः	तस्तरुः
			इषेप	ईषतुः	ईषुः

Aorist

2nd Future.

अयंसीत्	अयंसिष्टाम्	अयंसिषुः	यंस्यसि	यंस्यथः	यंस्यथं
अस्पाक्षीत् }	अस्पाक्षीम् }	अस्पाक्षुः }	स्पक्ष्यसि }	स्पक्ष्यथः }	स्पक्ष्यथं }
अस्पाक्षीत् }	अस्पाक्षाम् }	अस्पाक्षुः }	स्पक्ष्यसि }	स्पक्ष्यथः }	स्पक्ष्यथं }
अवात्सीत्	अवात्ताम्	अवात्सुः }	वत्स्यसि	वत्स्यथः	वत्स्यथ
अवसिष्ट	अवसिषाताम्	अवसिषत	वसिष्यसे	वसिष्यथे	वसिष्यध्वे }
अप्राक्षीत्	अप्राष्टाम्	अप्राक्षुः	प्रक्ष्यसि	प्रक्ष्यथः	प्रक्ष्यथ

1st Future.

यन्तासि	यन्तास्थः	यन्तास्थ
स्पष्टासि }	स्पष्टास्थः }	स्पष्टास्थ }
स्पष्टासि }	स्पष्टास्थः }	स्पष्टास्थ }
वस्तासि	वस्तास्थः	वस्तास्थ
वसितासे	वसितासाथे	वसिताध्वे
प्रष्टासि	प्रष्टास्थः	प्रष्टास्थ

6. Give the 3rd pers. sing. present of the pass. and of the desid. of दा, ग्रह्, कृ, दिव् and भिद्.

6.	Passive.	Desiderative.
	दीयते	दित्सति
	गृह्यते	जिघृक्षति
	कीर्यते	चिकरिषति
	दीव्यते	दुद्युषति or दिदेविषति
	भिद्यते	बिभित्सति

7. Translate into English:—

(a) सखे, प्रतिपाल्य माम् । अहमपि भवन्तमनुयास्यामि । न शक्नोमि भवता विना क्षणमप्यवस्थातुमेकाकी । कथमपरिचित इवाट्टष्टपूर्वं इवाद्य मामेकपद उत्सृज्य प्रयासि । कुतस्तवेयमतिनिष्ठुरता । कथय । त्वदृते क गच्छामि, कं याचे, कं शरणमुपैमि । अन्धोऽस्मि संवृत्तः, शून्यो मे दिशो जाता, निरर्थकं जीवितं, केन सह परिभ्रमामि । कमालपामि । उत्तिष्ठ देहि मे प्रतिवचनम् ।

(b) किं प्राभविष्यदरुणस्तमसां विभेत्ता
तं चेत्सहस्रकिरणो ध्रुवि नाकरिष्यत्

7. (1) Wait for me (2) At once (3) Blank, void (4) Third pers. sing. conditional of भू with प्र; would he have been able? &c. (5) The Sun (6) Foremost, in front; loc. sing. of ध्रुव्. Would Aruṇa have been able to destroy darkness had not the Sun made him precede him or go before him?

8. Name and dissolve the various compounds in the following:—

अनियतरुदितस्मितं विराज-
त्कतिपयकोमलदन्तकुङ्कुमलाग्रम् ।

**वदनकमलकं शिशोः स्मरामि
स्खलदसमञ्जसमञ्जलिपतं ते ॥**

8. रुदितं च स्मितं च-रुदितस्मिते (Dvandva.)
 न नियते-अनियते (Tatpurusha.)
 अनियते रुदितस्मिते यस्मिन्-तत् (Bahuvrīhi.)
 कोमलाश्च ते दन्ताश्च-कोमलदन्ताः (Karmadhāraya.)
 कतिपये कोमल०-कतिपयकोम० (Do.)
 कति० दन्ता एव कुङ्कुलाः-कति० (Do.)
 तेषां अग्राणि (Tatpur.)
 विराजन्ति कति०-ग्राणि यस्मिन्-तत् (Bahuvrīhi.)
 वदनमेव कमलकम्-वदनकमलकम् (Karm.)
 स्खलच्च तदसमञ्जसं च मञ्जु च तत् (Do.)
 —————जलिपतं यस्मिन्-तत् (Bahuvrīhi.)

9. Translate into Sanskrit :—

- (a) At that time, ninety-nine men were examined, of whom fifty-four were found to be good grammarians.
 (b) Did you milk the cows?
 (c) Brāhman repeating the Vedas are like frogs (वर्षाभू) croaking in the rains.
 (d) He has pounded the medicine, emptied the vessel put that powder into it, poured water, and placed it on the fire (aor. forms to be used).
 (e) Leave¹ me a while² to meditate³ alone,
 That here in still communion with myself⁴
 And cool abstraction from all other objects,⁵
 I may devote my mind⁶ entire⁷ to you.

9. (e) (1) मुञ्च (2) क्षणम् (3) ध्यै (4) आत्मन्यात्मानं दृष्ट्वा (5) विषयपराङ्मुखो भूत्वा; विषयेभ्यः परावृत् (6) मनो निवेश्य, विनियोज. (7) कात्स्न्येन, साकल्येन, सम्यक्.

1882.

1. Join according to Sandhi rules:—सुधी + ऋषिः; गच्छन् + शेते; उत् + स्तम्भनम्; सन् + ईश्वरः; सुगण् + सुः; तृह् + त; देवाः + आगताः; प्रातः + ऋद्धौ.

1. सुधृषिः सुधी ऋषिः; गच्छन् शे (ञ्चश्चेच्छेच्छे) ते; उत्तम्भनम्; सन्नीश्वरः; सुगणसु-सुगण्डसु-सुगण्डसु; तृण्ड; देवा आगताः; प्रातः ऋद्धौ.

2. Resolve into different words:—सुखार्तः; पतञ्जलिः; रामेति; तृप्यत ईदृक्.

2. सुख + ऋतः; पतन् + अञ्जलिः; राम + इति; तृप्यते + ईदृक् or तृप्यतः + ईदृक्.

3. Give three instances of one and the same thing being denoted in Sanskrit by three words in the three different genders.

3. A wife is denoted by दाराः *m.* भार्या, जाया *f.* कलत्रम् *n.*

A road ..... मार्गः, अध्वन् *m.* पदवी, सृति *f.* अयनम्, वर्त्मन् *n.*

An egg ..... कोश *m.* पेशी *f.* अण्डम् *n.*

4. Give the genders of the following:—तिथिः; राशिः; विघ्नः; नाभिः; गृहः; अर्धः.

4. तिथि *m.f.*; राशि *m.*; विघ्न *m.*; नाभि *m.f.*; गृह *m. n.*; अर्ध *m. n.*

5. Give (a) nom. sing. of प्राञ्च* दुह्, सखि, आप्. (b) the accu. plu. of ग्रामणी, विश्ववाह्, अष्टन्, ददत्, न. तिर्यच्. (c) the dative sing. of वातप्रसी, बहुश्रेयसी, मघवन् (d) ablat. sing. of गो, क्रोष्टु, पथिन्. (e) loc. plu. of अदस् *m.* परिवाज्.

5. (a) प्राञ्च *m.* प्राक् *n.*; धुक-गृ-दृ-इ; सखा; आप् has no sing. (b) ग्रामण्यः; विश्वौहः; अष्टौ-अष्ट; ददति-ददन्ति; तिरश्चः *m.* तिर्यधि *n.* (c) वातप्रम्ये; बहुश्रेयस्यै; मघवते-मघोने. (d) गोः; क्रोष्टोः-क्रोष्टुः; पथः. (e) अमीपु; परिवादसु-परिवादसु.

6. Give—(a) Present 3rd pers. sing. of वृध्,† मृ, स्पृह्. (b)

* प्राञ्च is for प्राच्.

† Probably वृध् is meant and not वृध्. If वृध् is meant the forms will be बोधतिते (1st) बुध्यते (4th).

Imperf. 2nd per. sing. of शास्, ग्रह्, रुद्. (c) Imper. 2nd per. sing. of लृ, हा to abandon, अस्. (d) Perfect 2nd. per. sing. of तृप्, राज्, जन्, आस्, विद्. (e) Aorist 3rd per. sing. of दा, इ, बन्ध्, स्पृश्. (f) Future in स्य 3rd pers. sing. of वृध्, गम्, र्त्. (g) Causal present 3rd pers. sing. of हन्, शम्, भी, रुद्. (h) Desider. of श्रु, तन्, बुध्.

6. (a) वर्धते, म्रियते, स्पृहयति-ते. (b) अशात्-द-शाः, अगृह्णाः अगृह्णीयाः, आरोदी-दः. (c) लुनीहि (*paras.*) लुनीष्व (*âtm.*), जहाहि-हीहि-ह्विहि, एषि (to be) अस्य (to throw). (d) ततर्पिथ-ततर्प्य-तत्रप्य, रेजिथ-रराजिथ (*paras.*) रेजिषे-रराजिषे (*âtm.*); जज्ञिषे (4th.) जजनिथ (3rd); आसांचकृषे; विवेदिथ-विदांचकर्थ (to know) 2nd conj.; विविदिषे (to be) 4th conj.; विवेदिथ (*paras.*) विविदिषे (*âtm.*) (to get) 6th conj., विविदिषे (to think) 7th conj.; वेदयांचकृषे (to feel, know &c.) 10th conj.; (e) अदात्-अदित (to give) अदासीत् (to cut); अगात्; अभान्सीत्; अस्प्राक्षीत्-अस्पाक्षीत् अस्पृक्षत्. (f) वर्धिष्यते-व्रत्स्यति; गमिष्यति (*paras.*); हरिष्यति. (g) घातयति; शमयति-शामयति; भीषयते-भाययति-भापयते; रोहयति-रोपयति. (h) शुश्रूषते; तितंसति-तितनिषति-तितांसति; बुबोधिषति-बुभुत्सति.

7 (a) Name the principle divisions of compounds with their subdivisions.

(b) Name and dissolve the following compounds:—आप-न्नविद्यः, परस्मैपदम्, नक्षत्रम्, कूपमण्डूकः, स्नातानुलिसः, सुखकमलम्, निष्कौशाम्बिः, द्वित्राः, घृतगन्धि, अहिनकुलम्.

(c) Join the following in a compound:—ग्रामं + प्रासः; ब्राह्मणस्य + कर्तव्यम्; नृणां + श्रेष्ठः, शार्ङ्ग + धनुष; जाया + पतिः.

7. (a) Vide Sanskrit Grammar (2nd Edition,) pp. 251-266.

(b) आपन्नो विद्याम्—आपन्नविद्यः (*Tatpurusha*).
परस्मै पदम्—परस्मैपदम्. (*Aluksamâsa Do.*)
न क्षरति, क्षयति—नक्षत्रम्. (*Nañtatpurusha*).

कूपे मण्डूक इव—कूपमण्डूकः. (Tatpurusha.)

आदौ खातः पश्चादनुलिप्तः—खातानुलिप्तः. (Karmadhbâraya.)

मुखं कमलमिव—मुखकमलम्. (Karmadb.)

निष्क्रान्तः कौशाम्ब्यः—निष्कौशाम्बिः. (Tatpurusha.)

द्वौ वा त्रयो वा द्वित्राः. (Bahuvr.)

घृतगन्धोऽस्ति यस्य तत्-घृतगन्धि. (Do.)

अहयश्च नकुलाश्चैषां समाहारः—अहिनकुलम्.

(c) प्राप्तग्रामः, ब्राह्मणस्य कर्तव्यम्, नृणां श्रेष्ठः, शार्ङ्गधन्वा, जायापती, दंपती-जंपती.

8. What cases do विना, स्वस्ति, ऋते and अलं govern?

8. विना governs the acc.; instr. or ablative.

स्वस्ति ..... the dative.

ऋते ..... the ablative.

अलं ..... the instrumental or dative. The

sense however is different. तव श्रमेणालम् Enough with your endeavour i. e. do not trouble yourself anymore. विष्णुर्देवेष्वोऽलम् Vishnu is a match for the demons.

9 Translate into English.

(a) अस्ति कस्मिंश्चित्समुद्रोपकण्ठे महाञ्जम्बूपादपः सदाफलः । तत्र च रक्तमुखो नाम वानरः प्रतिवसति । तस्य तरोरधस्तात्कदाचित्करालमुखो नाम मकरो न्यविशत् । तस्मै वानरो जम्बूफलानि ददौ । स तानि भक्षयित्वा गोष्ठीसुखमनुभूय स्वभवनमगात् । एवं नित्यमेव कालं नयन्तौ वानरमकरौ सुखेन तिष्ठतः । सोऽपि मकरो भक्षितशेषाणि जम्बूफलानि गृहं गत्वा स्वभार्यायै प्रयच्छति । अथान्यतमे दिवसे सा प्रोवाच । यदि मया भार्याया ते प्रयोजनं तर्हि देहि मे तस्य हृदयमिति । स आह । भद्रे मैवं वद । यतः स प्रतिपन्नोऽस्माकं भ्राता । अपरं फलदाता । ततो व्यापादयितुं न शक्यते ।

तत्त्यजैनं मिथ्याग्रहमिति । अथ मकर्याह । नूनं सा वानरी भ-
विष्यति । तत्त्वं ज्ञातो मया सम्यक् ।

सार्धं मनोरथशतैस्तव धूर्तं कान्ता
सैव स्थिता मनसि कृत्रिमैभावरम्या ।
अस्माकमस्ति न कथंचिदिहावकाश-
स्तस्मात्कृतं चरणपातविडम्बनाभिः ॥

अपरं सा तव वल्लभा यदि न भवति तर्हि मया भणितेऽपि
तां न व्यापादयसि । अथ यदि स वानरस्तत्कस्तेन सह तव
स्नेहः । किं बहुना यदि तस्य हृदयं न भक्षयामि तन्मया
प्रायोपवेशनं कृतमिति विद्धिः ।

(b) आसीच्च मे मनसि तंदातिकष्टासु दशास्वपि जीवित-
निरपेक्षा न भवन्ति खलु प्राणिनां वृत्तयः । नास्ति जीविता-
दन्यदभिमततरमिह जगति जन्तूनाम् । धिक् मामतिनिष्ठुरं
येन मयोपरते ताते जीव्यते । उपकृतमपि नापेक्षते खलं हि
खलु मे हृदयम् । अतिकृपणाः खल्वमी प्राणा यदुपकारिणमपि
तातं नानुगच्छन्ति । सर्वथा न कंचिन्न खलीकरोति जीवित-
तृष्णा यदीदृशावस्थमपि मामायासयति जलाभिलाष इति ।

9. (1) Near the sea. (2) Always bearing or yielding
fruit. (3) Below. (4) A proper name; it means however 'one
who has terrible mouth, jaws.' (5) Had stationed himself, resided.
(6) Experiencing the pleasure derived from each other's con-
versation. (7) Those that remained after he ate. (8) One
day. (9) If you have (really) to do any thing with your wife,
if you have any regard for your wife &c. (10) Has become.
(11) False notion; wrong, useless importunity. (12) She must
be a monkey (female). (13) With (hundreds of desires).

(14) O cunning fellow. (15) Pleasing on account of her artificial charms (assumed for the time). (16) Room. (17) Enough. (18) Mock prostrations. The whole means, do not trouble yourself (with trying to please me) by prostrating before me (when you really hate it, do not like to do so). (19) Determination to starve oneself. (20) तदा+अतिक्रियासु. (21) Regardless, despairing, of life. (22) Inclinations *i. e.* tendency. (23) Dead. (24) It is not that any one is not made a खल *i. e.* every one is made so. (25) Desire of (prolonging) life. (26) Though in such a state.

10. Translate into Sanskrit:—

(a) There lived in a certain forest a lion named Pingalaka. He had a jackal by him¹ who was his constant attendant.² Once on a time that lion had a fight with an elephant,³ and had so many wounds⁴ inflicted on his body that he was not able to move even one step.⁵ Owing to the lion's not stirring from his den,⁶ the jackal became very weak for want of food.⁷ One day he said to the lion, 'O Lord ! I am overpowered⁸ by hunger,⁹ how can I serve you in this condition?' The lion replied, 'if it be so, then you can find out an animal, and I will kill it for you even in this languid state of health.'

(b) It is as his teacher that he respects me and not as his father.

(c) That one undeserving of a salutation is often saluted is due to the power of wealth.

10. (a) (1) निकटे (2) नित्यसेवकः (3) 'दन्ती दन्तावलो हस्ती द्विरदोनेकपो द्विपः । मतङ्गजो गजो नागः कुञ्जरो वारणः करी ॥ इभः स्तम्भेरमः पद्मी' (4) प्रहार (5) पदमपि चलितुं न शक्तः (6) गुहाया अनिष्क्रमणात्. (7) अन्नाभावेन (8) परीत, अर्दित, पीडित (9) 'अशना, बुभुक्षा, क्षुब्धः.

(b) स मां गुरुरहमिति पूजयति (समानयति) न पितेति.

(c) 'स हि प्रभावो वित्तस्य यदवन्धोऽपि बन्धते.'

1883.

1. Join according to the rules of Sandhi :—

(a) मा एनत् वस्तु अपहाय अपायासीस्*.

(b) परिव्राद* न एषः यतः असौ अभैक्ष्याशी ऋतौ अपि अस्ति.

(c) स्मृ-यते*.

(d) पिप*याम्.

(e) कामदुह्* कल्पतरोः समीपे अर्थान् अभीष्टे* अन्तःकरणदयिते च ते अङ्गने लिप्सुः अहम् गतवान्.

State the rule or rules that obtain in the cases marked with an asterisk.

1. (a) मैनद्वस्त्वपहायापायासीः. At the end of words सू whether followed by any letter or not is changed to a Visarga.

(b) परिव्राणैष or परिव्राड् नैष यतोऽसावभैक्ष्याशी ऋता (व) अप्यस्ति. A consonant at the end of a word or grammatical form followed by a nasal is changed to the nasal of its class optionally.

(c) स्मर्यते. A final ऋ (short) preceded by a conjunct consonant is changed to अर् before the य of the passive.

(d) पिपूयाम्. When a radical ऋ (long) does not undergo *Guṇa* or *Vṛiddhi* substitute, it is changed to इर् and to उर् if a labial or व् precedes. The इ or उ of these (इर् or उर्) is lengthened when a consonant follows. (Vide 2nd Book pp. 2, Rule 8.)

(e) कामधुकल्पतरोः समीपेऽर्थान् अभीष्टे अन्तःकरणदयिते च ते अङ्गने लिप्सुर्हं गतवान्. The ending ह् of roots beginning with द् is changed to व् when followed by any consonant except a nasal or a semi-vowel. And the initial व्, ग् or द् of a root ending in a fourth letter of a class is changed to म्, घ् or ध् respectively when followed by सू or ध्व्. घ् is then changed to क् before a hard consonant.

When the dual of a noun or a verb ends in ई, ऊ or ए these vowels do not combine with another following them.

2. Give the Nom. and Inst. of विधिबुध् n.; Loc. pl. of विश्वसृज्, शब्दप्राद् and सजुष्; all cases of उपानह् and तुरासाह्; Nom. sing. fem. and dual. n. of Parasm. pres. participles formed from the roots भू, दिव्, तुद्, या, अद्, हु, श्रु, भञ्ज्, तन् and पुष्; and Nom. sing. fem. of participles formed from the simple fut. Parasm. of क्लिद्, कृत्, कृ, वृप्, वस्, विश्, दह्, and नह्.

2. विधिबुध् n.	{ Nom. विधिभूत्-इ विधिबुधी विधिबुन्धि		
	{ Inst. विधिबुधा विधिबुद्धयाम् विधिबुद्धिः		
	Loc. plu.		

विश्वसृदसु-दत्सु			शब्दप्रादसु,		सजुषु.
उपानह्.			तुरासाह्.		
उपानत्-इ	उपानहौ	उपानहः	तुराषाद्-इ	तुरासाहौ	तुरासाहः
उपानहम्	उपानहौ	उपानहः	तुरासाहम्	"	"
उपानहा	उपानद्धयाम्	उपानद्धिः	तुरासाहा	तुराषाद्भ्याम्	तुराषाद्भिः
उपानहे	"	उपानद्धयः	तुरासाहे	"	तुराषाद्भ्यः
उपानहः	"	"	तुरासाहः	"	"
"	उपानहोः	उपानहाम्	"	तुरासाहोः	तुरासाहाम्
उपानहि	"	उपानहसु	तुरासाहि	"	तुराषादसु-सु
उपानत्-इ	उपानहौ	उपानहः	तुराषाद्-इ	तुरासाहौ	तुरासाहः

Parasm. Pres. Part. Fem. Nom. Sing.

Neut. Dual.

of भू	भवन्ती
दिव्	दीव्यन्ती
तुद्	तुदन्ती or तुदती
या	यान्ती or याती
अद्	अदती
हु	जुह्वती
श्रु	शृण्वती
भञ्ज्	भज्जती
तन्	तन्वती
पुष्	{ पुष्यन्ती (4th conj.) { पुष्णती (9th conj.)

These forms are the same as the Fem. Nom. Sing. (Vide pp. 80 Rule 5 F. B.

Parasm. Fut. part. Fem. Nom. Sing.

of क्तिद्	{ क्तेदिष्यती क्तेत्स्यती	and	{ क्तेदिष्यन्ती क्तेत्स्यन्ती
कृत्	कर्तिष्यती	,,	कर्तिष्यन्ती
कृ	करिष्यती	,,	करिष्यन्ती
वृप्	{ तपिष्यती तप्स्यती	,,	{ तपिष्यन्ती तप्स्यन्ती
वस्	वत्स्यती	,,	वत्स्यन्ती
विश्	वेक्ष्यती	,,	वेक्ष्यन्ती
दह्	धक्ष्यती	,,	धक्ष्यन्ती
नह्	नत्स्यती	,,	नत्स्यन्ती

3. Decline in all their cases the following:—अर्वन्, the optional forms of मघवन् and क्रोष्टु, उत्तरा दिश्, स्व m. and दोस्.

3.

Nom.	अर्वा	अर्वन्तौ	अर्वन्तः	मघवन् is optionally declined like		
Acc.	अर्वन्तम्	,,	अर्वन्तः	मघवत्, and the forms are:—		
Inst.	अर्वन्ता	अर्वन्द्भ्याम्	अर्वन्द्भिः	मघवान्	मघवन्तौ	मघवन्तः
Dat.	अर्वन्ते	,,	अर्वन्द्भ्यः	मघवन्तम्	,,	मघवन्तः
Abl.	अर्वन्तः	,,	,,	मघवन्ता	मघवन्द्भ्याम्	मघवन्द्भिः
Gen.	,,	अर्वन्तोः	अर्वन्ताम्	मघवन्ते &c.	&c.	&c.
Loc.	अर्वन्ति	,,	अर्वन्तु			
Voc.	अर्वन्	अर्वन्तौ	अर्वन्तः			

क्रोष्टु.

क्रोष्टा	क्रोष्टारौ	क्रोष्टारः
क्रोष्टारम्	,,	क्रोष्टून्
क्रोष्टुना-*	क्रोष्टुभ्याम्	क्रोष्टुभिः

* Forms marked with an asterisk are optional forms. (See next page also.)

क्रोष्ट्वे-^{*}क्रोष्टृ
क्रोष्टोः-^{*}क्रोष्टुः
” -^{*} ”
क्रोष्टौ-^{*}क्रोष्टरि
क्रोष्टो

उत्तरा दिक्
उत्तरां दिशम्
उत्तरथा दिशा
उत्तरस्यै दिशे
उत्तरस्याः दिशः
”
उत्तरस्यां दिशि
उत्तरे दिक्

स्वः
स्वम्
स्वेन
स्वस्मै
स्वस्मात्
स्वस्य
स्वस्मिन्

दोः
दोषम्
दोषा-ष्णा
दोषे-दोष्णे

क्रोष्टुभ्याम्
”
क्रोष्टोः-^{*}क्रोष्टूः
” -^{*} ”
क्रोष्टारौ

उत्तरा दिश्
उत्तरे दिशौ
”
उत्तराभ्यां दिग्भ्याम्
”
”
उत्तरयोर्दिशोः
”
उत्तरे दिशौ

स्व
स्वौ
स्वौ
स्वाभ्याम्
स्वाभ्याम्
”
स्वयोः
स्वयोः

दोस्य m.

दोषौ
दोषौ
दोर्भ्यां-दोषभ्याम्
” ”

क्रोष्टुभ्यः
”
क्रोष्टूनाम्
क्रोष्टुषु
क्रोष्टारः

उत्तरा दिशः
”
उत्तराभिर्दिग्भिः
उत्तराभ्यो दिग्भ्यः
”
उत्तरासां दिशाम्
उत्तरासु दिक्षु
उत्तरा दिशः

स्वे-स्वाः
स्वान्
स्वैः
स्वेभ्यः
”
स्वेषाम्
स्वेषु

दोषः
दोषः-दोष्णः
दोर्भिः-दोषभिः
दोर्भ्यः-दोषभ्यः

दोषः-दोष्णः	दोर्भ्यो-दोषभ्याम्	दोर्भ्यः-दोषभ्यः
” ”	दोषोः-दोष्णोः	दोषाम्-दोष्णाम्
दोषि-दोष्णि-दोषणि	” ”	दोषुः-दोषसु
दोः	दोषी	दोषः
	दोष. n.	
दोः	दोषी	दोषि
”	”	{ दोषि दोषाणि

The rest like masc.

4. Express in Sanskrit:—59, 643, 157889, by 101 women and 999 Brāhman.

4. एकोनषष्टिः or नवपञ्चाशत्;
त्रि-त्रयश्चत्वारिंशदुत्तरं षट्शतम्;
एकोनवत्यधिकाष्टशताधिकसप्तपञ्चाशत्सहस्राधिकं लक्षम्;
एकाधिकशतेन or एकोत्तरेण शतेन स्त्रीभिः;
एकोनसहस्रेण ब्राह्मणैः or नवनवत्यधिकशतेन ब्राह्मणैः.

5. State what you understand by the following technical terms:—अच्, हल्, अभ्यास, आदेश, 10 लकाराः, णिच्, सन्, optatives, denominatives, absolutives, and the Radical and S-Aorist.

5. अच्—Vowels. The letters between अ & च् and अ itself. The *Sūtras* according to Panini are अइउण् । कलृक् । एओङ् । ऐऔच् । These contain all vowels.

हल्—Consonants. The letters between ह् & लृ, ह् itself, being included. The remaining of the 14 *Sūtras* are ह्यवरट् । लण् । यमडणनम् । झभञ् । घढधष् । जवगडदश् । खफछठथ चटतव् । कपय् । शषसर् । ह्रस्व । These give all consonants.

अभ्यास—Reduplicative syllable.

आदेश—Substitute.

10 लकाराः—The ten tenses and moods, which are—लट् (Present), लिट् (Perfect), लुट् (1st Fut.), लृट् (2nd Fut.), लोट् (Imperative), लङ् (Imperfect), लिङ् (Potential and Benedictive), लुङ् (Aorist), लृङ् (Conditional) and लेट् which is used in the Vedas only. They are called लकाराः, because they all begin with ल्.

णिच्—Causal terminations.

सन्—Desiderative terminations.

Optatives—Benedictive and Imperative both being used in this sense, or the Benedictive alone.

Denominatives—Nominal verbs or verbs formed from nominal bases.

Absolutives—Gerunds in त्वा or य्.

Radical & S-Aorist—Vide Dr. Keilhorn's Grammar pp. 128.

6. Give:—

- (a) 2nd and 3rd sing. Imperf. Parasm. of हन्, वच्, वश्, दुह्, and भृ.
- (b) Pres. Parasm. of ब्रू and आह; 3rd pl. pres. Parasm. of भी and ह्री; Impera. 2nd sing. of अस् to be, द्विष्, सु, जागृ, हु, भञ्ज, तृह्, पुष्, क्री, क्र to go and बन्ध्.
- (c) 2nd sing. Perf. of कृ with सम्, अर्च्, पच्, बन्ध्, हन्, अश्, चक्ष्, and अक्ष्.
- (d) 3rd sing. Aor. of इ with अधि, वस्, अस् (4 conj.), ईह्, मृग, सू with प्र, नी Âtm. with उप, and गम् Âtm.
- (e) 3rd sing. Pres. Frequentative of कृप्, कृ, दह्, वञ्च्, खन्, गृ, जन् and हन्.

6. (a)	2nd pers. sing.	3rd pers. sing.
	हन्—अहन् वच्—अवक्-ग् वश्—अवद-इ दुह्—अधोक्-ग् भृ—अबिभः	The same as the forms of the 2nd person.

(b) ब्रू and its substitute आह् present.

ब्रवीमि	ब्रूवः	ब्रूमः
{ ब्रवीषि आत्थ	{ ब्रूथः आहथुः	ब्रूथ
{ ब्रवीति आह	{ ब्रूतः आहतुः	{ ब्रुवन्ति आहुः

3rd plural.

भी—बिभ्यति

ही—जिह्रियति

Imperative 2nd Sing.

प्रधि; द्विहि; सुनु P. सुनुष्व Â; जागृहि; जुहुषि; भङ्गिषि; तृण्ढि; पुष्य 4th conj.
and पुषाण 9th conj; क्रीणीहि P. क्रीणीष्व Â; ऋच्छ 1st conj. and ह्यृहि
3rd conj; बधान.

(c) Perfect 2nd Sing.

सम् + कृ	P. संचस्करिथ	Â. संचस्करिषे.
अर्च्	-आनर्चिथ (1st conj.)-अर्चयांचकर्थ (10th conj.)	
पच्	-पेचिथ-पपक्थ.	
बन्ध्	-बबन्धिथ-बबन्द्ध.	
हन्	-जघनिथ-जघन्थ.	
अश्	Â. -आनशिषे-आनक्षे.	
अश्	P. -आशिथ.	
चक्ष्	-चचक्षिषे and when it substitutes ख्या,	

चख्याथ, चख्यथ, चक्शाथ and चक्शिथ;

Âtm. चख्येषे and चक्शिषे.

अक्ष -भानक्षिथ-भानष्ट.

(d) 3rd Sing. Aorist.

इ with अधि -अध्यैष्ट, अध्यगीष्ट

वस् -अवात्सीत्; वस् Âtm. अवसिष्ट

अस् (4th conj.) -आस्थत्

ईद् -देहिष्ट

मृग् { 4th conj. अमार्गीत्
10th conj. अममृगत

प्र + स् प्रासविष्ट or प्रासोष्ट

उप + नी Â. उपानेष्ट

सम् + गम् समगत-समगंस्त

(e) Frequentative present 3rd Sing.

कृप्—	{ चल्कृष्यते; चलीकृष्यते; चलिकृष्यते;
कृ P.—	{ चर्कति, चरिकर्ति; चर्करीति चरिकरिति, चरिकरीति Âtm. चैक्रीयते; चरीकर्ति;
दह्—	{ दन्दह्यते; दन्दहीति;
वच्—	{ वनीवच्यते; वनीवचति;
खन्	{ चङ्खन्यते, चङ्खनीति; चाखायते, चङ्खन्ति;
गृ—	जेगिल्यते, जागति;
जन्—	जअन्यते, जाजायते.

इत्-   { जेघ्रीयते,   जङ्घनीति,
                              { जङ्घन्यते,   जङ्घन्ति.

7. State the *general* rules for the formation of Perfect participles, and explain the uses of such terminations as त्वा, य &c. in the formation of Sanskrit gerund. Give instances of the latter.
7. The Perfect participle is formed by adding वस् Parasm. and आन Âtm. to that form of the root which it assumes before the weak terminations of the Perfect, such as that of the 3rd Person plural. (vide 2nd Book lesson XXVI Rule 4.)

When this form is monosyllabic and when the root ends in अ, इ should be prefixed to वच्.

The termination त्वा is added to roots or derivative verbal bases to which no preposition is prefixed. य is added to roots or derivative verbal bases to which a preposition is prefixed.

Instances:—	नी —नीत्वा	with वि —विनीय.
	ग्रह् —गृहीत्वा	with नी —निगृह्य.
	त्रै —त्रात्वा	with परि—परित्राय.
	दा —दत्त्वा	with आ —आदाय.
	वच् —उक्त्वा	with प्र —प्रोच्य.

8. Translate into English:—

(a) आवेदयन्ति हि प्रत्यासन्नमानन्दमग्रजातानि शुभानि निमित्तानि । किं वान्यात्प्रियतरं परमानन्दकारणमतो विद्यते । अवितर्थाफला हि प्रायो निशावसानसमये दृष्टा भवन्ति स्वप्नाः । सर्वथा न चिरेणैव भुवनानन्दहेतुमात्मजं जनयिष्यति देवी । शरत्कमलिनीवाभिनवकमलोद्गमेन गन्धगजमाह्लादयिष्यति देवम् । येनेयं दिग्गजमदलेखेवाविच्छिन्नसंताना क्षितिभारधार-

णोचिता भविष्यति कुलसंततिः स्वामिनः । इत्येवमभिधान-
मेव तं करेण गृहीत्वा नरेन्द्रः प्रविश्याभ्यन्तरं स्वप्रकथने-
नात्ममहिषीमानन्दयांचकार ।

(b) शशिविमलमयूखशुभ्रदन्ति
सुरुचिरविद्रुमसंनिभाधरोष्ठि ।
तव वदनंभवामृतं निपीय⁴
कथमवशो ह्ययशोविषं पिबामि ॥⁵

Name and dissolve the compounds underlined in the above.

8. (a) (1) Indicate, show, foretell. (2) That is at hand. (3) That show themselves before or beforehand. (4) Good omens. (5) What thing can be dearer or more delightful than this (अतः)? (6) True, fruitful. (7) Generally, as a rule. (8) At the close of the night, that is early at day-break. (9) By all means. (10) The delight of the world. (11) She will please your majesty by giving birth to a son as does the lotus-plant of the Autumn, an intoxicated elephant by putting forth a fresh lotus. (12) The line caused by the dropping of the rut of the elephants of the quarters. (13) Uninterrupted in its flow; also continuity in the shape of progeny. The simile is only in equivocal words and not in the sense. (14) Able to support the earth. (15) Progeny for the continuance of the race. (16) While he was speaking thus. (17) Inner house. (18) Crowned queen. (Kādambarī Part I.)

- (b) (1) O thou, whose teeth are as white as the pure rays of the moon. (2) And whose lower lip is shining like a beautiful coral. (3) The honey dropping from your

mouth. (4) Having drunk. (5) poison in the form of disgrace. (Mṛicchakatika Act X.)

गन्धगजः—गन्धयुक्तो गजः (मध्यमपदलोपी).

अविच्छिन्नसंताना—न विच्छिन्नम्—अविच्छिन्नम्, अविच्छिन्नं संतानं यस्याः सा (Bahu.)

क्षितिभारधारणोचिता—क्षितेभारः क्षितिभारः तस्य धारणं क्षितिभारधारणम्, क्षितिभारधारणे उचिता (Tatpurusha).

आत्ममहिषी—आत्मनो महिषी (Tatpurusha).

शशिविमलमयूख- { विमलाश्च ते मयूखाः—विमलमयूखाः—शशिनो विमलमयूखाः
शुभ्रदन्ति { ते इव शुभ्रा दन्ता यस्याः सा शशिविमलमयूखशुभ्रदन्ती
—तत्संबुद्धौ. (Bahu.)

सुरुचिरविद्रुमसंनिभाधरोष्ठि—अधरश्चासौ ओष्ठः अधरोष्ठः—सुरुचिरं च तद्विद्रुमं तेन संनिभः अधरोष्ठः यस्याः सा—सुरुचिरविद्रुमसंनिभाधरोष्ठी—तत्संबुद्धौ. (Bahu.)

वदनभवामृतम्—वदने भवं वदनभवं—अमृतम् (Karmadhāraya).

9. Translate into Sanskrit:—

(a) The incessant¹ weeping of my wife, and the piteous² complaints of the pretty³ babes, who,⁴ not⁵ knowing what to fear, wept merely⁶ because they saw their mother weep, filled⁷ me with terror for them, though I did not for myself fears⁸ (Aor. of भी) death; and all my thoughts⁹ were bent to contrive means for their safety. I tied¹⁰ (Aor. of बन्ध्) my youngest son to the end of a small mast;¹¹ at the other¹² end I bound the youngest of the twin¹³ slaves and at the same time I directed¹⁴ (Caus. Aor. of ज्ञा) my wife to fasten¹⁵ the other children in like manner to another mast.

(b) Wife of इन्द्र; wife of मनु; wife of वरुण; wife of अग्नि; wife of an उपाध्याय; a female उपाध्याय; wife of a क्षत्रिय; a क्षत्रिय woman.

N. B.—In the translation of (b) the original Sanskrit word इन्द्र, मनु &c. must be retained, and the necessary feminine terminations alone affixed thereto.

9. (a) (1) अविरतं; अविरतः, अश्रान्तः, अस्खलिताश्रु or वाष्पधारम्. (2) करुणमाक्रन्दितम्, आर्तरवाः or आर्तरवा विलापाः. (3) मनोश्चरूपसंपदां शिशूनां अर्भकाणाम्. (4) Translate relative sentences by participles or Bahuvrīhi Compounds as रुदतां तेषां &c. (5) कस्माद् भेतव्यमित्य-जानन्तः. (6) माता रोदित्वेव केवलं रुदन्तः. (7) साशङ्कम्, समयम्. (8) यद्यपि स्वयमहं मृत्योर्नामैषम्. (9) तेषां संरक्षणं कथं भविष्यतीति चिन्तापरः—इति व्यापृतमनाः. (10) अभान्तस्म. (11) कस्यचिदल्पीयसो नौकादण्डस्य एकस्यां कोट्याम्. (12) अपरकोट्याम्, अपराग्रे. (13) यमजयोर्दासयोरेकम्, तस्मादासमिथुनादेकम्. (14) अजिज्ञपम्. (15) अपरौ शिशू अप्येवं or यथादशितप्रकारेण बधानेति.

- (b) इन्द्राणी; मनावी-मनायी-मनु; वरुणानी; अग्नायी; उपाध्यायी-उपाध्यायानी (wife); उपाध्याया or उपाध्यायी; क्षत्रियी (a wife,) क्षत्रियाणी-क्षत्रिया (female).

1884.

1. Join according to the rules of Sandhi :—

- (a) आशिस + वचन (Compound);
 (b) रक्षस + ईश (Compound);
 (c) अहः + भाति;
 (d) माता + ऋच्छति;
 (e) पष् + नार्यः + मिलिताः + तत्र + एव गताः;
 (f) वक्ष + ताम्;
 (g) अस्त्राज् + सम्.

Give the rules applicable in the case of (f) and (g).

1. (a) आशीर्वचन;
 (b) रक्षईश;

- (c) अद्वर्भाति;
 (d) मातच्छति, or माता कच्छति;
 (e) षण्णार्यो (or षड्णार्यो) मिलितास्तत्रैव गताः;
 (f) चष्टाम्;
 (g) अस्त्राक्षम्;

For rules Vide Second book (7th Edition) Rule X page 53
 and Rule IX page 52.

2. Give:—(a) 3rd pers. all numbers of the Present of यस् with प्र, स्तु P., शी; (b) 3rd pers. sing. and plu. and second person sing. of the Imperfect of जक्ष, मृज्, वश्, ऋ (3rd conj.), हिंस; (c) 2nd pers. sing. of the Imperative of निज् Parasm., चकास्, सू, हु, ईश्, बन्ध्; (d) 1st pers. sing. of the Potential of कृ, लुप् (6 conj.) P., इ with अधि; (e) 1st pers. dual and 2nd pers. sing. & 3rd. pers. sing. of the Perfect of क्षम्, वम्, अर्ह् (1st conj.), फल्, उप्, बह् P., ईद्; (f) 3rd pers. all numbers of the Aorist of शद्, चल्, श्लिप्, to embrace, भू, श्लाघ् caus. दा to give pass., धि.

2	(a) Sing.	Dual.	Plur.
	प्रयस्यति	प्रयस्यतः	प्रयस्यन्ति
	स्तौति-स्तवीति	स्तुतः-स्तुवीतः	स्तुवन्ति
	शेते	शयाते	शेरते
	(b) 3rd Sing.	3rd plu.	2nd Sing.
	अजक्षीत्-अजक्षत्	अजक्षुः	अजक्षीः-अजक्षः
	अमार्द्-ई	अमृजन्-अमार्जन्	अमार्द्-ई
	अवद्-इ	औशन	अवद्-इ
	देयः	देयरुः	देयः
	अहिनत्-द्	अहिंसन्	अहिनः-अहिनत्-द्
	(c) Imper. 2nd Sing.	नेनिन्धि, चकादि-चकाधि, सूध्व, जुहुधि, ईशिन्ध्व, बधान.	

(d) 1st sing. Pot. कुर्याम्-कुरीष्य ऀ. लुम्पेयम्, अधीयीय.

(e) Perfect.

1st pres. dual.	2nd sing.	3rd sing.
चक्षमिवहे-चक्षण्वहे	चक्षमिषे-चक्षसे	चक्षमे.
ववमिव	ववमिथ	ववाम.
आनहिंव	आनहिंथ	आनहं.
फेलिव	फेलिथ	पफाल.
ऊषिव-ओषाचकृव	{ उवोषिथ ओषाचकर्थ	{ उवोष. ओषाचकार.
ऊहिव	ऊवहिथ-उवोढ	उवाह.
{ ईडांचकृवहे ईडामासिव	{ ईडांचकृषे ईडामासिथ	{ ईडांचक्रे. ईडामास &c.

(f) Aorist. 3rd person.

Sing.	Dual.	Plur.
अशदत्	अशदताम्	अशदन्
अचालीत्	अचालिष्टाम्	अचालिषुः
अश्लिक्षत्	अश्लिक्षताम्	अश्लिक्षन्
अभूत्	अभूताम्	अभूवन्
अशश्लाघत्	अशश्लाघताम्	अशश्लाघन्
अदायि	{ अदिषाताम् अदायिषाताम्	{ अदिषत अदायिषत
II अश्वत्	अश्वताम्	अश्वन्
III अशिश्चियत्	अशिश्चियताम्	अशिश्चियन्
V अश्वयीत्	अश्वयिष्टाम्	अश्वयिषुः

3. Write down the Nom. sing. and plur. and Loc. sing. and plur. of अक्षि, अदस् *m. f.*, उपेयिवस् *n.*, दुह् *m.*, मथिन्, विश्ववाह्, द्वितीया, एकतर *n.*, अहन्.

Nom.		Loc.	
Sing.	Plur.	Sing.	Plur.
अक्षि	अक्षीणि	अक्षिण-अक्षणि	अक्षिषु.

Masc.	{ असौ	अमी	अमुष्मिन्	अमीषु.
Fem.	{ ,,	अमूः	अमुष्याम्	अमूषु.
	उपेयिवद्-त्	उपेयिवांसि	उपेयुषि	उपेयिवत्सु
	भृद्-ङ् or भृक्-ग्	द्रुहः	द्रुहि	भृद्सु-भृक्षु.
	मन्थाः	मन्थानः	मथि	मथिषु
	विश्वद्-ङ्	विश्वद्वाहः	विश्वौहि	विश्वद्वाहसु
	द्वितीया	द्वितीयाः	{ द्वितीयस्यां or द्वितीयायां	द्वितीयासु
	एकतरत्	एकतराणि	एकतरस्मिन्	एकतरेषु
	अहः	अहानि	अहनि, अहि	अहःसु

4. Give the 3rd pers. sing. present of the Desiderative of रभ्, स्वप्, भू, स्मृ, जि.

4. रिप्सते, सुप्सति, बुभूपति, सुस्मर्षते, जिगीषति.

5. (a) Give the 3rd pers. sing. Benedictive of वृ Âtm., मृ, यज् Parasm., म्लै; 1st pers. sing. of the future in ता of लुभ्, शी, ग्रह्; and the Sanskrit equivalents of eighty-two, fourth (Fem.), eightieth, sixteenth.

(b) Give the 3rd pers. sing. Present Parasm. of the caus. of शद्, स्ना, पा (2nd conj.) ज्वल् with प्र; 1st pers. sing. of the Future in स्य of वृत्, गम्, नृत्; comparative in ईयस् of भृश, युवन्, उरु, महत्, धनवत्.

N. B. Answer either (a) or (b).

5. (a) Ben. 3rd. sing. वरिषीष्ट-वृषीष्ट, मृषीष्ट, इज्यात्, म्लेयात्-म्लयात्; Fut. 1st. sing. लोभितास्मि-लोब्धास्मि, शयिताहे, ग्रहीतास्मि-हे; द्वयशीतिः, चतुर्थी-तुरीया-तुर्या, अशीतितमः, षोडशः

(b) Caus. शातयति, स्नापयति-स्नपयति पालयति, प्रज्वलयति;

Fut. वर्तिष्ये-वर्त्स्यामि, गामिष्यामि, नर्तिष्यामि-नर्त्स्यामि;

Comparative. अशीयस्, यवीयस्, कनीयस्, वरीयस्, महीयस्, धनीयस्.

6. Translate into Sanskrit compounds, naming and dissolving them:—

One since whose death it is a month; three or four one whose husband (भर्तृ) is living; one who has taken up his bow (धनुस्); less by one; afraid of death; taken up and thrown away.

6. मासमृतः	(मासो मृतस्य यस्य)	Tatpurusha.
त्रिचतुराः	{ (त्रयो वा चत्वारो वा) (तिस्रो वा चतस्रो वा)	Bahuvrihi.
त्रिचतुराणि	(त्रीणि वा चत्वारि वा)	
सभर्तृका	(भर्त्रा सहिता या सा)	Do.
आत्तधन्वा	(आत्तं धनुर्येन सः)	Do.
एकोनः	(एकेन जनः)	Tatpurusha.
मरणभीतः	(मरणाद्भीतः)	Do.
गृहीतोऽज्झितः	(आदौ गृहीतः पश्चादुज्झितः)	Karmadhâraya.

7. Give the feminine forms of सुकेश, जगन्वस्, present part. act. of ब्रु, मृद्, यात्.
7. सुकेशी, जग्मुषी, ब्रुध्यन्ती (4th conj.) ब्रुती-ब्रुन्ती (6th conj) मृदती, याती-यान्ती.
8. Give, with instances, the rules as to the change of the final क् (short) of roots to its *guna* before weak terminations and to रि.
8. When क् (short) is not preceded by a conjunct consonant, it is changed to रि before the य of the passive and the Parasm. terminations of the Benedictive; as, कृ-क्रियते, क्रियात्; ह-हियते, हियात्.

Final क् (short), when preceded by a conjunct consonant, takes *guna* before the य of the passive and the Parasm. terminations of the Benedictive, though these are weak; as, स्मृ-स्मर्यते, स्मर्यात्; स्तृ-स्तर्त्यते, स्तर्त्यात्.

Again क (short) preceded by a conjunct consonant takes *guna* even before the weak terminations of the Perfect; as,
रम्-सस्मरिव, सस्मरः; स्मृ-सस्वरिम.

9. Translate into English:—

(a) कदाचित्कापि कुम्भकारयोषिद्रार्जगृहमेत्य द्वारपालं
प्राह—‘द्वारपाल, राजा द्रष्टव्यः ।’ स आह—‘किं ते राज्ञा कार-
यम् ।’ सा चाह—‘न तेऽभिधास्यामि । नृपाय एव कथयिष्या-
मि ।’ स सभामागत्य प्राह—‘देव, कुम्भकारप्रिया काचिद्राज्ञो
दर्शनाकाङ्क्षिणी न वक्ति मत्पुरः कार्यम् । त्वत्पुरतः कथयिष्यति ।’
राजाह—‘प्रवेशय ।’ सा चागत्य नमस्कृत्य वक्ति—‘देव, मृत्ख-
ननाद्दृष्टं निधानं बल्लभेन मे । स रक्षन्नेव तत्रास्ते । अहं त्वां
ज्ञापयितुमभ्यगाम् ।’ राजा च चमत्कृतो निधानकलशमानाय-
यामास । तद्द्वारमुद्घाट्य यावत्पश्यति राजा तावदन्तर्वर्तिनां
मणीनां प्रभापटलमालोक्य कुम्भकारं पृच्छति—‘किमेतत्कुम्भ-
कार ।’ स चाह—

‘राजचन्द्रं समालोक्य देव त्वां भूतलागतम् ।
रत्नश्रेणिमिषान्मन्ये नक्षत्राण्यभ्युपागमन् ॥’

(b) हित्वा सीतां दशमुखरिपुर्नोपयेमे यदन्यां
तस्या एव प्रतिकृतिसखो यत्कतूनार्जहार ।
वृत्तान्तेन श्रवणविषयप्रापिणा तेन भर्तुः
सा दुर्वारं कथमपि परित्यागदुःखं विषेह⁷ ॥

9. (a) (1) The wife of a potter. (2) Royal palace. (3) Porter.
(4) Speak to thee. (5) While digging the ground. (6) A
treasure. (7) Astonished. (8) Having opened. (9) The
covering of the light of the jewels contained in it. (10)
The king in the form of the moon come upon the earth.
(11) Under the pretext; in the form of a row of &c.
(b) (1) Did not marry another woman. (2) Making her

(Sītā's) image as his companion in the performance of sacrifice. In the performance of any religious act the wife's (सहधर्मचारिणी) presence is necessary and therefore Rāma, when he abandoned Sītā, took her golden image to fill her place. (3) Performed. (4) On account of that news reaching her ear. (5) Unendurable. (6) With difficulty. (7) Endured.

(*Raghuvams'a Canto XIV.*)

10. Translate into Sanskrit:—

(a) The king made ¹ Garuḍa eat (खाद् caus.) him (the king) instead ² of the serpent.

(b) You should not be angry (क्रुध् with अभि and सम्) with God, ¹ who rules² (ईश) over all things, for your misfortune,³ but turning towards Him beg of Him that they may tend to your good.⁴

(c) Once upon a time the god¹ of the moony crest said to the king in a dream:—"While wandering in the forest thou shalt² behold a boy mounted on a lion; take him and go home; he shall³ be thy son." Then the king woke⁴ up and rejoiced remembering⁵ that dream, and one day in his passion⁶ for the chase he went to a distant wood. There in the middle⁷ of the day that king beheld on the bank of a lotus-lake a boy, splendid⁸ as the sun, riding on a lion. The lion desiring⁹ to drink water set¹⁰ down the boy, and then the king remembering his dream slew¹¹ it with one arrow.

10. (a) (1) आत्मानं गरुडं खादयामास. (2) सर्पं मुक्त्वा.

(b) (1) ईश्वरं न समभिक्षुध्येत्. (2) यः सर्वेषां वस्तूनामीष्टे, अखिलस्य वस्तु-
जातस्येष्टे. (3) आपदर्थे. (4) श्रेयसे.

(c) (1) शशिशेखरः. (2) द्रक्ष्यसि. (3) स ते पुत्रो भविष्यति. (4) प्राबु-
ध्यत्. (5) स्वप्नवृत्तान्तं स्मरन्-स्मृत्वा-अनुस्मृत्य. (6) मृगयाभिलाषी. (7)
मध्याह्ने. (8) दिनकरमिव विभ्राजमानम् or दीप्तिमन्तम्. (9) सलिलं पिपा-
सुः. (10) भूमौ निधाय, भूमौ कृत्वा. (11) आजघान, व्यापादयामास.

1885.

1. Translate into Sanskrit:—

(a) Those who wish to introduce¹ the system² of widow-marriage should proceed³ at once to the task; the time for discussion is gone.

(b) One day while roaming about, an effigy¹ in stone arrested² his attention³.

(c) The night was advanced only half¹ a watch, when his repose² was interrupted. Hearing in the top³ of the *Jambu* tree under⁴ which he lay, a pair⁵ of birds, a *S'ukx* and a *Sârikâ* engaged in earnest⁶ conversation, he proposed to his companion to listen to it. "Wretch⁷," cried the female⁸ bird, in tones tremu-
lous⁹ with choler, "you have been pleasing¹⁰ some other *Sârikâ*, that you have only just¹¹ come home. If not,¹² why were you away so late?"

1 (a) (1) प्रविवर्तिषवः. (2) पद्धतिः. (3) अविलम्बितं प्रवर्तन्.

(b) (1) शिलोत्कीर्णं शालभञ्जिका. (2) आचकर्ष, आजहार. (3) दृष्टिम्.

(c) (1) यामार्धं,—प्रह्वार्धं अतीते; अतिक्रान्ते निशाया यामार्धे. (2) निद्राभङ्गो जातः. (3) शिखरं. (4) अधः. (5) मिथुनं. (6) संभाषणपरं, संलापमग्नः. (7) पाप, अधम, जालम, हतक. (8) सारिका; पक्षिणी. (9) कोपवशात् स्फुरितेन स्वरेण. (10) सद् with प्र. (causal). (11) संप्रत्येव, सद्य एव. (12) नो चेत्.

2. Translate into English:—

(a) अथ दैवयोगाद्भार गर्भे सरस्वती । असूत चानेहसा
सर्वलक्षणभिरामं तनयम् । तस्मै जातमात्रायैव सर्वे वेदाः
सर्वाणि शास्त्राणि सकलाश्च कला मत्प्रभावात् स्वयमेवाविर्भ-
विष्यन्तीति सरस्वती वरमदात् । पितामहादेशाच्च संमं सा-
वित्र्या पुनरपि ब्रह्मलोकमारुरोह । गतायां तस्यां दधीचो हृदि
हादि¹न्येवोपहतो भार्गववंशसंभवस्य भ्रातुर्ब्राह्मणस्य जायामक्ष-
मालाभिधीनां मुनिकन्यकामात्मसूनोः संवर्धनाय नियुज्य विर-
हातुर¹³स्तपसे वनमगात् । यस्मिन्नेव¹⁴ वासरे सरस्वत्यसूत तनयं
तस्मिन्नेवाक्षमालापि तनयं प्रसूतवती । तौ सा निर्विशेषं सा-
मान्यस्तेन्याशनौ शनैः शनैः समवर्धयत् । एकतर¹⁷स्तयोः सार-
स्वता⁸ख्योऽभवत् । अपरो वत्सनामासीत् ।

(b) हे राजानस्त्यजत सुकविप्रेमबन्धे विरोधं

शुद्धा कीर्तिः स्फुरति भवतां नूनमेतत्प्रसादात् ।

तुष्टैर्बद्धं तदलंघु रघुस्वामिनः सच्चरित्रं

कृद्धैर्नीतस्त्रिभुवनजयी हास्यमार्गं दशास्यः ॥

2. (a) (1) Luckily. (2) In proper time, time necessary for
uterogestation. (3) Lovely on account of possessing all
the excellencies. (4) As soon as he was born. (5) Prowess,
supernatural power. (6) Of their own accord. (7) Pre-
sent themselves, appear. (8) With. (9) The region,
presided over by Brahma, the last of the seven higher
worlds, i. e. सत्यलोक. (10) Being struck with thunder-
bolt. (11) By name अक्षमाला. (12) Son. (13) Afflicted
with separation. (14) The very day on which. (15)
Without difference, without keeping any distinction. (16)
Sucking them from the same breast, feeding them from
her own breast. (17) One of them. (18) Name.

(b) (1) Quarrel, disagreement. (2) Pure. (3) Spreads. (4) It is through the favour of poets that the king's glories are sung. (5) Because they were pleased with Râma, therefore, they have composed such a glorious history of him. (6) Big, not small. (7) Displeased with Râvana, they have made him an object of ridicule though he was the conqueror of the three worlds. (8) To the way of ridicule. (9) The ten-mouthed demon Râvana.

(*Vikramâṅkadevacharita, Canto 1.*)

3. (a) Correct the faulty idiom in the following:—

- (1) प्राज्ञोऽनिमित्तानि न बिभेति ।
- (2) धिक् सानुजस्य नृपतेर्धिगजातशत्रोः ।
- (3) अक्षेभ्यो दीव्यति दुरोदरः ।
- (4) स्वपुत्रायाभिद्रुहति हरिः ।

(b) Mention at least four roots which take two accusatives, and frame sentences to illustrate their use.

3. (a) (1) प्राज्ञोऽनिमित्तेभ्यो न बिभेति ।
 (2) धिक् सानुजं [च] नृपतिं धिगजातशत्रुम् ।
 (3) अक्षैरक्षान् वा दीव्यति दुरोदरः ।
 (4) स्वपुत्रमभिद्रुहति हरिः ।

(b) दुष्टाच्च पच्च दण्ड रुधि प्रच्छि &c. Vide 2nd Book, page 3, Foot note.

वामनो वसुधां बलिमयाचत । गोपः सायंप्रातर्गो पयो दोग्धि । भिक्षुका धनिनं द्रव्यं याचन्ते । कृष्णो रामं मार्गमपृच्छत् । ग्राममश्वं नयति &c.

4. Write down:—(a) Nom. plu. of अष्टन्, निर्जर and अर्वन्; (b) Acc. plu. of ऋभुक्षिन्, स्त्री and न्यच्. *m.*; (c) Instr. sing. of सेनानी, उदच् *m.*, and वृत्रहन्; (d) Loc. sing. of सक्थि, पति and धी; (e) Voc. sing. of अस्थि, ब्रह्मन् *n.* and उशनस्.

4. (a) अष्ट-अष्टौ, निर्जराः-निर्जरसः, अर्वन्तः;
 (b) ऋभुक्षः, स्त्रियः स्त्रोः, नीचः;
 (c) सेनान्या, उदीचा, वृत्रघ्ना;
 (d) सक्विभ्र-सक्वथनि, पत्न्यौ, धियां-धियि;
 (e) अस्थि-अस्थे, ब्रह्मन्-ब्रह्म, उशनन्-उशन उशनः.

5. Give the feminine forms of मूषक, शूद्र, आर्यक, नर्तक, कामुक and विशत्.

5. मूषिका, शूद्रा (a female of the S'ūdra caste) and शूद्री (the wife of a S'ūdra), आर्यका or आर्यिका, नर्तकी, कामुका or कामुकी, and विशती or विशन्ती.

6. (a) Analyse the following compounds:—

केशाकेशि, सुदती, प्रपर्णः, जानकीजानिः, नरव्याघ्रः, विद्युत्प्रभः, दुर्मेधाः, and इष्टकचितम्.

(b) Give five instances of compounds in which the case-endings of the first members are retained.

6. (a) केशेषु केशेषु गृहीत्वेदं प्रवृत्तं तत्-केशाकेशि (युद्धं).

शोभना दन्ता यस्याः सा-सुदती.

प्रपत्तिनानि पर्णानि यस्य सः-प्रपर्णः.

जानकी जाया यस्य सः-जानकीजानिः.

नरो व्याघ्र इव-नरव्याघ्रः.

विद्युतः प्रभेव प्रभा यस्य सः-विद्युत्प्रभः

दुष्टा मेधा यस्य सः-दुर्मेधाः.

इष्टकाभिश्चितम्-इष्टकचितम्.

(b) युधिष्ठिरः, वनेचरः, जनुपान्वः, आत्मकापञ्चमः, परस्मैपदम्.

7. Give (a) present 3rd pers. sing. of वृह् (7th class), ऊर्णु, अक्ष, यस with प्र, जम्, छो, पिश, and व्यध्; (b) Imperfect 3rd pers. plu. of ख्या, चकास्, and द्विष्; (c) Im-

perfect 2nd pers. sing. of रुध् and निज्; (d) Imperative 2nd pers. sing. of हिस् (7th class), विद् (2nd class), वश् and भी.

7. (a) तृणेदि, ऊर्णोति or ऊर्णोति, अक्षति or अक्षोति, प्रयस्यति, जग्मते, छयति, पिशति and विध्यति.
 (b) अख्यान् or अख्युः, अचकासुः and अद्रिषन् or अद्रिषुः.
 (c) अरुणः-अरुणत्-द् (Paras.), अरुन्धाः (Ātm.), अनेनेक्-ग् Par. अनेनिवथाः Ātm.
 (d) हिन्धि, विद्धि-विदांकुरु, उद्धि, विभीहि-विभिहि.
8. Give (a) Perfect 2nd pers. sing. of नश्, मुह्, ही and फण्; (b) Aorist 2nd pers. plu. of वृत्, स्तृ Ātm., हन् & सो; (c) Causative present 1st pers. sing. of जि, जभ्, and गुह्; (d) Benedictive 3rd pers. sing. of गै, वह्, and खन्; (e) 2nd pers. plu. of the two Futures of स्यन्द् and वह्; (f) Desiderative present 3rd person sing. of रुच् and हन्.
8. (a) नेशिथ-ननंष्ट, मुमोहिथ-मुमोग्ध-मुमोढ, जिहेथ-जिहयिथ-जिहयांचकर्थ-जिहयांबभूविथ, पफणिथ-फेणिथ.
 (b) II अवृतत-V अवतिध्वम्, V अस्तरिध्वं-द्धं-अस्तरीध्वं-द्धं, IV अस्तीर्द्धम्. अवधिष्ट, I असात-VI असासिष्ट.
 (c) जापयामि { जग्मयामि { गूहयामि
                           { जग्मये   { गूहये
 (d) गेयात्, उह्यात्, खन्यात्-खायात्.
 (e) स्यन्दिताध्वे-स्यन्ताध्वे, स्यन्दिष्यध्वे-स्यन्त्यध्वे-सन्त्यध्वे; वोढास्य, वक्ष्यथ.
 (f) रुरुचिषते-रुरोचिषते, जिघांसति.
9. Give rules for the use of the Potential and the Perfect.

9. Vide Dr. Kielhorn's, Sanskrit Grammar (3rd Edition) pp. 270 § 589 and 268 § 584.

1886.

1. Translate into English:—

(a) कनकभूषणसंग्रहणोचितो

यदि मणिस्त्र्यपुणि प्रणिधीयते ।

न स विरौति न चापि हि शोभते

भवति योजयितुर्वचनीयता ॥

(b) दरिद्रस्य परा मूर्तिस्तृष्णा न द्रविणाल्पता ।

जरद्रवधनः शंभुस्तथापि परमेश्वरः ॥

(c) कृतासनपरिग्रहं तं सावित्री पप्रच्छ—‘आर्य, कश्चित् कुशली कुमारः, इति । सोऽब्रवीत्—‘आयुष्मति, कुशली स्मरति च भवत्योः । केवलममीषु दिवसेषु तनीयसीं तनुं बिभर्ति । अविज्ञायमाननिमित्तां च शून्यतां धत्ते । अयि, कल्यमागमिष्यत्येव मालतीति नाम्ना वरवर्णिनी स्नेहभाजनं कुमारस्य वार्तां वो विज्ञापयितुम्’ इति । तच्छ्रुत्वा सावित्री पुनरप्यभाषत—‘महानुभावः खलु कुमारो येनैवमविज्ञायमाने क्षणदृष्टेऽपि जने परिचयमाबध्नाति । तस्य च गच्छतो यदृच्छया कथमप्यंशुकमिव मार्गलतायां मुहूर्तमस्मासु मनः संमासक्तमासीत् । सोऽयमौदार्यातिशयः कोऽपि महात्मनामितरजनदुर्लभो येनोपकरणीकुर्वन्ति त्रिभुवनम्’ इति ।

1. (a) (1) Fit to be studded in a gold ornament. (2) If it (the jewel) be fixed in the lead. (3) रु with वि to cry, to complain. (4) User, he who makes use of it. (5) Blame.

- (b) (1) The true image of poverty is avarice, greed, and not scarcity of money. (2) Avarice; thirst for wealth. (3) Though God S'iva's wealth only consists in an old bull still he is the supreme god.
- (c) (1) When he had taken his seat. (2) A particle of interrogation. (3) Latterly, now-a-days. (4) Slender, emaciated. (5) Not knowing the cause of his mind's being vacant. He bears a vacantness of look the cause of which is not known. (6) In the morning; 'प्रत्युषोऽहर्मुखं कस्यमुपः प्रत्युषसी अपि' इत्यमरः (7) A beautiful woman. (8) The favourite friend. (9) Great, majestic, noble. (10) Forms acquaintance. (11) Accidentally. (12) A cloth. (13) His mind has accidentally fixed on us as the cloth of a person while passing would be entangled on a creeper in the road. (14) The great nobility. Supreme generosity. (15) Great men possess some such noble qualities not to be found in ordinary persons.
2. (a) Name and analyse the compounds underlined in the above passages.
- (b) Define बहुव्रीहि and distinguish it clearly from तत्पुरुष. What is a व्यधिकरणबहुव्रीहि?
2. (a) कनकस्य भूषणं कनकभूषणं । तस्य संग्रहणं कनकभूषणसंग्रहणं । तत्र उचितः (Tatpurush).
- जरन् गौः जरद्रवः । जरद्रव एव धनं यस्य सः (Bahuvrīhi).
- विज्ञायते तद्विज्ञायमानं । न विज्ञायमानं । अविज्ञायमानं । अविज्ञायमानं निमित्तं यस्याः सा (Bahuvrīhi).
- क्षणं दृष्टः क्षणदृष्टः (Tatpurusha).
- इतरो जनः इतरजनः, दुःखेन लब्धुं योग्यः दुर्लभः । इतरजनस्य दुर्लभः (Tatpurusha).
- त्रयाणां भुवनानां समाहारः त्रिभुवनम् (Collective Dvigu).

(b) When two or more nouns in apposition to each other with the attributive member placed first are compounded and used as an adjective to qualify a substantive, the compound is called a *Bahuvrīhi* compound.

A *Tutpurusha* compound consists of two members only and is a substantive by nature and takes the gender of the last noun. While a *Bahuvrīhi* partakes of the nature of an adjective and takes the gender of the noun it qualifies.

When the first member of a *Bahuvrīhi* is not in apposition to the second then it is called a व्यधिकरणबहुव्रीहि as opposed to समानाधिकरणबहुव्रीहि in which the members are in apposition to each other.

as; चक्रपाणिः—चक्रं पाणौ यस्य.

कुशहस्तः—कुशाः हस्ते यस्य.

3. Make corrections, where necessary, in the following sentences:—

- (1) भोगानां स्पृहयालवो न मोक्षपदवीं लभन्ते ।
- (2) प्रभवति निजाय कन्यकाजनाय महाराजः ।
- (3) न किमपि त्वामधुना प्रत्याशृणोमि ।
- (4) अन्येषां पुत्राणां राम एव पितुः प्रेयानासीत् ।
- (5) धनिनं द्रव्यं याचितं भिक्षुकैः ।

Assign reasons for your corrections where you can.

3. (1) भोगेभ्यः स्पृहयालवो न मोक्षपदवीं लभन्ते । the root स्पृह् and its derivatives govern the Dative of the object desired.
- (2) प्रभवति निजस्य कन्यकाजनस्य महाराजः । Verbs implying 'to be master of' such as, भू with प्र, govern the Genitive.
- (3) न किमपि तुभ्यमधुना प्रत्याशृणोमि । In the case of the root शृ

with प्रति or आ meaning to promise, the person to whom something is promised is put in the Dative case.

- (4) अन्येभ्यः पुत्रेभ्यो राम एव पितुः प्रेयानासीत् । The comparative requires the Ablative.
- (5) धनी द्रव्यं याचितो भिक्षुकैः । In the case of roots governing two Accusatives when used in the passive construction, the secondary object is put in the Nom. case.

4. (a) Decline अष्टन्.

(b) Express in Sanskrit:—One thousand one hundred and one gems.

4. (a) Nom.	plu.	अष्ट	or	अष्टौ
Acc.	"	"	"	"
Inst.	"	अष्टभिः	"	अष्टाभिः
Dat. Ab.	"	अष्टभ्यः	"	अष्टाभ्यः
Gen.	"	अष्टानां	"	—
Loc.	"	अष्टसु	"	अष्टासु

(b) एकाधिकशताधिकसहस्रं or एकाधिकशताधिकं सहस्रं रत्नानि ।

5. Give the feminine forms of:—

अन्तर्वत्, मनु, भय, प्राङ्मुख, पङ्क and हय.

5. अन्तर्वली, मनु-मनावी-मनायी, अर्या-अर्याणी-अर्या, प्राङ्मुखी, पङ्क, हयी.
6. Give the Nom. and Acc. plural and Loc. sing. of यात् *f.*
अहन्, अन्वच् *m.*, एतद् *f.*, सखि, अर्वन्, सीमन् and स्त्री.

6. Nom. plu.	Acc. plu.	Loc. sing.
यान्त्यः or यात्यः	यान्तीः or यातीः	यान्त्याम् or यात्याम्.
अहानि	अहानि	अहनि or अहि.
अन्वधि	अन्वधि	अनूनि

एताः	एताः or एनाः	एतस्याम्
सखायः	सखीन्	सख्यौ
अर्वन्तः	अर्वतः	अर्वति
सीमानः	सीमनः	सीमनि or सीमि
स्त्रियः	स्त्रियः or स्त्रीः	स्त्रियाम्

7. Write down:—

(a) Imperfect 2nd person plural of—जभ्, यस्, with सम्, हन् with आ, दरिद्रा, वश्, मा and हा to abandon.

(b) Imperative 2nd pers. sing. and plu. of—भी, शास्, इन्ध्, हु and स्तम्भ् (9th class).

7. (a) अजम्भध्वम्, समयस्यत or समस्यत, आहध्वम्, अदरिद्रित, औष्ट, अमिमीध्वम्, अजहित or अजहीत.

(b) Sing. Plural.

बिभिहि-बिभीहि	बिभित-बिभीत
शाधि	शिष्ट
इन्तस्व	इन्द्रम्
जुद्धधि	जुद्धत
स्तभान	स्तभीत

8. Give :—

(a) Perfect 2nd pers. plu. of—श्रि, अस्ज्, क्षम्, त्रप्, दरिद्रा, and कण्.

(b) Aorist 2nd pers. sing. of—ह्वे, हप्, खंस, स्या A., ग्रह् and तन्.

(c) Causative and Desiderative present 3rd pers. sing. of—भी, रुह्, स्मृ and नश्.

8. (a) Perf. 2nd sing. of

त्रि-Âtm. शिश्रियिध्वे—द्वे Parasm. शिश्रिय;

अस्ज्—बभर्ज, बभ्रज्ज;

क्षम्—Â. (1st conj.) चक्षमिध्वे, चक्षन्ध्वे, P. (4th conj.) चक्षम;

त्रप्—त्रेपिध्वे, त्रेब्ध्वे;

दरिद्रा—दरिद्रांचक्रुद्धे, ददरिद्र, दरिद्रांबभूव, दरिद्रामास.

फण्—फेण, पफण.

(b) Aorist 2nd sing. of

हे	{ II. अहः IV. अह्नास्थाः	स्था Â. IV. प्रास्थिथाः ग्रह् V. अग्रहीः तन् V. अतनीः, अतानीः
दृप्	{ II. अदृपः IV. अद्राप्सीः, अदाप्सीः. V. अदपीः	
स्रंस्र	{ II. अस्रसः V. असंसिष्टाः	

(c) Causative

Desiderative.

भी—भापयति; भाययति-ते, भीषयति-ते

बिभीषति

रुह्—रोहयति, रोषयति-ते

रुरुक्षति

स्मृ—स्मारयति-ते

सुस्मृषते

नश्—नाशयति-ते

निनहति, निनशिषति

9. Translate into Sanskrit:—

(a) The judge¹ counselled the witness to speak the truth, the whole² truth, and nothing³ but the truth.

(b) Poverty⁴ takes away so many means⁵ of doing good and produces so much inability⁶ to resist evil that it ought by all virtuous means to be avoided⁷.

(c) But in the midst of his⁸ victories Âhavamalla was tormented⁹ by a deep sorrow. For he had¹⁰ no heir.

At last he formed¹¹ the resolution to lay aside for a while all princely¹² pomp and to perform, together with his queen severe penance in order to obtain a son through S'iva's¹³ favour. He, therefore, made¹⁴ over the kingdom to the care of his ministers and retired to a temple of S'iva. There the royal¹⁵ couple slept on the bare ground and entirely gave¹⁶ themselves up to devotional practices and to the services of the temple.

9. (1) न्यायाधीशः; धर्माधिकारी; अधिकराणिकः. (2) सर्वं सत्यम्. (3) सत्यान्न किञ्चित्परम्, सत्यादृते न किमपि. (4) निर्धनता. (5) उपकृतेः साधनानि. (6) पापप्रतिकारस्याक्षमता. (7) परि + ह. (8) जयश्रीवृत्तेऽपि. (9) महता शोकेनाभिभूतः; अतिदुःखेन दुःखितः. (10) सोऽपुत्र आसीत्. (11) निश्चिकाय. (12) राजलक्ष्मी; नृपश्री; नृपत्वम्. (13) धूर्जटेः प्रसादात् (वरात्) पुत्रस्य प्राप्तेः तपांसि तप्तं निश्चिकाय. (14) राज्यधुरां सचिवायत्तां कृत्वा मन्त्रिषु निवेद्य. (15) तौ दंपती. (16) आध्यानपरौ-आराधनपरौ-नियमपरौ च बभूवतुः.

1887.

1. Translate into English:—

(a) कस्मिंश्चिदधिष्ठाने चत्वारो ब्राह्मणपुत्राः परं मित्रभावमुपगता वसन्ति स्म । तेषां त्रयः शास्त्रपारंगताः, परंतु बुद्धिरहिताः । एकस्तु केवलं बुद्धिमान्, किंतु शास्त्रपराङ्मुखः । अथ कदाचित्तैर्मन्त्रितम्—‘को गुणो विद्यायाः, यदि देशान्तरं गत्वा भूपतीन्परितोष्यार्थोपार्जना न क्रियते । तत्पूर्वदेशं गच्छामः, इति । तथानुष्ठितेऽध्वनि ज्येष्ठतरः प्राह यदहो, अस्माकमेको मूढः केवलं बुद्धिमान् । न च राजप्रतिग्रहो बुद्ध्या लभ्यते विद्यां विना । नास्मै स्वोपार्जितं दास्यामि ।

द्वितीयोऽपि तथैवाह । ततस्तृतीयेनोक्तम्—‘अहो, न युज्यत एवं कर्तुं यतो वयं बाल्यात्प्रभृत्येकत्र क्रीडितवन्तः । तदागच्छतु महीनुभावः । अस्मदुपार्जितस्य संविभागी च भवतु’ इति ।

(b) देव, महीसुरोपकारायैव देवो गतवानिति निश्चित्यापि देवेन गन्तव्यं देशं निर्णेतुमशक्नुवानो मित्रगणः परस्परं वियुज्य दिक्षु देवमन्वेष्टुमगच्छत् । अहमपि महीमटन्कदाचिदम्बरमध्यगतस्याम्बरमणेः किरणमहिष्णुरेकस्य महीरुहस्य प्रच्छाद्यशीतले तले क्षणमुपाविशम् । मम पुरोभागे दिनमध्यसंकुचितसर्वावयवां शूर्पाकृतिं मानुषच्छायां निरीक्ष्योन्मुखो गगनतलान्महारयेण पतन्तं पुरुषमद्राक्षम् । शनैः शनैस्तत्समीपं च गत्वा दूरापातवीतसंज्ञं तं शिशिरोपचारेण विबोध्य शोकातिरेकेणोद्गतबाष्पलोचनं तं भृगुपतनकारणमपृच्छम् ।

1. (a). (1) Friendship. (2) Well-versed in sciences; *lit.* gone to the other end of sciences. (3) Consulted; thought. (4) What is the good. (5) Acquisition of wealth. (6) Illiterate. (7) A gift from a king. (8) The wealth I shall acquire. (9) It is not proper. (10) Since childhood we have played together. (11) Then let this great talented man come and share our gains.

- (b) महीसुर—The Brāhman; *lit.* the god of the earth. (2) Your Lordship. (3) To decide. (4) Separating from each other. (5) In all directions. (6) Unable to endure the heat (rays) of the sun (*lit.* the jewel of the sky) ascended to the middle of the sky. (7) A tree. (8) Cool on account of thick shade. (9) Shadow of a man in the form of a winnowing-basket having all its limbs contracted on account of the sun's being in the middle of the sky. (10) Seeing. (11) With up-turned face. (12) With great

velocity. (13) Who had lost his senses owing to his having fallen from a great height. (14) Having restored him to senses. (15) Excess. (16) Whose eyes were filled with tears. (17) Cliff or side of a mountain.

(*Das'akumāracharita Ch. IV.*)

2. (a) Name and dissolve the compounds underlined in the above passages, as also the compound सपत्नी.

(b) Name the following compounds :—

सदृशश्चेत, आसन्नविंश, द्यावाभूमी, किंसखा, त्रिदश.

2. (a) देशान्तरं—अन्यो देशः Karmadhāraya.
 राजप्रतिग्रहः—राज्ञः प्रतिग्रहः Tatpurusha.
 महीसुरोपकाराय—महाः सुरः महीसुरस्तस्योपकाराय do.
 महीरुहस्य—महां रोहतीति महीरुहस्तस्य do.
 उद्गतबाष्पलोचनं—उद्गतं बाष्पं ययोः ते उद्गतबाष्पे } Bahuvrīhi.
 उद्गतबाष्पे लोचने यस्य सः
 सपत्नी—समानः पतिर्यस्याः सा do.

- (b) सदृशश्चेत Karmadhāraya.
 आसन्नविंश Bahuvrīhi.
 द्यावाभूमी Dvandva.
 किंसखा Karmadhāraya.
 त्रिदश Bahuvrīhi.

3. (a) Give the different significations of the *taddhita* affix ता, with an example of each.

(b) Name the different affixes used in the formation of abstract nouns from adjectives.

3. (a) The affix ता is added to adjectives to express the quality expressed by them; as लघुता, गुरुता &c. When added to certain nouns (ग्राम, जन, बन्धु, देव &c.) it denotes a collection of the things expressed by the nouns; as जन-जनता multitude of people; देव-देवता; ग्राम-ग्रामता.

(b) Abstract nouns are formed from adjectives by the affixes ता, त्व, अ, and य; लघु—लघुता, लघुत्व, लाघव. दृढ—दृढता, दृढत्व, दाढ्य.

4. (a) Determine the gender of the following words:—

त्रिरात्र, आम्र, अमित्र, संधि, मान, वर्ष.

(b) Give the feminines of शूद्र, पाण्डु, चन्द्रमुख, श्वन्, पति.

4. (a) त्रिरात्र neuter, आम्र masc. (tree), आम्र neuter (fruit), अमित्र masc., संधि masc., मान (pride) masc., (a measure) neuter., वर्ष neuter.

(b) शूद्रा (a female s'ūdra) and शूद्री (the wife of a s'ūdra).
पाण्डु, चन्द्रमुखी, शुनी, पत्नी.

5. Give the nom. sing., acc. plu. and instr. dual -of the following nouns:—

धर्मबुध् m., आशिष्, पुर, वृत्रहन्, जग्मिबस्, विश्वपा, पथिन्, अदस् f.

5.	Nom. Sing.	Acc. Plu.	Inst. Dual.
धर्मबुध् m.—	धर्मबुत्	धर्मबुधः	धर्मबुद्भ्याम्.
आशिष्—	आशीः	आशिषः	आशीर्भ्याम्.
पुर—	पूः	पुरः	पूर्य्याम्.
वृत्रहन्—	वृत्रहा	वृत्रघ्नः	वृत्रह्भ्याम्.
जग्मिबस्—	जग्मिवान्	जग्मुषः	जग्मिबद्भ्याम्.
विश्वपा—	विश्वपाः	विश्वपः	विश्वपाभ्याम्.
पथिन्—	पन्थाः	पथः	पथिभ्याम्.
अदस्—	असौ	अमूः	अमूभ्याम्.

6. Give the Sanskrit equivalents of *the earth* and *water*, and state the etymological meanings of those equivalents.

6. The earth:—

भूर्भूमिरचलाऽनन्ता रसा विश्वंभरा स्थिरा
धरा धरित्री धरणिः क्षोणिज्या काश्यपी क्षितिः ।

सर्वसहा वसुमती वसुधोवां वसुधरा
 गोत्रा कुः पृथिवी पृथ्वी क्षमाऽवनिर्भेदिनी मही ।
 विपुला गन्धरी धात्री गौरिला कुम्भिनी क्षमा
 भूतधात्री रत्नगर्भा जगती सागराम्बरा ॥

भूः What has come in existance.

अचला That does not move (न चलतीति) or one that has mountains on it (अचलाः पर्वताः सन्ति अस्यां).

अनन्ता The endless.

विश्वम्भरा All supporting.

धरा, धरित्री and धराणिः That supports.

क्षितिः The dwelling place, from क्षि to dwell.

वसुमती &c. The possessor of jewels.

मही The great one.

भूतधात्री The nurse of creatures.

सागराम्बरा That is clothed by the ocean.

The water:—

आपः (स्त्री भूम्नि) वारवारि सलिलं कमलं जलम्

पयः कीलालममृतं जीवनं भुवनं वनम् ।

कबंधमुदकं पाथः पुष्करं सर्वतोमुखम्

अंभोर्णस्तोयपानीयनीरक्षीराम्बुद्राम्बरम् ॥

जीवन That which is the cause of living. सर्वतोमुखं That flows in all directions. पानीय That which is drinkable.

7. Write down:—

(a) Imperfect 3rd pers. sing. of हृन्, भी, शिष्, and हि.

(b) Perfect 2nd pers. sing. of डु, लू, जागृ and एष्.

(c) Aorist 3rd pers. sing. of तन्, गम् and कृष्.

(d) Desiderative Present 3rd pers. sing. of वृन्, पा and कृ.

(e) Present Participle masc. nom. sing. of क्षी, आस, रुष, ज्ञा, and वृध्.

(f) Causal Present 3rd pers. sing. of पा, जि and मृज्.

7. (a) अहनू; अविभेत्; अशिनट्; अहिनोत्.

(b) जुहोथ-जुहविथ-जुहवांचकर्थ; लुलविथ (Parasm.) लुलविषे (Ātm.); ज-जागरिथ-जागरांचकर्थ; एधांचकृषे-एधामासिथ.

(c) अतनीत्-अतानीत् (Parasm.) अतनिष्ठ or अतत (Ātm.); अगमत्; अकृक्षत् (VII) अकाक्षीत् or अकाक्षीत् (IV).

(d) विवृत्सति-विवर्तिषते; पिपासति; चिकीर्षति.

(e) शयानः; आसीनः; रुन्धन् (Parasm.) रुन्धानः (Ātm.); जानन् (Parasm.); जानानः (Ātm.); वर्धमानः.

(f) पाययति; जापयति; मार्जयति.

8. Translate into Sanskrit:—

(a) In a certain forest there lived a jackal¹ named Chaturaka. He once came² across an elephant's² carcass. He went round³ and round that carcass for a long time, but was unable to⁴ tear it open. In the⁵ meantime a lion happened⁶ to come there. Seeing the lion come, the jackal⁷ bowed his head to the ground and folding⁸ his hands in submission spoke with great humility as⁹ follows:—"O Lord, I am thy servant here guarding¹⁰ this carcass for thy use." The lion replied, "I never eat an animal¹¹ killed by another. I make a¹² present, of the elephant to you." Hearing that, the jackal said, "This is indeed worthy¹³ of a master towards his servants." After¹⁴ the lion was gone a tiger came there, and the jackal fell a-thinking¹⁵ thus: "I have got¹⁶ rid of one wicked person by means of a salutation; but how¹⁷

shall I rid myself of this new intruder?¹⁸ He is brave¹⁹ and cannot be brought to submission except by creating distrust and jealousy.”

- (l) Friend, cut off my snares¹ very soon and save me; it is² indeed truly said that adversity is the touch-stone of friendship.
- (c) The more¹ diligently² you study, the fewer will be your³ chances of failure.

8. (a) (1) जम्बुक, शृगाल, वञ्चक, क्रोष्टु. (2) तेन मृतो गजः समासादितः; स गजशवं or कुणपं समाससाद. (3) तस्य समन्ताद्भ्राम-परीयाय. भूयो भूयः प्रदक्षिणीचकार. (4) भेत्तुं-दारयितुं न शशाक. (5) अत्रान्तरे. (6) यदृच्छया तत्राजगाम. (7) क्षितितलविन्यस्तमौलिः. (8) बद्धाञ्जलिः सादरमुवाच. (9) एवं; वक्ष्यमाणप्रकारेण. (10) कुणपस्य रक्षकस्ति-ष्ठामि. (11) सत्वं. (12) प्रसादीकृतः. (13) एवं कर्तुं युज्यते स्वामिनः; युक्तमेतत्स्वामिनः. (14) Use Loc. absolute. (15) एवमचिन्तयत्. (16) एको दुरात्मा तावत्प्रणिपातेनापवाहितः. (17) कथमस्यातिवाहनं भविष्यति; कथमात्मानं मोचयिष्यामि. (18) आगन्तुः. (19) शूरोऽयं न भेदं विना साध्यो भविष्यति.
- (b) (1) द्रुतं मम पाशादिछत्वा मामुद्धर. (2) विपद् मैत्रीनिकष इति यदुच्यते तत्सत्यम्.
- (c) (1) यथा यथा. (2) तत्परतया, सावधानेन. (3) पराभवस्थानानि.

1888.

1. Translate the following freely into Sanskrit:-
 There lived a Kshatriya¹ queen of old,
 Well-known² to fame, far³ sighted, bold⁴,
 Who sates⁵ in councils, heard debate⁶
 Proceed on grave affairs of state,

Who, studying much⁷ and long, a store
 Possessed of rich and varied lore.
 She⁸ dwelt with joy'mid war's alarms,
 And⁹ loved to hear of feats of arms,
 How¹⁰ Kshatriya's power the proud subdued,
 And blessed the subject multitude.
 It chanced,¹¹ a foe's superior might
 Once overcame her son in fight;
 And all his host dispersing, drove
 The prince in foreign lands to rove.
 There, stunned¹² by fortune's crushing blow,
 He lived, and pined,¹³ in want¹⁴ and woe.¹⁵
 Desponding,¹⁶ sad, he deemed it vain
 To seek to¹⁷ raise his head again.
 His spirit¹⁸ seeing so depressed,
 The mother thus her son addressed.

1. (1) राजन्या; चक्रवर्तिनी; मूर्द्धाभिषिक्ता क्षत्रिया. (2) यशस्विनी. (3) दी-
 र्घदक्षिणी. (4) दान्ता; धीरा. (5) राजसंसत्सुप्रतिष्ठिता. (6) राजकार्यगौ-
 रवेषु दत्तावधाना-विश्रुतवाक्या. (7) दीर्घकालस्य परिश्रमादनेकविद्यासु
 बहुश्रुता. (8) युद्धव्यापारेषु विगतभया. (9) शस्त्रप्रयोगदर्शितादरा (10)
 क्षत्रधर्मरता. (11) दुर्दैवादेकदा बलिष्ठः शत्रुस्तस्याः पुत्रं रणे निजित्य नि-
 रस्तसकलसैन्यं तं देशान्तरं प्राहिणोत्. (12) दुर्दैवोपहतः, दुर्दैवाशानि-
 पातप्रमूढः. (13) विषादगतः, परिम्लानः. (14) धनाभावः, दारिद्र्यं.
 (15) दुःखं. (16) अशरणम्. (17) स्वस्थानं or पदवीं प्रति दुर्बला-
 शः. (18) विगलितधैर्यं-नष्टवीर्यं तं दृष्ट्वा तस्य माता बभावे.
2. Translate the following freely into English:—

(a) कुमुदवनमपश्रि श्रीमदम्भोजषण्डं

त्यजति मुदमुलूकः प्रीतिमांश्चक्रवाकः ।

उदयमहिर्मरश्मिर्याति शीर्तांशुरस्तं

हर्तविधिलसितानां ही विचित्रोविर्पाकः ॥

(b) क्षुद्राः संत्रांसमेते विजहित हरयः क्षुण्णशक्रेभकुम्भा
युष्मद्देहेषु लज्जां दधति परममी सायका निष्पतन्तः ।
सौमित्रे तिष्ठ, पात्रं त्वमसि न हि रूपां, नन्वहं मेघनादः
किञ्चिद्भूभङ्गलीलानियमितजलधि राममन्वेषयामि ॥

(c) इति परिसमापिताहारं निर्वर्तितसंध्योर्चिताचारां शि-
लातले विश्रब्धमुपविष्टां निर्भृतमुपसृत्य नातिदूरे समु-
पविश्य मुहूर्तमिव स्थित्वा चन्द्रापीडः सर्विनयमवादीत्
'भगवति, त्वत्प्रसादप्राप्तिप्रोत्साहितेन कुतूहलेनाकुलीक्रि-
यमाणो मानुषतासुलभो लघिमा बलादनिच्छन्तमपि मां
प्रश्नकर्मणि नियोजयति ।' जनयति हि प्रभुप्रसादलोपोपि
प्रागल्भ्यमधीरप्रकृतेः । स्वल्पाप्येकदेशावस्थाने कालकला
परिचयमुत्पादयति । अणुरप्युपचारपरिग्रहः प्रणयमारोप-
यति । तद्यदि नातिखेदकरमिव ततः कथनेनात्मानमनु-
ग्राह्यमिच्छामि । अतिमहत्त्वलु भवद्दर्शनात्प्रभृति मे कौतुक-
मस्मिन्विषये । कर्तरन्मरुतामृषीणां गन्धर्वाणां गुह्यका-
नामप्सरसां वा कुलमनुगृहीतं भगवत्या जन्मना । किं
निमित्तं वानेकसिद्धसाध्यसंबाधानि सुरलोकसुलभान्य-
पहाय दिव्याश्चमपदान्येकाकिनी वनमिदममानुषमधि-
वससि ।

2. (a) (1) When the moon-lotuses lose their splendour, the sun-lotuses become prosperous. (2) Collection. (3) When the owl leaves joy (i. e. when it is day) the Chakravāka bird becomes glad. Poets say that the Charavāka is separated from his beloved at night and is again united with her

in the day-time. (4) One whose rays are hot, *i. e.* the sun. (5) The moon. (6) The sports of the wretched destiny. (7) Result; effect; deed.

- (b) (1) Mean. (2) Fear. (3) Monkeys; construe thus:—
 हे एते क्षुद्रा हरयः, संत्रासं विजहित. 'O ye mean monkeys, leave off
 terror; for, my arrows are ashamed to fall upon your bodies.
 (4) The arrows that have become blunt by falling upon
 the temples of Indra's elephant. (5) Great. (6) O La-
 kshmana. (7) You are not a fit object of my wrath. (8)
 Wrath. (9) Indrajit, the son of Râvâna. (10) I am
 searching Râma who had subdued the ocean by the spor-
 tive movement of his eye-brows.

- (c) (1) Who had thus finished her meals. (2) Who had
 performed her evening ceremonies or who had finished
 her evening prayer. (3) Confidently; silently. (4)
 Silently; slowly. (5) Not very far from her. (6)
 Spoke with modesty. (7) Encouraged by the attainment
 of your favour. (8) Troubled by curiosity; instigated as
 it were by curiosity to know your history. (9) The levity
 which is so natural to man. (10) Though I am unwilling
 to ask you anything still that levity makes me ask. (11)
 Forces me to put a question to you forcibly; take बलात्
 (forcibly) as an adverb to नियोजयति. (12) The smallest
 favour or encouragement from a master produces boldness
 in a timid servant. (13) A timid person; a coward. (14)
 A small portion of time spent in one place produces fami-
 liarity. (15) A small service done. (16) If it is not unplea-
 sant to you. (17) Which of these races or families hast
 thou favoured by your birth *i. e.* from which of these fami-
 lies hast thou been born? (18) Servants of Kubera. (19) In
 which there live the Siddhas and other demi-gods. (20)

Holy or celestial hermitages. (21) Desolate; not inhabited, by men.

(*Kādambarī Part I.*)

3. Write down, in your own words in Sanskrit, a short account, in not more than twelve lines, of Rāma, king of Ayodhyā and hero of the Rāmāyaṇa.
3. A question to be answered by students themselves.
4. Dissolve and name the compounds underlined in Question 2, and give the schemes and names of the metres of verses (a) and (b).

4. अपथि—अपगता श्रीर्यस्मात् तत्.

Bahuvrīhi.

किंचिद्भ्रूमङ्गलीलानियमितजलधिः—भ्रुवोर्भङ्गः भ्रूमङ्गः, तस्य लीला—भ्रूमङ्गलीला. किंचिद्भ्रूमङ्गलीलया नियमितो जलधिर्येन सः—किंचिद्भ्रूमङ्गलीलानियमितजलधिः—तम्.

Bahuvrīhi.

निर्वर्तितसंध्योचिताचारः—संध्यायामुचित आचारः, संध्योचिताचारः निर्वर्तितः संध्योचिताचारो यया सा—निर्वर्तितसंध्योचिताचारा—ताम्.

Bahuvrīhi.

सविनयम्—विनयेन सहितं यथा स्यात्तथा.

Avyayībhāva.

त्वत्प्रसादप्राप्तिप्रोत्साहितेन—तव प्रसादः त्वत्प्रसादः, तस्य प्राप्तिः त्वत्प्रसादप्राप्तिः तथा प्रोत्साहितं तेन.

Tatpurusha.

अनेकसिद्धसाध्यसंबाधानि—सिद्धाश्च साध्याश्च सिद्धसाध्याः, अनेके च ते सिद्धसाध्यास्तेषां संबाधो यस्मिन् तानि.

Bahuvrīhi.

The metre of verse (a) is मालिनी. The *gaṇas* are न, न, म, य, य.

That of verse (b) is स्रग्धरा. The *gaṇas* are म, र, म, न, य, य, य.

5. Give the rules for the use of the intermediate इ in the Perfect with illustrations, and write down the 2nd per. sing. and 3rd pers. plu. of the Perfect (in both Padas where necessary) of :—

पत्; चकास्; जागृ; भृ; कृ; गम्; रम्; सद्; फण्; वस्.

5. For the rules of the insertion of इ in Perfect, see Second Book page 79-§ 3 and 4.

2nd sing.

3rd plu.

पत्—पेतिथ

पेतुः

चकास्—चकासामासिथ &c.

चकासांबभूवुः &c.

जागृ— { जजागरिथ-जागरांचकथ-जाग-
रामासिथ &c.

{ जजागरुः-जागरांचक्रुः-
जागरांबभूवुः &c.

भृ— { बभर्थ
बिभरांचकथ &c.

{ बभ्रुः
बिभरांचक्रुः &c.

कृ— { P. चकथ
A. चक्रुषे

चक्रुः
चक्रिरे

गम्—जगमिथ-जगन्थ

जग्मुः

रम्—रेमिषे

रेमिरे

सद्—सेहिषे

सेहिरे

फण्—फणिथ-फेणिथ

फणुः-फेणुः

वस्—(to dwell) उवसिथ-उवरथ

ऊवुः

,, (to dress) ववसिषे... ... ववसिरे

6. Give the instr. sing. and plu. of जग्मि वस् *m.* and *f.*, उदच् *m.*, and भूपति and also the accus. sing. and plu. of महत् *m.* and *n.*, वृत्रहन् and क्रोष्टु.

Instrumental.

6.

Sing.

Plur.

जग्मि वस् { masc. जग्मुषा
fem. जग्मुष्या

जग्मि वद्भिः
जग्मुषीभिः

उदच् masc.

उदीचा

उदग्भिः

भूपति—

भूपतिना

भूपतिभिः

Accusative.

	Sing.	Plur.
महत्—	{ Masc. महान्तम् Neu. महत्	महतः महान्ति
वृत्रहन्—	वृत्रहणम्	वृत्रघ्नः
क्रोष्टु—	क्रोष्टारम्	क्रोष्टून्

7. Give the rules for the changes of nominal bases in ई and ऊ before case-terminations, with illustrative examples.

7. Vide Dr. Kielhorn's Grammar pp. 47-48 55-56.

8. Give the 3rd pers. sing. Aorist of:—

अधि + इ; यज्; मन्; वपस्था; अस् (to throw); मृग्; सू; गम्;
वि + जि.

8. अधि + इ -अध्वैष्ट-अध्यगीष्ट (IV).
यज् P-अयाक्षीत्-Â. अयष्ट (IV).
मन् -अमंस्त (IV). अमनिष्ट, अमत 8th conj. (V).
उप + स्था Â.-उपास्थित (IV).
अस् -आस्थत् (II).
मृग् -अममृगत (III).
सू -असविष्ट or असोष्ट. (V).
गम् -अगमत् (II).
वि + जि Â.-व्यजेष्ट (IV).

9. What grammatical forms are the following ? Explain their formations:—

अनायि; घानिष्यते; पुत्रीयता; आर्जिहत्; नामग्राहमरोदीत्; जानुद्वयम्;
ह्रेपयन्ती; कुरङ्गायते; ऐक्षिष्महि; स्वपोषमपुषत्.

9. (1) अनायि 3rd pers. sing. pass. Aorist of नी. Vide 2nd Book. pp. 166-§16.

- (2) वानिष्यते 3rd pers. sing. pass. Fut. of वृन्. Vide 2nd Book, pp. 103-§3.
- (3) पुत्रीयता Inst. sing. present participle of the Denominative of पुत्र. See Dr. Kielhorn's Grammar pp. 208§478.
- (4) आर्जिहत् 3rd pers. sing. causal Aorist of अर्ह् pp. 155-§3:
(a) 2nd Book of Sanskrit.
- (5) नामग्राहं &c. नामग्राहं + अरोदीत्-नामग्राहं is णमुल or gerund in अम्. अरोदीत् Aor. or Imperfect 3rd pers. sing. of रुद्.
- (6) जानुदध्नं Adj. formed from जानु with the addition of the termination दध्न meaning 'up to—reaching—as far as.'
- (7) हेषयन्ती. Fem. present participle of the causal of ही.
- (8) कुरङ्गायते 3rd pers. sing. of the nominal base formed from कुरंग. See Dr. Kielhorn's Grammar, pp. 209-§482.
- (9) ऐक्षिष्महि 1st pers. plur. Aorist of ईक्ष्.
- (10) स्वपोषं &c. स्वपोषं + अपुषत्. See (No. 5) above.
10. Write down the comparatives and superlatives of:—
अन्तिक; उरु; मृदु; युवन्; स्थूल and ह्रस्व
and the feminines of:—

पति; बहुपुत्र; कर्तृ; वरुण; अग्नि; आचार्य; सुमुख; and सुगुरु.

Comparative. Superlative.

10	अन्तिक—	नेदीयस्	नेदिष्ठ
	उरु—	वरीयस्	वरिष्ठ
	मृदु—	म्रदीयस्	म्रदिष्ठ
	युवन्—	यवीयस्-कनीयस्	यविष्ठ-कनिष्ठ
	स्थूल—	स्थवीयस्	स्थविष्ठ
	ह्रस्व—	हसीयस्	हसिष्ठ

And the feminines:

पत्नी; बहुपुत्रा; कर्त्री; वरुणानी; अग्न्या; आचार्या (a female preceptor)
आचार्यानी (the wife of a preceptor); सुमुखी and सुगुरुता.

1889.

1. Translate the following freely into English:—

(a) प्रायेणाकारेणमित्राण्यतिकरुणार्द्राणि च सदा भवन्ति सतां खलु चेतांसि । यतः स मां तदवस्थमालोक्य समुपजा- तदयः समीपवर्तिनमृषिकुमारकमन्यतममब्रवीत् । अयं कथ- मपि शुकाशिशुरसंजातपक्षपुट एव तरुशिखरादस्मात्परि- च्युतः । श्येनमुखपरिभ्रष्टेन वानेन भवितव्यं । तथाहि । अ- तिदवीयस्तयांप्रपातस्याल्पशेषजीवितोयमामीलितलोचनो मु- हुर्मुहुर्मुखेन पतति मुहुर्मुहुस्त्युल्बणं श्वसिति मुहुर्मुहुश्चञ्चु- पुटं विवृणोति । न शक्नोति शिरोर्धरां धारयितुं । तदेहि यावदेवायमसुभिर्न विर्युज्यते तावदेव गृहाणैनमवतारय स- लिलसमीपम् । इत्यभिधाय तेन मां सरस्तीरमनाययत् । उ- पसृत्य च जलसमीपमेकदेशनिहितदण्डकमण्डलुरादाय स्वयं मां मुक्तप्रयत्नमुत्तानितंमुखमङ्गुल्या कतिचित्सलिलबिन्दून्- पाययत् ।

(b) बाले, नाथ, विमुञ्च मानिनि रुषं, रोषान्मया किं कृतम् । खेदोऽस्मासु, न मेऽपराध्यति भवान्, सर्वेऽपराधा मयि । तत्किं रोदिषि गद्गदेन वचसा, कस्याग्रतो रुद्यते । नन्वेतन्मम, का तवास्मि, दयिता, नास्मीत्यतो रुद्यते ॥ १ ॥

(c) अर्धं दानववैरिणा गिरिजयाप्यर्धं शिवस्यादृतम् । देवेत्यं जगतीतले स्मरहराभावे समुन्मीलति । गङ्गा सागरमम्बरं शशिकला नागाधिपः क्षमातलं । सर्वज्ञत्वमधीश्वरत्वमगमत्वां मां च मिक्षानम् ॥ २ ॥

1. (a) (1) Generally; as a rule. (2) Friends without any motives of interest. (3) In that condition; thus situated. (4) Compassion having arisen in him. (5) He spoke to a Rishi boy that was standing near me among other Rishi boys. (6) Who was as yet unfledged. (7) Dropped down. (8) Or he must have dropped down from the mouth of a hawk. (9) On account of his fall from a great height he is almost at the verge of life. (10) Forcibly. (11) Opens; expands. (12) Head. (13) Before he is separated from his life i. e. before he dies. (14) Having placed his stick and water-pot at one side of the water. (15) Taking me in his hand. (16) He who had given up all attempt at (eating or drinking). (17) Who had uplifted his mouth.

(b) This stanza contains a conversation between a lover and his beloved.

Translate :—‘O beloved !’ ‘my lord,’ (she replies). ‘O proud girl, leave off your anger.’ ‘What have I done by being angry?’ ‘Indifference towards me.’ ‘But you have not offended me any way; all faults are mine.’ Then why do you cry with stammering voice; ‘Before whom should I cry?’ ‘Truly you cry before me.’ ‘Who am I to thee to cry before thee.’ ‘Who you are? you are my beloved.’ ‘That is what I am not (i. e. I am not beloved) and therefore I cry’.

(c) Translate :—A mendicant says to a king:—‘When half of what constituted god S’iva was taken by the enemy of demons (Vishnu) and half by the daughter of the Mountain (his wife), and when the world was thus left without god Shiva, then the Ganga went to the ocean (for refuge), the moon to the sky, the serpent-king to the bottom of the earth, his power of all-knowing and his universal rule came to you, but his wandering for the purpose of begging resorted to me.’

2. Write in your own words in Sanskrit a short essay on the duty of obedience to parents, teachers, and guardians.

2. Students should answer this question.

3 Translate the following idiomatic sentences clearly bringing out their meaning.

(a) प्रसन्नप्रायस्ते तर्कः ।

(b) आर्य का खलु वेला तत्रभवत्याः पाञ्चाल्याः प्रा-
प्तायाः ।

(c) आयुष्मन् एष वाग्विषयीभूतः स वीरः ।

(d) काम इदानीं सकामो भवतु येनासत्यसंधे जने सखी
पदं कारिता ।

(e) कथं प्रकाशतां गतोयमर्थः पौरेषु ।

(f) अविनीत किं नोऽपत्यनिर्विशेषाणि सत्त्वानि विप्रकरोषि ।

3. (a) Your guess appears almost correct.

(b) Honored sir, how long it is since her ladyship Draupadi, the daughter of the Panchala kings, has come here, i. e. long time has passed since she had come here but you have not marked her.

(c) O long-lived one that warrior has come within such a short distance that you can speak to him, he will hear you. He has come within thy hearing.

(d) Let now love be triumphant because that love has made my friend confide in that false man. Love made her fix her affection on that false man so let love now bring about good result.

(e) How ! has this subject been known to the citizens? Has it not remained secret any longer. Or how has this subject &c.

(f) Oh ! rude one why do you molest the animals who are no less dear to us than our own children ? or whom we have reared keeping no difference between them and our children.

4. What do you understand by the following grammatical terms? Illustrate your answers with examples:—

गुण, वृद्धि, प्रगृह्य, प्रातिपदिक, सम्प्रसारण, आगम, आदेश, कारक.

4. For गुण and वृद्धि see Sanskrit First Book pp. 4 note † and pp. 8 note.*

प्रगृह्य—The vowels ई, ऊ, ए of the dual form of a noun or verb, which do not combine with the vowel following them, are termed प्रगृह्य. (First Book pp. 21 note †)

प्रातिपदिक—That form (crude) of a noun to which case terminations are applied, is called प्रातिपदिक.

सम्प्रसारण—Vide Second Book of Sanskrit pp. 87—4.

आगम—An addition or insertion of a vowel.

आदेश—A vowel that comes as a substitute for other vowel.

कारक—The relation subsisting between a noun and a verb in a sentence; or between a noun and other words governing it.

5. Name and dissolve the following compounds:—

गतप्रतिनिवृत्तः, पञ्चषाः, कोदण्डपाणिः, पितरौ, राजशार्दूलः, अनुगोदम्, मृगनयना, सतृणम्, यथाशास्त्रं, त्रिचतुराः, अपुत्रः, त्रिलोकी.

5. गतप्रतिनिवृत्तः—आदौ गतः पश्चात्प्रतिनिवृत्तः Karmadhâraya.

पञ्चषाः—पञ्च वा षड् वा (पुरुषाः). Bahuvrîhi.

कोदण्डपाणिः—कोदण्डं पाणौ यस्य सः. Do. Do.

पितरौ—माता च पिता च पितरौ. एकशेषद्वंद्वः.

राजशार्दूलः—राजा शार्दूल इव.
or राजा एव शार्दूलः } Karmadhâraya.

अनुगोदम्—गोदायाः अन्वायातम्. Avyayîbhâva.

मृगनयना—मृगस्य नयने इव नयने यस्याः सा. Bahuvrîhi.

सतृणम्—तृणमपि अपरित्यज्य. Avyayîbhâva.

यथाशास्त्रम्—शास्त्रमनतिक्रम्य. Do. Do.

त्रिचतुराः—त्रयो वा चत्वारो वा
or तिस्रो वा चत्स्रो वा } Bahuvrhi.

अपुत्रः—नास्ति पुत्रः यस्य सः.
or अविद्यमानः पुत्रः यस्य सः } Do. Do.

त्रिलोकी—त्रयाणां लोकानां समाहारः. Dwigu.

6. Name the following grammatical forms:—

अभीप्सता; जिज्ञास्यमानः; मुषाण; निवर्तयिष्यन्; जिघांसू; अध्यापि-
पत्; बुभुत्सवः; विवस्वतः; जग्मिवद्भिः; विदुषीभ्यः; ईशिषे; निष्क्रम्य;
सङ्गमय्य; सम्प्रयान्; कारयामासिथ.

6. अभीप्सता—Desiderative present part. instrumental case
from the root आप् with अभि.

जिज्ञास्यमानः—Desiderative present part. Âtm. from the
root ज्ञा.

मुषाण—Imperative 2nd pers. sing. of the root मुष् 9th conj.

निवर्तयिष्यन्—Future part. nom. case, of the causal base of
वृत् with नि.

जिघांसू—Desiderative noun; dual from the root हन्.

अध्यापिपत्—Aorist 3rd variety 3rd pers. sing. of इ with अपि.

बुभुत्सवः—Desiderative noun; nom. plu. from the root भू.

विवस्वतः—Gen. sing. of विवस्वत् (the Sun).

जग्मिवद्भिः—Perfect part. instru. plu. of the root गम्.

विदुषीभ्यः—Fem. perfect part. Dative plu. from the root. विद्.

ईशिषे—2nd person sing. present tense, of ईश् 2nd conj. Âtm.

निष्क्रम्य—Indeclinable past. part. of क्रम् with निस्.

सङ्गमय्य—Indeclinable past part. causal base of गम् with सम्.

सम्प्रयान्—Present part. nom. case of the root या 2nd conj.
with प्र and सम्.

कारयामासिथ—2nd person sing. perfect, causal base of the
root कृ.

7. Write down the following forms.

- (a) Nom. sing., Instru. plu., and Loc. plu. of विधिबुध्, शास्त्र-दृश्, विश्वसृज्, भूतद्रुह् and उपानह्.
 (b) Accus. plu., Loc. sing., and Genitive plu. of मघवत्, स्व, पूर्व, दोस्, श्वन् and युवन्.
 (c) Third pers. sing. Aorist, Parasm. and Âtm., where necessary, of हन्, वस्, अस्, (4th conj.) मृग्, प्रस्, उपनी and उपगम्.
 (d) The full declension of अष्टन् and युष्मद्.

7.	Nom. sing.	Inst. plu.	Loc. plu.
(a)	विधिबुध्	विधिभुत्-द्	विधिभुद्भ्यां विधिभुत्सु
	शास्त्रदृश्	शास्त्रदृक्-ग्	शास्त्रदृग्भ्याम् शास्त्रदृक्षु
	विश्वसृज्	विश्वसृद्-इ	विश्वसृद्भ्यां विश्वसृद्सु
	भूतद्रुह्	भूतध्रुक्-ग्	भूतध्रुग्भिः } भूतध्रुक्षु }
		भूतध्रुद्-इ	भूतध्रुद्भिः } भूतध्रुद्सु }
	उपानह्	उपानत्	उपानद्भिः उपानत्सु

(b)	Acc. plu.	Loc. sing.	Gen. plu.
	मघवतः	मघवति	मघवताम्
	the other forms from मघवन् are:—		
	मघोनः	मघोनि	मघोनाम्
स्व	स्वान्	स्वस्मिन्	स्वेषाम्
पूर्व	पूर्वान्	पूर्वस्मिन्, पूर्वे	पूर्वेषाम्
दोस्	m. दोषः or दोष्णः	दोषि or	} दोषाम् or
	n. दोषि or दोषाणि	दोषणि	
		दोष्णि	दोष्णाम्
श्वन्	शुनः	शुनि	शुनाम्
युवन्	यूनः	यूनि	यूनाम्

(c) 3rd pers. sing. Aorist.

हन् Parasm.	अवधीत्	मृग् Par. Âtm.	अममृगत्-त्
वस् Parasm.	अवारसीत्	प्र + स् Âtm.	प्रासविष्ट
वस्(2nd conj.) Âtm.	अवसिष्ट	उप + नी Âtm.	उपानेष्ट
अस् (4th conj.) Par.	आस्थत्	उप + गम् Parasm.	उपागमत्

(d) अष्टन् Declined in the plu. only.

Nom.	अष्ट	or	अष्टौ
Acc.	"	"	"
Inst.	अष्टभिः		अष्टाभिः
Dat.&Abl.	अष्टभ्यः		अष्टाभ्यः
Gen.	—		अष्टानां only
Loc.	अष्टसु		अष्टासु

For युष्मद् see
Sanskrit Book I
Lesson XXX

8. What cases of declension do the following words require? :—

अधि + स्था, विना, इतर, प्रमाद्यति, विरमति, कल्पते, स्वधा, रोचते, सह.

Frame sentences illustrating your answers.

8. स्था with अधि governs the accu. Ex. वैकुण्ठमधितिष्ठते हरिः । अत्रैव शिलातलमध्यासामहे ।
- विना governs the accu., Inst. and the abl. Ex. वधाद्विना or वधेन विना or वधं विनारिर्न शाम्यति, दानं विना यथा हस्ती तथा ज्ञानाद्विना यतिः ॥
- इतर governs the abl. Ex. तस्मादितरः ।
- प्रमाद्यति Governs the Abl. Ex. गोविंदः स्वाधिकारात्प्रमाद्यति तस्मात्तं दूरीकृत्य अन्यं नियुंक्ष्व.
- विरमति Governs the Abl. Ex. नैष धृष्टो विरमत्यविनयात् तस्मादन्यतो गमिष्यामि ।
- कल्पते Governs the Dat. Ex. वद प्रदोषे स्फुटचन्द्रतारका विमावरी य-
द्यरुणाय कल्पते । पश्चात्पुनैरपहतभरस्त्वं विश्रमाय कल्पसे । श्रेयसे
कल्पते । सूर्ये तपति लोकस्य दृष्टेरावरणाय तमिस्रा सर्वथा न कल्पते ।
- स्वधा Governs the Dat. Ex. स्वधा पितृभ्यः ।
- रोचते Governs the Dat. यथा भवते रोचते तथा क्रियताम् । मोदको
बालकाय रोचते.
- सह Governs the Inst. रामो बालकैः सह क्रीडते । शशिना सह याति
कौमुदी, सह मेघेन तडित्प्रलीयते ॥

9. Translate the following freely into Sanskrit :—

The king had a son called Prahāda, whom he intrusted to a teacher when² he grew up. One day the king ordered him³ into his presence to learn what he was studying. Now⁴ the boy recited⁵ to him a poem the⁶ meaning of which was that only⁷ Vishṇu exists, whilst everything else is illusion. This went⁸ much against the opinions of his father, who hated Vishṇu, and therefore he ordered the boy to be intrusted to another master, and that he⁹ should learn to distinguish a friend from an enemy. Thereupon¹⁰ he waited a certain time, and then examined him again, when the boy answered, "I have learnt what you have ordered, but I don't want it; for, I¹¹ am in friendship alike with everything, not in enmity with anything." Now¹² his father became angry and ordered him to be poisoned. The boy took the poison in the name of God and thought of Vishṇu, and lo¹³! it did not hurt him.

9. (1) समर्पय्. (2) विद्याग्रहणयोग्यवयसि वर्तमाने; शैशवमतिक्रान्ते तस्मिन्. (3) अध्ययनं करोति न वेति ज्ञातुं राजा तं स्वसन्निधावानाययामास. (4) अथ. (5) श्लोकमेकमपठत्. (6) वक्ष्यमाणार्थस्य चोक्तकः (प्रकाशकः); यस्यायमाशयः. (7) विष्णुरेवैकः सत्यं अन्यत्सर्वमसत्यम् (नश्वरम्); विष्णुरेव मायातीतोऽन्यत्सर्वं मायया प्रपञ्चितम्. (8) एतन्मतं विष्णुद्रुहस्तस्य पितुर्विरुद्धमासीदतः स तमात्मजमन्यस्मै कस्मैचित् समर्पयितुमादिशत्. (9) कः सुहृद् कः शत्रुरित्येतत्सम्यक् परिज्ञातुं शक्यतीति. मित्रामित्रयोरन्तरं वेत्तुं. (10) अथ कंचित्कालं प्रतिपात्य पुनस्तं परीक्षां चक्रे. (11) ममास्ति समत्वं सर्वभूतेषु (वस्तुजातेषु) नास्ति च विद्विषत्वं केष्वपि. (12) ततः कुपित्वा (क्रोधाविष्टः) पिता तं विवेण मारयितुमादिशत्. (13) विषनिमित्ता पीडा तस्य नाभूत्.

1890.

1. Translate into English:—

(a) कस्मादिन्दुरसौ धिनोति जगतीं पीयूषगर्भैः करैः

कस्माद्वा जलधारयैष धरणीं धाराधरः सिञ्चति ।
 भ्रामं भ्राममयं च नन्दयति वा कस्मात्त्रिलोकीं रविः
 साधूनां हि परोपकारकरणे नोपाध्यपेक्षं मनः ॥

(b) यथापल्लवपुष्पास्ते यथापुष्पफलर्द्धयः ।

यथाफलर्द्धिस्वारोहा हा मातः कागमन् दुमाः ॥

(c) अन्येद्युर्नीलकण्ठकण्ठद्विषि प्रसरति नैशे तमसि नील-
 निर्वसनो दृढतरपरिकरः खङ्गपाणिः स्वरंस्तीनि तान्यभिज्ञानानि
 राजमन्दिरपरिखांमुदम्भसमुपातिष्ठम् । उपखातं प्रथमसंनिधा-
 पितां वेणुयष्टिमादाय तया शार्यितया च परिखां स्थापितया
 च प्राकारमत्यलङ्घयम् । अधिरुह्य च पक्वेष्टकचितेन सोपान-
 पथेन भुवमवातरम् । अवतीर्णश्च सैकताध्वना शरक्षेपमिव
 गत्वोत्तरीहि करुणं चक्रवाकमिथुनैरवमशृणवम् । पुनरुदीचीं
 चम्पकावलीवर्त्मना किञ्चिदन्तरमतिक्रम्य गहनतरमुदरो-
 परचितरत्नवेदिकं माधवीलतामण्डपमीषदुन्मिषितभासा दीप-
 वत्यो न्यरूपयम् ।

1. Translate :—

(a) Why does the moon delight the world by its rays preg-
 nant with nectar? or why does the cloud sprinkle the
 earth with its showers? and why does this sun also
 please the three worlds by its repeated rotations? Be-
 cause the mind of saintly persons is naturally (without
 any disguise) prone to the good of people.

- (b) Oh mother! where have gone those trees which were as luxurious in their blossoms as they were in their foliage; which were as copious in their fruits as in their blossoms; and which were tall in proportion to their copiousness of fruits.
- (c) (1) Next day. (2) When the darkness belonging to the night prevailed; while the nocturnal darkness, dark as the neck of S'iva, spread. (3) Wearing blue garments. (4) Having girdled his waist. (5) Recollecting those various signs of recognition. (6) The ditch round the royal palace which was overflowing with water. (7) Near the ditch. (8) Placing (the bamboo-staff) across the ditch I jumped over it; making it lie lengthwise &c. (9) I came on the ground by the staircase made of baked bricks. (10) Like the flight of an arrow; as quickly as an arrow would go. (11) Towards the North. (12) Piteous cry (bemoaning) of the chakravāka pair. (13) Again to the North. (14) I saw a bower of *Mādhavi* creepers which was dense and possessed of a jewelled raised seat (वेदी) in its interior. (15) By the flame of the lamp throwing little light around.

2. Name and dissolve the compounds underlined in the extracts given above.

2. पीयूषगर्भैः—पीयूषं गर्भे येषां तैः । Bahuvrihi.
 उपाध्यपेक्षं—उपाधिमपेक्षयते तादृक् । Tatpurusha.
 यथापुष्पफलद्वयः—पुष्पाण्यनतिक्रम्य यथापुष्पम्,
 यथापुष्पं फलानां ऋद्धिर्येषां ते । } Bahuvrihi.
 यथाफलद्विस्वारोहाः—फलद्विमनतिक्रम्य यथाफलद्वि
 यथाफलद्वि स्वर (स्वर्ग) आरोहन्ति ते । } Do.
 उदग्भसं—उदगतं भग्भः यस्याः सा । Bahuvrihi.
 उपखातं—खातस्य समीपं । Avyayibhāva.

पकेष्टकचितेन—पकाश्च ताः इष्टकाः पकेष्टकाः तैः चितं तेन । Tatpu.

उदरोपराचितरत्नवेदिकं—उदरे उपरचिता रत्नवेदी यस्य तं । Bahuvrhi.

3. Correct the following, justifying the changes you make:—

- (a) आपतितेष्वनर्थेषु प्रतीकर्तुं यो यतते स श्रेयसः कल्पते ।
- (b) भिक्षुभिलोकयात्रायै गृहमेधिभ्यः प्रत्यहमन्नं भिष्यते ।
- (c) तानभ्याकारेऽनुहरन्ति पराक्रमे पुनस्तेऽमीभ्योऽतिशयन्ते ।
- (d) अपराधमन्तरेण प्रभोर्भयमनुजीविनो मनस्यभिनिविशते ।
- (e) प्रोद्दीप्ते भवने तु कूपखनने न कश्चिदर्थः प्रतीतिपन्थानमवतरति ।

- 3. (a) आपतिताननर्थान् प्रतिकर्तुं यो यतते स श्रेयसे कल्पते । कृ with प्रति governs the accu. and कृप् governs the dative.
- (b) भिक्षुभिलोकयात्रायै गृहमेधिनः प्रत्यहमन्नं भिष्यते । In the pass. construction the indirect object of भिक्षु and others is put in the nom. and the direct one in the accu.
- (c) तानमी आकारेणानुहरन्ति पराक्रमे पुनस्तेऽमूनतिशेते । शी with अति governs the acc. and in the 3rd person plural र् is inserted in the case of this root. The ई of अमी is a प्रगृह्य vowel.
- (d) अपराधमन्तरेण प्रभोर्भयमनुजीविनो मनोऽभिनिविशन्ते । विश् with नि and अभि governs the accu.
- (e) प्रोद्दीप्ते भवने तु कूपखननं न कश्चिदर्थः प्रतीतिपथमवतरति । The word पथिन् at the end of a compound becomes पथ.

4. Give the nom. du., instr. sing., and loc. plu. of न्यच् *m.* धुर्, भूरि *n.*, अरिहन्, व्यतीयिवस् *n.*, इदम् *f.*, मित्रद्वद्, द्रक्ष्यत् *f.*, and एक *m.*

4.	Nom. Dual.	Inst. sing.	Loc. plu.
न्यच् <i>m.</i>	न्यच्चौ	न्यच्चा	न्यक्षु
धुर्	धुरौ	धुरा	धूर्यु
भूरि <i>n.</i>	भूरिणी	भूरिणा	भूरिषु
अरिहन्	अरिहणौ	अरिहणा	अरिहसु
व्यतीयिवस्	व्यतियुषी	व्यतियुषा	व्यतियिवःसु
इदम् <i>f.</i>	इमे	अनया	आसु
मित्रद्वद्	मित्रद्वद्वौ	मित्रद्वद्वा	मित्रधुदसु, मित्रधुक्षु
द्रक्ष्यत् <i>f.</i>	द्रक्ष्यन्त्यौ or द्रक्ष्यौ	द्रक्षन्त्या or द्रक्षत्या	द्रक्ष्यन्तीषु or द्रक्ष्यतीसु
एक <i>m.</i>	एकौ	एकेन	एकेषु

5. Write down the comparative of प्रिय, दीर्घ, धनवत् and महत् and the cardinal bases of 43, 60, 78, and 1000.

5. प्रेयस् or प्रियतर, द्राघीयस् or दीर्घतर, धनीयस् or धनवत्तर, महीयस् or महत्तर and त्रिचत्वारिंशत् or त्रयश्चत्वारिंशत्, षष्टि, अष्ट or अष्टासप्तति, and सहस्रम् ।

6. Give the Present 3rd pers. plu, Imperfect 2nd pers. sing., and Imperative 1st pers. du. of ज्या (pass.), पिष, ऋ (conj. 3), उपस्कृ, भी (caus.), मस्ज (desid.), आचक्ष and वस (conj. 2).

6.	Present 3rd plur.	Imperfect 2nd sing.	Impera. 1st dual
ज्या (Pass.)	जीयन्ते	अजीयथाः	जीयावहै
पिष } 6th conj.	पिषन्ति	अपिषः	पिषाव }
पिष } 7th „	पिषन्ति	अपिनट्-इ	पिनषाव }
ऋ (3rd conj.)	इग्रति	देयः	इयराव
उपस्कृ	उपस्किरन्ति	उपास्किरः	उपस्किराव

मी (caus.)	{ भाययन्ति भेषयन्ति भापयन्ति	अभाययः अभेषयः अभापयः	भाययाव भेषयाव भापयाव
मरञ्ज् desid.	मिमङ्गन्ति	अमिमङ्गः	मिमङ्गाव
आचक्ष्	आचक्षते	आचक्षाः	आचक्षावहै
वस् (2nd conj.)	वसते	अवस्थाः	वसावहै

7. Write down the Perfect 2nd pers. plu., Aorist 3rd pers. sing., and Benedictive 1st pers. du. of अधि + इ, वम्, शि, अरञ्, ऋच्छ्, प्र + एज्, तृ, अद्, and उन्द्.

7,	Perfect 2nd plu.	Aorist 3rd sing.	Bened. 1st dul.
अधि + इ	अधिजग्ध्वे	IV अध्यैष्ट अध्यगोष्ट }	अध्येषीवहि
वम्	ववम	V अवमीत्	वम्यास्व
शि	{ शिथिय शुशुव }	{ II अश्वत् III अशिथियत् V अश्वयीत् }	शूयास्व
P.	{ वभ्रज्ज वभर्ज वभर्जिष्वे वभ्रजिष्वे }	IV { अभ्राक्षीत् अभ्राक्षीत् }	भृज्यास्व
अरञ्		{ अभर्ष्ट अभ्रष्ट }	{ अभ्रक्षीवहि भ्रक्षीवहि }
ऋच्छ्	आनच्छे	V आच्छीत्	ऋच्छ्यास्व
प्र + एज्	प्रेजांचकृद्वे &c.	V प्रैजिष्ट	प्रेजिषीवहि
तृ	तेर	V अतारीत्	तीर्याव
अद्	{ आद जक्ष }	II अवसत्	अद्याव
उन्द्	{ उन्दामास उन्दांचक्र &c. }	V औन्दीत्	उन्द्यास्व

8. Give the masculine bases of शाकी, पीवरी and घटोद्गी, and distinguish the senses of पतिवक्त्री and पतिमती, उपाध्यायानी and उपाध्यायी, and क्षत्रिया and क्षत्रियी.

8. शक्रः; पीवा or पीवरः; घटोद्गी cannot have a corresponding mascu. base since घटोद्गी means a cow with fat udders; the grammatical form, however, will be घटोषा which will have no sense.

पतिवह्नी a pregnant woman and पतिमती a woman whose husband is living. उपाध्यायानी the wife of a preceptor and उपाध्यायी a female preceptor; one whose profession is that of a preceptor. क्षत्रिया a woman of a Khatriya caste and क्षत्रियी the wife of a Kshatriya.

9. Translate into Sanskrit:—

Upon one of the days called Ashtakâ, Ikshvâku, being¹ desirous of celebrating a S'râddha, ordered his eldest son Prince Vikukshi² to bring him flesh suitable for the offering. The prince, accordingly, went into the forest, and killed³ many deer and other wild animals. Being⁴ weary with the chase he sat down on the ground, and, feeling very hungry⁵ ate a hare, after which,⁶ being refreshed, he carried the rest of the game to his father. Vasishta,⁷ the family-priest of the house of Ikshvâku, declared, by the virtue of his austerities, that the food was made impure in consequence of Vikukshi's having eaten a hare from amongst it. Vikukshi was, in⁸ consequence, abandoned by his offended father, and the epithet S'as'âda was bestowed on him by the Gurn.

9. (1) आङ्गं चिकिर्षुर्विकुक्षिनामानं ज्येष्ठं पुत्रं मेध्यं (इवनीयं) मांसमानेतुमादिदेश । (2) यथादिष्टः; आज्ञामनुपालयन् । (3) बहून् मृगानन्यान् वनपशूश्च जघान । (4) श्रान्तः (5) क्षुधापीडितः शशमेकमभक्षयत् । (6) अनन्तरं विगतश्रमः (7) इक्ष्वाकूणां कुलगुरुर्वसिष्ठः तपःसामर्थ्यादुवाच (अधोषयत्) यस्माद्विकुक्षिरस्मादेकं शशं भक्षयामास तस्मादिदमन्नं सर्वमेमेध्यं (अपवित्रं, उच्छिष्टं) आसीत् । (8) अतःकारणात् विकुक्षिः क्रुदेन पित्रागृहान्निसारितः । गुरुश्च तं 'शशाद' इति नामानं चकार or गुरुणा च तस्य 'शशाद' इति संज्ञा or नामाकारि ।

1. Translate into English:—

(a) अस्ति वाराणस्यां कर्पूरपटको नाम रजकः । स चैक-
दाभिनववर्यस्कया भार्यया सह चिरं विहृत्य निर्भरं प्रसुप्तः ।
तस्य प्राङ्गणे गर्दभो बद्धस्तिष्ठति कुकुरश्चोपविष्टः । अथार्धरात्रे
द्रव्याणि जिहीर्षश्चौरः कश्चित् तद्रुहभित्तौ संधिं कर्तुं प्रचक्रमे ।
तं दृष्ट्वा गर्दभः सारमेयमाह । भो भ्रातः स्तेनोऽयं संधिं
करोति । तत्त्वं किमित्युच्चैः शब्दं कृत्वा स्वामिनं न जागर-
यसि । कुकुरो ब्रूते अलं त्वानया मम नियोगस्य चिन्तया ।
जानास्येव त्वं यथा मया सुरक्षितश्चिरादकुतोभयो भर्ता ममा-
हारदानेऽपि सांप्रतं निरादरः । रासभो वदति । शृणु रे
बर्बर ।

याचते कार्यकाले यः स किंभृत्यः स किंसुहृत् ।

श्लाघ्यमिभाषते । भद्रं पण्डितं मेन्यं किं विस्मर्यतेऽत्र चरमार्धम् ।

भृत्यान् संभावयेद्यस्तु कार्यं एव स किंप्रभुः ॥

गर्दभः सकोपमाह । पापीयांस्त्वं यः स्वामिकार्योपेक्षामेवं
करोषि । भवतु । यथा स्वामी जागर्ति तथा मयाद्य कर्तव्यम् ।
इति वदन्नेव स स्वरः प्रखरं चीत्कारं कृतवान् । तेन तस्य
शब्देन प्रबुद्धो रजको निद्राविमर्दकोपादुत्थाय रासभं प्रसभं
लगुडेन ताडयामास ।

(b) दारिद्र्यस्य परा मूर्तिर्यन्मानद्रविणाल्पता ।

जरद्रवधनः शर्वस्तथापि परमेश्वरः ॥

1. (a) (1) Benares. (2) A washerman. (3) Youthful. (4)
Slept soundly. (5) Courtyard. (6) With the intention

of stealing away money. (7) Began to make a hole in the wall. (8) Enough of your being anxious about my duty; do not be troubled on the account of my business. (9) Being free from fear from any quarter on account of his being well watched by me. (10) He is slow even in giving food to me. (11) Block-head; low-fellow. (12) He is a bad servant and a bad (false) friend who asks (payment) at the time of business. (13) One who fancies himself to be a learned man; a conceited man. (14) The latter half of the verse. (15) He who honors his servants only when there is business with them is a bad master. (16) Neglect of master's work. (17) Began to bray harshly. (18) Forcibly.

- (b) Translate:—To possess little wealth or little honor is the very image of poverty; though S'iva possesses no other wealth than that of an old bull still he, on that account, is called Parameshvara (very rich).

2. Name and dissolve the compounds underlined in the extracts given above.

2. अभिनववयस्कया—अभिनवं वयः यस्याः सा तया Bahuvrihi.
 अर्धरात्रे—रात्रेरर्धं अर्धरात्रः तस्मिन् Tatpurusha.
 अकुतोभयः—नास्ति कुतो भयं यस्य सः Bahuvrihi.
 निरादरः—निर्गतः आदरः यस्य सः Bahuvrihi.
 किञ्चलः—कुत्सितः मूलः Tatpurusha.
 मानद्रविणाल्पता—मानं च द्रविणं च मानद्रविणे तयोरल्पता Tatpurusha.
 जरद्रवधनः—जरश्चासौ गौः जरद्रवः जरद्रव एव धनं यस्य सः Bahuvrihi.

3. Give the nom. du. of पृथु *f.*, सव्येष्ट and क्रमुक्षिन्; acc. plu. of शुश्रुवस् *f.*, विभ्रत् *n.* and हृद्; instr. du. of अदस् *m.*; आशिस and है; abl. sing. of तृतीय *m.*, शुचि *n.*, and मज्जन् *m.*, and loc. plu. of विद्विष्, धुर, and दिक्.

3.	पृथुः	सव्येष्ट	ऋषुक्षिन्
Nom. dual	पृथू	सव्येष्टरौ	ऋषुक्षिणौ
	शुश्रुवस्	विभ्रत्	द्व
Acc. Plu.	शुश्रुवुषीः	विभ्रति or विभ्रन्ति	द्वि
	अदस्	आशिस्	दै
Inst. dual.	अमूम्याम्	आशीर्भ्याम्	राभ्याम्
	तृतीय	शुचि	मज्जन्
Abl. sing.	तृतीयात्	शुचिनः	मज्जतः
	or तृतीयस्मात्		
	विद्विष्	धुर्	दिव
Loc. plu.	विद्विदसु	धूर्षु	द्युषु

4. Write down the superlative forms of सगिवन्, मृदु, युवन् and धनिन्; the feminine forms of अश्वपालक, मातुल and मनुष्य; and adverbs of definite frequency formed from एक, चतुर् and शत.

4. Superlative forms. सगिष्ट, मृदिष्ट and यविष्ट.

The fem. forms. अश्वपालिका, { मातुला
मातुलानी and मनुष्यी
मातुली

Adverbs of frequency सकृत्, चतुःकृत्वः and शतकृत्वः.

5. Write down the Present 3rd pers. plu. of कृत् (6 P.), ईद, रुद (caus.) and विदू (2 P.); Imperfect 2nd pers. sing. of प्रवह् (pass.), रुध् (7 P. & A.), संस्कृ (8 P.), and जि (desid.); and, Imperative 2nd pers. plu. of शिष्, विविज् (3 A.) उत्तम्भ् and वध् (pass.)

5. Pres. 3rd pers. plu.

कृत् (6 P.) कृन्तन्ति
ईद् ईदते
रुह् (caus.) रोहयन्ति or रो-
पयन्ति
विद् (2 P.) विदन्ति

Imperfect 2nd pers. sing.

प्रवह् (pass.) प्रौद्यथाः
रुध् (7 P. Â.) { P. अरुणत् इ-अरुणः
Â. अरुन्दाः
संस्कृ (8 P.) समकरोः
जि (desid) अजिगीषः

Imperative 2nd pers. plu.

शिष्	शिष्ट
विविज्	विवेविग्ध्वम्
उत्तम्भ्	उत्तम्भत, उत्तम्भीत
वृक्ष् (Pass.)	वृक्षयध्वम्

6. Give the perfect 2nd pers. sing. of अज्, त्रप् (pass.), हप्, ऊर्णु and विचेष्ट्; and Conditional 1st pers. plu. of म्लै, लभ्, उज्झ्, भ्रज् (pass.) and विगाह्.

6. Perfect 2nd pers. sing.

Conditional 1st pers. plu.

अज् आनजिथ, आनङ्क्थ	म्लै	भम्लास्याम
त्रप् (Pass.) त्रेपिषे, त्रेप्से	लभ्	अलप्समहि
हप् ददपिथ, दद्रप्थ, ददर्थ	उज्झ्	औज्झिष्याम
ऊर्णु ऊर्णुनुविथ or ऊर्णुनविथ	भ्रज् (pass.)	{ अभ्रक्ष्यामहि or अ- भक्ष्यामहि
विचेष्ट् विचिचेष्टिषे	विगाह्	{ व्यगाहिष्यामहि व्यधाक्ष्यामहि

7. Give the Aorist 3rd pers. plu. of आघ्रा, वृत् (caus.) विस्रंस्, तृप् (4 P.) and कृष्.

7. Aorist 3rd pers. plu.

आघ्रा	I	आघ्रुः	VI	आघ्रासिपुः
वृत् (caus.)	III	अवीवृतन् and		अववर्तन्
विस्रंस्	II	व्यस्रसन्;	V	अस्रसिपत

तृप् (4 P.)	II	अतृपन्;	IV	{ अत्राप्लुः अताप्लुः	V	अतर्पिषुः
कृष्	IV	{ अकार्षुः अक्राक्षुः	VII	अकृक्षन्		

8. Derive, giving rules, the forms जिन्ह्यति, अहिनत्, रुन्धाम्, पप्रष्ट, औन्दिदत् and कृषीद्वम्.

8. जिह्यति—Root =ही (3rd con.)+अति 3rd pers. plu. termination.

Base जिन्हि + अति = जिन्ह्यति.

Here though the base consists of two syllables, still ई of =ही is not changed to यू but to इय् since it is preceded by a conjunct consonant (Vide Sanskrit Second Book pp. 65-I.)

अहिनत्—Root हिस् (7th conj.)+स् or त् 2nd or 3rd pers. sing. termination of the Imperfect.

Base अहिनस् + स् or त्.

The स् or त् of the 2nd and 3rd pers. sing. of the Imperfect are dropped after a consonant (Vide Book II pp. 58-I.)

Therefore are we have अहिनस् only.

And the ending स् of a root is changed to त् or द् before the termination न् and optionally before स् (Book II pp. 60-IV).

Therefore अहिनस् becomes अहिनत् which is the 2nd or 3rd pers. sing. Imperfect.

रुन्धाम्—रुध् (7th conj.)+ताम् Âtm. Imperative 3rd pers. sing. or Paras. 3rd pers. dual termination.

Base रुन्ध् + ताम्

Initial त्, य् of a termination following a fourth letter of a class are changed to ध् (Book 2nd pp. 49-II.)

Therefore रुन्ध्+धाम्

रुन्ध् + धाम् (Book I page 5 note.)

रुन्धाम् Impera. 3rd sing. Â. or P. dual.

पप्रष्ठ— प्रच्छ + थ Perf. 2nd pers. sing. termination
 Base पप्रच्छ + थ Roots ending in छ् and च् change
 them to च् before any consonant &c.
 (Book II pp. 52. IX.)

Therefore we have पप्रष्ठ + थ.

पप्रष्ठ + ठ, थ being lingual and थ dental, we have-
 पप्रष्ठ. Perfect. 2nd pers, sing.

औन्दिदत्—3rd pers. sing. caus. Aorist of उन्द्,
 उन्द् + य = उन्द्, अय being dropped.

उन्दिद् the consonant following the vowel be-
 ing reduplicated (Book II pp. 158. 3.a.)

The augment आ + उन्दिद् = औन्दिद् + अ + त् termi.
 = औन्दिदत्

कृषीद्वम्—Ātm. Benedictive 2nd pers. plu.

कृ + सीध्वम् There being no गुण for final कृ,
 we have कृ + षीध्वम् स्र being changed to च्;
 and then कृ + षीद्वम् by (Book II. 4. pp. 79.)

9. Translate into Sanskrit:—

In the days¹ of yore, Surabhi, the mother² of cows, was once weeping³ in the celestial regions. Indra took compassion⁴ on her, and asked her why she wept so heavily. Pointing⁵ to the world of mortals, Surabhi said in reply, 'Look there, O Protector⁶ of the worlds! Yonder⁷ wretch of a clown is oppressing⁸ my weak son with the heavy plough, urging him⁹ ruthlessly with the wooden cudgel in consequence¹⁰ of which my poor child, agitated with agony, is falling on the ground and is on the point of death. It is for him that¹¹ I weep in the heaviness of heart, and tears¹² trickle down my eyes. Although I have a thousand¹³ offspring, I feel,¹⁴ O Slayer of Vritra, greater¹⁵ compassion for one that is *weak* and *innocent*.¹⁶

9. (1) पुरा किल; पूर्वस्मिन् काले. (2) धेनूनां माता. (3) स्वर्गे (or आकाशे) रुदती (or आक्रोशन्ती) आसीत् (4) तस्यां दयमानः इन्द्रः (or इन्द्र अनुकम्प्य) तां पप्रच्छ किमिति दीर्घमुच्छ्वस्य (or सगद्गदं) रोदिषीति. (5) मर्त्यलोकं हस्तेन निर्दिश्य; मनुष्यलोकं दर्शयन्ती सुरभिराचचक्षे. (6) लोकपाल. (7) पुरोवर्ती क्षेत्रपालदूतकः; ग्राम्यजनः, कृषीवलः; वृषलः (8) महता लाङ्गलेन (हलेन) मम दुर्बलं पुत्रकं पीडयति. (9) निर्घृणं यथा तथा दण्डेन चोदयन्. (10) येन मम वराकः पुत्रको दुःखभाराक्रान्तो भूमौ निपतति मुमूर्षति च. (11) तस्य कृते दुःखभराध्मातद्दयोहं रोदिमि. (12) गलन्ति (13) सन्तानं; प्रजाः; सन्ततिः (14) वृत्रघ्न (15) प्रेम्णा (or स्नेहेन) सविशेषं द्रवते मे मनः; दयाद्रीं भवति मे-चेतः (16) निरुपद्रविन्; अनपकारिन्.

1892.

1. Translate into English :—

(a) अद्य जाने¹ स्वप्ने गङ्गास्त्रीतसि सुप्तोऽहं शरत्समयवर्षिणा जलधरेण पीतोऽस्मि । ततः स्वातिनक्षत्रस्थिते सूर्ये समुद्रं गतो महामेघः । तत्रासौ स्थूलस्थूलैर्जलबिन्दुभिर्वर्षितुं प्रवृत्ते । तदाहं चतुःषष्ट्या मुक्ताशुक्तिभिर्मुखमुद्घाट्य जलबिन्दुभिः समं पीतो मुक्ताफलमण्डलं भूत्वा तासां गर्भेऽस्थाम् । ततः परिणते काले जलधेः कर्षितास्ताः शुक्रयो विदारिताश्च । चतुःषष्टिमुक्ताफलत्वं गतोऽहमेकेन श्रेष्ठिना⁹ क्रीतः सुवर्णलक्षणेन । तेनानीय वेधकारैर्वेधितं तन्मुक्ताफलमण्डलमेकावली च गुम्फिता । तां करण्डिकायां¹³ कृत्वा स श्रेष्ठी पाञ्चा¹⁴लाधिपस्य नगरं कान्यकुब्जं गतः । तत्र सा राज्ञा कोट्या सुवर्णानां क्रीता । सा चैकावली राज्ञा राक्ष्याः कण्ठे¹³ दत्ता । ततो ज्योत्स्ना¹⁷धवले निशासमये सोत्कण्ठसंमीलितयोस्तयोर्निर्दये परिरम्भे दृढं पीडितोऽहं व्यथु²⁰भुत्सि ।

(b) हस्ती स्थूलतनुः स चाङ्कुशवशः किं हस्तिमात्रोऽङ्कुशो
 वज्रेणाभिहताः पतन्ति गिरयः किं शैलमात्रः पविः ।
 दीपः प्रज्वलितो विलुम्पति तमः किं दीपमात्रं तम-
 स्तेजो यस्य विराजते स बलवान् स्थूलेषु कः प्रत्ययः॥

1. (a) Vidûshaka describes his dream to the king :—

(1) I know I saw in my dream. (2) In the stream of the Ganges. (3) By the cloud which sends showers in the Autumn; the autumnal cloud. The clouds drink the waters of rivers &c. and then again send them on the earth in the form of rains. (4) When the sun arrived at the fourteenth lunar mansion. (5) It (cloud) began to descend in large drops. (6) Sixty-four pearl-shells having opened their mouths I was drunk up by them along with those large drops. समं means with. उदात्त्य indeclinable past parti. of the causal of घट् with उत्. It was believed and often alluded to by poets that pearls were produced by the drops of rain-water fallen into the shells when the sun comes to the *Svâti Nakshatra* (14th lunar mansion). (7) When the time of their perfection came (which is supposed to be at the most six months). (8) The shells were taken out of the sea and opened. (9) A merchant. (10) For one lac of gold coins (Mohurs). (11) By those who bore holes to the pearls; वेधित is the causal past part. of व्यञ् 4th conj. (12) A long pearl neck-lace reaching up to the feet. (13) A small box. (14) The king of the country of that name. (15) The modern Kanoja. (16) Put in the queen's neck. (17) Bright with moon-light. (18) When they met or joined in the eagerness of love. (19) Strict, close embrace. (20) I awoke. Aorist 1st person sing. of बुञ् 4th conj. Âtm.

(Karpûramanjirî-sattaka III.).

3.	Dual.	Plu.
Voc. नरौ	नसरौ	Acc. यजूषि सजुषः
Gen. त्रोः	नत्त्रोः	Instru. यजुभिः सजुभिः
	Sing.	Plu.
Abl. आत्मभुवः	सरय्वाः	Gen. दिवाम् जराणां-जरसाम्
Voc. आत्मभूः	सरयु	Loc. दुषु जरासु
Loc. समीच्याम्	निन्युषि	Nom. } जाग्रति-न्ति विशः
Voc. समीचि	निनीवन्	Acc. }

Dual.

Loc. प्लोघोः	m. यूनोः }
	f. युवत्योः }
Voc. प्लाह्नौ	m. युवानौ }
	f. युवत्यौ }

4. Give Sanskrit equivalents of, *two thousand seven hundred and fifty-three, eighty-second, a collection of four, shortest, longer, widest, how many times, some, and ours.* (possessive derivatives).

4. त्रि-त्रयः पञ्चाशदधिकं सप्तशताधिकं द्विसहस्रम्; व्यशीतितमः or व्यशीतः; चतुष्टयम्; लविष्ट; द्राघीयस्; वरिष्ट; कतिकृत्वः; कति-केचित्; अस्मदीय.

5. Write down the 2nd pers. sing. Present and Imperative of कम्, आशास् (pass.), विच्छ्, and चक्ष्; and the 3rd pers. plu. Imperfect and Potential of ऊर्णु, ऋ, अभिवद् (pass.), and उत्था.

5.	2nd Pers. sing.
	कम् आ + शास् विच्छ् चक्ष्.
Present.	कामयसे; आशिष्यसे } Pas. विच्छायसि; चक्षे.
Impera.	कामयस्व; आशिष्यस्व } विच्छाय; चक्ष्व.

3rd. pers. Plu.

	ऊर्णुं	क् (3rd conj.), (1st conj.) अभि + वद् उत् + स्था
Imperfect.	{ P. ओर्णुवन् Â. ओर्णुवत	ऐयकः आच्छन् अभ्यौद्यन्त उदतिष्ठन्
Poten.	{ P. ऊर्णुयुः A. ऊर्णुवोरन्	इयूयुः कच्छेयुः अभ्युद्येरन् उत्तिष्ठेयुः

6. Give the 1st pers. plu. and 2nd pers. sing. Perfect of
सेव्, व्यध्, समेध् (pass.), स्निह्, कृज्, ग्रन्थ्, and नु (desid.).
Perfect.

6.	1st. Pers. Plu.	2nd. Pers. sing.
	सेव्-सिपेविमहे	सिषेदिषे
	व्यध्-विविधिम	विव्यधिथ-विव्यद्ध
	सम्+एध् Pass. समेधांचकृमहे	समेधांचकृषे
	स्निह्-सिष्णेहिम-सिष्णिह्य	{ सिष्णेहिथ-सिष्णेढ सिष्णेग्ध
	कृज्-आनृजिमहे	आनृजिषे
	ग्रन्थ्-जग्रन्थिम-ग्रेथिम	जग्रथिषे-ग्रेथिषे

Desiderative of नु

सुसुषांचकृम	सुसुषांचकथं
-------------	-------------

7. Form the 2nd pers. plu. and 3rd pers. sing. Aorist of
वेष्ट्, हन्, विरम् (pass.), विष्, and छो; and the 1st pers. sing.
Periphrastic Future and Benedictive of स्तु, श्, and ह्ने.

7. Aorist.

2nd Per. Plu.	3rd Per. Sing.
वेष्ट्-III अववेष्टत-अविवेष्टत	अववेष्टत्-अविवेष्टत्
हन्-V अवधिष्ट	अवधीत्
वि + रम्-(Pass.) IV व्यरंध्वम्	व्यरमि
विष्-VII अविक्षत	अविक्षत्
छो-I अच्छात, VI अच्छासिष्ट	I अच्छात्, VI अच्छासीत्

1st Per Sing.

	स्तु	शृ	हे
Peri. Fut.	स्तोतास्मि	शरिता-शरीतास्मि	ह्रातास्मि
Bened.	स्तूयासम्	शीर्यासम्	हूयासम्

8. Give, with rules, the present part. active of **विद्** (conj. 2) and passive of **आस्**, past part. active of **हे** and passive of **दिह्**, perfect part. active of **वेष्ट** and passive of **अधिवस्**, future part. active of **निवस्** and passive of **दुह्** and indeclinable past part. of **दयाद्रीभू**.

8. Present Participle.

Act. of **विद्-विदत्-विदन्**. Pass. of **आस्-आस्यमान**. For Rules Vide Dr. Kielhorn's Sanskrit Grammar § 498-499.

Past Participle.

Act. of **हे-हूतवत्** Pass. of **दिह्-दिग्ध**.
Vide Sanskrit 2nd Book Lesson XXVI§2 and 3.

Perfect Participle.

Act. of **वेष्ट-वेष्ट्यांचकृवस्** Pass. of **अधि + वस्-अध्युषाण**.
Vide Sanskrit 2nd Book Lesson XXVI. § 4.

Future Participle.

Act. of **नि + वस्-निवत्स्यत्** Pass. of **दुह्-धुक्ष्यमाण**
Vide Sanskrit Second Book Lesson XXVI. § 5.

Indeclinable Past Participle.

दयाद्रीभू-दयाद्रीभूय.

9. Translate into Sanskrit:—

A sage, named Uttanka, practised¹ penance in the Maru region. Not² far from his hermitage there was, in the de-

serts,³ a sea⁴ of sand called Ujjānaka. Under the surface⁵ of it lived a demon Dhundhu, bent on the⁶ destruction of the world. At the end of the year he heaved⁷ a deep sigh and filled⁸ the earth and the sky with dust.⁹ The sage Uttanka invited King Kuvalās'va to destroy him. The king came with his hundred sons and caused the princes to¹⁰ dig the ground where the demon lay concealed.¹¹ They fell to digging¹² immediately, and, prosecuting their¹³ work with vigour,¹⁴ discovered Dhundhu occupying the southern quarter¹⁵ of the horizon. Enraged¹⁶ at the princes, the demon vomited¹⁷ flames of fire, which consumed more¹⁸ than ninety of them. Thereupon the king, extinguishing¹⁹ the fire by his Yoga power, attacked him sword in hand,²⁰ and with one blow²¹ cut off his head.

9. (1)तपश्चचार; तपस्तेपे. (2) तस्याश्रमान्नातिदूरे. (3) अटव्यरण्यं विपिनं गहनं काननं वनम्। महारण्यमरण्यानि (4) पुलिन-सिकतावशिष्टः, सैकतं, सिकतासमुद्रः (5) अधस्तस्य. (6) जगद्धिनिनाशयिषुः, जगद्धिनाशे कृतबुद्धिः (7) दीर्घं न्यश्चसत्. (8) अग्रीयत (9) रजस्र, रेणु, धूलि, पांसु. (10) पुत्रैस्तां भूमिमखानयत्. (11) यत्र स राक्षसः प्रच्छन्नः—सुगुप्तः—गूढ आसीत् (12) तत्क्षणं, अचिरात्ते भूमिं खनितुमारेभिरे, भूमिखननमारब्धम् (13) व्यवसायः, कार्यम्. (14) दीर्घप्रयत्न, उत्साह. (15) दिङ्मण्डलस्य दक्षिणभागे स्थितम्. (16) क्रुद्धः (17) बम् (18) तन्मुखादुत्थिताभिर्ज्वालाभिस्तेषां नवत्यधिका दग्धा बभूवुः. (19) निर्वाप्य. (20) कृपाणपाणिः. (21) प्रहारः.

1893.

I. Translate into English:—

एकदा सुरपतिरमरावत्यां सिंहासने समुपविष्टोऽभूत् । तमघ्ना-
 शीतिसहस्राण्यृषीणां त्रयस्त्रिंशच्च कोट्यो निर्जरसामुपासत । तत्र
 देवर्षिर्नारदः कथाप्रसङ्गेन विक्रमार्कस्य भूपतेरौदार्यं धैर्यं च भृश-
 मस्तौत् । तच्छ्रुत्वा विस्मयमानेषु देवेष्विन्द्रेण कामधुग् भणिता ।
 भगवति मर्त्यलोकं गत्वा विक्रमार्कस्य गुणान् परीक्षसेति । ततः
 सुरभिरत्यन्तदुर्बलं गोरूपं धृत्वा यावद्विक्रमार्को मार्गे समायाति
 तावत्स्वयं समीपतो महापङ्के निमग्ना कातरं शब्दमकरोत् । तां
 तथा दुःखितां दृष्ट्वा दर्यमानो महीपतिस्तस्या उद्धरणाय नितरां
 प्रार्थस्यत् । धेनुमुद्धर्तुं प्रयतमानस्य तस्य रविरस्तं गतः । बहुलीभूते
 ऽन्धकारे व्याघ्रभयाद् भूपतिस्तत्रैव गोरक्षणपरो यावत्सूर्योदयं
 तस्थौ । राज्ञो दयादीन् गरिष्ठान् गुणान् निरीक्ष्य सुरभिश्चेतस्य-
 करोत् । अहो¹⁴ भूभृतोऽस्यापूर्वं कारुण्यम् । अथवा

दाने दयायां दाक्षिण्ये ज्ञाने तपसि विक्रमे ।

विस्मयः कोऽत्र कर्तव्यो बहुरत्ना वसुंधरा ॥

इति । ततः पङ्कात् स्वयमेवोत्थिता सुरभिर्भूपतिमभाषत । भो
 राजंस्तुष्टास्मि ते गरिष्ठान् गुणानवलोक्य । कामधेनुरहं तव परी-
 क्षायै स्वर्गादागता । तदीप्सितं वरं वृणीष्वेति । अत्रान्तरे कश्चि-
 दकिञ्चनो ब्राह्मण आगत्य राजानमाशिषोर्प¹⁸गृह्य तं दारिद्र्यनाशमया-
 चत । तस्यानुग्रहार्थं पार्थिवः सुरभिं व्यजिज्ञपत् । यदि प्रसन्ना भग-
 वती विप्रस्यास्येप्सितसिद्धिरस्त्विति । भूपतेस्तादृशौदार्येण विस्मिता
 सुरभिर्भूयस्तमाह । साधु महीनुभाव साधु । विरलाः स्वार्थपरे³¹
 ऽस्मिन् संसारे भवादृशः परोपकारिणः । सुष्ठूक्तं लोके परोपकाराय

सतां विभूतय इति । परं प्रीतास्मि ते गुणगणैः । तदस्तु नाम यथात्र भवानाहेति ।

1 (1) Eighty thousand sages (2) Thirty three crores of gods. (3) waited upon. (4) Highly extolled. (5) While the gods were wondering at. (6) A heavenly cow yielding all desires. (7) Assuming the form of a feeble cow of this world. (8) Distressed, tremulous through fear. (9) Taking compassion. (10) Exerted. (11) Thickened. (12) Tenderness and other superior (noble) qualities. (13) Thought in her mind. (14) How great. (15) Kindness, compassionate disposition. (16) Why should I wonder in the King's possessing liberality, tenderness, civility, expertness, religious austerities and other qualities when the world abounds in many (such) jewels (17) Poor. (18) Favouring him with blessings. (19) Again. (20) Magnanimous one, noble sir. (21) In this world which is devoted to self interest. (22) Greatness; power. (23) Even be it as you say.

2. Name and dissolve the compounds underlined in the passage given above; and derive, giving rules, the forms कामधुक्, बहुलीभूते, व्यजिज्ञपत्, ईप्सितम्, and भवादृशः.

2. . अष्टाशीतिसहस्राणि—अष्टाशीतेः सहस्राणि. Tatpurusha.

निर्जरां—	निर्गता जरा येषां ते निर्जराः तेषां Bahuvrihi.
अन्यन्तदुर्बलं—	अन्यन्तं दुर्बलं अस्यन्तदुर्बलं, दुर्गतं बलं यस्य तत् दुर्बलम्. Karmadharaya.
गोरक्षणपर—	गोः रक्षणं गोरक्षणं तस्मिन् परः Tatpurusha.
दयादीन्—	दया आदौ येषां ते दयादयः, तान् दयादीन् (शुणान्) Bahuvrihi.
भूभृत्—	भुवं विभर्ति भूभृत्, तस्य Upapada Tatpurusha.
अपूर्वं—	न विद्यते पूर्वं यस्य तत्. Bahuvrihi.
अकिञ्चन—	न विद्यते किञ्चन यस्य सः । मयूरव्यंसकादिवत् Tatpurusha.

कामधुक्=काम + दुह्; The ह् of roots beginning with द् is changed to घ् and roots beginning with ब्, ग्, द्, and ending in the fourth letter change ब्, ग्, द्, to भ्, घ्, ध्, respectively when followed by स् or by nothing. Vide Sanskrit Second Book Lesson XVI Art 12.

बहुलीभूत—बहुल + ई (च्वि) भूत. The verbal and other forms of कृ, भू, and अस् are added to a noun or an indeclinable to express the 'doing or being like' the thing denoted by the base. This is called च्वीकरण. The ending अ or आ is changed to ई, except in the case of an indeclinable; the preceding इ or उ is made long & ऋ is changed to री. Second Book Lesson XVIII Art 13-14.

व्यजिज्ञपत्—वि + अजिज्ञपत् Aorist 3rd variety of जप् 10 th conj. For the Rule Vide Second Book p 158 Art 2.

ईप्सित—past parti. of the Irregular Desiderative of आप्. Second Book Lesson XXV art. 5 d.

भवादृश्—भवत् (pronoun) + दृश्. When the affix दृश् and दृश (like) are appended to pronouns in the sense of like, the final letter of the pronoun is dropped and अ is added to it.

3. Give the nom. plu. gen. du., abl. sing., and loc. plu. of मित्र, अदस् f., व्याधि, महत् n., स्त्री, ददत् n., and शुश्रुवस्, m.

	Nom. plu.	Gen. du.	Abl. sing.	Loc. plu.
3. मित्र (the sun)	मित्राः	मित्रयोः	मित्रात्	मित्रेषु
(a friend) n.	मित्राणि	,,	,,	,,
अदस् f.	अमूः	अमुयोः	अमुष्याः	अमूषु
व्याधि m.	व्याधयः	व्याध्योः	व्याधेः	व्याधिषु
महत् n.	महान्ति	महतोः	महतः	महत्सु
स्त्री	स्त्रियः	स्त्रियोः	स्त्रियाः	स्त्रीषु
ददत् n.	ददति, ददन्ति	ददतोः	ददतः	ददत्सु
शुश्रुवस् m.	शुश्रुवांसः	शुश्रुवोः	शुश्रुवः	शुश्रुवत्सु

4. State the corresponding positive forms of प्रेयसी, ज्येष्ठ, and उच्चैस्तमाम् and cardinal numeral bases of चतुष्टय, सकृत्, षोढा and शतशः.

4 Positive forms प्रिय, वृद्ध, उच्चैः; and Cardinal numeral bases, चतुर, एक, षष् and शत.

5. Give the Present 1st pers. du. of परा+अय्, मन् (conj. 8), ज्या and कृ (Desid.), Imperfect 3rd pers. plu. of भी, यज्, (pass.), जागृ and रुह् (caus.) and Imperative 2nd pers. sing of बन्ध्, अस्, आचक्ष् and विद्.

5. Present 1st pers. plu.	{ परा+अय् मन् (conj. 8) ज्या कृ Desid.
	{ पलायावहे मनुवहे, मन्वहे जिनीवः चिकीर्षावः.
Imperf. 3 pers. plu.	{ भी यज् pass. जागृ रुह् causal
	{ अविभयुः ऐज्यन्त अजागरुः अरोषयन्, अरोहयन्
Impera. 2pers. sing.	{ बन्ध् अस् आ+चक्ष् विद्
	{ बधान एधि आचक्ष्व विद्धि, विदांकुरु

6. State the Perfect 2nd pers. plu. of चि, वेप्, स्तु, and धू; Aor. 3rd pers of अधि+इ, श्रु (Pass.), अस्, and दह्; and Conditional and Benedictive 1st pers. du. of नह्, वह्, and स्पृश्.

6. Perf 2nd pers plu.	{ चि वेप् स्तु धू
	{ चिक्य, चिच्य विवेपिध्वे तुष्ट्व दुध्व
Aorist 3rd pers.	अधि+इ IV शु pass. IV अस् दह् VI
Sing. अध्यैष्ट, अध्यगीष्ट	अश्रोष्ट बभूव अधाक्षीत्
Dual अध्यैषाताम्, अध्यगीष्टाम्	अश्रोषाताम् बभूवाताम् अदाग्धाम्
Plu. अध्यैषत, अध्यगषित	अश्रोषत बभूवुः अधाक्षुः

	नह् वह् स्पृश्
Cond. 1st pers. du. P	अनत्स्याव अवक्ष्याव अस्पृक्ष्याव, अस्पृक्ष्याव
A	अनत्स्यावाहि

Bened.

" " P नष्टाव

A नत्सीवहि

उष्टाव स्पृश्याव

7. Frame sentences illustrative of the use of स्पृह्, जि (Pass), भिक्ष्, यज् (caus.), कुध्, and अभिद्रुह् and of the genitive absolute.

7 स्पृह्—भोगेभ्यः स्पृह्यन्ति नराः । स्पृह्यामि खलु दुर्ललितायास्मै (S'akun.)
परिक्षीणः कश्चित् स्पृह्यति यवानां प्रसृतये ॥ (Bhartri.)

जि (pass.)—पुनश्च मया शत्रुरजीयत । जीयेय येन कविना यमकपरेण तस्मै वहेयमुदकं
घटखर्परेण । (खटखर्परकाव्य.)

भिक्ष्— भिक्षू राजानं धनं याचते । बलिं वसुधां भिक्षते वामनः ।

यज् caus.—याजकाः पुष्पमित्रं याजयन्ति । दशरथं ऋष्यशृङ्गो पुत्रेष्टिं याजयामास ।
ऋतु-भृत्येभ्यः स्वामी क्रुध्यति । मिथ्या गर्विता जनाः क्रुध्यन्ति हितवादिने । (Kadam.)

अभिद्रुह्— नित्यमस्मच्छरीरमभिद्रोग्धुं यतते (Mudra.). न खलुतामभिकुडो गुरुः ।
Sometimes अभिद्रुह् governs the Dative also; as, मया पुन-
रेभ्य एवाभिद्रुग्धमज्ञेन.

Gen. absolute—पश्यतो गुरोः शिष्येणाविनयः कृतः । नन्दाः पशव इव हता
पश्यतो राक्षसस्य । (Mu.) युष्माभिर्मम परोक्ष एकाकी पुत्रकोऽभिमन्युर्व्या-
पादितः । अहं पुनर्युष्माकं प्रेक्षमाणानामेनं कुमारं वृषसेनं रमर्त-
व्यशेषं नयामि (Veni.).

8. Translate into Sanskrit :—

In days¹ of old the sage Mankapaka, having cut his hand with the pointed² blade of the Kus'a grass, beheld with wondering³ eyes vegetable⁴ juice instead of blood⁵ flowing from the wound.⁶ At this the sage began to dance⁷ with joy; and as the Rishi⁸ danced, all the world began to dance with him, overwhelmed⁹ with his prowess. The great com-

motion¹⁰ terrified the gods; so they went to Mahâdeva and besought him to go and stop the dance. Moved with¹¹ the desire of doing good to the gods, Mahâdeva approached the dancing sage in the guise¹² of a Brâhmaṇa and said: 'O great and virtuous Rishi! Why dost thou dance? What can be the reason of this thy present joy?' The Rishi pointing to the injured part, answered: Dost thou not behold, O Brâhmaṇa, that, instead of blood, vegetable juice floweth¹³ from this wound in my hand? Filled with joy at this fruit of my penance, I am dancing? Thereat the god¹⁴ in disguise pressed¹⁵ his thumb with the tip of his finger; and, lo, from the wound thus inflicted, there came out ashes¹⁶ white as snow! Seeing this the Muni became ashamed¹⁷ and fell¹⁸ at the feet of the god.

8. (1) पुरा, पूर्वस्मिन् काले (2) तीक्ष्णदर्भाङ्कुरेण क्षत(विद्ध)हस्तः (3) विस्मय-
विकसितनयनः (4) वनस्पतिरसं, ओषधिरसम् (5) रक्तमोक्षस्य स्थाने (6) क्षतात्,
व्रणात् (7) सानन्दमनृत्यत्, मुदा ननर्त (8) तस्मिन्नृत्यति (9) अभिभूतं सत्,
व्याकुलीकृतं सत् (10) संक्षोभः (11) देवानां प्रियं चिकीर्षुः (12) ब्राह्मणरूपेण
(13) प्रवहति, प्रस्रवति (14) गूढविग्रहः ब्राह्मणरूपधारी (15) न्यपीडयत् (16)
रक्षाः, हिमवत् पाण्डु भस्म निर्गतम्. (17) ह्रीतः सन् (18) पादौ जग्राह.

1894.

1, State in what circumstances two vowels may come together without coalescing and where they must not coalesce. Illustrate your answer with examples.

1. Initial ऋ preceded by any simple vowel may not be com-

bined with it, but in that case the preceding vowel, if long may be shortened; as सप्त + ऋषयः = सप्तर्षयः or सप्त ऋषयः; ब्रह्मा + ऋषिः = ब्रह्म ऋषिः or ब्रह्मर्षिः.

Final ए ऐ when followed by any initial vowel except अ and final ओ औ when followed by any initial vowel, are changed to अय्, आय् and अव्, आव् respectively. The य् or व् of these substitutes is optionally dropped and then this अ or आ does not combine with the following initial vowel; as तौ + उभौ = तावुभौ or ता उभौ: ते + इह् = तयिह् or त इह; प्रभौ + एहि = प्रभवेहि or प्रभएहि.

The ending ई, ऊ, ए of the duals of nouns or verbs and of अमो (nom. plu. of अदस् m.) do not combine with the initial vowels of other words following them; as गिरी + इह = गिरी इह: भानू + आस्ताम् = भानू आस्ताम्; फले + इच्छति = फले इच्छति; अमी + अश्वाः = अमी अश्वाः.

Also when Visarga after अ or आ is dropped this अ or आ does not combine with the initial vowel following it; as जनाः + इच्छन्ति = जना इच्छन्ति; रामः + उवाच = राम उवाच.

2. Give

(a) the genders of इषुधि, नाभि, दिन, and अक्षताः.

(b) three words (not-adjectival) which belong both to the neuter and the feminine genders.

(c) the sanskrit words equivalent to—

(1) A collection of six.	(5) Five and five.
(2) Fifty six.	(6) most insignificant.
(3) Heavier.	(7) [He] acts like Arjuna.
(4) A collection of ten.	(8) [She] turned into a stone.

2. (a) इषुधि and नाभि are Mascu. & Fem., अक्षताः Fem., दिन Neu. and Masc.

(b) लक्षं, लक्षा; स्थूणं, स्थूणा; अरण्यं, अरण्यानी.

- (c) (1) षट्. (2) षट्पञ्चाशत्. (3) गरीयस्. (4) दशक. (5) पञ्चपञ्चाः. (6). क्षोदिष्ट. (7) अर्जुनायते. (8) शिलीमूला.

3. Decline in all the numbers:—

निनीवस् (*n.*), चतुर्, अप्, बिभ्यत् (*n.*), in the nominative;
 अदस् (*f.*), पथिन्, सखि, in the accusative;
 जरा, तिर्यक्, (*f.*) हृदय, in the instrumental;
 द्यो, अनडुह्, वधू in the dative;
 अस्थि, अष्टन् युष्मत्, in the locative; and
 अम्बा, वारि, उशनस्, क्रोष्टु, in the vocative.

		<i>S.</i>	<i>D.</i>	<i>Plu.</i>
3. Nom.	निनीवस् <i>n.</i>	निनीवत्	निन्युषी	निनीवांसि
	चतुर $\begin{cases} m. \\ f. \\ n. \end{cases}$	"	"	चत्वारः
	"	"	"	चतस्रः
	"	"	"	चत्वारि
	अप् <i>f.</i>	"	"	आपः
	बिभ्यत् <i>n.</i>	बिभ्यत्	बिभ्यती	बिभ्यति; बिभ्यन्ति
Accu.	अदस् <i>f.</i>	अमूं	अमू	अमूः
	पथिन्	पन्थानं	पन्थानौ	पथः
	सखि	सखायं	सखायौ	सखीन्
Inst.	जरा	जरया, जरसा.	जराभ्याम्	जराभिः
	तिर्यक्	तिरश्चा	तिरश्चीभ्याम्	तिरश्चीभिः
	हृदय	हृदयेन, हृदा	हृदयाभ्यां, हृद्भ्यां	हृदयैः, हृद्भिः
Dat.	द्यो	द्यवे	द्योभ्याम्	द्योभ्यः
	अनडुह्	अनडुहे	अनडुद्भ्याम्	अनडुब्धः
	वधू	वध्वै	वधूभ्याम्	वधूभ्यः
Loc.	अस्थि	अस्थिनि, अस्मिन्	अस्थोः	अस्थिषु
	अष्टन्	"	"	अष्टसु, अष्टासु
	युष्मत्	त्वयि	युवयोः	युष्मासु

Voc.	उशनम्	उशनन्, उशन, उशनः	उशनसौ	उशनसः
,,	क्रोष्टु	क्रोष्टो	क्रोष्टारौ	क्रोष्टारः
,,	अम्बा	अम्ब	अम्बौ	अम्बाः
,,	वारि	वारि, वारे	वारिणी	वारिणी

4. (a) Distinguish between the senses of नञ् in अपर, अनु-
दरा, अब्राह्मण and अपथ.

(b) Give short sentences illustrating the distinction
between the following and give their meanings :—

अनुवदते and अनुवदति; आह्वयते and आह्वयति.

4. (a) अपर—नास्ति परो यस्मात्. Here the negative particle अ has
the sense of अभाव.

अब्राह्मण—‘One like a Brahman.’ Here it has the sense of
तत्सादृश्य (resemblance, likeness).

अनुदरा—‘Slender wasted.’ Here the negative particle अन्
has the sense of अल्पत्व (smallness).

अपथ—‘Wrong path.’ Here अ has the sense of अप्राप्त्य (un-
fitness).

(b) अनुवद्—When Âtm. and when intransitively used has
the sense of loud and distinct speaking; as अनुवदते कटः क-
लापस्य. ‘The Katha (a Vedic school) imitates the Kalapa.’
But Parasm. उक्तमनुवदति ‘He produces what is said.’ हे
preceded by आ is Âtm. in the sense of challenging; as
कृष्णश्चाणूरमाह्वयते ‘Krishṇa challenges Chanura’ आह्वत चेदिराण्मु-
रारिम्. ‘The king of Chedi challenged Krishṇa for battle.’
हे preceded by आ is Parasm. in the sense of to call; as
मैत्रावरुण इन्द्रमाह्वयति.

5. Give :—

- (a) present 3rd pers. sing. of ध्वंस, दा, विद्, वृह्;
(b) Imperfect 3rd pers. plu. of जक्ष, पा, मृज;

- (c) Imperative 2nd pers. sing. of घमा, इ, पिष्, हा (to go);
 (d) Potential 1st pers. du. of संक्रीड्, ग्रह्, अधि + इ;
 (e) The present participles of खन् (pass.) क, शी;
 (f) The past pass. participles of श्वि, शास्, अक्;
 (g) The Future participles of व्रश्, गुह्, नह्;
 (h) Perfect 2nd pers. sing. of भ्राज्, इप्, जागृ, व्ये, जन्;
 (i) Aorist 3rd pers. sing. of श्लिष्, इ, दु (act. & pass.) यम्, पद्;
 (j) Benedictive 1st pers. sing. of ज्या, जि (caus.), भी (caus. pass.), धू (caus.); and
 (k) Desiderative present 3rd pers. sing. of मुच, शा, मृ.

5. (a) Present 3rd pers. sing.

ध्वंस	ध्वंसते	विद् (2nd conj.) वेत्ति.
दा (1st conj.)	यच्छति	(1st conj.) विन्दते.
„ (3rd conj.)	ददाति	(7th conj.) विन्दते
„ (2nd conj.)	दाति	(10th conj.) वेदयति.
		तृह् तृणेदि.

(b) Imperfect 3rd pers. plu.

जक्ष्	अजक्षुः	मृज् अमृजन्, अमार्जन्
पा (1st conj.)	अपिबन्	
(2nd conj.)	अपान्, अपुः	

(c) Imperative 2nd pers. sing.

धमा	धम	पिष् पिण्डि.
इ	द्रिय	हा Atm. जिह्वाव.

(d) Potential 1st pers. du.

संक्रीड्	संक्रीडेवहि	अधि + इ अभियीवहि.
ग्रह्	गृहीयाव	

खन् (pass) क शी

(e) Present part. खाद्यमान } (3rd conj.) इष्यत् शयान
 खन्यमान } (1st conj.) कच्छत्.

(f) Past. pass. parti. श्वि-शून; शास्-शिष्ट; अव-ऊत.

(g) The Fut. part:—

ब्रश्च—	{ ब्रश्चिष्यत् ब्रक्ष्यत्	गृह्-P A	{ गृहिष्यत्, घोक्ष्यत् गृहिष्यमाण, घोक्ष्यमाण	नह्. नत्स्यत्.
---------	------------------------------	-------------	--	-------------------

(h) Perfect 2nd pers. sing.

भ्राज्—बभ्राजिषे, भ्रेजिषे.

दृप्—ददर्पिथ, ददर्पथ, दद्रप्थ.

जागृ—जजागरिथ, जागरामासिथ.

व्ये—P. विव्ययिथ, A. विव्यिषे

जन्—जज्ञिषे.

(i) Aorist 3rd pers. sing.

श्लिष् to adhere II अश्लिषत्.

„ to embrace VII अश्लिषत्.

इ—I अगात्

हु—act. III अदुद्रवत् pass IV. अद्रोष्ट.

यम्—VI अयंसीत्

पद् A. IV. अपादि

(j) Benedi. 1st pers. sing.

ज्या-जीयासम्. जि (caus.) जापयासम्.

भी (caus. pass.) भाययिषीय, भापयिषीय.

भेषयिषीय.

धू (caus.)

धून्यासम्

(k) Desiderative present
3rd pers. sing.

मुच्	{ मुमुक्षति-ते मोक्षते		ज्ञा-जिज्ञासते		मृ-मुमूर्षति
------	---------------------------	--	----------------	--	--------------

6 Render the following into English:—

(a) संशय्य कर्णादिषु तिष्ठते यः ।

(b) एकस्य मूल्येन व्ययः शुध्यति ।

(c) छिद्रोपनिपातिनोऽनर्था इति यदाहुस्तद्व्यभिचारि वचः ।

(d) रमणीयः खल्ववधिर्विधिना विसंवादितः ।

(e) यदत्रावसरप्राप्तं तत्र प्रभवति महाराजः ।

(f) अनियन्त्रानुयोगस्तपस्विजनः ।

6. (a) Though doubtful of the accomplishment of his object he (दुय्योधन) keeps confidence in Karna and other counsellors.
- (b) The expense will be defrayed by the price of one article.
- (c) What is said that difficulties (miseries) never come singly, is unexceptional (or holds good everywhere).
- (d) A charming period is made to pass away (without the accomplishment of the object) by destiny.
- (e) Your majesty is authority to command what to do in the case which has occurred or presented itself now.
- (f) Ascetics may surely be questioned freely.

7. (a) Name and dissolve the compounds underlined:—

व्यवराः साक्षिणो ज्ञेयाः; सहासं प्रत्युवाच; रथाश्वं कामयते राजा; पथिकार्थं शाला; मध्येगङ्गमभिचतः; त्रिदिवं गतः ।

- (b) How does the word अहन् behave at the end of a compound?

- 7 (a) व्यवराः—त्रिभ्यः अवराः Bahuvrihi.

सहासं—हासेन सहितं यथास्यात्तथा Avyayibhāva.

रथाश्वं—रथाश्च अश्वाश्च एतेषां समाहारः Collective species of Dvandva.

पथिकार्थं—पथिकेभ्य इयं Chaturthi Tatpurusha.

मध्येगङ्गं—गङ्गायाःमध्ये Avyayibhāva.

त्रिदिवं—त्रितीया द्यौः Karmadharaya.

- (b) अहन् at the end of a Tatpurusha when preceded by an indeclinable or a word expressive of a part such as पूर्व, अपर,

&c. or by सर्व or संख्यात, is changed to अह; as सर्वाह, पूर्वाह. In other cases अहन् at the end of a compound is always changed to अह. As पुण्याह, सप्ताह, उत्तमाह.

8. Translate into English:—

(a) वानरोऽपि चिरादायान्तं तं सोद्वेगमवलोक्य प्रोवाच ।
भो मित्र किमत्र विरलवेलायां समायातः । कस्माच्च न साह्यादमा-
लपसि । स आह । मित्र अहं तव भ्रातृजायया निष्ठुरतरैर्वाक्यैरभि-
हितः । 'भोः कृतघ्न मा मे मुखं दर्शय । त्वं मित्रं नित्यमेवोपजीव्या-
गच्छसि तस्य पुनः प्रत्युपकारं गृहदर्शनमात्रेणापि न करोषि ।
तत्ते प्रायश्चित्तमपि नास्ति' ।

(b) देवि तरुणीभूता वत्सा । क्षणमपि मम हृदयान्नापयाति
चिन्ता । यौवनारम्भ एव कन्यकानामिन्धनीभवन्ति पितरः स-
न्तापानलस्य । केनापि कृता धर्म्या नाभिमता मे स्थितिरियं यदङ्गसं-
भूतान्यङ्गलालितान्यपरित्याज्यान्यप्यपत्यान्यकाण्ड एवागत्यासं-
स्तुतैर्नयन्ते । एतानि तान्यङ्गनस्थानानि संसारस्य । सेयं सर्वाभि-
भाविनी शोकाग्नेर्दाहशक्तिर्यदपत्यत्वे समाने जातायां दुहितरि
दूयन्ते सन्तः ।

(c) भूयो निपीय लवणांभुधिमाप्रभातं
पुञ्जीभवशुदयते तपनच्छलेन ।
और्वाग्निरम्बरपयोनिधिमद्य पातुं
लीनोऽबुबुदकदम्बमिति प्रतीमः ॥

8. (a) (1) With dejection. (2) At a very late hour. (3) Full of joy or vivacity. (4) I was spoken to with very harsh words. (5) Having subsisted on; being fed by. (6) There is no atonement for your sin of ingratitude.
(b) (1) Our daughter has grown young. (2) Parents serve as fuel to the fire of passion of girls when they step into

youth. (3) I do not like this fixed rule or the imposition of religious ordinance of the condition of worldly life. (4) Though born from ourselves or from our own person. (5) Though fondled upon our own lap. (6) Daughters. (7) Suddenly. (8) Stranger; unacquainted. 'संस्तवः स्यात् परिचयः' असंस्तुतोऽपरिचितः. (9) These are the marked periods of the worldly life. (10) This is the overpowering (*i. e.* putting down all other powers) strength of the fire of sorrow, that, though sons and daughters are (really) alike, good men get dejected at the birth of a daughter.

(c) (1) Ocean. (2) Collecting itself into an orb. (3) The sun. The poet makes an उत्प्रेक्षा and says that the fire under sea has risen up in the disguise of the sun. (4) The submarine fire. (5) Hidden. (6) The stars as bubbles. (7) We think. Translate:—'This submarine fire, we think, having again drunk the water of the ocean till morning and being thus fattened rises up now in the form of the sun to drink off the ocean of heaven possessing invisible stars as its bubbles.'

9. Translate into Sanskrit:—

In a certain city there lived a Brahman named Brahadatta. He once had¹ to go to a village on some business.² When he³ started, his mother said to him, 'how will you go alone? my boy, seek for a companion'. 'Don't you be afraid, mamma', replied the son, 'the road is quite harmless.⁵ The urgency⁶ of the business requires me to go alone.' Seeing him⁷ determined the mother fetched a crab⁸ from a well hard by and addressed thus. 'If you must⁹ go, my son, let this crab at least be your attendant, so take with you.' He dutifully obeyed¹⁰ the mother's advice and putting the crab in his camphor-box,¹¹ started away in haste.

9 (1) तस्य गमनप्रयोजनं संप्राप्तं (2) कार्यनिमित्तेन; कार्यवशात् (3) तस्मिन्

प्रतिष्ठमाने. (4) सहायं; अनुचरं (5) निर्भय. (6) कार्यत्वेरा; कार्यगौरवं मामे-
काकिनं त्वरयति गमनाय. (7) तस्य निश्चयं ज्ञात्वा. (8) संनिहितात्कृपात् कुली-
रकमेकमादाय. (9) यद्यवश्यं गन्तव्यं तर्ह्ययमेकोऽपि तावत्कुलीरकस्तेऽनुचरो भवतु
(10) मातूराणां शिरसा चकार. (11) कर्पूरमञ्जुषायां रक्षित्वा.

1895.

1. "The euphonic changes of letters in the body of a word differ in several cases from those of the same letters belonging to complete words when they come in contact."

Cite three different cases in illustration of this rule.

1. This means that the internal sandhi differs in several cases from the external sandhi.

External sandhi or sandhi of final and initial letters of two complete words.	Internal sandhi or sandhi of letters in the body of a word or grammatical form.
मधु + आनय = मध्वानय	अश्रु + अते = अश्रुवते
भगवत् + इ = भगवति	तत् + इति = तदिति
ककुब् + प्रान्त = ककुप्प्रान्त	लिह् + ताम् = लीडाम्
	दद् + स्यति = दक्ष्यति
	रम् + त = रब्ध

2. (a) Give the Sanskrit ordinals of forty to forty-four.
  - (b) What are the superlative forms of वसुमत्, दीर्घ, ऋजु, and स्थिर?
  - (c) Write down the affixes signifying possession (of a thing). Give example.
2. (a) चत्वारिंश, ०शी or चत्वारिंशत्तम, ०मी.

एकचत्वारिंश, ०शी or एकचत्वारिंशत्तम, ०मी.

द्भि-द्वाचत्वारिंश, ०शी or द्वि-द्वाचत्वारिंशत्तम, ०मी.

त्रि-त्रयश्चत्वारिंश, ०शी or त्रि-त्रयश्चत्वारिंशत्तम, ०मी.

चतुश्चत्वारिंश, ०शी or चतुश्चत्वारिंशत्तम, ०मी.

(b) वसुमत्तम; द्राघिष्ठ or दीर्घतम; ऋजिष्ठ or ऋजुतम; स्थेष्ट or स्थिरतम.

(c) बत्, मत्, इन्, विन्, मिन्. Examples, धनवत्; श्रीमत्; दण्डिन्; मेधाविन्; वाञ्छिन्.

3. Give:—

(a) The nominative singulars of ककुभ्, शब्दप्राच्छ्, सजुष्, विश्वदुह्, अनेहस्, and of the present participles of (Masc. & Fem.) या (primitive and causal), हन्.

(b) The instrumental forms of युवन्, सुमनस्, त्रि (Fem), विद्वस्, and of the future participles of वृत्, कृप्, (M. and F.).

(c) The genitive plurals of गिर, श्री, भ्रातृ, पति and of the past passive participles of शुष्, मुह्, पच.

3. (a) Nominative sing.

ककुप; शब्दप्राट्; सजू; विश्वदुक्कट्; अनेहा.

Present participle nom. sing.

या primitive M. यान् F. याती, यान्ती.

या—, , Causal } यापयन् masc. यापयन्ती
हन्—M. घ्नन् F. घ्नन्ती } यापयमान यापयमाना

(b) Instrumental.

	S	D	P
युवन्	यूना	युवभ्यां	युवभिः
सुमनस्	सुमनसा	सुमनोभ्यां	सुमनोभिः
त्रि f.	—	—	तिसृभिः
विद्वस्	विदुषा	विद्वद्भ्यां	विद्वद्भिः

Future participles.

वृत्

S.	D.	P.
M. वर्तिष्यमाणेन	वर्तिष्यमाणाभ्यां	वर्तिष्यमाणैः
F. वर्तिष्यमाणया	,,	वर्तिष्यमाणाभिः
M. वर्त्स्यता	वर्त्स्यद्भ्याम्	वर्त्स्यद्भिः
F. { वर्त्स्यन्त्या वर्त्स्यत्या	वर्त्स्यन्तीभ्याम् वर्त्स्यतीभ्याम्	वर्त्स्यन्तीभिः वर्त्स्यतीभिः

कृप्

M. कल्पिष्यमाणेन	कल्पिष्यमाणाभ्यां	कल्पिष्यमाणैः
F. कल्पिष्यमाणया	,,	कल्पिष्यमाणाभिः
M. कल्प्यता	कल्प्यद्भ्याम्	कल्प्यद्भिः
F. { कल्प्यन्त्या कल्प्यत्या	कल्प्यन्तीभ्याम् कल्प्यतीभ्याम्	कल्प्यन्तीभिः कल्प्यतीभिः

(c) Genetive plural.

गिर—गिराम्	Past pass. participle.
श्री—श्रियाम्—श्रीणाम्	शुष्—शुष्काणाम्
आवृ—आवृणाम्	मुद्—मूढानां, मुग्धानाम्
पति—पतीनाम्	पच्—पक्वानाम्

4. (a) What are the significations of the feminine affix
आनुक् in अरण्यानी, हिमानी, यवनानी, आचार्यानी ?
- (b) Give as many sanskrit equivalents as you can of
'an arrow' and 'gold.'
- (c) In what senses are यावत्-तावत् and कामं-तु used ?
Give illustrations.

4. (a) अरण्यानी—An immense expanse of forest } Here the
हिमानी—A vast sheet of ice } F e m i n i n e
termination
has the sense
of vastness.

यवनानी—The alphabets of the Yavana's.

आचार्यानी—The wife of a preceptor or a female preceptor. Here it has the sense of a wife and a female of its kind.

- (b) An arrow— 'धनुश्चापौ धन्वशरासनकोदण्डकार्मुकम् । इष्वोसोपि' इत्यमरः. Gold— 'स्वर्णं सुवर्णं कनकं हिरण्यं हेम हाटकम् । तपनीयं शातकुम्भं गाङ्गेयं भर्म कर्जुरम् ॥ चामीकरं जातरूपं महारजतकाञ्चने । रुक्मं कार्तस्वरं जाम्बूनदमष्टापदोऽस्त्रियाम्' ॥ इत्यमरः ।

- (c) यावत् used by itself means 'as far as,' 'till,' showing duration of time or space; as स्तन्यत्यागं यावत् पुत्रयोरवक्षस्व 'Take care of these sons till they are weaned;' कियन्तमवधिं यावदरमचरितं चित्रकारेण लिखितम् । तावत् means 'till then or that.'

यावत् sometimes has the sense of 'just,' 'then,' denoting an action that is intended to be done; as यावद् गृहिणीमाहूय संगीतकमनुतिष्ठामि; यावदिमां छायामाश्रित्य त्वां प्रतिपालयामि.

Used as correlatives यावत् and तावत् mean 'as much as'; 'all'; 'so long'; 'as long as'; 'no sooner than' (यावत्तावच्च साकल्येऽवधौ मानेऽवधारणे); as यावन्मानुष्यके शक्यमुपपादयितुं तावत्सर्वमुपपाद्यताम्. Here यावत्, तावत् have the sense of 'as much as,' 'all that.' एकस्य दुःखस्य न यावदन्तं गच्छामि तावदन्यमुपस्थितं. Here they have the sense of 'no sooner than'; 'before'.

कामं-तु-कामं is usually followed by तु and is used in

the sense of 'Granted—still' 'supposing that—yet';
as कामं प्रिया न सुलभा मनस्तु तद्भावदर्शनाश्वासि, कामं alone means
'at will.' तु means 'but,' 'however,' 'on the other hand'.

5. State:—

- (a) The present 3rd per. plu. of हु, द्विप्, जागृ, व्यध्.
- (b) The potential 3rd per. sing. of स्मृ (pass.), ह
(causal and passive), गम् (pass.).
- (c) The imperfect 2nd per. duals of जृ (causal), भ्रस्ज्,
(causal), and मद् (causal).
- (d) The perfect 3rd per. sing. of वश्, स्तु, अह्, भृ,
जन्.
- (e) The aorist 2nd per. sing. of नम्, दुह्, सन्, वस्,
धे, ख्या.
- (f) The desiderative present 3rd per. sing. of वृध्,
एध्, यज्.

5. (a) Present 3rd person plural.

हु—जुह्वति; द्विप्—द्विषन्ति; जागृ—जाग्रति; व्यध्—विध्यन्ति.

(b) Potential 3rd person sing.

स्मृ (pass.)—स्मर्येत; ह (caus.) हारयेत्; ह (pass.)—हियते, गम्
(pass.)—गम्येत.

(c) Imperfect 2nd pers. dual.

जृ (caus.)—अजारयतम्—^०येथाम्; भ्रस्ज् (caus.)—अभ्रज्जयतम्—
^०येथाम्; मद् (caus.) अमादयतम्—^०येथाम्.

(d) Perfect 3rd pers. sing.

वश्—ववाश; स्तु—तुष्टाव; अह्—आनह्, अह्यांचकार; भृ—वभार;
जन्—जज्ञे.

(e) Aorist 2nd pers. sing.

नम्—VI अनंसीः

दुह्—P.VII अधुक्षः; A.VII

अधुक्षथाः; अदुग्धाः

सन्—V असानीः, असनीः

वस्—IV अवात्सीः

ख्या—II अख्यत्

धे—I अधाः, III अधीवपः,

VI अयासीः

(f) Desid. 3rd pers sing:—

वृध्—विवधिषते—विवृत्सति

एध्—एधिधिषते

यज्—इयक्षति—ते

6. Name the following forms fully :—

बिभ्यति, जाप्स्यसे, निर्व्यूढम्, दंदह्यमानः, प्रेप्सवः, बीभत्सताम्.

6. बिभ्यति—Present 3rd pers. plu. of भी 3rd conj.

जाप्स्यसे—Pass. Fut. 2nd pers. sing. of the caus. of ज्ञि.

निर्व्यूढम्—Neuter past part. of बृह् with निर and वि.

दंदह्यमानः—Âtm. present part. nom. sing. of the frequentative of दह्.

प्रेप्सवः—Nom. plu. of the desiderative noun formed from the desiderative base of अप् with प्र.

बीभत्सताम्—Imperative 3rd pers. sing. of desiderative of बभू.

7. Translate the following expressions by giving one compound word for each:—

(1) [a rod] measuring four fingers; (2) a strung bow;
 (3) the forest adorning the district along the banks of the Jamunâ; (4) every twelve months; (5) [a person] professing the Aryan religion (धर्म); (6) [one] who has a friend (सखि) in Krishna; (7) ten or fifteen (days).

7. (1) चतुरङ्गुलः. (2) अधिज्यं. (3) यमुनापरिसरशोभिवनं. (4) प्रतिद्वादश-
मासं. (5) आर्यधर्मा. (6) कृष्णसखः. (7) दशपञ्चदशानि.

8. Translate into English :—

अथ ते यक्षा ब्राह्मणवर्णमात्मानमभिनिर्माय समनुचरन्तो ददृशुः
प्रत्यरूप्यचरमन्यतमं गोपालकं छायार्द्रममूले सोपान्तकं संनिषण्णम् ।
समुपेत्य चैनमूचुः । भो गवां संरक्षाधिकृत एवं विविक्ते⁸ निर्जन-
संपातेऽस्मिन्नरण्ये विचरन्नेकाकी कथं न बिभेषि । स तानालो-
क्योवाच । कुतो वा भेतव्यम् । यक्षा ऊचुः । किं त्वया न श्रुतपूर्वा
यक्षराक्षसानां निसर्गरौद्रा प्रकृतिरिति । तदा स गोपालकः प्रह-
स्यैनानुवाच । स्यादेवमन्यत्र । अत्रत्यस्ति नः स्वस्त्ययनविशपो यद-
स्माकमप्रधर्षणीयप्रभावो राजा सर्वात्मना प्रजाहितेऽप्रमत्तो
जागर्ति । तेन न प्रसहन्तेऽस्य विषयवासिनं जनं हिंसितुमुपद्रवाः ।
यक्षाः प्रोचुः । किंकृतोऽयमस्य राज्ञः प्रभावः । गोपालक उवाच ।
स्वमाहात्म्याधिगतोऽयं प्रभावो महाराजस्य । यतः प्रजानुराग एव
तस्य बलमन्यत्तु राज्यालंकार एव । स नो रूषं वेत्ति परूषं च न
भाषते । प्रतिश्रुतं सम्यग्रक्षति । धर्म एव तस्य चक्षुः । सत्पुरुष-
पूजार्थमेवार्थसंचयः । अपरं च एवमाश्चर्यपरंपरामयोऽपि दुर्जनघनं
गर्वं स न समालम्बते ।

8. (1) Assuming the guise (caste) of Brahmans. (2) While
wandering. (3) Roaming in every forest. (4) A cowherd boy.
(5) Under a shady tree. (6) Seated with shoes in his feet. (7) Oh
thou, who art kept to watch the cows. (8) Lonely. (9) Track-
less; not frequented by any human being. (10) Wandering
alone; unaided. (11) Have you not heard before the cruel
nature or disposition of the Yakshas and Rakshases? (12) It may
be so elsewhere; it may be as you say in other countries, not
here. (13) We have here a special means of attaining prosper-
ity. (14) Whose power cannot be baffled or resisted. (15) With

all his effort. (16) To the people of his kingdom. (17) How has he got so much power. (18) Attained by his own greatness; as the result of his own magnanimity. (19) His strength lies in the love of his subjects. (20) Anger. (21) Harsh words. (22) Keeps well his promise. (23) He hoards money to spend it in honouring good persons. (24) Possessing series of wondrous qualifications. (25) Pride which is the wealth of the wicked.

9. Translate into Sanskrit:—

- (1) He reads and reads until he falls ill.
- (2) God's glory passes all human conception.
- (3) That matter constantly revolving in his mind, he was soon reduced to a skeleton.
- (4) He visits the city once a year.
- (5) A certain blind man, who had no property¹ but an earthen pot and a tattered blanket, once went to a temple and in sheer² despair resolved to end his weary life by abstaining³ from food altogether and devoting himself to prayers all the while. There the Deity being⁴ pleased showed himself before him and offered to grant him a boon. The blind man shrewdly⁵ inquired who he was, and, on being⁶ told that he was the great God, continued, "But how can I⁷ believe in unless I see you with my own eyes?" The Deity in a moment restored⁸ his sight. He then knelt⁹ down and prayed that he should live to see his grandson¹⁰ in the enjoyment of kingly powers. Thus he secured¹¹ wisely by his one wish, sight, long life and prosperity.

9. (1) अधीत्याधीत्य रुग्णो भवति; वाचं वाचं पठति यावच्छरीरस्यास्वास्थ्यं गच्छति ।

(2) ईश्वरस्य प्रभावो मानवमनोवृत्तेरगोचरो भवति; ऐश्वरी शक्तिर्मनुष्यस्य तर्कबुद्धिमतीत्य वर्तते ।

(3) तदेव पुनः पुनश्चिन्तयन् सोऽस्थिमात्रशेषशरीरः संवृत्तः; तस्यैव विषय-
स्य भूयोभूयो चिन्तनात् सोऽतीव कृशः संवृत्तः; तेनैव विषयेण
बभ्रम्यमाणचित्तः &c.

(4) प्रतिसंवत्सरं एकवारं स नगरमायाति ।

(5) (1) यस्यैकं कुम्भं जीर्णं च कम्बलं वर्जयित्वा न किञ्चिदासीत् (2)
अत्यन्तं निराशो भूत्वा; उच्छिन्नाशाबन्धः; विसृष्टजीविताशः (3) प्रायो-
पवेशनेन स्वस्य निर्विण्णस्य जीवितस्यान्तं कर्तुं निश्चिकाय. (4) प्रसन्ना
देवता तस्य पुर आविर्भूय वरं ब्रूहीति तमवदत् or वरं दातुकामा देवता
तस्याग्र आविरासीत् (5) चातुर्येण; धूर्ततया पप्रच्छ कोऽयमिति (6) अयं
महादेव इति कथितः सन्नब्रवीत् (7) यावदहं स्वेन चक्षुषा त्वां न पश्यामि
तावत् कथं मया विश्वासः कार्यः; यावत्त्वां न प्रत्यक्षीकरोमि तावन्न मे
विश्वासः (8) तस्मै दृष्टिं ददौ (9) जानुभ्यां स्थित्वा; क्षितितलनि-
हितजानुर्व्यंशापयत् (10) मम नष्टारं राज्यसुखमनुभवन्तं द्रक्ष्यामि
तावत्कालं मे आयुर्भवत्विति । (11) एवं स्वबुद्ध्या एकस्यैव वरस्य
याचनात् तेन दृष्टिर्लब्धा, दीर्घायुत्वं प्राप्तं, विभवं च संपादितम् ।

1896.

1. Give the nom. of अन्यतम n., स्वनडुह् n., and अन्तर m.;
the accus. of हृदम्; the instr. of प्रशान्; the dat. of दोस् and
उत्तरपूर्वा; the gen. of क्रोष्टु and श्रीपति; and the loc. sing. of ययी
and plu. of सुगण, सजुस् and प्राञ्च्.

	S.	D.	P.
1. Nom. अन्यतम n.	अन्यतमत्	अन्यतमे	अन्यतमानि
स्वनडुह् n.	स्वनडुत्	स्वनडुही	स्वनडूँहि
अन्तर m.	अन्तरः	अन्तरौ	अन्तरे-अन्तराः

	S.	D.	P.
Accu. इदम् m.	इमं-एनम्	इमौ-एनौ	इमान्-एनान्
„ f.	इमां-एनाम्	इमौ-एनौ	इमाः-एनाः
„ n.	इदं-एनत्	इमे-एने	इमानि-एनानि
Inst. प्रशान्	प्रशाना	प्रशान्भ्याम्	प्रशान्भिः
Dat. दोस्	दोषे-दोष्णे	दोषभ्यां-दोष्याम्	दोषभिः-दोषिः
„ उत्तरपूर्वा	उत्तरपूर्वायै-°स्यै	उत्तरपूर्वाभ्याम्	उत्तरपूर्वाभ्यः
Gen. क्रोष्टु	क्रोष्टोः-क्रोष्टुः	क्रोष्टोः-क्रोष्टोः	क्रोष्टूनाम्
„ श्रीपति	श्रीपतेः	श्रीपत्योः	श्रीपतीनाम्
Loc. ययी	ययि		
	सुगण्		सुगण्सु-°गण्ड्सु
	सजुस्		सजुःपु-°ष्पु
	प्राञ्च्		प्राञ्चु

2. Give the Present of वच् (plu. of all persons), विद् to be (1st per.), धिन्व् (1st per.), यस् with प्र (1st per.), यस् with सम् (1st per. sing.), and विच्छ् (2nd per. sing.); the Desiderative Present of धुत् and दग्म् (1st per. dual); the Imperfect of अस् 'to be' with वि and अति (1st per.), चक्ष् (2nd per. sing. and plu.), द्विष् (3rd per. plu.), and पृ (3rd per.); the Desiderative Imperfect of हश् (2nd per. dual); and the Imperative of स्तम्भ्, तृंह्, and वश् in तात्, of इ and ई (3rd per. plu.), and of चकास् (2nd per. sing.).

2. Present	1st pers. plu.	2nd pers. plu.	3rd pers. plu.
वच्	वच्मः	वक्थ	Defective
„ विद् A	1st. pers. S.	D.	P.
	विद्ये	विद्यावहे	विद्यामहे.
„ धिन्व्	धिन्वे	धिनुवहे-धिन्वहे	धिनुमहे-धिन्महे-
„ प्र + यस्	प्रयस्यामि	प्रयस्यावः	प्रयस्यामः

„	सम् + यस्	संयसामि-स्यामि.
	विच्छ 2nd pers. sing.	विच्छायसि.
„	युत् Desi. 1st pers. dual	दिद्युतिषावहे-दिद्योतिषावहे.
	दम्भ् „ „	धिप्सावः—धीप्सावः—दिदम्भिषावः
Imperfect	1st pers.	S. D. P.
	व्यति + अस्	व्यत्यासि व्यत्यास्वहि व्यत्यास्महि.
„	2nd pers.	S. P.
	चक्ष	अचष्टाः अचक्षम्
„	3rd pers. plu.	
	द्विष् अद्विषन्—अद्विषुः	
„	3rd pers.	S. D. P.
	पृ	अपिपः अपिपूर्ताम् अपिपरः
„	Desiderative 2nd pers. Dual.	दृश् अदिदृक्षतम्
Imperative in तात्	{ स्तम्भ् स्तभीतात् वृह् वृण्ढात् वश् उष्टात् इ and ई यन्तु 3rd pers. plu. चकास् चकाधि—चकाद्धि 2nd pers. sing.	

3. Give the Aorist of **स्यन्द्** (3rd pers. sing.), **ली** Caus. (1st pers. dual), **अन्** with **प्र** (2nd pers. sing.), **दुह्** (2nd pers.), **हन्** (1st pers. sing.), and **गुह्** pass. (3rd pers. sing.); the Benedictive of **ऊह्** with **सम्** (3rd pers. dual), **गम्** with **सम्** (2nd pers. dual), **चुर** (1st pers. sing.), and **वृ** (1st pers. sing.); the Future in **स्य** of **इप्** (1st pers. plu.), **स्तु** (2nd pers. plu.), and **धे** pass. (3rd pers. dual); the Future in **ता** of **सह्** (3rd pers. dual); and the Conditional of **ग्रह्** active and passive (1st pers. sing.).

3. Aorist स्यन्द् 3rd pers. sing. II अस्यदत्, IV A. अस्यन्दिष्ट,
V. A. अस्यन्त.

„ ली caus. 1st pers.

du.

III अलीलपाव-°लयाव-°नयाव
-°लयाव

„ प्र+अन् 2nd pers. sing. V प्राणीः

S. D. P.

„ दुह् P. 2nd pers. VII अधुक्षः अधुक्षतम् अधुक्षत

„ A.

„ { अधुक्षथाः अधुक्षाताम् { अधुक्षध्वम्
{ अदुग्धाः { अधुग्ध्वम्

„ हन् P. 1st pers. sing. IV अवधिषम्

„ गुह् Pass. 3rd per. sing. अगूहि

Benedi. सम्+ऊह् 3rd pers. du. P. सम्मूह्यास्ताम् A. सम्मूहिषीष्टाम्.

„ सम्+गम् 2nd pers. du. A. संगंसीयास्याम्

„ चूर् 1st pers. sing. P. चोरयासम् A चोरयिषीय.

„ वृ P. वूर्यासम् A वरिषीय-वूर्याय.

Future दृप् 2nd fut. 1st pers. plu. दपिष्यामः-दप्स्यामः-द्रप्स्यामः

„ स्तु „ 2nd pers. plu. स्तुविष्यथ.

„ धे Pass. 3rd pers. du. धास्येते-धायिष्येते.

„ सह् 1st fut. 3rd pers. du. सहितारौ-सोढारौ.

Conditional मृह् 1st pers. sing. अग्रहीष्यत् (act.) अग्रहीष्यत } (pass).
अग्रहीष्यत }

4. State the past part. of ञ्ही, अक्, दा with नि, and दिक्;
the perf. part. fem. of हु, वे and क्षम्; the indeclinable past
part. of क्रम्, हा 'to go,' and कृ with साक्षात्; and the pres. inf.
of बन्ध् and ऊर्ण्.

4 Past part. ही—हीत-हीण; अव—ऊत; नि + दा—निदत्त-नीत्त; दिव्—द्यत-द्यून.

Perfect part. Fem. डु—जुडुवुषी; वे—ऊयुषी ववुषी; चक्ष्—चक्षमाणा, चक्षुषी;

Ind. past part. कम्—कान्त्वा—कामित्वा; हा—हात्वा; साक्षात् + कृ—साक्षात् कृत्वा (separate words) साक्षात्कृत्य (one word).

Present Infinitive बन्व्—बद्धम्; ऊर्णु—ऊर्णवितुं—ऊर्णुवितुं—ऊर्णवितुम्.

5. State the several senses and padas of वद् with various prepositions.

5. Vide Apte's Guide to Sk. Compo. pp. 237 art. 319 and S. Kaumudi 1-3-47.

6. Use compounds for:—

महती पूजा, महतः पूजा, पञ्चानां तक्षणां समाहारः, रन्धनाय पात्रम्, अहश्च रात्रिश्च, and व्रजस्य भर्ता.

6. महापूजा, महत्पूजा, पञ्चतक्षी-क्षम्, रन्धनपात्रम्, अहोरात्रः, compound not allowed in this case with the verbal derivative in तृ.

7. Distinguish between सुगन्धि पुष्पम् and सुगन्ध आपणिकः; राजन्वती and राजवती; and अर्थी and अर्थवान्.

7 सुगन्धिपुष्पम्—A flower having good smell.

सुगन्ध आपणिकः—A perfumer (शोभनाः गन्धाः यस्य सुगन्ध आपणिकः). The change of गन्ध to गन्धि is possible when the smell is referred to be inseparably connected with the object denoted by the other member.

राजन्वती (भूमिः) A land possessing a just king (Raghu. VI-22); राजवती (भूमिः); A land governed by a king.

अर्थी (अर्थयते सः) A beggar; and अर्थवान् A wealthy person.

8. Bring out the peculiar senses of the following:—

(a) मनोहत्य पयः पिबति; (b) सुप्ताहं किल विललाप; (c) देवानां प्रियः; (d) चर्मणि द्वीपिनं हन्ति; (e) पुरीमवस्कन्द लुनीहि नन्दनं मुषाण रत्नानि हरामराङ्गनाः। विगृह्य चक्रे नमुचिद्विषा बली य इत्थमस्वास्थ्यमहर्दिवं दिवः ॥

8. (a) He drinks milk till he gets disgusted. हत्य when added to कणे and मनस् shows अभिलाषातिशय (S. Kaumudi 1-4-66).
- (b) I talked irrelevantly while asleep. The Perfect in the 1st pers. denotes an action of which the speaker is unconscious.
- (c) It is an *Aluk* compound meaning a fool. When reproach is to be implied, the noun in the gen. case does not combine with another following it. (Siddhanta Kaumudi 6-3-31).
- (d) He kills a tiger for his skin. Here the loc. denotes the object for which anything is done (Apte's Guide to Sk. Compo. p. 67 art 92).
- (e) पुरीमवस्कन्द-&c. In this verse the mighty Ravana is described night and day to disturb the heaven and repeatedly attacking the capital of Indra and plucking the flowers from his garden &c. The 2nd pers. sing. Imperative is used here in its peculiar sense to denote repetition of action. (Apte's Guide to Sk. compo. P. 141-art. 194 and S. Kaumudi 3-4-46).

9. Translate into Sanskrit:—

The merchant¹ mounted his horse and set forward² on his journey. When³ he arrived at home, his wife and children

were overjoyed to see him return¹ safe; but he was so full of sorrow that he could not return their² congratulations. The wife perceiving his³ dejection importuned him so much as to the reason, that he at last told her of the⁴ fatal oath he had taken to return to the genie in a year's time and that genie would then kill him. This sad⁵ news made the wife and children break out into doleful lamentations and the wretched⁶ man mixed his tears with theirs.

Next¹⁰ morning the merchant applied himself to put his affairs in order; paid his debts; made presents to his friends; gave alms to the poor; set all his slaves¹¹ at liberty; and restored to his wife all that was due to her by contract of¹² marriage. In¹³ short, he did everything that a person about to leave¹⁴ this world could be expected to do.

१. (1) सार्थवाहः 'वैदेहकः सार्थवाहो नैगमो वणिजो वणिक्' इत्यमरः । (2) प्रवासार्थं—मार्गं प्रतस्थे. (3) तस्मिन् स्वगृहं प्रविष्टे (4) तस्य दाराः पुत्राश्च ते सुरक्षितं प्रतिनिवृत्तं विलोक्यातीव प्रहृष्टाः बभूवुः; मोदातिरेकं जग्मुः (5) अभिनन्दनं कुर्वतां तेषां प्रतिवचनमपि दातुं न शशाक; तान् प्रत्यभिनन्दितुमक्षमो बभूव. (6) निर्विण्णं तं ज्ञात्वा निर्वन्धेन विषादकारणं पप्रच्छ (7) वत्सरान्ते प्रत्यागच्छामीति राक्षसस्याग्रे मया समयः or शपथः कृत इति 'समयाः शपथाचार कालसिद्धान्तसंविदः' इत्यमरः. (8) इमां दुर्वीर्तमाकर्ण्य ते निर्दयं विलापांश्चक्रुः; बाष्पगद्गदं विललेपुः (9) सोऽपि मन्दभाग्यस्तैः सहाश्रूणि मुमोच. (10) अपरेषुः गृहकार्याणि (or गृहव्यापारान्) सुस्थितान् (or यथा स्थितान्) कृत्वात्मानं ऋणमुक्तं चकार (11) दासा दासीश्च मुक्ताः कृताः (12) सहधर्मचारिणीत्वेन यदस्या युक्तमासीत्तत्सर्वं तस्या आयत्तं चकार; तस्याः सर्वं स्त्रीधनं तस्यै समापर्यत् (13) किं बहुना. (14) मुमूर्षुर्जनेन यत्कर्तुमुचितं तत्सर्वं कृतवान्.

10. Translate into English :—

(a) अस्त्यत्र धरातले ब्रह्मस्थलाभिधो ग्रामविशेषः । तत्रत्यस्य विष्णुस्वामिनाम्नो द्विजवरस्यात्मानुरूपायां भार्यायां चत्वारः सुता उत्पेदिरे । अधीतवेदेषूत्क्रान्तं शैशवेषु तेषु भार्ययानुगतः स दिवं प्रययौ । ततस्त आनार्थ्यदुःस्थिता गोत्रजैर्हृतसर्वस्वा मिथः संलप्य मातामहगृहं भैक्ष्यर्पाथेयाः प्रतस्थिरे । तत्र मातामहाभावान्मातुलैर्दत्तसंश्रयास्तैः सह¹⁰ भुञ्जाना यथापूर्वं स्वाध्याय¹¹निरता बभूवुः । किंत्वल्पेनैव कालेनाकिञ्चनास्ते भोजनाच्छादनादिषु न केवलं मातुलानीनां गृहकर्मकराणामप्यवज्ञतां जग्मुः । स्वजनसंस्फूर्जदवमानहतात्मानोऽर्थानां शरदभ्रचलां गतिं प्रेक्ष्य येन गुणेनार्थहरिणा हठाद्वद्धा आनीयन्ते तस्य संपादने मतिं चक्रुः । समागमे¹⁷ संकेतस्थानमुक्त्वा चत्वारश्चतस्रो दिशो भेजिरे । अथ¹⁸ मिलिताः केन किं शिक्षितमित्यन्योन्यं प्रष्टुमारोभिरे । ज्येष्ठ उवाच शक्नोम्यहं यस्य कस्यचित्प्राणिनोऽस्थिशकलं प्राप्य क्षणात्तत्रोचितं मांसमुत्पादयितुम् । द्वितीयोऽवददहं तत्र प्राणिसंभवि लोमत्वचं निर्मातुं समर्थः । तृतीयोऽब्रवीज्जानाम्यहं जातत्वं²⁰ ज्ञांसलोमनि तस्मिन्प्राणिन्यवयवान्मृष्टुम् । चतुर्थ उवाचोत्पन्नावयवाकृतिं तं प्राणैः संयोजयितुमवैमीति । एवं प्रकटितस्वस्वविज्ञानास्तेऽस्थिखण्डायाद्वीमटन्तः प्रापुर्विधिवशादेकं सिंहास्थिखण्डम् । दुःखोदकोऽयमधिगम इत्यविचार्यैव तस्मिन्स्वं स्वं कौशलं दर्शयामासुः । तदोद्धृतस²³ भारोदंष्ट्रासंकट²⁴-मुखः खरनखाङ्कुशो भैरवदर्शनः सिंह उत्तस्थौ धावित्वा च स्वनिर्मातृस्तानेव चतुरो भ्रातृञ्जघान वनं विवेश च ।

²⁶ इत्थं चोपार्जितो यत्नादुणोऽपि विधुरे विधौ ।

संपत्तये न न परं जायते तु विपत्तये ॥

²⁷ मूले ह्यविकृते दैवे सिक्ते प्रज्ञानवारिणा ।

नयालवालः फलति प्रायः पौरुषपादपः ॥

(b) ^{२४}सावलेपमुपलिप्सिते परैरभ्युपैति विकृतिं रजस्यपि ।

अर्थितस्तु न महान्समीहते जीवितं किमु धनं धनायितुम् ॥

10. (a) (1) Of the place. (1) Worthy of him; a match to his beauty. (3) When they passed their child-hood. (4) Went to heaven with his wife. (5) Distressed, being orphans; suffering hardship as they were without parents. (6) Robbed of their property by relations. (7) Mutually. (8) Taking the alms that they could get as their provision on the way; (9) Their grand maternal-father being dead they were given support by their maternal-uncles. (10) Eating in the same house. (11) Devoted themselves to the study of their own branch of the Vedas. 'स्वाध्यायः स्याज्जपः' इत्यमरः. (12) In matters of food and clothing. (13) Servants. (14) Oppressed or tired by the threatening and disgracing words of these relations. (15) Fickle like the clouds of the autumn. (16) They resolved to acquire that art by which they could forcibly bring these fortunes as deer (अर्थहरिणाः) bound in strings. (17) Having fixed the place where they should all meet afterwards. (18) Now when they met together. (19) Skin and hair. (20) When it has skin, flesh and hair, I can give it limbs. (21) Luckily they got a piece of the bone of a lion. (22) Not considering that this acquisition (of the bone) will result in sorrow. 'उदकं फलमुत्तरम्' इत्यमरः. (23) The lion arose shaking off his mane. (24) Having mouth terrible on account of jaws. (25) Terrible to the sight. (26) Translate:—Thus, when fate is adverse, the art that is learnt with great pains can never bring wealth, on the contrary, it will bring misery. (27) Translate:—'The tree of manly power (prowess), when its root in the form of good luck, is not injured and when it is sprinkled with water in the form of knowledge and

when it has been provided with the basin of justice or moral principles, then it will, in all probability, yield fruit.

(b) (28) सावलेपम् With pride; haughtily. विकृतिमुपैति Undergoes change loses temper. रजस् A particle. अथितः—प्रार्थितः When requested. धनयितुं To become rich; to enrich one's-self. Translate :—‘That great king (महान्) will lose his temper when any persons (or enemies परैः) desire haughtily to take or seize even a particle of his thing. But when humbly requested he will give him his life much less he will grudge to give him wealth.

1897.

1. Translate into English :—

(a) अस्मिन्नेव क्षणे नातिप्रौढपुंनांगमुकुलस्थूलानि मुक्ताफलानि सह सलिलबिन्दुभिरम्बरतलादपतन् । अहं तु किंन्विदमित्युच्च-
श्रुरालोकयन्कमपि राक्षसं कांचिदङ्गनां विचेष्टमानगात्रीमाकर्षन्त-
मपश्यम् । कथमपहरत्यकामामपि स्त्रियमनीचारो नैर्ऋतं इति
गगनगमनमन्दशक्तिरशस्त्रात्प्ये । स तु मत्संबन्धी ब्रह्मराक्षस-
स्तिष्ठ तिष्ठ पाप कापहरसीति भर्त्सयन्नुत्थाय राक्षसेन समसृ-
ज्यत । तां तु रोषादनपेक्षापविद्धाममरवृक्षमञ्जरीमिवान्तरीक्षा-
दापतन्तीमुन्मुखप्रसारितोभयकरः कराभ्यामग्रहीषम् । उपगृह्य
च वेपमानां संमीलिताक्षीं तादृशीमेव तामनवतारयन्नतिष्ठम् ।
तावत्तावुभावपि शैलशृङ्गमङ्गैः पीदपैश्च रभसोन्मूलितैर्मुष्टिपादप्र-
हारैश्च परस्परमपक्षपयेताम् । पुनरहमतिमृदूनि पुलिनवति कुसु-
मलवलाञ्छिते सरस्तीरेऽवरोप्य सस्पृहं निर्वर्णयन्तां मत्प्राणै-
कवल्लभां राजकन्यामलक्षयम् । सा हि मयासमाश्वास्यमाना तिर्य-
ङ्गामभिनिरूप्य जातप्रत्यभिज्ञा सकरुणमरोदीत् ।

- (b) कृतान्तकटंकामलध्वजैरा स्फुटं लक्ष्यते
पुरःसरगदैर्भृशं प्रमथिता तनूः क्लाम्यति ।
 सहाय इह मे कुतस्त्वदपरः प्रभावाधिको
 न तारयसि चेद्धतोऽस्मि खलु कालपाशावशः ॥
- (c) आरुह्य नृपतिः पूर्वमिन्द्रियाश्वान्वशीकृतान् ।
कामक्रोधादिकाञ्जित्वा रिपूनाभ्यन्तरांश्च तान् ।
जयेदात्मानमेवादौ विजयायान्यविद्विषाम् ॥

1. (a) (1) न + अतिप्रौढ Not very big; not fully developed (2) A *Bakul* tree 'पुत्रागे पुरुषस्तुङ्गः केसरो देववल्लभः' इत्यमरः (3) Buds (4) Big (5) Pearls (6) Construe सह with सलिलविन्दुभिः. (7) The meaning is that the pearls of the string fell down as well as tears from her eyes fell down (8) With my eyes turned up (9) Struggling to free herself (10) Who does not love (11) Wicked; rude (12) A *Rakshasa*; a wicked spirit 'यातुषानः पुण्यजनो नैर्ऋतो यातुरक्षसी' इत्यमरः (13) Having no power to fly into the sky (14) I burnt within myself (15) Joined him in fight; came in contact (16) Dropping down from heaven like a bud of the celestial tree (17) With my face turned up (18) Stretching both the arms (19) They both viz. the *Rakshasa* and *Brahma-rakshasa* (20) Rocks torn up from the summits of mountains (21) Trees (22) Rooting them up hastily or forcibly (23) Weakened each others' strength (क्षि. caus.) (24) Possessing soft sand (25) Marked or strewed with flowers here and there (26) Gazing; inspecting (27) Recognizing me.

- (b) (1) An army (2) Clean; grey (3) Old age in the form of the flag of the army of the god of death (4) Diseases (5) I am undone; I am lost (6) Helpless through the fetters

of the god of death. Translate:—Old age which is the grey flag of the forces of the god of death has become distinctly visible on me; (In this state, O lord) what man superior in power, except yourself, can help me, who am helpless by the fetters of the god of death; if you do not save me, I am undone.

(c) In these verses our body is metaphorically likened to a chariot and our organs of senses to horses yoked to that chariot. (1) The senses as horses (2) Restrained (3) Internal or bodily enemies. Translate:—Seated in the chariot of his body, having curbed the horses (*i. e.* his senses), a king should first of all conquer his bodily enemies *viz.* his passions; thus having gained victory over his own self he should proceed to conquer other enemies.

2. Give the nom. of अर्ध *m.* सदृश् *n.*, and लक्ष्मी; the instr. of नासिका and न्यच्; the dat. of आशिस and निर्जर *m.*; the gen. of सेनानी and वृष्णि; the loc. of काष्ठतक्ष and द्रक्ष्यत् *f.*; and the voc. of दधि and अर्बन्.

		<i>S</i>	<i>D</i>	<i>P</i>
2. Nom.	अर्ध	अर्धः	अर्धौ	अर्धाः-र्धे
"	सदृश्	सदृक्	सदृशी	सदृशि
"	लक्ष्मी	लक्ष्मीः	लक्ष्म्यौ	लक्ष्म्यः
Inst.	नासिका	{ नासिकया, नसा	{ नासिकाभ्याम्, नोभ्याम्	{ नासिकाभिः, नोभिः
"	न्यच्	नीचा	न्यग्भ्याम्	न्यग्भिः
Dat.	आशिस	आशिषे	आशीर्भ्याम्	आशीर्भिः
"	निर्जर	{ निर्जराय, निर्जरसे	निर्जराभ्याम्	निर्जरेभ्यः
Gen.	सेनानी	सेनान्यः	सेनान्योः	सेनानीनाम्
"	वृष्णि	वृष्णेः	वृष्ण्योः	वृष्णीनाम्

Loc.	काष्ठतक्ष	काष्ठतक्षि	काष्ठतक्ष्योः	काष्ठतक्ष्-ट्सु
„	द्रक्ष्यत्.	{ द्रक्ष्यन्त्यां, द्रक्ष्यां	{ द्रक्ष्यन्त्योः, द्रक्ष्यत्योः	{ द्रक्ष्यन्तीषु, द्रक्ष्यतीषु
Voc.	दधि	दधि, दधे	दधिनी	दधीनि
	अर्वन्	अर्वन्	अर्वन्तौ	अर्वन्तः

3. Give the 3rd pers. of the Pres. of शास्, सद् with नि (pass.), ज्या (act. and pass.), and जप् Des.; the 2nd pers. of the Imperf. of जक्ष, विज् with उत्, and क् 3rd conj.; the 1st pers. of the Impera. of क्षुम् and इन्ध्.

	S	D	P
3. Present 3rd pers. शास्	शास्ति	शासतः	शासति
„ „ नि + सद् (pass.)	निषद्यते	निषद्येते	निषद्यन्ते
„ „ ज्या (act. 9th conj.)	जिनाति	जिनीतः	जिनन्ति
„ „ „ (pass.)	जीयते	जीयेते	जीयन्ते
„ „ जप् (Desi.)	{ शीप्सति जिज्ञपयिषति	{ शीप्सतः जिज्ञपयिषतः	{ शीप्सन्ति जिज्ञपयिषन्ति
Imper. 2nd pers. जक्ष	{ अजक्षः अजक्षीः	अजक्षितं	अजक्षित
„ „ उत् + विज्	उदविनक्तुम्	उदविक्लुम्	उदविक्लु
„ „ क् (3rd conj.)	ऐयः	ऐयुतम्	ऐयुत
Impera. 1st pers. क्षुम् (4th conj.)	क्षुभ्यानि	क्षुभ्याव	क्षुभ्याम
„ „ „ (9th conj.)	क्षुभ्रानि	क्षुभ्राव	क्षुभ्राम
„ „ „ (1st conj.)	क्षोभै	क्षोभावहै	क्षोभामहै
„ „ इन्ध्	इन्धै	इन्धावहै	इन्धामहै

4. Give the 1st pers. Fut. of मा (pass.), भू (pass.), and नश्; the 3rd pers. of the Aor. of व्रज्, स्था (caus.), स्फुर् (caus.), तन् (Des.), and लभ् (pass.); the 2nd pers. sing. of the Bened. of नह् and म्लै; the 2nd pers. of the Perf. of उष्, मस्ज्, वम् and भाप् (Des.).

	S	D	P
4. मा (pass.) Fut. 1st pers.	मास्ये	मास्यावहे	मास्यामहे
भू (pass.) „ „	भविष्ये	भविष्यावहे	भविष्यामहे
नश् (act.) „ „	{ नक्ष्ये नशिष्ये	{ नक्ष्यावहे नशिष्यावहे	{ नक्ष्यामहे नशिष्यामहे
ब्रज् Aorist 3rd pers.	अब्राजीत्	अब्राजिष्टाम्	अब्राजिषुः
स्था (caus.) „ „	III अतिष्ठिपत्	अतिष्ठिपताम्	अतिष्ठिषुः
स्फुर् (caus.) „ „	III अपुस्फुरत्	अपुस्फुरताम्	अपुस्फुरुः
तन् (Desi.) „ „	V { अतितनिषीत् अतितं(तां)सीत्	{ अतितनिषिष्टाम् अतितं(तां)सिष्टाम्	{ अतितनिषिषुः अतितं(तां)सिषुः
लभ् (pass.) „ „	IV अलाभि	अलप्सताम्	अलप्सत
नह् Bened. 2nd pers.	नह्याः		
म्लै „ „	म्लेयाः		
उष् Perf. 2nd pers.	{ उवोषिथ ओषांचकर्थ -मासिथ &c.	{ उवोषथुः ओषांचकथुः मासथुः	{ उवोष ओषांचक्र -मास &c.
मरज् „ „	{ ममज्जिथ ममङ्क्थ	ममज्जथुः	ममज्ज
वम् „ „	ववमिथ	ववमथुः	ववम
आप् (Desi.) „ „	ईप्सांचकर्थ	ईप्सांचकथुः	ईप्सांचक्रुः

5. Give the Poten. pass. part. of भुज्, लृ, क्षि and खन् ; and form nouns, affixing any other terminations than ता and त्वं, from प्रिय, बहु, and बहुल.

5. Pot. pass. part.	भुज्	भोक्तव्य, भोजनीय and भोज्य-भोग्य
„ „	लृ	लवितव्य, लवनीय and लव्य-लाव्य
„ „	क्षि	क्षेतव्य, क्षयणीय and क्षय-क्षेय
„ „	खन्	खनितव्य, खननीय and खेय

Nouns from	प्रिय प्रेमन्
„	बहु बह्निमन्
„	बहुल बहुलिमन्, बाहुल्य.

6. Roots ending in **श्** or **ष्** and the roots **व्रश्**, **अस्ज**, **सृज**, **यज**, **राज**, and **आज** change their final to **च्** when followed by any consonant except a nasal or a semivowel, or by nothing. Give one instance of each to illustrate this rule.

6. दश् + ते—इष् + ते	ईष्टे Pres. 3rd pers. sing.
प्रच्छ + सीत्—अप्राच्छ + सीत्—	
अप्राष् + सीत्	अप्राक्षीत् Aorist „
चक्ष + ते—चष् + ते	चष्टे Pres. „
व्रश्च + ता—व्रष् + ता	व्रष्टा 1st Fut. „
अस्ज + ता—अष् + ता	अष्टा—भर्ष्टा „ „
सृज + सीत्—अस्त्राज + सीत्—	
अस्त्राष् + सीत्	अस्त्राक्षीत् Aorist „
यज + स्यति—यष् + स्यति	यक्ष्यति 2nd Fut. „
राज + स—राष् + स—राट् + स	राट् Nom. sing.

7. Give the passive construction of the following:—
 (a) बालको मातरं मोदकं याचते, (b) बटुरन्नमति (caus.), (c) रामो मञ्ज-
 मधिषेते, (d) मृत्युः शकटं करोति (e) त्वां धर्मं बोधयति.

7. (a) बालकेन माता मोदकं याच्यते.	(b) बटुरन्नमाद्यते
(c) रामेण मञ्जोऽधिष्यते	(d) मृत्युः शकटं कार्यते
(e) त्वां धर्मो बोध्यते or त्वं धर्मो बोध्यसे.	

8. (a) Show, by using them in sentences, the gender of **अ** Dvigu compound, and of **अञ्जलि**; **गो**, **सुमनस्** and **तिथि**.

(b) Form verbs from **विद्वस्**, **विमनस्** and **पितृ**, having the sense of “acts like a learned man, &c.”

8. (a) The gender of a *Dvigu* comp. is neuter or Fem.;
examples, पञ्चफली Fem. तस्मै पञ्चफलीं दत्त्वा जनः श्रेष्ठपदं व्रजेत्.; त्रिलो-
की Fem. पञ्चवट्या समं क्षेत्रं त्रिलोक्यां नहि विद्यते. त्रिभुवनं n.;
चतुर्युगं n.; अष्टाध्यायी f.
अञ्जलि is mascu. only; 'पाणिर्निकुञ्जः प्रसृतिस्तौयुतावञ्जलिः पुमान्'
इत्यमरः

गो (a bull) masc.; (a cow) Fem.

सुमनस् a god is masc. 'सुपर्वाणः सुमनसस्त्रिदिवेशा दिवौकसः' इत्यमरः.
तिथि is both masc. and Fem. 'प्रतिपदे इमे स्त्रीत्वे तदाद्यास्तिथयो
द्रयोः' इत्यमरः.

(b) विद्वस्—विद्वायते, विद्वस्यते; विमनस्—विमनायते; पितृ—पितरति.

9. Name and dissolve the compounds underlined in
Question 1.

9. उच्चक्षुः	उद्गतं चक्षुर्यस्य सः Bahu.
ब्रह्मराक्षसः	ब्रह्मा (ब्राह्मणः) एव राक्षसः karma.
सस्पृहं	स्पृहया सहितं यथा तथा Avyayi.
कृतान्तकटकामलध्वजजरा	कृतान्तस्य कटकं कृतान्तकटकम् Tat.
	अमलश्चासौ ध्वजः अमलध्वजः Karma.
	कृतान्तकटकस्यामलध्वजः तस्य इव जरा K.
कालपाशावशः	कालस्य पाशः कालपाशः.
	कालस्य पाशेन अवशः Tat.
कामक्रोधादिकाः	कामश्च क्रोधश्चादयो येषां तेनान् Bahu.

10. Translate into Sanskrit:—

(a) How¹ many sheep² must there be that may be equally³
distributed among four thousand⁴ six hundred and eighty-
three shepherds,⁵ or enclosed⁶ equally in two hundred⁷ and
fifty-nine folds,⁸ or led⁹ equally by forty-two ways to the
river?

(b) As I walked through the wilderness¹ of this world, I lighted² on a certain place where was a den,³ and I laid⁴ me down in that place to sleep, and, as I slept⁵ I dreamed a dream. I dreamed,⁶ and behold, I saw a man clothed⁷ with rags standing in a certain place, with his face from his own house, a book in his⁸ hand, and a great burden upon his back.⁹ I looked, and saw him open¹⁰ the book and read therein; and as he read, he wept and trembled; and not being¹¹ able longer to contain, he brake¹² out with a lamentable cry, saying,¹³ "What shall I do?" In this plight he went home and refrained¹⁵ himself as long as he could, that his wife¹⁶ and children should not perceive his distress; but he could not be silent long, because his trouble¹⁷ increased.

10. (a) (1) कति (2) मेष, मेढू, उरभ्र &c. 'मेढ्रो रभ्रो रणोर्णायुमेषवृष्णय एडके' इत्यमरः (3) समं विभज्येरन् (4) त्र्यशीत्यधिकषट्शताधिकचतुः-सहस्रम् (5) मेषपाल (6) अवरुद्धाः-परिवेष्टिताः-परिवृताः-भवेयुः (7) एकोनषष्ठ्याधिकद्विशतम् (8) मेषगोष्ठं-स्थानं-शाला (9) नीयेरन्.

(b) (1) अथ जगदटवीं पर्यटन्नहं; एकदा जगदरण्यं पर्यट्यमाणे मयि (2) कंचिद् गुहासनार्थं स्थानमगच्छम् (समासदम्) (3) विवर, गुहा, कन्दर, कुहर &c. (4) निद्रार्थं यावद्भूमौ निपतति (5) निद्रां गतोऽहं (6) स्वप्ने मया दृष्टम् (7) चीरवाससम्; वस्त्रखण्डपरिवेष्टितम् । (8) पुस्तकधरं, पुस्तकहस्तं (9) पृष्ठेन महान्तं भारं वहन्तं (10) पुस्तकमुद्धाव्य (11) ततः परं निग्रहेऽसमर्थः सन्; आत्मानं धारयितुमक्षमः सन् (12) सशोकं (सनिर्वेदं) उच्चैर्जगाद (13) आह च (14) स्थिति, अवस्था (15) निग्रह, नियम् (16) दाराः पुत्राश्च (17) दुःखं व्यवर्धत.

1. Translate into English :—

(a) अर्थश्रीभोगश्रियोर्भेदं जिज्ञासमानो यशोवर्मा नाम कश्चित्पुरुषो गुरोरादेशादर्थवर्मनाम्नो महतो धनिकस्य गृहं प्राप । तत्र कृतातिथ्यो भोजनाय निमन्त्रितो धनिकस्य पार्श्वे सघृतं समांसव्यञ्जनं प्राघूर्णोचितमाहारमभुङ्क्त । अर्थवर्मा तु घृतार्धपलसंयुतान् सक्तूर्न¹ स्तोकं भक्तं मल्पकं मांसव्यञ्जनं च सिषेवे । अल्पाहारकारणं सकौतुकं¹⁴ पृष्ट एवमभाषत । अद्य त्वदुपरोधेनेदृशं बहुविधमाहारमहमगृह्णाम् । सदा तु मन्दोदरत्वाद्घृतकर्षं केवलान् सक्तूंश्चाश्रामीति । ततो निशागमेऽर्थवर्मा यशोवर्मणः कृते भक्तं क्षीरं¹⁷ चानाययत्स्वयमपि क्षीरस्यैकं पलं पपौ । एकस्थाने च शयने आस्तीर्योभौ शनैर्निद्रामुपेतुः । निशीथे¹⁸ यशोवर्मा स्वप्रवशो दण्डहस्तान्पञ्चपान्पुरुषानशीङ्कितं प्रविष्टान् ददर्श । धिक्त्वाम् । अल्पाभ्यधिको घृतस्य कर्षो मांसौदनैश्च²¹ किमिति त्वया भुक्तौ पयसः²² पलं च किमर्थं पीतमिति क्रोधाद्बुवाणास्तेऽर्थवर्माणं पाद²³ आकृष्य लङ्गुदैः पर्यताडयन्त । अभ्यधिकं भुक्तं सर्वमुदरादा²⁵ चकर्षुः । तद्दृष्ट्वा प्रबुद्धो यावदीक्षते तावत्तस्यार्थवर्मणः शूलं²⁶ आययौ । उच्चैः क्रन्दन्मर्द्यमानोदरश्च सर्वमभ्यधिकं भुक्तं ववाम । शान्तशूले तस्मिन् यशोवर्मा तादृशीमपार्थीं श्रियं दूषयन् रात्रिशेषं कथमपि चाहयित्वा प्रगे²⁹ धनिकमामन्त्र्य भोगश्रियमनुभवितुं धनिकान्तरस्य गृहं जगाम ।

(b) समूलधातमघ्नन्तः परांश्रोद्यन्ति मानिनः ।

प्रध्वंसितान्धृतमसस्तत्रोदाहरणं रविः ॥

(c) बृहत्सहायः कार्यान्तं क्षोदीयानपि गच्छति ।

संभूयाम्भोधिर्मभ्येति महानद्या नगापंगा ॥

1. (a) (1) Riches hoarded but not enjoyed (2) Wealth enjoyed (3) Desirous of knowing (4) A rich man; a banker (5) Being hospitably received (6) Side (7) Seasoned with ghee or fried in ghee (8) Food consisting of meat and vegetables (9) Fit for a guest (10) Food. The whole means that he ate at the rich man's table, food consisting of meat and vegetables and seasoned with ghee (11) पल A small measure 'पलं कर्षचतुष्टयम्' इत्यमरः (12) A kind of wheat-like grain (सातु) (13) Little rice; he took only little rice and a little flour of *Saktu* mixed with a half spoonful of ghee and little meat (14) With curiosity (15) उपरोधं Insisting, आयद् pressure (16) कर्ष one fourth of a पल; One spoon-ful of ghee (17) Milk (boiled) (18) At mid-night 'अर्धरात्रिनिशियौ द्वौ' इत्यमरः (19) With sticks in their hands; armed with sticks (20) Fearlessly (21) Rice seasoned with meat (22) Why did you drink the little quantity of milk? (23) Holding or drawing him by his legs (24) Sticks (25) They took out all that he ate in excess of the usual quantity (26) Strong pain in the stomach (पेटशूल) (27) Rubbing the stomach (28) Unservicable, useless (29) प्रगे In the morning 'सायं साये प्रगे प्रातः प्रभाते' इत्यमरः (30) Having taken the leave of the banker (31) Another rich man or banker.

(b) (1) Completely destroying; destroying to the very root (2) Not killing; without having killed (3) Enemies (4) Do not rise up (5) Darkness. Translate:—Without having

beforehand killed their enemies completely wise men will never rise; we may cite here the case of the Sun, who never rises up before completely destroying the darkness (his enemy).

(c) (1) Assisted by a great person (2) Mean or little person (3) अम्भोधि The ocean (4) With a large river (5) Mountain rivulets (नग + अपगा). Translate:—Even a small person, when assisted by the great, gains his end; a mountain rivulet, being joined with a large river, reaches the sea.

2. Name and solve the compounds underlined in Question 1. What forms are क्षोदीयान् and समूलघातम्? Derive वर्मन् and सहाय and mention three words formed like वर्मन्.

2. अर्थश्रीभोगश्रियोः	अर्थश्रीश्च भोगश्रीश्च तयोः	Dwandwa.
सकौतुकं	कौतुकेन सहितं	Adverbial Comp.
पथवान्	पथ वा षड् वा तान्	Bahu.
मांसोदनः	मांसेन मिश्रः ओदनः	Inst. tatp.
प्रध्वंसितान्धतमसः	प्रकर्षेण ध्वंसितः प्रध्वंसितः	
	प्रध्वंसितः अन्धतमसः येन.	Bahu.
वृहत्सहायः	वृहत् सहाय्यं यस्य	} Bahu.
	or वृहन् सहायः यस्य	

क्षोदीयान् comparative degree of क्षुद्र, nom sing.

समूलघातम्—णमुल् or gerund in अन् of the root हन् with समूल.

वर्मन् is derived from वृ—मन् (कर्तरि); कृ + अन् कर्मन् .

छद् + अन् छद्मन्,

मृ + अन् भर्मन्.

सहाय ,, ,, सह + अय् to go.

3. Give the nom. of भवत् f. and उशनस्; the accus. of स्त्री; the instr. of तुरासाह; the dat. of अप; the abl. of सखि and गो; the gen. of त्रि m. f. n.; the loc. of नृ; and the voc. of सुभ्रू.

3. Nom.	भवत् f.	भवन्ती	भवन्तौ	भवन्तः
„	उशनस्	उशना	उशनसौ	उशनसः
Accu.	स्त्री	स्त्रियम्-स्त्रीम्	स्त्रियौ	स्त्रियः-स्त्रौः
Inst.	तुरासाद्	तुरासाद्	तुराषाद्भ्याम्	तुराषाद्भिः
Dat.	अप् f.	—	—	अभ्यः
Abl.	सखि	सख्युः	सखिम्याम्	सखिभ्यः
„	गो	गोः	गोभ्याम्	गोभ्यः
Gen.	त्रि	—	—	{ m. & n. त्रयाणाम् f. तिसृणाम्
Loc.	नृ	नरि	त्रोः	नृषु
Voc.	सुभ्रू m. & f.	सुभ्रूः	सुभ्रुवौ	सुभ्रुवः

4. Give the Pres. 2nd pers. of स्वञ् with परि and दिह्; the Imperf. 3rd pers. of प्री and हिंस; the Imper. 2nd pers. sing. of मा (simple and causal), रम् and शिष; the Poten. 1st pers. dual of स्वप्, and क्री (simple and causal); the Desid. Pres. 3rd pers. sing. of ईर्ष्य and पत्; the Perf. 2nd pers. sing. of भ्राज् and जुद् with प्र; the Aor. 3rd pers. of अस् to throw (active and passive), उज्ज् (simple and causal), and कुश.

4.

Present 2nd pers.

	S	D	P
परि+स्वञ्	परिष्वजसे	परिष्वजेथे	परिष्वजध्वे
दिह्	{ A धिक्षे P धेक्षि	दिहाथे दिग्धः	धिग्ध्वे दिग्ध

Imperfect 3rd pers.

प्री	{ (10th conj.) (9th conj.)	अप्रीणयत्	अप्रीणयताम्	अप्रीणयन्
		{ P अप्रीणात् A अप्रीणीत	अप्रीणीताम् अप्रीणाताम्	अप्रीणन् अप्रीणत
हिंस		अहिनत्-द्	अहिस्ताम्	अहिसन्

Impera. 2nd sing.

मा	मिमिष्व; caus. मापय.
रम्	रमस्व
शिष्	शिण्डु

Poten. 1st pers. dual.

स्वप्	स्वप्याव
क्री	क्रीणीयाव; caus. क्रापयेव

Desid. Pres. 3rd pers. sing.

ईर्ष्य	{ ईर्ष्ययिषति ईर्ष्यषिषति
पत्	पित्सति, पिपतिषति

Perfect 2nd pers. sing.

भ्राज्	बभ्राजिषे, भ्रेजिषे
प्र+नुद्	प्रणुनोदिथ, A प्रणुनुदिषे

Aorist 3rd pers.

अस् (4th conj.)	act II आस्थत्	आस्थतान्	आस्थन्
	pass V आसि	आसिषाताम्	आसिषत
उज्ज्	{ simple V औज्जीत्	औज्जिष्टाम्	औज्जिषुः
	{ caus. III औज्जिजत्	औज्जिजाताम्	औज्जिजन्
कुश्	VII अकुक्षत्	अकुक्षताम्	अकुक्षन्

5. State all possible forms (verbal, nominal, indeclinable, &c.) of मृ to die, without prepositions. In the case of the causal, desiderative and passive, state merely the 3rd pers. sing. of each tense and mood. (You may abbreviate the forms thus:—वद-सि-थ:-थ).

5. The question needs no answer.

6. State the past pass. part. of तन्, शी, प्याय् and मुद् with प्र; the pres. part. and perf. part. of आस्, धे and अर्ह; the inf. of कृत्, मस्ज्, सिध् with नि, and धै; and the णमुल् of पा and मुष्.

6. Past parti. तन्-तत; शी-शयित; प्याय्-पीन, प्यान; प्रमुद्-प्रमुदित.

Pres. parti. आस्-आसीन; धे-धयत्; अर्ह-अर्हत्, अर्हयत्

Perf. parti. आस्-आसांचक्राण; धे-दधिवस्; अर्ह-आनर्हस्

Infini. कृत्-कीर्तयितुम्; मस्ज्-मंष्टुम्; निपिध्-निषेधितुम्
धै-ध्यातुम्.

णमुल् पा-पायम्; मुष्-मोषम्.

7. Form adverbs of time, place, cause and manner from किम्, इदम्, अदम्, and यत्; and adjectives from त्वत्, अस्माकम् and ह्यस्.

7. Adverbs from

किम्	कदा-कहिं;	कुत्र-क;	कुतः;	कथम्
इदम्	इदानीम्;	अत्र-इह;	अतः-इतः	इत्थम्
अदम्				
यद्	यहिं-यदा;	यत्र	यतः	यथा

Adjectives from

त्वत्	त्वदीय, तावक, तावकीन
अस्माकम्	आस्माकीन, अस्मदीय
ह्यस्	ह्यस्तन

8. Correct where absolutely necessary:—

(a) एषो गृहस्थो देवान् पितृनृषीञ्च तेषां तेषां ऋणान् ददौ ।

(b) यथाविधि कर्म कृत्वा ऋत्विक्श्वं रुरोह ।

(c) उदेष्यति सूर्यो युद्धाय सज्जीभवेत्याह्वयन्निव स (सूर्यः)
स्वतेजसा तमोऽस्पृशत् ।

8. (a) एष गृहस्थो देवेभ्यः पितृभ्य ऋषिभ्यश्च तेषाम् ऋणं ददौ ।

(b) यथाविधि कर्म कृत्वा ऋत्विगश्चमारुरोह ।

(c) उदेष्यन् सूर्यो युद्धाय सज्जीभवेत्याह्वयन्निव स (सूर्यः) स्वतेजसा तमोऽस्पृशत् ।

9. Translate into Sanskrit:—

A certain man going¹ down from Benares to Prayāga fell² among thieves, who stripped³ him of his clothes, wounded⁴ him, and departed, leaving him half-dead.⁵ By chance⁶ there came a priest⁷ that way, and seeing the wounded man, passed by on the other side. Another priest who happened to pass by did likewise.⁸ But a man of a low⁹ caste, journeying the same way, had compassion¹⁰ on him. He went up to him, bound up his¹¹ wounds, pouring in oil and wine, set him on his own¹² beast, brought him to an almshouse,¹³ and nursed him there. When about to resume his¹⁴ journey, he took out two coins,¹⁵ and gave them to the head of the almshouse, saying,¹⁶ "Take¹⁷ care of him. Whatever thou spendest on him¹⁸ when I come again this way, I will repay¹⁹ thee."

N. B.—Sandhi rules should be strictly observed in the last question.

9. (1) वाराणस्याः प्रयागं गच्छन् (2) चौरैः समासादितः—वृष्टः (3) अपहर (4) व्यध्, क्षण (5) मरणोन्मुखः; मुमूर्षु (6) दैवगत्या (7) धर्मज्ञः; धर्माचार्यः; (8) तथैव जगाम-अकरोत् (9) शूद्रः; हीनजातीयः; अतिशूद्र (10) दत् (11) व्रणान् व्यरोपयत् (12) तं स्वपशौ निधाय (13) भिक्षागृहं; धर्मशाला (14)

स्वभागें जगमिपुः; इष्टप्रदेशगमनवेलायां; इष्टदेशं गच्छन् (15) निष्कद्वयः
दीनारद्वय (16) आह च (17) प्रतिपाल् (18) अस्य कृते यं व्ययं (धनोत्सर्ग)
करिष्यसि (19) प्रति + दा.

1899.

1. Translate into English:—

(a) आसीद्वाराणस्यां भार्गवो नाम कश्चिद्विजः । स पित्रा क्लेश्य-
मानोऽपि शैशवे विद्यां नाध्यैत् । अनन्तरं सर्वैर्गर्ह्यमाणोऽनुशया-
न्वितो विद्यासिद्धये तपस्तप्तुं गङ्गातटं ययौ । आश्रितोऽतपसं
वारयिष्यन्निन्द्रस्तं द्विजच्छन्नोपससर्प । आसीनश्च तटात्सिकतां
उद्धृत्योद्धृत्य सोर्मिणि⁹ वारिणि पश्यतस्तस्य चिक्षेप तद्दृष्ट्वा
मुक्तमौनो भार्गवोऽश्रान्तः¹¹ किमिदं करोषीति सकौतुकं तं पप्रच्छ ।
निर्वन्धपृष्टः शक्रोऽवादीत् । प्राणिनां ताराय गङ्गायाः सेतुं बध्ना-
मीति । ततो भार्गवोऽब्रवीत् । अहो मौर्ख्यमोर्ध्वहार्याभिः सिकताभिः
किं कदाचन गङ्गायाः सेतुर्वध्यत इति । तच्छ्रुत्वेन्द्र उवाच ।
एवंवित्वं विना पाठं विना श्रुतं⁵ केवलैर्धृतोपवासाद्यैर्विद्यां साध-
यितुं कस्मादुद्यतोऽसि । इयं शशविषाणेच्छा व्योम्नि वा चित्रक-
ल्पना । अनक्षरो लिपिन्यासो यद्विद्याध्ययनं विना । एवं यदि
भवेन्न कोऽपि ह्यधीयीतेति । एवमुक्तः स द्विजो विचार्य तपसो
विरराम ।

(b) रामादेशादनुगता सेना तस्यार्थसिद्धये ।

पश्चादध्ययनार्थस्य धातोरधिर्वाभावत् ॥

(c) विधाय वैरं सांमर्षे नरोऽरौ य उदासते ।

प्रक्षिप्योदार्चिषं कक्षे⁵ शेरते तेऽभिमारुतम् ॥

1. (a) (1) Although great pains were taken by his father (2) Boyhood (3) Censured; hated (4) Repenting; feeling remorse 'अनुशयो दीर्घद्वेषानुतापयोः' (5) Who was practising severe austerities (6) To divert his mind from; to dissuade him from (7) In the disguise of a Brahman 'कपटोऽस्त्री व्याजदम्भोपधयश्छद्मकैतवे' (8) Sand (9) In the water rolling in waves 'भङ्गस्तरङ्ग ऊर्मिर्वा' इत्यमरः (10) Breaking his silence (11) Uninterruptedly (12) Being pressed, importuned (13) Which are carried away by the streams (14) एवंविद् + त्वं Thou who knowest this (15) Knowledge gained by hearing, recitation or study (16) Ready to do (17) Desire for getting a horn of a hare (which he never possesses) *i. e.* a desire for a false or imaginary thing. Translate:—This your effort to acquire learning without study is like the desire for a horn of a hare which he has not, or like painting figures on the sky; or like a letter without letters (which is impossible) (18) No body would take the trouble of studying.

(b) (1) To accomplish his object (2) The prefix अधि. Translate:—The army followed him (शत्रुघ्न) by the order of Râma to accomplish his object, as the prefix अधि goes after the root which means to study (*i. e.* अधि + इ) to acquire to it that meaning viz. 'to study'.

(c) (1) Having done (2) Angry; unreconciling (3) Remains indifferent (4) Fire (5) Arm-pit 'बाहुमूले उभे कक्षौ' इत्यमरः (6) Facing the wind. Translate:—Having formed enmity with an unreconciling enemy, those parsons who remain indifferent (or careless) go to sleep as it were with fire in their arm-pit lying with their body facing the wind.

2. Name and dissolve the compounds underlined in Question 1.

2. द्विजछत्रना द्विजस्य छत्रं तेन Tatpu.
 सोमिणि ऊर्मिभिः सहितं सोमि तस्मिन् Bahu.
 ओषधार्थभिः ओषधेन हारयितुं योग्याः ताभिः Tatpu.
 लिपिन्यासः लिपेः न्यासः Tatpu.
 उदचिषं उदता अचिषः यस्य तम् Bahu.
 अभिमारुतं मारुतमभिमुखीकृत्य Avyayi.

3. Give the nom. of स्वसृ, the accus. of यात् (n.), the instr. of दन्त and युवन्; the dat. of दक्षिण and हविस्, the abl. of चमू and जगन्वस्, the gen. of रै and नामन्, the loc. of प्रधि, and the voc. of प्रेयस्.

3. स्वसृ	Nom.	स्वसा	स्वसारौ	स्वसारः
यात्	n. Accu.	यात्	याती-यान्ती	यान्ति
दन्त	Inst.	{ दन्तेन, दता	दन्ताभ्याम्, ददभ्याम्	दन्तैः, दद्भिः
युवन्	„	यूना	युवभ्याम्	युवाभिः
दक्षिण	Dat.	दक्षिणस्मै	दक्षिणाभ्याम्	दक्षिणेभ्यः
हविस्	„	हविषे	हविर्भ्याम्	हविर्भ्यः
चमू	Abl.	चम्बाः	चमूभ्याम्	चमूभ्यः
जगन्वस्	„	जग्मुषे	जग्मिबद्भ्याम्	जग्मिबद्भ्यः
रै	Gen.	रायः	रायोः	रायाम्
नामन्	„	नाम्नः	नाम्नोः	नाम्नाम्
प्रधि	Loc. m. & n.	प्रधिय	प्रधयोः	प्रधीषु
प्रेयस्	Voc.	{ m. प्रेयन् n. प्रेयः	प्रेयांसौ प्रेयसी	प्रेयांसः प्रेयांति

4. Give the Pres. 3rd pers. sing. of क्रम् and वहे (act. and pass.); the Imperf. 2nd pers. of दुह्, क्री and शप्; the Impera. 2nd pers. of मृज् and क्षुम्.

4. Present 3rd pers. sing.

क्रम् Act. क्रामति (1st conj.), क्राम्यति (4th conj.) and pass. कन्यते
 हे „ हयति „ ह्यते

Imperfect 2nd pers.

दुह्	P. अधोक्-ग्	अदुग्धं	अदुग्ध
	A. अदुग्धाः	अदुग्धात्	अधुग्ध्वम्
क्री	अक्रीणाः	अक्रीणीताम्	अक्रीणीत
शप्	अशपथाः	अशपेथाम्	अशपध्वम्

Imperative 2nd pers.

मृञ्	मृष्टि	मृष्टं	मृष्ट
क्षुम्	{ क्षुभ्य (4th conj.)	क्षुभ्यतम्	क्षुभ्यत
	{ क्षुभान् (9th conj.)	क्षुभ्रीतम्	क्षुभ्रीत

5. (Give the Aorist 3rd pers. of अद्; (simple and causal) पत्, धा (simple and causal), and अस्ज्; the Bened. 3rd pers. of कृ and तन्, both the Futures 1st pers. of कृष्, जन्, इ and गुप्.

5. Aorist 3rd pers.

		S	D	P
अद्	II	अवसत्	अवसताम्	अवसन्
,, causal	III	आदिदत्	आदिदाताम्	आदिदन्
पत्	II	अपप्तत्	अपप्ताम्	अपप्तन्
धा	I	अधात्	अधाताम्	अधुः
,,	VI	अधासीत्	अधासिषान्	अधासिषुः
,, causal	III	अधीषत्	अधीषताम्	अधीषन्
	IV P	{ अभार्क्षीत्,	अभार्क्षाम्	अभार्क्षुः
		{ अभ्राक्षीत्	अभ्राष्टाम्	अभ्राक्षुः
	A	{ अभर्ष्ट	अभर्क्षताम्	अभर्क्षत
,,		{ अभ्रष्ट	अभ्रक्षताम्	अभ्रक्षत

Benedictive 3rd pers. dual.

ऋ—अर्यास्ताम्; तन्—P तन्यास्ताम् A तनिषीयास्ताम्.

1st Fut.

कुब्

2nd Fut.

S

D

P

S

D

P

क्रोद्धास्मि क्रोद्धास्वः क्रोद्धास्मः क्रोत्स्यामि क्रोत्स्यावः क्रोत्स्यामः

जन्

जनिताहे जनितास्वहे जनितास्महे जनिष्ये जनिष्यावहे जनिष्यामहे

इ

एतास्मि एतास्वः एतास्मः एष्यामि एष्यावः एष्यामः

1st Fut. गुप्.

S.

D.

P.

P. { गोपितास्मि
गोप्तास्मि
गोपायितास्मि

गोपितास्वः
गोप्तास्वः
गोपायितास्वः

गोपितास्मः
गोप्तास्मः
गोपायितास्मः

A. { गोप्ताहे
गोपिताहे
गोपायिताहे

गोप्तास्वहे
गोपितास्वहे
गोपायितास्वहे

गोप्तास्महे
गोपितास्महे
गोपायितास्महे

2nd Fut.

S.

D.

P.

गोपिष्यामि
गोप्स्यामि
गोपायिष्यामि
गोप्स्ये
गोपिष्ये
गोपायिष्ये

गोपिष्यावः
गोप्स्यावः
गोपायिष्यावः
गोप्स्यावहे
गोपिष्यावहे
गोपायिष्यावहे

गोपिष्यामः
गोप्स्यामः
गोपायिष्यामः
गोप्स्यामहे
गोपिष्यामहे
गोपायिष्यामहे

6. Name the roots that take the Periphrastic Perfect optionally, and give their 2nd pers. sing. in both kinds of Perfect and also their 3rd pers. sing. in the Desiderative Present and Causal Present.

6. Vide Second Book Lesson XIV art 13.

Reduplicated Perf.		Periphrastic Perf.
	2nd pers. sing.	
उष्	उवोषिथ	ओषांचकथ—मासिथ &c.
विद्	विवेदिथ	वेदांचकथ
जागृ	जजागरिथ	जागरांचकथ
भी	बिभयिथ—विभेथ	बिभयांचकथ
ही	जिह्वयिथ—जिह्वेथ	जिह्वयांबभूविथ
भृ	बभर्थ	बिभरांचकथ
हु	जुहविथ—जुहोथ	जुहवांबभूविथ

Desiderative pres. 3rd pers. sing.

उष्—उवोषिषति; विद्—विविदिषति; जागृ—जजागरिषति;
भी—बिभीषति; ही—जिह्वीषति; भृ—बुभूषति.
हु—जुहूषति.

Causal 3rd pers. sing.

ओषयति-ते; वेदयति-ते; जागरयति; भीषयति-भाययति-भाषयति;
हेषयति; भारयति; हावयति-ते.

7. State the feminine of गोपाल, मृदु, यवन, and राजन्, and distinguish the meaning where there are more than one form.

7. गोपाली; मृदु—मृद्वी; यवनो a *yavana* woman & यवनानी the alphabets of the *yavanas*; राज्ञी.

8. Give the indeclinable past part. of **स्था** with **उत्**, and **स्वप्**; the past part. of **वे**, **छिद्**, and **रञ्ज्**; and the poten. part. of **ग्रह्**.

8. Ind. past. part. उत् + स्था—उत्थाय; स्वप्—सुप्त्वा.

Past. pass. parti. वे—उत; छिद्—छिन्न; रञ्ज्—रक्त.

Pot. parti. ग्रह्—ग्रहीतव्य—ग्रहणीय—गृह्य.

9. Form nouns from **वच्**, **यज्** and **व्यध्**; and derive **प्राणिन्**, **मौन**, **छन्नन्**, and **न्यास**.

9. वच्—वाक्, वचन, उक्ति

यज्—याग, यजन, शष्टि

व्यध्—व्याध, व्यधन

प्राणिन् is derived from प्राण + इन् and प्राण comes from प्र + अन्
to breathe + अ

मौन comes from मुनि; मुनेर्भावः मौनम्

छन्नन् from the root छद् to cover + अन्

न्यास from नि + आसः from अस् to throw 4th conj.

10. Translate into Sanskrit, using Taddhita forms or derivatives from words placed within brackets for expressions in italics in (a):—

(a) 1. *The son of six mothers* (**षण्मातृ**) led the army of the gods and defeated the demon **तारक**. 2. *A daughter's son* (**दुहितृ**) can inherit a property. 3. In such moonlight the world *becomes milky* (**दुग्ध**). 4. *In old age* (**वृद्ध**) the Raghus entered on the ascetic state.

(b) In the midst¹ of a large² forest there was a herd³ of deer, five hundred⁴ in number. The poor creatures were hunted⁵ and harassed by a king of that time. Their leaders⁶ therefore approached the king and said, "Sire,⁷ you shoot⁸ your arrows and kill my followers. Before the sun arises they lie corrupting⁹ and unfit for food¹⁰. Pray¹¹, let us each day offer you one deer for food, which the king will then have fresh¹² and good, and we shall not be exterminated."¹³ The king was pleased at the proposal¹⁴ and turning his chariot went back home.

N. B.—(a) You may use any forms you like, if you do not know the Taddhita.

(b) Sandhi rules should be strictly observed in the last question.

10. (a) (1) षाण्मातुरो देवसेनां नीत्वा (वहन्) तारकं जिगाय ।

(2) दौहित्रो रिक्थं बुड्यात् ।

(3) अस्यां कौमुद्यामुर्वी दुग्धायते or दुग्धोभवति ।

(4) वार्धके रघवो वानप्रस्थाश्रममाश्रित्युः ।

(b) (1) मध्ये (2) अरण्यानी; महाटवी (3) मृगयूथम् (4) पञ्चशती (5) मृग-यायां पीडितास्त्रासिताश्च (6) नायक; नाथ; पति (7) महाराज; देव (8) असु; क्षिण् (9) सूर्योदयात् प्राक्; अनुदित एव सूर्ये ते सर्वे विकृता or दूषिता or अभक्ष्या भवन्ति (10) भक्ष्यानर्ह; अभक्ष्य (11) प्रसीद (12) प्रत्यग्र (13) अस्माकं कुलस्योन्मूलनं; उत्सादनं न भविष्यति (14) समय.

1900.

1. Give the accusative of मथिन्, जरस्, मघवन्, दुहितृ, तिर्यच् *m.*; the voc. sing. and the locative of राजन्, रै, द्यो, भूपति, गुरु *n.*, उशनस्; the nom. dual of the present participle neuter of या, शी, बुध्, आप्; and the duals in all cases of the perfect participles masculine of तन्, क्री, गम्.

Mention some classes of verbs that form their past passive participles in न, giving two instances of each.

1.

Accusative.

	<i>S</i>	<i>D</i>	<i>P</i>
मथिन्	मन्थानम्	मन्थानौ	मथः
जरस्	जरां, जरसम्	जरे, जरसौ	जराः, जरसः
मघवन्	मघवानम्	मघवानौ	मघोनः
दुहितृ	दुहितरम्	दुहितरौ	दुहितृः
तिर्यच् <i>n.</i>	तिर्यक्	तिरश्ची	तिर्यश्चि

Locative.

Voc. sing.

राजन्	राजनि, राज्ञि	राज्योः	राजसु	राजन्
रै	रायि	रायोः	रासु	रैः
द्यो	द्यवि	द्यवोः	द्योषु	द्यौः
भूपति	भूपतौ	भूपत्योः	भूपतिषु	भूपते
गुरु <i>n.</i>	गुरुणि	गुरुणोः	गुरुषु	गुरु, गुरो
उशनस्	उशनसि	उशनसोः	उशनस्सु	उशन, उशनन्, उशाना

Neuter present part. Nom. Dual.

या	याती, यान्ती	बुव् (1st conj.) बोधन्ती
		(4th conj.) बुध्यन्ती
शी	शयाने	आप्
		आप्सुवती

Mascu. perf. part. Dual forms.

Nom. Accu. & Voc. Inst. Dat. & Abl. Gen. & Loc.

तन् P तेनिवांसौ	तेनिवद्भ्याम्	तेनुषोः
A तेनानौ	तेनानाभ्याम्	तेनानोः
क्री चिक्रियिवांसौ	चिक्रियिवद्भ्याम्	चिक्रियुषोः
जग्मिवांसौ, जगन्वांसौ	जग्मिवद्भ्याम्, जगन्वद्भ्याम्	जग्मुषोः

For the roots that form their past pass. parti. in न, see
Second Book Lesson XXVI art. 2.

2. Give the nom. sing. mas. of the comparative of दूर, बहु, बहुल; the nom. plur. mas. of सर्व, अर्थ; ablative sing. of उभय, द्वितीय; nom. sing. neuter of अन्यतर, अन्यतम.

2. Nom. sing. Mascu.

दूर—दवीयान्; बहु—भूयान्; बहुल—बर्हीयान्.

Nom. Plu. Masc.

सर्व—सर्वे; अर्थ—अर्थाः, अर्थे.

Abl. sing.

उभय—उभयरमात्; द्वितीय—द्वितीयात्, द्वितीयरमात्.

Nom. sing. Neu.

अन्यतर—अन्यतरत्; अन्यतम—अन्यतमत्.

3. Decline अदस् f. When are the shorter forms of pronouns such as मा, ते used?

3. For the Declension of अदस्, Vide Sanskrit First Book Lesson XXX. The shorter forms of अस्मद् and युष्मद् such as मा, ते &c. are used in the middle of a sentence but not close to the particles च, वा, ह, &c. They are never used at the beginning of a sentence or of a foot of metre; as ममे गृहम् and not मे गृहम्. They are also not used immediately after

the Voc. case except when a qualifying adj. follows it; as
देवार्मान् (not नः) पाहि सर्वदा; but हरे दयालो नः पाहि.

4. Give the 3rd pers. Pres. of कृ, मुष्, जक्ष, हा to go; and
the 2nd pers. sing. of the Imperf. and Imper. of इ with अधि,
भिद्, पिप्, रुद्, ग्रह्, हु, तन्.

4. Present 3rd pers.

	S	D	F
कृ (1st conj.)	कृच्छति	कृच्छतः	कृच्छन्ति
(3rd conj.)	इयति	इयुतः	इयन्ति
मुष्	मुष्णाति	मुष्णीतः	मुष्णन्ति
जक्ष	जक्षति	जक्षितः	जक्षति
हा A	जिहति	जिहाते	जिहते

2nd pers. sing.

	Imperf.	Impera.
अधि + इ	अध्यैथाः	अधीध्व
भिद्	अभिनत्-द्	भिन्दि
पिप् (7th conj.)	अपिनट्	पिण्डि
(8th conj.)	अपिषः	पिष
रुद्	अरोदः, अरोदीः	रुदिहि
ग्रह्	अगृह्णाः	गृहाण
हु	अजुहोः	जुहुधि
तन् P	अतनोः	P तनु
A	अतनुथाः	A तनुध्व

5. Give the 2nd pers. sing. and 3rd pers. plural of the
Perfect of हन्, पत्, भृ, जागृ, चि; and the 3rd pers. Aorist of
दृश्, रम्, स्मृ, बुध् (both senses), नी (active and passive), मृज्
(causal).

5.

Perfect.

2nd pers. sing.		3rd pers. plu.
हन्	जघनिथ, जघन्थ	जघ्नुः
पत्	पेतिथ	पेतुः
मृ	बभर्थ	बभ्रुः
जागृ	जजागरिथ, जागरामासिथ	जजागरुः
चि	{ चिकायिथ, चिकेथ, चिचयिथ, चिचेथ	{ चिक्थुः चिच्युः

3rd pers. Aorist.

	S	D	P
दृश्	II अदर्शत्	अदर्शताम्	अदर्शन्
	IV अद्राक्षीत्	अद्राष्टाम्	अद्राक्षुः
रम् A	IV अरंस्त	अरंसाताम्	अरंसत
रम्	IV अस्मार्षीत्	अस्मार्ष्टाम्	अस्मार्षुः
बुध् (to know)	V अबोधीत्	अबोधिष्टाम्	अबोधिषुः
(to wake) A	IV अबुद्ध, अबोधि	अबुत्साताम्	अबुत्सत्
नी act.	IV अनैषीत्	अनैष्टाम्	अनैषुः
pass.	IV अनायि	अनेषाताम्	अनेषत
मृज् (caus.)	III अमीमृजत्,	अमीमृजताम्	अमीमृजुः
	अममार्जत्	अममार्जताम्	अममार्जुः

6. Explain with rules the formation of अमार्ह, अदुग्धाः (Aorist).

6. For the formation of the form अमार्ह, see Sk. Sec. Book Lesson X page 60.

अदुग्धाः—अ + दुह् + सथाः (2nd pers. sing Atm. termi. of the 7th variety). ह् of दुह् being changed to घ्.

We have अ + दुघ् + सथाः. Then the स of सथाः is optionally dropped (Vide Sec. Book Lesson XXIII art 6).

We have, therefore, अदुच् + था:

Initial त्, थ् of a termi. following a fourth letter, are changed to व् (Lesson IX-II).

We have अदुच् + था: and by Rule VII Lesson IX. Second Book,

We have अदुग् + था:, अदुग्था:

7. Give the absolutive participles of हन्, ह् with वि, and of the causal of गण् with वि, नम् with प्र, ह्री, मी.

7. हत्वा; विहृत्य; and विगणय्य; प्रणमय्य; हेपयित्वा;

भाषयित्वा—मीषयित्वा—भाययित्वा.

8. Give the 3rd pers. sing. Pres. Desider. of ज्ञा, श्रु, शक्, जि. Give four instances of denominative verbal forms and translate them:

8. Desid. of ज्ञा—जिज्ञासते; श्रु—शुश्रूषते; शक्—शिक्षति; जि—जिगीषति. For the instances of the Denom. Verbal forms, see Dr. Kielhorn's Grammar under Nominal verbal forms art. 475.

9. Translate into English:—

(α) अस्ति द्रविडेणु काञ्ची नाम नगरी । तस्यामनेककोटि-
सारः श्रेष्ठिपुत्रः शक्तिकुमारो नामासीत् । सोऽष्टादशवर्षदेशीयश्चि-
न्तामापेदे । नास्त्यदाराणामननुगुणदाराणां वा सुखं नाम तत्कथं
नु गुणवद्विन्देय कलत्रमिति । अथ परप्रत्ययादृतेषु दारेषु याद-
च्छिकीं संपत्तिमनभिसमीक्ष्य कार्तान्तिको (an astrologer) नाम
भूत्वा वस्त्रान्तपिनद्धशालिप्रस्थो (प्रस्थ a measure) भुवं बभ्राम ।

लक्षणज्ञोयमित्यमुष्मै कन्याः कन्यावन्तः प्रदर्शयांबभूवुः । यां
कांचिल्लक्षणवतीं सर्वणीं कन्यां दृष्ट्वा स किल स्मै ब्रवीति भद्रे

शक्नोषि किमनेन शालिप्रस्थेन गुणवदन्नमस्मानभ्यवहो^६रयितुमिति ।
 स हसिता^७र्षधूतो गृहो^८द्गृहं प्रविश्यान्नमत् । एकदा तु शिबिषु पट्ट-
 ने सह पितृभ्यामवसितमहा^९र्द्धिं धात्र्या प्रदर्श्यमानां कुमारीं ददर्श ।
 अस्यां संसक्तचक्षु^{१०}भ्यातर्कयत् । अस्याः खलु कन्यकायाः सर्वे प-
 वावयवा नातिस्थूला नातिकृशा न ह्रस्वा नातिदीर्घा न विकटा^{११}श्च ।
 सेयमाकृतिर्न व्यभिचरति शीलमिति ।

Name and dissolve the compounds underlined above.

- (b) व्रजन्ति ते मूढधियः पराभवं
 भवन्ति मार्याविषु ये न मायिनः ।
 प्रविश्य हि घ्नन्ति शठास्तथाविधा-
 नसंवृताङ्गान् निशिता इवेषवः ॥
 स्वस्त्यस्तु विदुर्मलतासुमनोमणिभ्यः
 कल्याणिनी भवतु मौक्तिकशुक्तिपङ्क्तिः ।
 प्राप्तं मया सकलमेव फलं पयोधे-
 र्यद्धारुणैर्जलचरैर्न विदारितोस्मि ॥

9. (a) (1) Names of countries are used in plural (2) Rich on account of possessing crores of coins, सार strength, richness 'सारी बले स्थिरांशे च' इत्यमरः (3) About eighteen years old ईषदसमाप्तौ कल्पत् देशदेशीयरः (4) Those who have no wife (5) Those who have a wife but not worthy of them (6) Possessing good qualities (7) Wife. The word कलत्र is neuter. (8) Examined or tested by others (9) The word दाराः 'wife' is masculine and plural. (10) Casual, accidental (11) Tying a measureful of rice in the skirt of his garment (12) One who knows the science of physiognomy (13) Parents of girls (14) Of the same caste (15) The particle स्म when used with the present tense gives to it the sense of past

tense (16) अग्नि + अव + हार caus. of ह, means to make one take his food (17) Disregarded or ridiculed by their smiles at this question of his (18) Went from house to house (19) Who had lost her great treasure as well as her parents (20) Fixing his eye on her (21) Not very big (22) Not ugly; not unsightly (23) To remain separate i. e. good disposition cannot but must be associated with such a good form. *Das'akumāracharita. VI.*

अष्टादशवर्षदेशीयः—अष्टादशानां वर्षाणां समुदायः अष्टादशवर्षी Dvigu.

तस्या ईषन्त्यूनः

वस्त्रान्तपिनद्धशालिप्रस्थः—वस्त्रस्यान्तं वस्त्रान्तम् ।

शालिनां प्रस्थः शालिप्रस्थः ।

वस्त्रान्ते पिनद्धः शालिप्रस्थो येन सः Bahu.

सवर्णी—समानः वर्णः यस्यास्ताम् Bahu.

हसितावधूतः—हसितैरवधूतः Tatp.

अवसितमहर्द्धि—महती ऋद्धिः महर्द्धिः ।

अवसिता महर्द्धिर्यस्यास्ताम् Bahu.

(b) (1) Disregard; hatred (2) Full of guile or fraud (3) Used in double sense. 1st whose body (mind) is not covered with guile or fraud and 2nd whose body is not covered with armour (4) Sharp (5) Arrows. Translate:—Those unwise persons who do not use fraud towards persons of fraudulent schemes are disregarded (in the end); for, rogues entering into confidence of such persons destroy them as do arrows entering into bodies not covered with armour.' *Kirāta. II.*

(6) Corals (7) May it remain happy (8) A heap of shells containing pearls. Translate:—'Farewell to corals and

jewels and may the heaps of pearl shells remain happy; I do not desire them; for, I have obtained complete treasure of the ocean in as much as I am not torn to pieces by monsters of the sea.'

Subhāshita.

10. Translate into Sanskrit, observing the rules of Sandhi :—

(a) (1) I have purchased twenty-two sheep for forty-five rupees.

(2) He stayed at Benares for twelve years to study grammar.

(3) I had hardly left the house, when he came to see me.

(4) If Rāma had come when he was called, he should have got a prize.

(5) Ye all know that this excellent¹ kingdom of mine was protected by my predecessors² like unto³ a child. Now it is my desire to make this entire earth happy. I have trod⁴ the path of my ancestors and with a sleepless⁵ care protected my subjects. Intent⁶ on doing good to them, I have made myself old under the shade of the white⁷ umbrella. I have lived long and now I seek rest. Having long borne⁸ the yoke of governing the kingdom, I am now fatigued.⁹ With your permission¹⁰ I will instal¹¹ my son on the throne and retire.

(b) (1) There is no use crying over spilt milk.

(2) All the pupils should be attentive (passive construction), when the teacher explains the lesson.

(3) When Râma ruled the earth, all the subjects considered themselves happy.

(4) He said to his companions that as the lady for whom they risked their lives was reported to be killed, it was necessary to communicate the news to their master.

N. B.—Passages marked (b) in Questions 9 and 10 may be translated in lieu of answering any questions (1 to 8) carrying equivalent marks.

N. B.—We have attempted to answer all these questions for both classes of students.

10 (a) (1) पञ्चचत्वारिंशता रूपकैर्द्वाविंशतिरजा मया क्रीताः.

(2) व्याकरणास्याध्ययनेन निमित्तेन स वाराणस्यां द्वादश वत्सरान् न्यवसत्.

(3) गृहं त्यक्तमात्रे मयि स मां द्रष्टुमागतः.

(4) यदाऽकारितस्तदा यदि रामोऽगमिष्यत्तर्हि स पारितोषिकमलप्स्यत्.

(5) (1) सुराष्ट्रम् (2) पूर्वज (3) सुतनिर्विशेषम्; पुत्रवत् (4) पूर्वजानां पद-
मनुविहितं मया; पदव्यनुसृता (5) विगतनिद्रम्; अनिमिषलोचनम् (6) परा-
यैकदृक्; परहितरतः (7) धवलमातपत्रम् (8) राज्यधुरं चिरमूढ्वा (9) श्रान्तः
(10) भवज्योऽनुज्ञां लब्ध्वा (11) यौवराज्येऽभिसिञ्च.

(b) (1) गतं न शोचामि.

(2) यदा गुरुः पाठं व्याचष्टे तदा सर्वेऽच्छात्रैः सावधानैः स्थातव्यम्.

(3) महर्षी शासति रामे सर्वाः प्रजा आत्मानं सुखिनीर्मेनिरे.

(4) स स्वसुहृद उवाच यथा 'यस्याः कृतेऽस्मामिः स्वप्राणाः संशये नियोजिताः
सा मृतेति श्रूयते (इति शृण्वः) तदस्मत्स्वामिनें त्रिदितवृत्तान्तं कर्तुमुचितमिति.

1901.

1. Give—

(a) The Nom. and Acc. sing. and plu. of अनडुह्,

विश्ववाह्;

Instru. sing. of सखि, नृपति, दत्;

Dative sing. of शुद्धधी f., वृश्चिकभी, f., क्रोष्टु;

Abl. sing. of अदस् m. f., स्व m. f.;

Geni. plu. of ग्रामणी, त्रि m. f.;

Loc. sing. and plu. of हरद्वस्, चिक्रीवस्, ब्रह्महन्;

Voc. sing. and dual of मथिन्, नष्ट्.

(b) The Feminine Nom. sing. of—

(1) मघवन्, शूद्र, आचार्य, पीवन्, अज, विषमय;

(2) The pres. parti. of हश्, मा, बन्ध् and मृ (act. and pass.); the perf. parti. of दा, श्रु, हन्;

The past pass. parti. of मुह्, नश् with प्र, श्यै.

1.	(a)		Sing.	Plu.
	अनडुह्	Nom.	अनड्वान्	अनड्वाहः
	विश्ववाह्	,,	विश्ववाद	विश्ववाहः
	अनडुह्	Accu.	अनड्वाहम्	अनडुहः
	विश्ववाह्	,,	विश्ववाहम्	विश्वौहः
	सखी	Instr.	सख्या	
	नृपति	,,	नृपतिना	
	दत्	,,	दन्तेन, दता	
	शुद्धधी f.	Dat.	शुद्धधिये-यै	
	वृश्चिकभी f	,,	वृश्चिकभिये-यै	
	क्रोष्टु	,,	क्रोष्टवे, क्रोष्ट्रे	
	अदस्	Abl.	अमुष्मात् m; अमुष्याः f.	

	Sing.	Plu.
स्व	” { स्वस्मात् m., स्वरयाः f. { स्वात्	
ग्रामणी	Geni.	ग्रामण्याम्
त्रि	”	त्रयाणाम् m., तिसृणाम् f.
रुरुद्रस्	Loc. रुरुदुषि	रुरुद्रत्सु
चिक्रीवस्	” चिक्रियुषि	चिक्रीवत्सु
ब्रह्महन्	” ब्रह्महाणि, ब्रह्महि	ब्रह्महत्सु
मथिन्	Voc. sing. मन्थाः	dual. मन्थानौ
नष्ट	” ” नस्तः	” नस्तारौ

(b) Fem. Nom. sing.

(1) मधोनी; शूद्रा-शूद्रा; आचार्या-आचार्यानी; पीवरी; जजा; विषमयी.

(2) Present part.

पश्यन्ती; मिमाना; बध्नाती; विभ्रती act. and भ्रियमाणा pass.

Perfect parti.

ददुषी; ददाना; शुश्रुषी; जघुषी.

Past pass. parti. मुग्धा; प्रणष्टा; श्याना-शीना-शीता.

2 Give—

(1) The third pers. sing. and plur. and 2nd pers. sing. of the impf. and the imper. of कृ, इ with अभि, ऊर्णु, हन्, जक्ष;

(2) The 2nd pers. sing. and plu. of the perfect of—
ईह, वस to dwell, दु, मृज्, विद्.

2. (1)

Imperfect

	3rd person.		2nd pers.
	<i>S</i>	<i>P</i>	<i>S</i>
कृ	अकिरत्	अकिरन्	अकिरः
अधि + इ	अध्यैत	अध्यैयत्	अध्यैथाः
ऊर्णु	P और्णौत्	और्णुवन्	और्णोः
	A और्णुत	और्णुवत्	और्णुथाः
हन्	अहन्	अहन्	अहन्
जक्ष	{ अजक्षत्	अजक्षुः	{ अजक्षः
	{ अजक्षीत्		{ अजक्षीः

Imperative.

	3rd person.		2nd person.
	<i>S</i>	<i>P</i>	<i>D</i>
कृ	किरतु	किरन्तु	किर
अधि + इ	अधीताम्	अधीयताम्	अधीष्व
ऊर्णु	P { ऊर्णोतु	ऊर्णुवन्तु	ऊर्णुहि
	{ ऊर्णौतु		
	A ऊर्णुताम्	ऊर्णुवताम्	ऊर्णुष्व
हन्	हन्तु	हन्तु	जहि
जक्ष	जक्षितु	जक्षतु	जक्षिहि

Perfect.

(2)

2nd pers.

	<i>S</i>	<i>P</i>
ईह	ईहांचकृषे-मासिथ &c.	ईहांचकृष्टे
वस	उवसिथ-उवरथ	उवस
दु	दुद्रोथ	दुद्रव
मृश्	ममार्जिथ, ममार्ष्टे	ममृज, ममार्ज
विद	{ विवेदिथ	{ विविद
	{ विदांचकर्थ-मासिथ &c.	{ विदांचक्र

3. Give the 2nd pers. sing. and 3rd pers. sing. and plu. of the Aorist of—

(1) वृत्, पद्, कृष्, कृ, यम्, दिह्, all in the active;

(2) चुर, जि, धा in the active and the passive,

3. (1) Aorist.

		2nd pers.		3rd pers.	
		S		S P	
वृत्	P	II	अवृत्तः	अवृत्तत्	अवृत्तन्
	A	V	अवर्तिष्ठाः	अवर्तिष्ठ	अवर्तिषत्
पद्	A	IV	अपस्थाः	अपादि	अपत्सत्
		VII	अकृक्षः	अकृक्षत्	अकृक्षन्
कृष्		IV	अकार्षीः	अकार्षीत्	अकार्षुः
			अक्राक्षीः	अक्राक्षीत्	अक्राक्षुः
कृ		V	अकारीः	अकारीत्	अकारिषुः
		VI	अयंसीः	अयंसीत्	अयंसिषुः
यम्					
दिह्	P	VII	अधिक्षः	अधिक्षत्	अधिक्षन्
	A	„	अधिक्षथाः, अदिग्धाः	अधिक्षत्, अदिग्ध	अधिक्षन्त
(2) चुर	act.	III	अचूचुरः	अचूचुरत्	अचूचुरन्
	pass.	V	अचोरिष्ठाः	अचोरि	अचोरिषत्
जि	act.	IV	अजैषीः	अजैषीत्	अजैषुः
	pass.	„	अजेष्ठाः	अजायि	अजेषत्
धे	act.	I	अधाः	अधात्	अधुः
		VI	अधासीः	अधासीत्	अधासिषुः
		III	अदधः	अदधत्	अदधन्
	pass.	IV	अधिधाः	अधायि	अधिषत्

4. Give—

(a) The 2nd pers. sing. and plu. of the simple Future and the Benedic. of पृ, नञ्, नह्, स्य्;

(b) The 2nd pers. sing. of the Present in the Causal and the Desid. of गै, गुह्, स्वप्, तन्;

(c) The absolutive of मस्ज्, शम्, जि with वि, कथ् with वि.

4. (a) Fut. 2nd pers.   Benedic. 2nd pers.

	S	P	S	P
पृ	{ परिष्यसि परीष्यसि	परिष्यथ परीष्यथ	पूर्याः	पूर्यास्त
नश्	{ नशिष्यसि नक्ष्यसि	नशिष्यथ नक्ष्यथ	नश्याः	नश्यास्त
नह्	नत्स्यसि	नत्स्यथ	नह्याः	नह्यास्त
स्मृ	स्मरिष्यसि	स्मरिष्यथ	स्मर्याः	स्मर्यास्त

(b) Causal Pres.   Desid. Pres.
2nd pers. aing.

गै	गापयसि	जिगाससि
गुह्	गूहयसि	जुबुक्षसि
स्वप्	स्वापयसि	सुषुप्तसि
तन्	तानयसि	{ तितांससि, तितंससि, तितनिषसि.

(c) मस्ज्—मंक्त्वा; शम्—शान्त्वा, शमित्वा; वि+जि—विजित्
वि+कथ्—विकथय्य.

5. (a) Dissolve the following compounds and name them.

यथाविधि, क्रीडापरा, छायातरवः, सपत्नी, दण्डादण्डि, महद्भयम्, त्रिलोकी, द्वित्राः.

(b) Mention any three suffixes by means of which

(1) Nouns and adjectives are formed from Sanskrit roots;

(2) Nouns are formed from nouns.

Give two illustrations of each.

5. (a) यथाविधि	विधिमनतिक्रम्य	Avyayibhāva.
क्रीडापरा	क्रीडा परा यस्याः सा	Bahu.
छायातरवः	छायाभूयिष्ठास्तरवः	Karmad.
सपत्नी	समानः पतिर्यस्याः सा	Bahu.
दण्डादण्डि	{ दण्डैर्दण्डैः प्रहृत्येदं युद्धं प्रवर्तते इति	Bahu.
महद्भयम्	महतां भयम्	Tatpu.
त्रिलोकी	त्रयाणां लोकानां समाहारः	Dvigu.
दित्राः	{ द्वौ वा त्रयो वा दित्राः mascu. द्वे वा तिस्रो वा — Fem.	Bahu.

(b) See Sanskrit Second Book Lesson XXVI and Dr. Kielhorn's Grammar chapter IX.

6. Correct:—

- (1) चिरमागते सुहृदि तमहं स्वागतं व्याजहार ।
- (2) अये कोसौ ? मम हृतसर्वस्वश्चौरः खलु भवितव्यः ।
- (3) पुत्रायोपहितभरोहं निवृत्तिमलभे ।
- (4) रे दुष्ट ! संतिष्ठ । यदि भवान् मामुत्तरं न दास्यसि, तर्हि राजपुरुषस्त्वां शतेन दंडयिष्यति ।

6 (1) चिरादागते सुहृदि तमहं स्वागतं व्याहरम्; or चिरादागताय सुहृदेऽहं &c.

- (2) अये कोऽसौ ? मम हतसर्वस्वश्चौरः खलु भवेत्; or अनेन मम हत-
सर्वस्वेन चौराण भवितव्यम्.
(3) पुत्र उपहितभरोऽहं निर्वृतिमलभे.
(4) रे दुष्ट ! संतिष्ठस्व. यदि त्वं मङ्गमुत्तरं न दास्यसि, तर्हि राजपुरुष-
स्त्वां शतं दण्डयिष्यति.

7. Translate into English :—

- (1) दिवि वा भुवि वा ममास्तु वासो
नरके वा नरकान्तक प्रकामम् ।
अर्वाधीरितशारदारविन्दौ
चरणौ ते मरणेपि चिन्तयामि ॥
(2) ये संतोषसुखप्रबुद्धमनसस्तेषामभिन्नो मृदो
ये ऽप्येते धनलोभसंकुलधियस्तेषां तु दूरे¹⁰ नृणाम् ।
इत्थं कस्य कृते कृतः स विधिना तादृक् पदं संपदां
स्वात्मन्येव समाप्तहेममहिमा मेरुर्न मे रोचते ॥

7. (a) (1) In heaven (2) Destroyer of the demon *Naraka* (3) Enough; to one's satisfaction 'कामं प्रकामं पर्याप्तं निकामेष्टं यथे-
प्सितम्' इत्यमरः (4) Disregarding; surpassing; obscuring (5) Lotuses of the *s'arad* (autumn) season. Translate:—'O
destroyer of the demon *Naraka*, Let my residence be, according to your pleasure, either in heaven or on earth or in the lower region i. e. where-ever I may be placed, there I shall remember, till my death (or even at death), thy feet which surpass the lustre of the autumn lotuses.

(2) (7) Not separate or different from (8) Lump or clod of earth; abl. of मृद् 'earth; clay' (9) Afflicted; troubled (10) Understand तिष्ठति after दूरे (11) Within his own self (12) Gold (13) The mountain *Meru* is famed as being all made

of gold. Translate:—‘The golden Meru is not different from (*i. e.* it has no more value than) a lump of earth in the consideration of those persons whose mind is enlivened (rich) by the happiness of contentment; (so Meru is of no use to them); while it stands at a great distance *i. e.* it is not within the reach, of those whose mind is troubled with the desire of riches. Thus, for whom then is this Meru mountain created by God as the abode of riches? If its great fame of being formed of gold is to end within his own self *i. e.* if he is of no use to others, then I do not want it.

8. Translate into Sanskrit observing the rules of Sandhi:—

- (1) Say for certain, what course I should follow, so that I might secure eternal bliss.
- (2) Excuse me if through ignorance or in sport I have offended you.
- (3) The sooner you reform your conduct, the better for your success in life.
- (4) I will call upon you ere the sun rises.
- (5) Will you tend the cows, while I go to the town and bring the things I want?

8 (1) को मार्गो (पन्थाः) मयाऽवलम्बितव्यो नम्रवल्गव्यः शाश्वतं सुखमाप्नुयाम् । तस्मिंश्चयेन ब्रूहि ।

(2) अज्ञानतो वा परिहासतो वा यदि मया तवापराधः कृतः स्यात्तर्हि क्षम्यताम् ।

(3) यथा यथा विनावकाशं स्ववर्तनं सुधारयसि तथा तथा त्वमस्मिन् संसारे जयं श्रेयोऽवाप्स्यसि ।

(4) सूर्योदयात्प्रागहं त्वां द्रष्टुमागच्छामि ।

(5) यावदहं भ्रामं गत्वेष्टानि वस्तून् यानयामि तावत्त्वं मम गाः समीक्षसे किम् ।

9. Translate into Sanskrit observing the rules of Sandhi:—

(1) The boys were asked twenty-two questions.

(2) Had not the horses stopped at that moment, we should have been hurled into a deep pit.

(3) Pretending¹ not to know my character², why do you talk thus bravely³? Taking advantage⁴ of your high⁵ position, you have used harsh⁶ words, which you will do⁷ well to spare. Though born in the wicked⁸ line of the Rakshasas, I own good character, the first⁹ and best possession of a person. I delight in no wicked deeds, nor revel¹⁰ in unrighteousness. Such a difference in character will not justify¹¹ a brother, if he renounces¹² a brother. However, if one renounces an evil-disposed person, when he has fallen¹³ from virtue, one is sure to secure happiness. The wise say, one may well¹⁴ renounce a wicked man, who is intent upon¹⁵ stealing others' good, or upon violating others'¹⁶ wives, just as one may leave a burning house.¹⁷

9. (1) बालका द्वाविंशतिं प्रश्नान् पृष्टाः The root प्रच्छ governs two objects. In the pass. the indirect object is put in the Nom. and the direct in the accu.

(2) Use conditional. यद्यश्चस्तस्मिन् क्षणे नास्थास्यत्तर्हि सर्वे वयं गर्ता-
यां पतिता (निक्षिप्ताः) अभविष्याम.

(3) (1) संदश्ये (2) वर्तन; स्वभाव; आचार (3) पृष्टात्, सप्रमार्द (4)
बलात् (5) उच्चपदवी; अधिकारबल. (6) परेषांशराणि (7) अहंसि (8)
असत्कुल (9) मौलिक; उत्तमं धनम् (10) अधर्मे or अन्यायाचरणे न रति
करोमि (11) दोषात् परिशुष्येत, दोषस्यनिरसनं कुर्यात् (12) लजेत्
(13) अष्ट (14) वरं (15) परधनहरणे कृतबुद्धिः (16) परदाराम् लङ्घयति
(17) संदीप्तं भवनम्; ज्वलन्तं गृहम्

10. Translate into English:—

अहं च गत्वा श्रावस्तीमध्वश्रान्तो बाह्योद्यानलतामंडपे शयि-
तोस्मि । हंसरत्नप्रबोधितश्चोत्थाय कामपि कर्णितनूपुरमुखराभ्यां
चरणाभ्यां मदन्तिकमुपसर्पन्ती युवतिमद्भाक्षम् । सा त्वागत्य
स्वहस्तवर्तिनि चित्रपटे लिखितं मत्सदृशं कमपि पुरुषं मां च
पर्यायेण^१ निर्वर्णयन्ती सविस्मयं सवितर्कं सहर्षं च क्षणमवातिष्ठत् ।
मयापि तत्र चित्रपटे मत्सादृश्यं पश्यता तस्मात्तद्विचित्रैर्दृष्टैर्म-
नाकस्मिकं मन्यमानेन ननु सर्वसाधारणोऽयं यत्नः पुण्याराम-
भूमिभागः किमिति चिरस्थितिक्लेशोऽनुभूयते ननूपवेष्टव्यमित्य-
भिहिता सा सस्मितमनुगृहीतास्मीति न्यषीदत् । संकथा च
देशवार्तानुविद्धा काचनावयोरभूत् । कथासंश्रिता च सा देशा-

तिथिरसि दृश्यन्ते च तेऽध्वश्रान्तानीव गात्राणि यदि न दोषो मम
गृहेऽद्य विश्रमितुमनुग्रहः क्रियतामित्यशंसत् । अहं च, “अयि
मुग्धे नैष दोषो गुण एवेति ।”

10. (1) A city in *Kosala* situated north of the Ganges (2) Fatigued by journey (3) A garden on the skirt of the city; a suburban garden (4) Noise; sound (5) Resounding (6) Near (7) A roll of pictures (8) Resembling my own self (9) In turn (10) Gazing; examining minutely (11) Deliberating (12) Movements of the eye (13) Not accidental; not casual but made with some object (14) Common to all; public (15) This piece of ground possessing a sweet garden (16) Why do you undergo the fatigue of standing for a long while? (17) Please do take your seat (18) I thank you (19) Conversation (20) Respecting the news of their countries (21) The favour of resting in my house (22) O simple one, lovely one.

